

/ KOTVA

Historie | urbanismus
| architektura

Petr U

Petr Urlich (ed.)

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

OBCHODNÍ DŮM PRIOR / KOTVA

Historie | urbanismus
| architektura

Petr Urlich [ed.]

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

OBCHODNÍ DŮM PRIOR / KOTVA

Historie | urbanismus
| architektura

Publikace vznikla v rámci výzkumného projektu „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součásti národní a kulturní identity ČR“, číslo DG16P02R007, realizovaného díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR z „Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI)“.

Poděkování patří Národní galerii v Praze a jejímu generálnímu řediteli doc. Dr. et Ing. Jiřímu Fajtovi, Ph.D. za zpřístupnění plánové dokumentace a laskavé svolení k jejímu publikování. Recenzentovi knihy Mgr. Lukáši Beranovi, Ph.D. přísluší rovněž dík za podnětné připomínky, jež přispěly k jejímu dotvoření. V neposlední řadě pak autoři děkují Ing. arch. Václavu Hacmacovi a Mgr. Libuši Pražákové za poskytnutí materiálů z jejich archivů a JUDr. Oldřichu Schwarzovi za příspěvek k obsahu knihy.

Texty: © Petr Urlich, Jiří Bydžovský, Petr Cikrle, Hana Hasníková, Jiří Kunecký, Jiří Moos, Lenka Popelová, Pavla Rovnaníková, Radomíra Sedláková, Martin Sedlmajer, Tomáš Šenberger, Michal Tryml, 2018

Fotografie a obrazové přílohy: © Roman Polášek, Národní galerie v Praze, případně instituce a autoři uvedení u jednotlivých vyobrazení a fotografií

Recenzenti: Mgr. Lukáš Beran, Ph.D., doc. Ing. Vlastimil Bílek, Ph.D.

© Národní památkový ústav a České vysoké učení technické v Praze, 2018

ISBN 978-80-87967-19-5 (Národní památkový ústav)

ISBN 978-80-01-06506-8 (České vysoké učení technické v Praze)

ÚVOD EDITORA (Petr Urlich)	11
--------------------------------------	----

I. TYPOLOGIE OBCHODU A JEJÍ PŘÍKLADY

I.1 Typologie obchodní architektury v 19. a 20. století (Petr Urlich)	18
I.2 Zahraniční a československé příklady obchodních domů (Jiří Moos) . .	34
I.3 Zásady a principy užití při řešení obchodních domů v druhé polovině 20. století (Jiří Moos, Petr Urlich)	75

II. MÍSTO – HISTORIE, ARCHEOLOGIE, URBANISMUS

II.1 Historie jednoho bývalého staroměstského bloku (Michal Tryml)	86
II.2 Urbanistické souvislosti obchodního domu Kotva (Radomíra Sedláková)	106

III. SOUTĚŽ – VÍTĚZOVÉ A JEJICH PLÁNY

III.1 Soutěž na obchodní dům Prior/Kotva v širším kontextu (Lenka Popelová)	122
III.2 Plánová dokumentace OD Kotva ve sbírce architektury Národní galerie v Praze (Radomíra Sedláková)	160
III.3 Architekti Věra a Vladimír Machoninovi (Radomíra Sedláková)	176

IV. KONSTRUKCE

IV.1 Hexagony a hříby (Tomáš Šenberger) 192

IV.2 Skeletový systém obchodního domu Prior/Kotva
(Hana Hasníková, Jiří Kunecký) 198

IV.3 Zahraniční dodavatel stavby SIAB (Petr Urlich) 204

IV.4 K betonům obchodního domu Prior/Kotva (Petr Cikrle,
Jiří Bydžovský, Martin Sedlmajer, Pavla Rovnaníková) 208

V. DOKUMENTY

V.1 Soutěžní podmínky z 1. 6. 1969 225

V.2 Závěrečný protokol poroty z 16. 2. 1970 231

V.3 Kotva po pěti letech (Oldřich Schwarz, 1980) 241

SEZNAM AUTORŮ 252

SUMMARY 254

ÚVOD

Téma knihy, jež leží před vámi, vychází z koncepce projektu, připraveného Národním památkovým ústavem v rámci programu NAKI II a zaměřeného na dokumentaci a průzkum památkového potenciálu architektury 60. a 70. let minulého století.¹ Kniha je v pořadí druhá a je výsledkem badatelské práce Českého vysokého učení technického v Praze (ČVUT), Národního památkového ústavu (NPÚ), Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR (ÚTAM) a Vysokého učení technického v Brně (VUT). První knižní výstup, jenž se týkal analýzy a umělecké výzdoby výpravního nádraží Ostrava-Vítkovice, se setkal s dobrým ohlasem mezi pamětníky a odborníky. Tento druhý výstup, opět v podobě recenzované publikace se věnuje bezpochyby atraktivní typologii moderní epochy, obchodnímu domu Kotva v Praze, realizovanému podle vítězného soutěžního návrhu manželů Machoninových v letech 1969–1975. Architekti, patřící k významným autorům nejen naší, ale i evropské scény, dokázali navrhnout a dovést do úspěšného konce ojedinělé dílo modernistické epochy, pozdního modernismu, či českého brutalismu, dílo, jež je přitom dnes již pevnou součástí širšího kontextu pražského urbanismu historické části města, dílo, které zároveň vyniká svou konstrukční i formální odvahou. Stavba překvapila obyvatele města neobvyklým pláštěm, ale zároveň vtipným vyrovnáním se s výrazně nepravidelnou parcelou formou půdorysné hexagonální sítě, jež umožňovala zároveň minimalizovat počet vnitřních podpor a vytvořit tak brilantní uvolněný půdorys, podle typologických zásad nejvhodnější pro princip prodeje a přehlednost.

Obchodní dům Kotva zároveň dokázal provázanost naší architektonické scény se světovým děním i v době „reálného socialismu“, byť s mnohými útrapami i těžkostmi s prosazením zápasili architekti na všech frontách. V tehdejší „triumvirátu“ *architekt – investor – stavební výroba* hrál tvůrce tu nejmenší roli, komplikovanou totální etatizací všech tří složek nutných pro realizaci jakéhokoli stavebního díla této velikosti.

¹ NAKI II, projekt „Analýza a prezentace hodnot moderní architektury 60. a 70. let 20. století jako součást národní a kulturní identity ČR“, identifikační kód projektu DG16P02R007.

I přes tyto reálné podmínky však vznikla celá řada ojedinělých architektur, ke kterým Kotva bezesporu patří. Proto i ten zájem o její osud v současnosti, proto i ten potenciální požadavek na prohlášení stavby kulturní památkou.

Tento zájem může být podpořen i dalším, neméně důležitým faktorem, svázaným s typologickým druhem samotné stavby. Obchodní domy, tak jak je známe dnes, jsou příkladem vývoje typologie obchodu v druhé polovině devatenáctého století, která vykrytalizovala do podoby městského paláce s vnitřní dvoranou a okázalými symetrickými schodišti, aby byla posléze vystřídána „sullivanovským“ funkčním a uvolněným půdorysem na pravidelné šachovnicové síti s potlačením estetizujícího významu vertikálního propojení pomocí schodišť či výtahů. Tyto objekty, jejichž rozmach lze zaznamenat v několika vlnách, z nichž nejvýznamnější pro nás a pro naše účely je období druhé poloviny dvacátého století, kdy zejména v západní Evropě vznikala v centrech měst díla výrazně novátorská, však v současnosti nejsou na pořadu dne. Vystřídala je suburbánní komerční centra, zcela odlišná od původní typologie, která se v jisté modifikaci stále více přibližují centrům měst, nevýmaje jejich historická jádra, což je v mnoha případech velmi diskutabilní a zároveň alarmující. Tento útok bezohledné komerce je mnohdy nebezpečnější, než celá řada příkladů socialistické éry, jež je v současnosti povrchně zatracována všeobecně. Proto i z těchto důvodů je nutné se kvalitním realizovaným dílem z let šedesátých a sedmdesátých věnovat hlouběji, provádět plnohodnotné průzkumy, kriticky zhodnotit jejich kvality a význam, zároveň udělat vše pro jejich zachování pro příští generace, neboť se pochopitelně stávají součástí kulturního dědictví, nenáležícího pouze generaci, jež jí v daný okamžik využívá. Připomínám, že jde o zachování nejen samotného díla, ale i existujícího kontextu.

OD Kotva pochopitelně vyvolal řadu reakcí odborné i laické veřejnosti v době svého vzniku, ale nezůstává bez povšimnutí ani dnes. Dobové časopisy o stavbě referovaly a i současná teoretická či historiografická scéna stavbě věnovala a věnuje pozornost. Máme tedy z čeho vycházet. Je součástí bohatých odkazů, stejně jako bibliografie.

Princip členění je obdobný jako u předchozí publikace o vítkovickém nádraží. Sestává z několika oddílů, jež jsou dále rozděleny na kapitoly. První oddíl se věnuje tématu obecněji, přináší hlubší, ale stručnou sondu do problému typologických druhů obchodní architektury zejména v 19. a 20. století. Ukazuje na příkladech vývoj rozličných typů obchodu a jeho převedení do architektury, zabývá se také jejími proměnami a vyústěním až do počátku jedenadvacátého století. Samozřejmě, největší pozornost je věnována příkladům sledovaného období 60. a 70. let. Tady se zaměřuje nejen na domácí realizace, ale zejména uvádí možné inspirativní příklady světových staveb obchodních domů podobného ražení, jako byla Kotva.

Pochopitelně, že taková publikace nemůže skončit jen u excerpce existující literatury, musí pokračovat i v bádání ostatních pramenů, rozšiřovat poznání dalšími směry.

I přes jistá badatelská omezení, jež nám nedovolila úplné studium a také publikování některých archivních pramenů (plány a fotografie chráněné autorskými právy), se podařilo posunout poznání v mnoha oblastech.

Už vzhledem ke specifčnosti místa, kde se Kotva nachází, je v druhém oddílu více zevrubně prozkoumán historický kontext, archeologické nálezy a urbanistické vazby, které s výstavbou nového obchodního domu přímo či nepřímo souvisely.

Třetí oddíl se věnuje architektonické soutěži, která proběhla v roce 1969 a jež ukazuje, na rozdíl od současnosti, tehdejší tendenci o každém budoucím významnějším architektonickém počínu ve městě rozhodovat na základě širokého názorového spektra architektů. Dále připomene bohatou produkci vítězů této soutěže manželů Machoninových a také existující plánovou dokumentaci, jež je dnes uložena v archivu Národní galerie.

Oddíl konstrukce se zaměřuje na podrobnější výklad samotné hexagonální struktury ve světle podobných příkladů našich i zahraničních, zmíní se též o činnosti zahraničního dodavatele stavební realizace; detailně zaměří svou pozornost na úroveň a materiálovou kvalitu tehdejších betonů, byť, jak dobře víme, byla stavba nakonec svěřena švédské firmě, která si nejenže sama zpracovala prováděcí dokumentaci, ale také dovezla prakticky veškeré stavební materiály ze zahraničí.

V části dokumentů pak najdeme důležité texty soutěžních podmínek, závěrečný protokol poroty ze začátku roku 1970 a faksimile článku „Kotva po pěti letech“ z dobového časopisu *Socialistický obchod*.

Petr Urlich

Typologie obchodu a její příklady

I.1

Typologie obchodní architektury v 19. a 20. století

Petr Urlich

⌂

Joseph Paxton, perspektiva severní příčné lodi Křišťálového paláce v Londýně, 1851, autora Vincenta Brookse z roku 1852. Prostor výstaviště se již v této době stává místem setkávání a zábavy. (Images et Imaginaire d'Architecture. Paris: Centre Georges Pompidou 1984, s. 185.)

V posledních staletích se společnost stále více odvrací od duchovních hodnot a směřuje ke konzumaci materiálních statků.

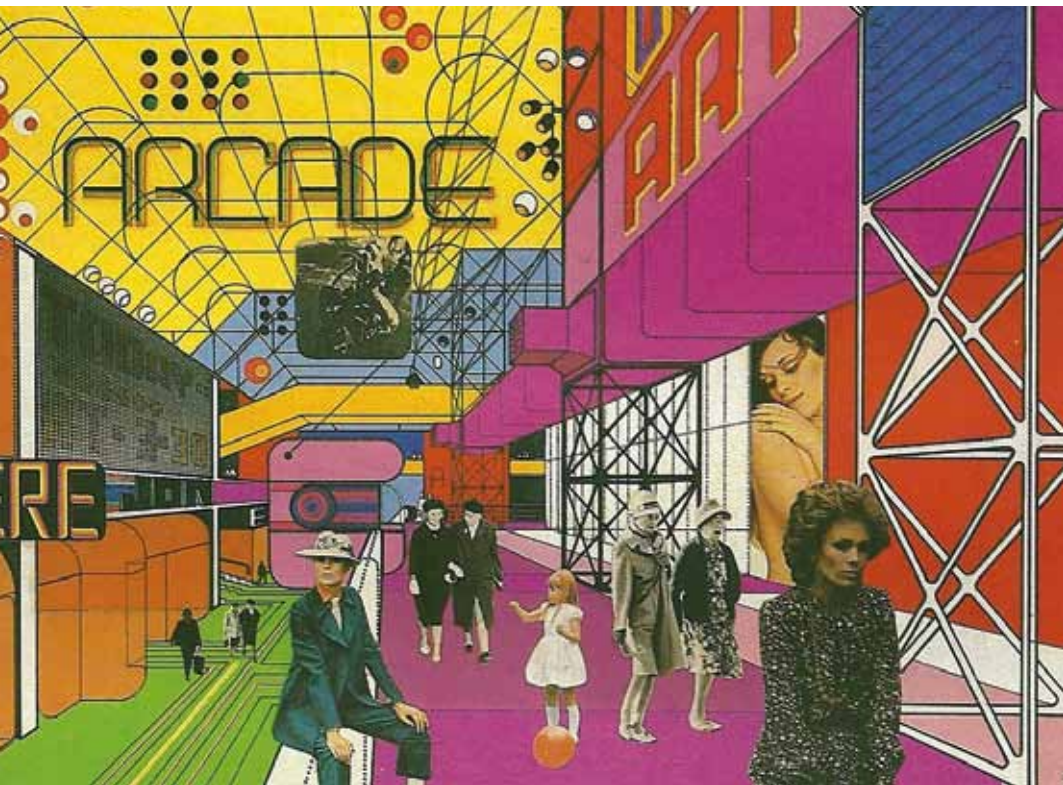
V devatenáctém století je tento kult spotřeby vyjádřen potřebou prezentovat zboží na výstavách univerzálního typu, ze kterých se odvíjel i nový způsob jeho prodeje. Průmysl i obchod se staly kulturním fenoménem, jenž si záhy získal všechny společenské vrstvy.

Při podrobném studiu moderní historie obchodní architektury se můžeme opírat o klasické příručky architektury (v němčině Handbuch), jež dnes takřka nikdo nezná; zůstávají v knihovnách jako relikv minulosti a dostanou se k nim jenom odborníci. Tyto příručky, psané povětšinou německy, jsou nicméně studnicí přesných a důkladných popisů jednotlivých realizací druhé poloviny devatenáctého a začátku dvacátého století, včetně jejich vyobrazení.¹ Dnes čerpáme, vedle architektonických časopisů, které se této tematice čas od času věnují, z jakési bible architektů a inženýrů, kterou je „Navrhování staveb“ (BEL – Bauentwurfslehre) od německého architekta Ernsta Neuferta. Ten ji vydal poprvé v roce 1936 a dodnes se honosí 39 dále prohlubovanými a zpřesňovanými vydáními. U nás vyšla kniha v překladu rovněž několikrát.²

¹ Pro naše potřeby je vhodná například kniha: KLASSEN, Ludwig. Gebäude für Handelszwecke. Handbuch für Baubehörden, Bauherren, Architekten, Ingenieure, Baumeister, Bauunternehmer, Bauhandwerker und technische Lehranstalten (aus Grundriss-Vorbilder von Gebäude aller Art, Abth. VI.), Leipzig: Baumgärtner's Buchhandlung. Nedatováno, s. 555–593.

² NEUFERT, Ernst. Bauentwurfslehre: Grundlagen, Normen und Vorschriften über Anlage, Bau, Gestaltung, Raumbedarf, Raumbeziehungen, Masse für Gebäude, Räume, Einrichtungen und Geräte mit Menschen als Mass und Ziel: Handbuch für den Baufachmann, Bauherrn, Lehren und Lehrenden, Berlin: Bauwelt-Verlag, 1936, 1. vydání.

C
 Ron Herron, projekt otevřené
 galerie Bournemouth, 1969. Jedna
 z prvních estetizací prodejní ulice
 ve stylu High-Tech, jež se užitím
 reklamy a soudobé konstrukce stává
 modelem pro obchodní ulice v rámci
 supermarketové či hypermarketové
 haly. (Images et Imaginaire
 d'Architecture. Paris: Centre Georges
 Pompidou, 1984, s. 353.)

Není bez zajímavosti, že v případě námi zkoumané typologie věnují Ernst Neufert a dnes jeho syn Peter³ zdaleka největší pozornost typu obchodní pasáže, jež je totiž velmi dobře aplikovatelná i v současné architektuře, v současných podmínkách definování veřejného prostoru, přitom prostoru s maximálním omezením automobilové dopravy, kam se pasáže velmi dobře hodí.⁴ O obchodních domech jako budo-
vách se prakticky nezmiňují. A ani obchodní centra mimo město nejsou v hledáčku jejich pozornosti.

Vraťme se ale k formě prodeje, na němž je podoba obchodní architektury více než závislá. V typologii obchodní architektury můžeme sledovat několik linií způsobu prodeje, reprezentovaného na jedné straně butikem-krámem, obchodní ulicí složenou z těchto krámů, někdy i zakrytou elegantní ocelovou konstrukcí, dále obchodním domem, a na straně druhé tržištěm, tržnicí nebo prodejní halou. V principu jde ale o udržení, či proměnu základního vztahu prodejce a zákazníka (pultový, i když různě modifikovaný způsob prodeje v butiku či obchodním domě), ale na straně druhé o odstranění prodejce jako nepotřebného článku, neboť zboží se díky své adjustaci prodává samo v jakémsi self-systému na základě promyšlených informačních principů (ať už se jedná o grafické tabule nebo informátory), navádějících kupujícího na správnou trasu. Tento self systém (samoobslužný prodej) je charakteristický zejména pro halový princip.

3 České vydání: NEUFERT, Ernst. *Navrhování staveb*. Praha: Consultinvest 2000, je z 35. německého vydání, jež bylo vypracováno pod vedením Petera Neuferta a firmy Planungs – AG, Neufert Mittman Graf und Partners.

4 Nelze nepřipomenout knihu o českých, respektive významných pražských pasážích: BROŽOVÁ, Michaela. *Praha: průchody a pasáže*, z francouzského originálu Prague, Passages et galerie, 1. české vydání Euro Art, Praha: Volvo Globator, 1997.

Dvacáté století, zejména jeho konec, tak dále rozvíjelo všechny obchodní „vý-
dobytky“ století minulého a vygenerovalo je do podoby hypermarketů a megasto-
rů, přičemž z nich vytvořilo soudobé symboly kultury spotřeby, a to jako „součásti
– potřeby“ běžného denního života, ale též „součásti – potřeby“ trávení volného
času (Leisure, Freizeit). Navštívit super- či hypermarket a naplnit v něm vozík pro-
středky hojnosti začalo patřit k současným rituálům městského, ale i venkovského
obyvatele. Proměna postupné preference návštěvy kostela či muzea v devatenác-
tém a ještě v polovině dvacátého století, vyvrcholila na konci dvacátého a na začát-
ku jedenadvacátého století obřadní návštěvou obchodu. Přičemž vítězí obchodní
centra, hypermarkety či megastory, jež se stávají cílem sobotních a nedělních rodin-
ných výletů, ale též součástí dovolených! Radikální změna, jež se nemohla neobrazit
i v charakteru samotné architektury.

Ruku v ruce s tím se tudíž vytvořily specifické podmínky urbanistické a archi-
tektionické. Patrný odklon od zažitých hodnot umělecko-řemeslných směrem k za-
členění těchto symbolů spíše do infrastruktury systému a potřebných sítí je zajíma-
vým narušením jinak silně ustálených představ o těchto hodnotách. Otázka, zdali
tento efektivně fungující „systém“ architekturu vůbec potřebuje, je bezpochyby
legitimní. Konečným cílem vlastně není architektura jako taková, ale prodej, jeho
efektivita, rentabilnost a maximální ziskovost. A je jedno, jde-li o tričko, vysavač
nebo filmový, hudební či divadelní kus, eventuálně o kus pláže u moře.

Postupná proměna prodeje směřující k univerzálním plochám self-servisů a su-
per či hyper marketů se tak pomalu přetváří v suburbánní centrum mimo historické
centrum města se stavbami, jejichž obsah vyžaduje pouze systémovou totalitizaci
ná vaznosti provozu na síť všeho druhu (silnice, média atp.). Tato systemizace končí
u gigantických letištních hal charterových letů, kde se vše podřizuje megaprovozu
pohybu letadel, turistů a personálu, ve snaze o co nejefektivnější provozní linie,
minimum výrazových prostředků, hygienicky snadno obsluhovatelné plochy a bez-
pečnost provozu.

Symboly duchovních či kulturních hodnot minulosti jsou tak v současnosti
vstřebávány rovněž způsobem „spotřební konzumace“. Historická architektura, mu-
zea nebo galerie se postupně stávají pouhými prostředky komerčních zisků, společ-
ně se stejně komerčním využíváním břehů jezer, mořských pláží nebo vrcholů hor.
O to více je proto třeba dnes věnovat pozornost typům, jež v určité době zazname-
návaly poměrně mohutný rozmach, obchodním pasážím a obchodním domům, jež
však nyní pohlcuje právě typ suburbánních obchodních center, vznikajících nejdříve
na okraji měst, postupně ale začínajících ovládat i jejich historická centra.

Sledujeme-li architekturu obchodních staveb v průběhu dvou minulých staletí,
nemůžeme si nepovšimnout přenosu formálních symbolů historické architektury
na stavby nově vznikající typologie krytých tržnic v 19. století, jakoby bazilik v oce-
lové konstrukci, a také obchodních domů coby městských paláců, vytvářejících své
specifické půdorysné řešení uvnitř. Sem patří výrazně artikulované fasády domů se
zasklenou dvoranou, doplňovanou obvykle monumentálním schodištěm (Au Bon
Marché, Galerie Lafayette apod.) nebo domy svým pojetím a vzhledem ryze ko-
merční, což reprezentuje americký skelet s baterií výtahů a schodišť vyhýbající se
okázalému řešení vnitřního prostoru (Carson, Pirie and Scott) a ponechávající uni-
verzální půdorysné řešení skeletové, blízké spíše průmyslové architektuře. Tohoto

⌂
Passage des Princes, 1860, Paříž, demolice v roce 1985, následně rekonstruována do původní podoby: architekti A. Georgel a A. Mrowiec. Před rokem 1851 (datum stavby Křišťálového paláce v Londýně), bylo v Paříži již kolem čtyřiceti obchodních pasáží, z nichž 6 jich vzniklo dokonce v druhé polovině 18. století, od začátku s užitím dřevěných nebo železných konstrukcí. (CHEMETOV, Paul – MARREY, Bernard. Architectures. Paris 1848–1914. Paris: DUNOD-BORDAS, 1980, s. 19.) Foto Petr Urlich.

ekonomického systému se nakonec ve velkém chopila i architektura druhé poloviny dvacátého století, jež také přinesla celou řadu „ikonických“ příkladů, jejichž stručnou charakteristiku uvádíme v další kapitole.

Je tedy dnes již jen částečnou pravdou, že tradiční styl prodeje se udržuje v centrech měst, zatímco jeho odstraňování je vhodnější v systému velkých supermarketů a hypermarketů, tedy v systému prodeje vytlačovaného mimo město, i když i v těchto místech je oním tradičním způsobem doplňováno. Dnes je součástí každého hypermarketu uměle vytvořená obchodní ulice. Tato „nostalgie“ přenáší pouze určité návyky do prostředí, které to samozřejmě nevyžaduje. Přitom tento proces platí v současnosti i inverzně. Typ obchodních center se tlačí opačným směrem, do center měst. Přičemž vytlačuje původní typy obchodní architektury, které historicky sice zůstávají, nejsou ale doplňovány či rozšiřovány adekvátní podobou v současnosti.

Přitom uměle navozovaná kulturnost suburbánního prostředí je navíc petrifikována zakládáním kulturně zábavních center, či kulturních částí obchodních center

na stejných místech jako hypermarkety; jejich formální podoba je často ve znamení podobných tendencí jako architektura provozních hal. Dochází tak k paradoxnímu přesunu původního městského centra kultury do polohy, jež je se samotným městem spojena pouze dopravně, což je vlastně výrazně neekonomické, ale v mnoha případech se může stát součástí historického, tedy původního jádra města. Velmi „inspirativním“ pojetím kulturně zábavního a obchodního centra je tedy v současnosti symbióza architektury jakéhosi „kulturního domu“ či multiplexu a banálního „hangáru“ hypermarketu v každém nákupním centru. Takto založená koncepce metamorfózy kultury a obchodu může ale významně ovlivnit pohyby a posuny civilizace ve vyspělých zemích na začátku 21. století, ve kterém se již nacházíme a jež se z tohoto úhlu pohledu může jevit jako dosti diskutabilní.

VÝVOJ PŮDORYSNÉ A PROSTOROVÉ KONCEPCE KONZUMNÍ ARCHITEKTURY OBCHODU V 19. A 20. STOLETÍ NA NĚKOLIKA PŘÍKLADECH

První příklady ukazují přízemní či patrové pasáže s objekty obchodů-butiků, zastřešené lehkou a prosklenou ocelovou konstrukcí. Pasáže se obvykle umísťovaly do dvorů obytných nájemních domů a napříč propojovaly paralelní ulice.

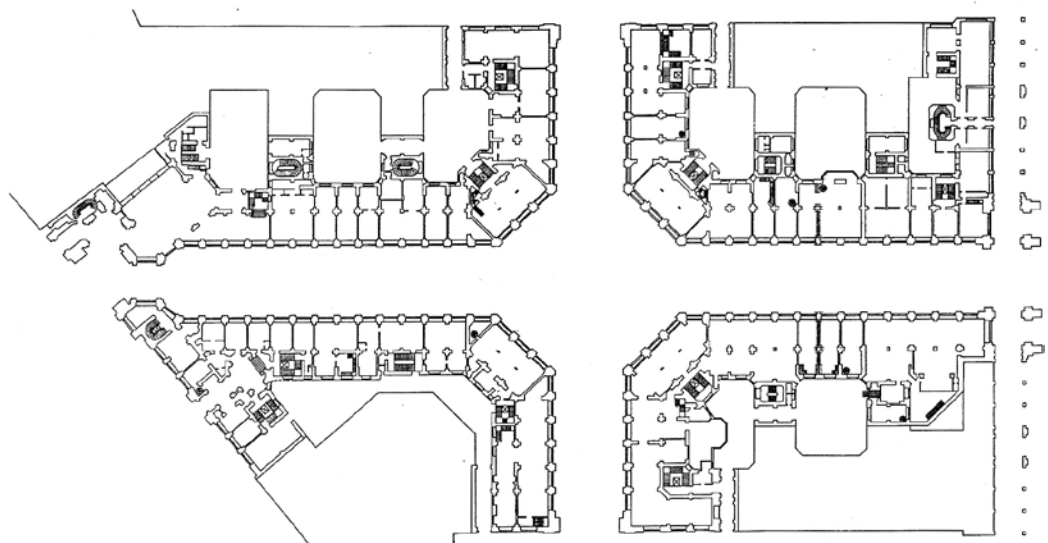
Vyvrcholení typu obchodní ulice – galerie představujeme na příkladu bruselských, italských a ruských realizací první i druhé půle devatenáctého století.

Dalším oblíbeným způsobem obchodu zejména v 19. století je prodej v tržnicích, jež vedly k vytvoření univerzálního typu lehké transparentní architektury umísťované v jednotlivých čtvrtích nebo centrálně. Opět vítězí ty francouzské.

Mezi nejstarší obchodní domy, koncipované a realizované jako městské paláce s charakteristickou artikulací chrámu moderní doby, patří či patřil obchodní dům Phillip Haas v Praze a ve Vídni. Významnými se pak pochopitelně staly pařížské velkolepé domy Au Bon Marché, Printemps a Gallerie Lafayette. Výraznou proměnou konstrukční i typologickou je pak americký dům Schlesinger a Mayer, dnes Carson, Pirie and Scott. Českým příkladem této výrazné proměny budiž alespoň jeden obchodní dům firmy Baťa na Václavském náměstí v Praze, který principiálně sleduje tuto typologickou proměnu, i když vzhledem ke své velikosti nedosahuje amerických parametrů.

◁
Jean-Pierre Cluysenaer, Galeries Royales St. Hubert, 1846–1847 (Galerie du Roi, Galerie de la Reine, Galerie des Princes), Bruxelles. Ač zvenku nenápadná, patřila ve své době k nejluxusnější formě obchodů a restaurací v Evropě. Za zmínku pochopitelně stojí i ocelová konstrukce užitá u zastřešení a luxusní povrchové materiály. Foto Petr Urlich.

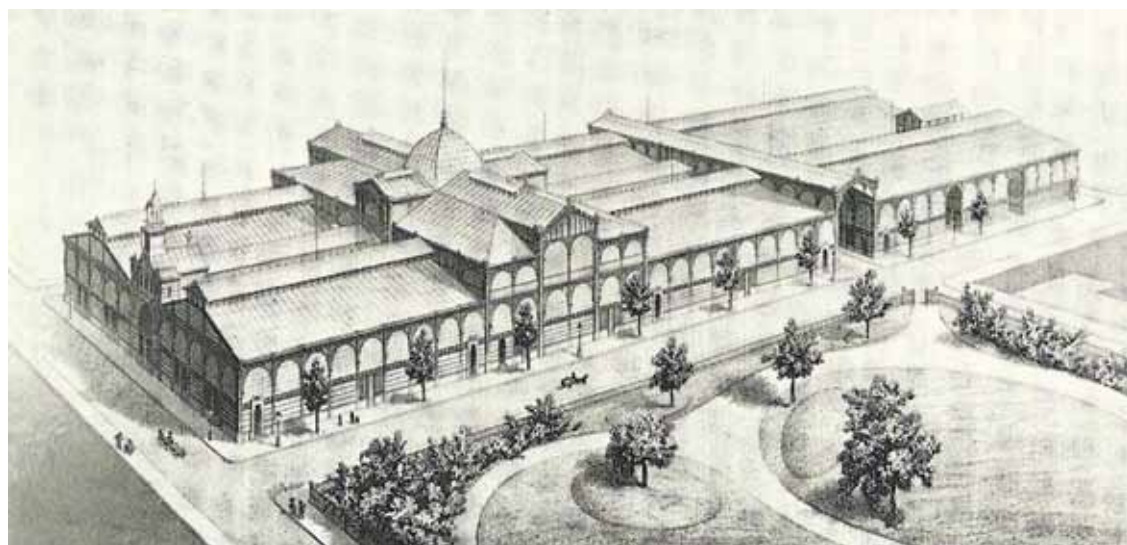
◁
Giuseppe Mengoni, Galleria Vittorio Emanuele II, 1865–1867, Milán – půdorys. Galerie s vchody ve formě vítězných oblouků a s centrálním osmibokým náměstím, zaklenutým železnou kupolí byla jedinečnou ukázkou představy integrace obchodu a zábavy uprostřed historického města, v blízkosti milánského dómu a opery La Scala.

Emanuele Rocco a Ernesto di Mauro, Galleria Umberto, 1887–1891, Neapol. Nejvyšší zastřešená obchodní galerie v Evropě měla být vpravdě obchodní ulicí i s byty orientovanými do pasáže, s mramorovou podlahou a luxusními obchody a restauracemi v přízemí domů. Foto Petr Urlich.

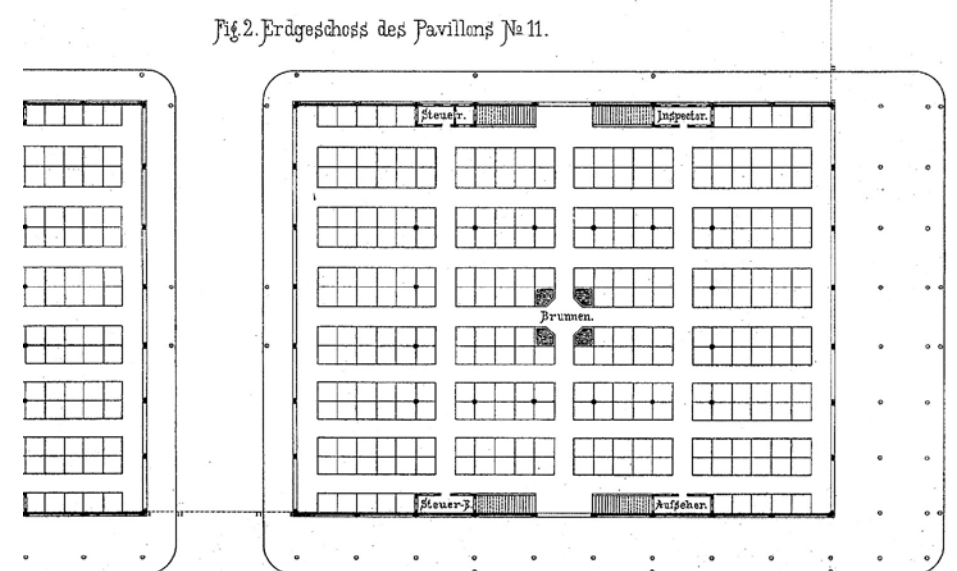
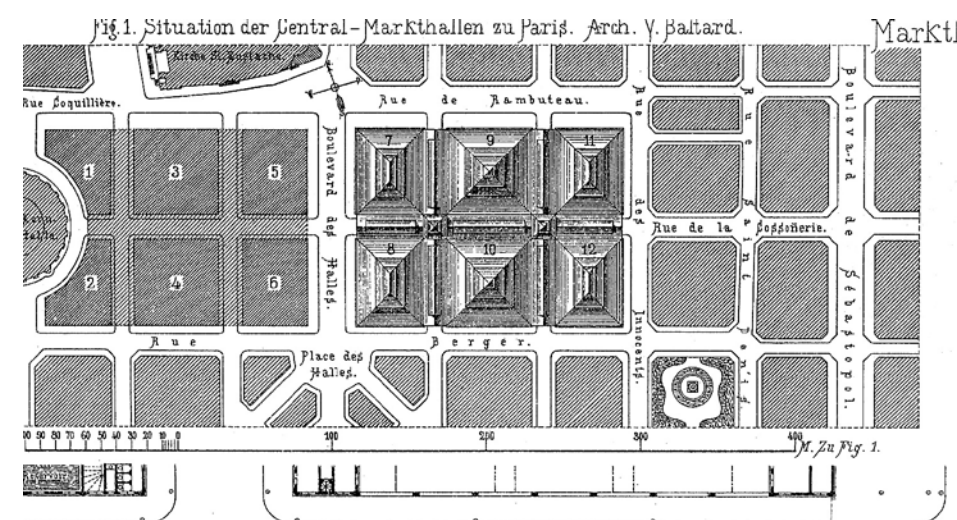
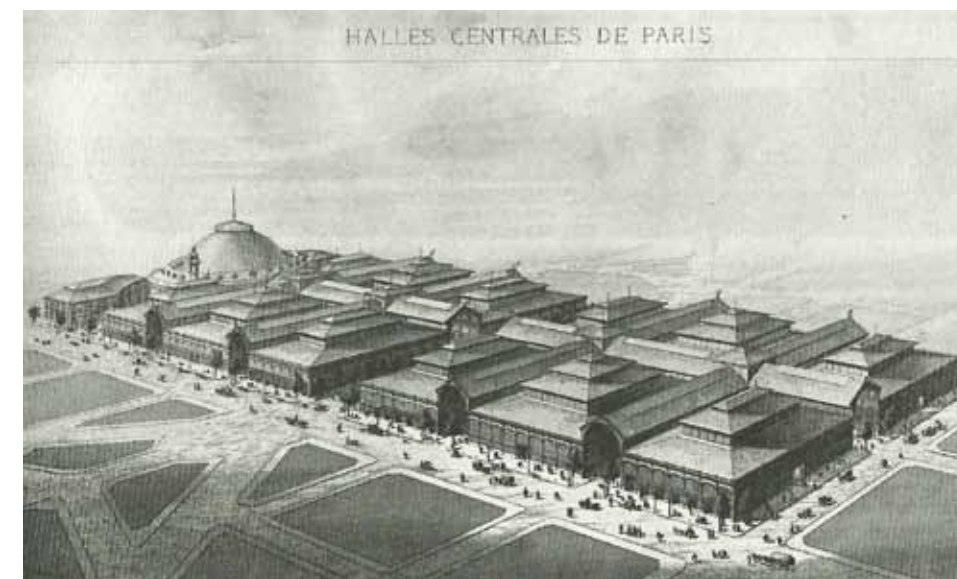

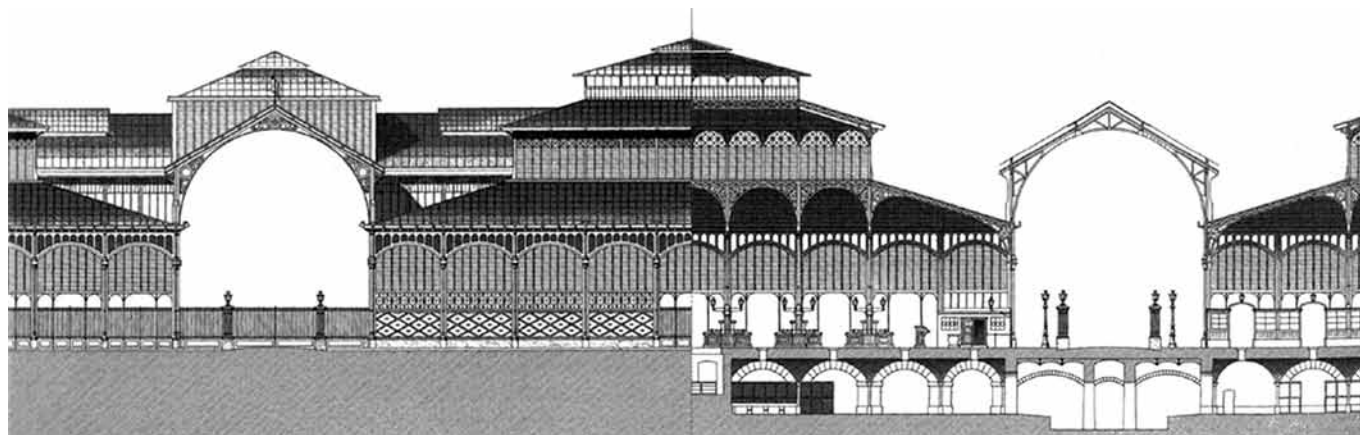
Alexander Pomerancev, GUM – původně Horní obchodní pasáže, vznikly na Rudém náměstí v Moskvě jako viditelná a zřetelná protiváha kremelské zdi v blízkosti chrámu Vasila Blaženého, inženýr Vladimír Šuchov, 1890–1893. Název GUM – Gosudarstvennyj universalnyj magazin – nese objekt až od padesátých let dvacátého století. Původní obchodní řady připomínají kamenné tržiště – nezastřešené obchodní pasáže, nová architektura přesvědčuje svou okázalostí a konstruktivním umem vynikajícího inženýra té doby. Zajímavostí, oproti italským galeriím, je propojení jednotlivých pater mosty s bočními galeriemi – pavlačemi. (<http://www.gum.ru/en/history/>)

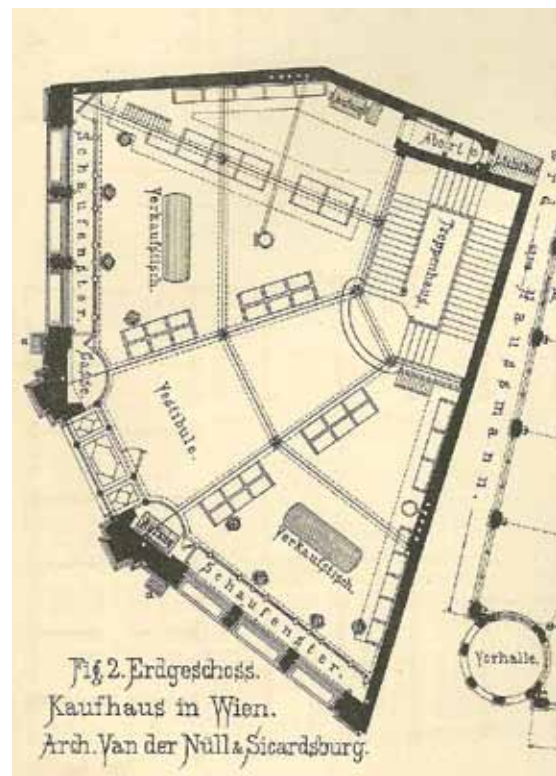
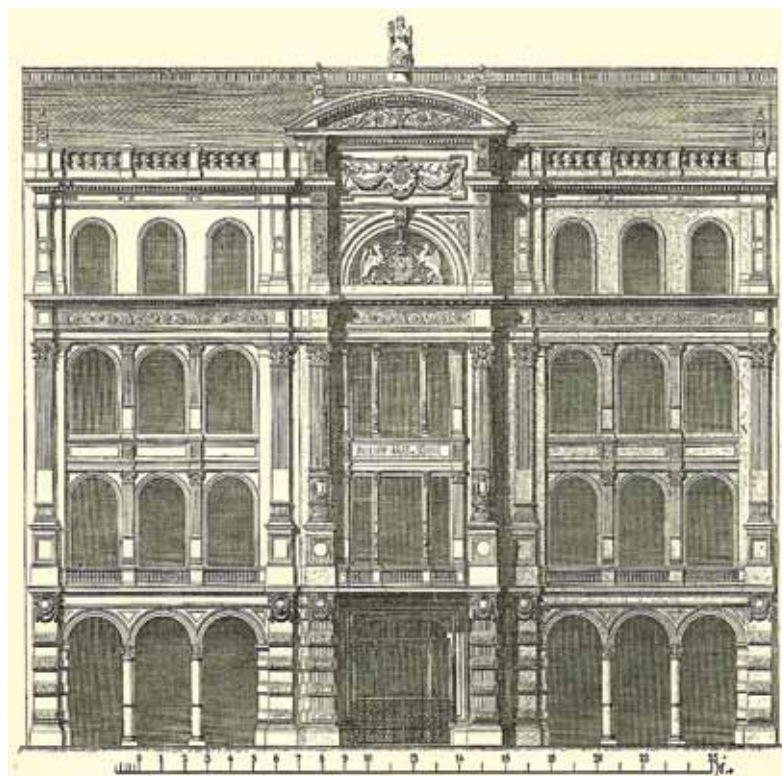
⌏
Jules de Mérimod, Marché du Temple, 1863–1865, Paříž. Jedna z mála staveb zachovaných ve své původní podobě. Ptačí perspektiva. (CHEMETOV, Paul – MARREY, Bernard. Architectures. Paris 1848–1914. Paris: DUNOD-BORDAS, 1980, s. 44.) Foto Petr Urlich.

➤
Victor Baltard, Les Halles, centrální haly, inženýři Felix Callet a César Jolly, 1853–1866, Paříž, půdorys haly a celého areálu. Perspektiva zachycující i obilnou burzu kruhového půdorysu, jež se tak stala součástí celého obchodního komplexu. Ve své době skvělá ukázka železných konstrukcí. (KLASEN, Ludwig. Baumgärtner's Buchhandlung. Nedatováno. Images et Imaginaires d'Architecture. Paris: Centre Georges Pompidou, 1984, s. 187.)

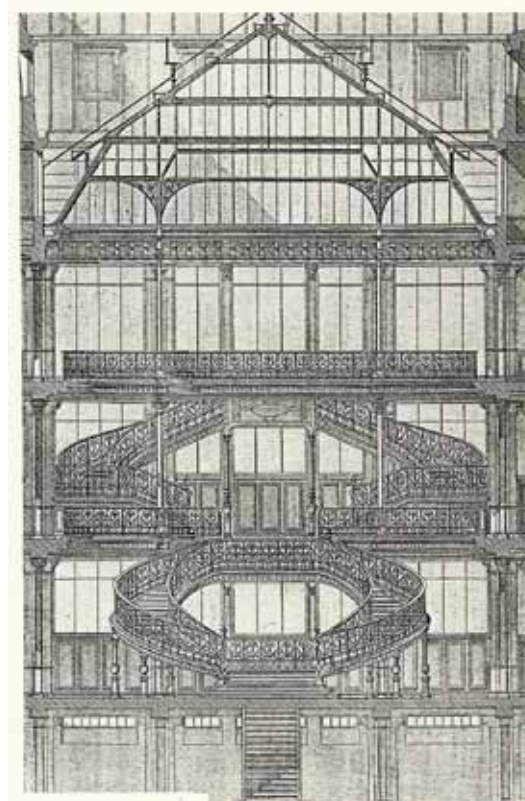

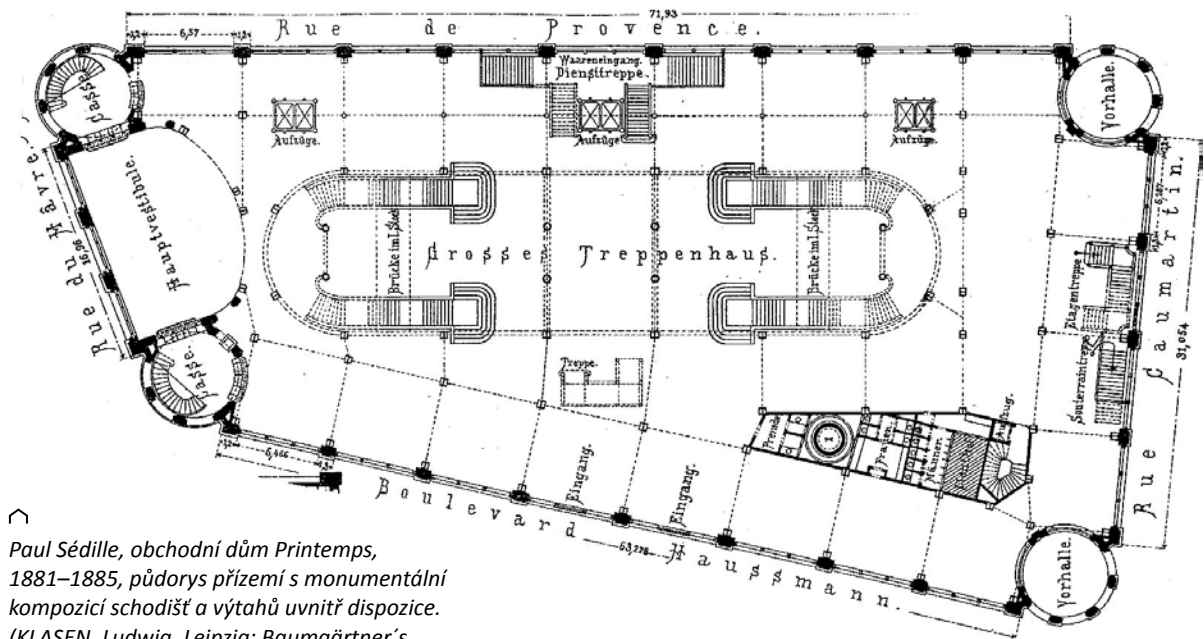
Victor Baltard, Les Halles, 1854–1866, Paříž, řez a pohled typovou halou a zastřešením spojovacích mezičlánků.

Eduard van der Nüll a August Sicard von Sicardsburg, obchodní dům Phillip Haas und Söhne ve Vídni, 1865–1867. Půdorys domu byl nepravidelný, dům se nacházel na náměstí u Dómu sv. Štěpána v samotném historickém centru Vídne. Přesto architekti vytvořili iluzi souměrného prostoru s otevřeným monumentálním schodištěm v samotném závěru dispozice. Obchodní dům byl zbořen, na jeho místě dnes stojí slavný Haas Haus od architekta Hanse Holleina. (KLASEN, Ludwig. Baumgärtner's Buchhandlung. Nedatováno, s. 581, Blatt 97.)

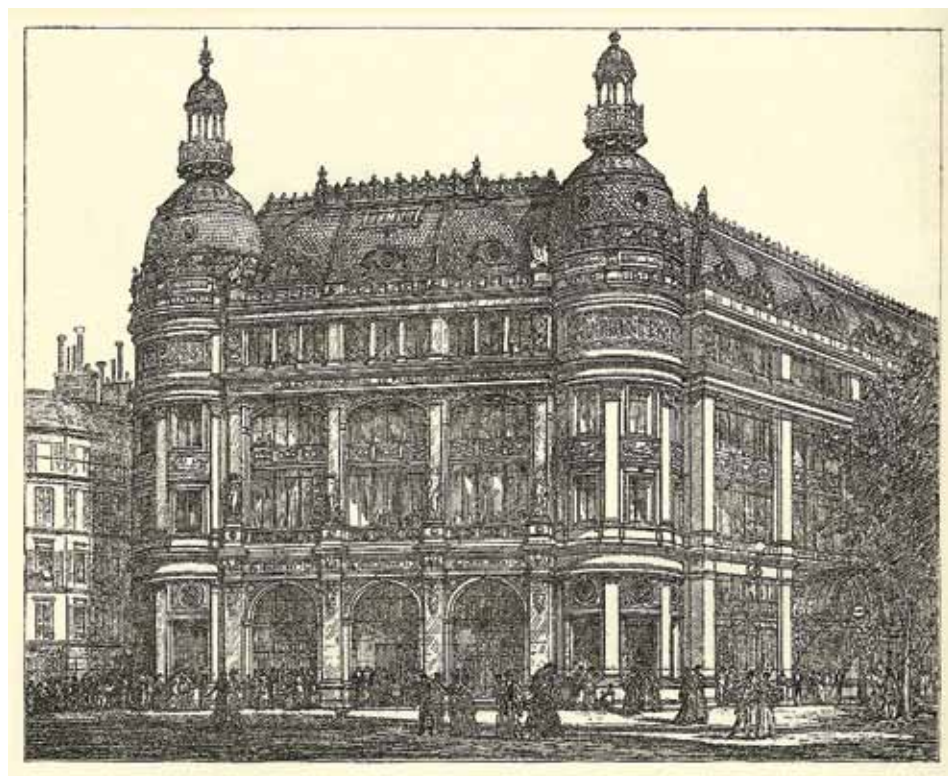
Louis Charles Boileau, interiér, řez obchodního domu Au Bon Marché, inženýři Gustave Eiffel a Armand Moisant, 1873–1876, Paříž. Dvorana s monumentalizujícím schodištěm provazujícím jednotlivá obchodní patra zabírala rozsáhlou vnitřní plochu. V pozdějších letech byla často zastavěna a využita ke komerčním účelům. Následně opět uvolněna. (CHEMETOV, Paul – MARREY, Bernard. Architectures. Paris 1848–1914. Paris: DUNOD-BORDAS, 1980, s. 53; ADDIS, Bill. Building: 3000 Years of Design Engineering and Construction. London: PHAIDON, 2000, s. 383.)

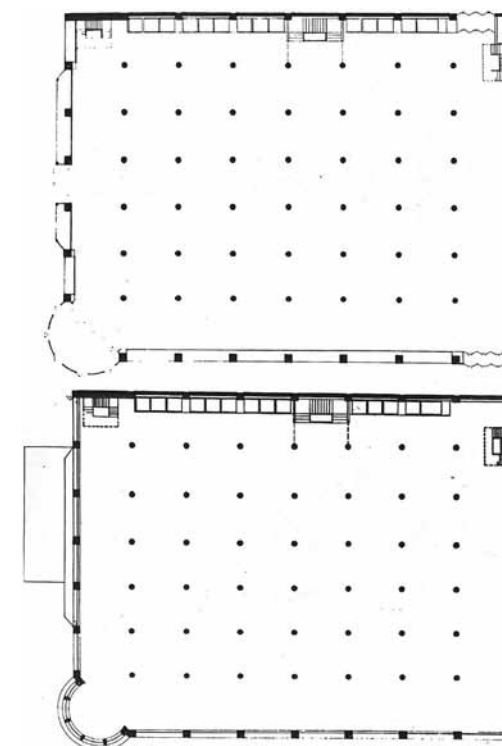
Paul Sédille, obchodní dům Printemps, 1881–1885, půdorys přízemí s monumentální kompozicí schodišť a výtahů uvnitř dispozice. (KLASEN, Ludwig. Leipzig: Baumgärtner's Buchhandlung, Nedatováno, Blatt 97.)

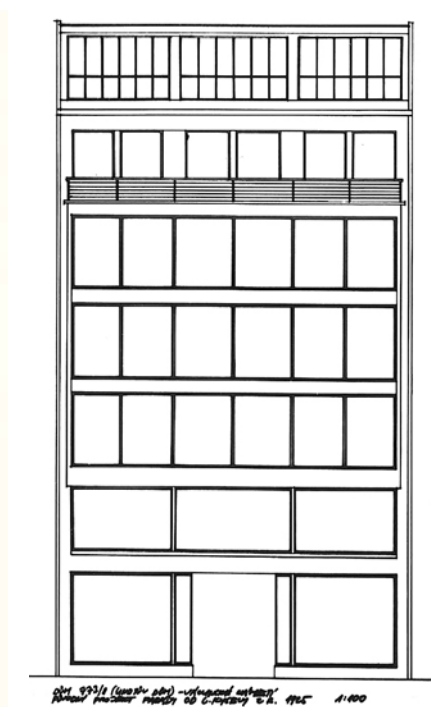
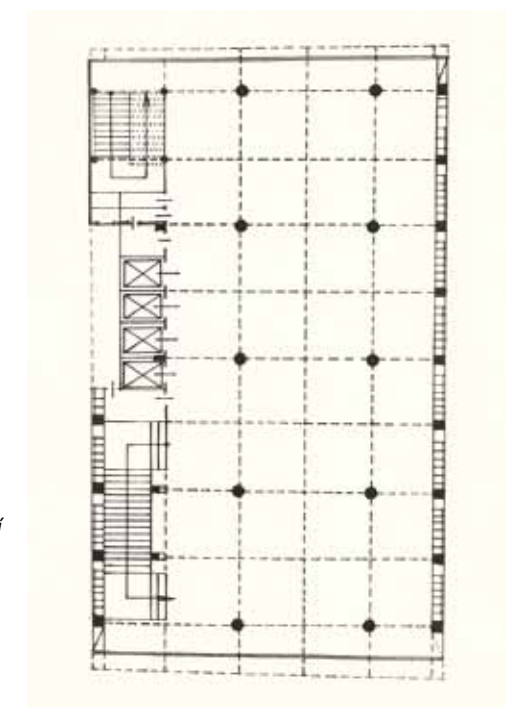
⌞
Paul Sédille, Obchodní dům Printemps, 1881–1885, interiér centrálního prostoru schodiště s charakteristickým zastřešením. (CHEMETOV, Paul – MARREY, Bernard. Architectures. Paris 1848–1914. Paris: DUNOD-BORDAS, 1980, s. 65. (KLASEN, Ludwig. Baumgärtner's Buchhandlung. Nedatováno.)

⌞
Projekční kancelář firmy Baťa, spolupráce Ludvík Kysela, obchodní dům firmy Baťa na Václavském náměstí v Praze, 1928–1929. Půdorys svou formou blízký americké zkušenosti s použitím železobetonového skeletu, půdorysy jednotlivých pater se neliší, což je vyjádřeno i ve fasádě.

⌞
Louis H. Sullivan, Dankmar Adler, obchodní dům Schlesinger & Mayer, dnes Carson Pirie Scott & Co., 1899–1901, Chicago. Monumentalizace provozu skládající dohromady dva pojmy Chicagské školy, ocelový skelet a mrakodrap. Schodiště a baterie výtahů jsou čistě provozně a logicky, respektive funkčně umístěny. Půdorys přízemí (obr. nahoře) a typického patra se takřka neliší. Vzor pro moderní obchodní domy dvacátého století je více než zřejmý. Fotografie i půdorys jsou z první fáze, jež byla následně rozšířena (MASSU, Claude. L'Architecture de l'école de Chicago. Paris: DUNOD-BORDAS, 1982, s. 17, 42.)

Jan Kaplický, Obchodní dům Selfridges, Birmingham, Velká Británie, 1999. Pokus o designové pojetí nové podoby architektury, bezpochyby ovlivněné organickými tendencemi nově formovat architekturu v šedesátých a sedmdesátých letech. Zároveň návrat k hodnotám volného pojetí interiéru s dvoranou, pouze okázalé schodiště vyměnil architekt za eskalátory. (http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Selfridges_Exterior7.jpg, volné využití).

Richard Rogers, obchodní centrum St. Herblain, Magasin DUSIN, Nantes, Francie, 1986–1987. Ukázka suburbánní koncepce obchodně-kulturních center a jejich formální artikulace. V prostorovém vjemu logiky a vazby jednotlivých objektů hraje velmi důležitou roli megaplocha nezbytných parkingů. Totéž platí pro poblíž stojící kulturní centrum „Onyx“, zvané „černá kostka“ od architekta Jeana Nouvela, 1988. Foto Petr Urlich.

LITERATURA

BROŽOVÁ, Michaela. *Praha: průchody a pasáže*. Z francouzského originálu Prague, Passages et galerie, 1. české vydání. Euro Art, Praha: Volvo Globator, 1997.

KLASEN, Ludwig. Gebäude für Handelszwecke. Handbuch für Baubehörder, Bauherren, Architekten, Ingenieure, Baumeister, Bauunternehmer, Bauhandwerker und technische Lehranstalten (aus *Grundriss-Vorbilder von Gebäude aller Art, Abth. VI.*), Leipzig: Baumgärtner's Buchhandlung. Nedatováno.

NEUFERT, Ernst. *Bauentwurfslehre: Grundlagen, Normen und Vorschriften über Anlage, Bau, Gestaltung, Raumbedarf, Raumbeziehungen, Masse für Gebäude, Räume, Einrichtungen und Geräte mit Menschen als Mass und Ziel*. Handbuch für den Baufachmann, Bauherrn, Lehren und Lehrenden, 1. vydání. Berlin: Bauwelt-Verlag, 1936.

NEUFERT, Ernst. *Navrhování staveb*, 2. české vydání. Praha: Consultinvest, 2000.

1.2

Československé a zahraniční příklady obchodních domů

Jiří Moos

Na následujících stránkách porovnááme československé a zahraniční obchodní domy vybudované v 60. a 70. letech 20. století. Výběr obchodních domů vznikl především na základě studia dvou dobových domácích architektonických časopisů, Československý architekt a Architektura ČSR, a typologických sborníků.

Vzhledem k tomu, že 60. a 70. léta 20. století jsou známa svým bouřlivým vývojem, nelze toto specifické období, jež se promítlo nejen do architektury, omezit pouze na roky 1960 až 1979. Proto se ve studii objevují i obchodní domy dřívějšího data. Zahraniční příklady jsou uzpůsobeny tak, aby podaly co možná největší přehled o formě obchodního domu pro danou oblast. Do studie se tedy dostaly i méně známé obchodní domy jako La Rinascente v Miláně či Univermag v Moskvě. Ačkoliv jejich význam pro další vývoj moderních obchodních domů je minimální, lze z nich vyčíst jistou specifickou pro danou zemi, její ekonomiku či politiku.

Trochu stranou zůstaly americké obchodní domy, jejichž vliv na československé architekty zřejmě nebyl významný. Přesto je nutné zmínit, že evropské obchodní domy z 60. let 20. století, počínaje De Bijenkorfem v Rotterdamu, přímo z těchto amerických vychází. Do kapitoly se vešly alespoň dva příklady – obchodní dům Schlesinger and Mayer (půdorys, který byl dalších více než sto let následován a jenž je zmíněn i v předchozí kapitole) a obchodní dům Macy's Rego Park, svou typologií zcela unikátní.

Hans Kammerer, Walter Belz, Obchodní dům Orion v Göppingenu, 1970–1971. (NAGEL, Siegfried. Bauten des Handels: Läden, Warenhäuser, Einkaufszentren. Gütersloh: Bertelsmann, 1973. DBZ-Baufachbücher. s. 106.)

DŮM MÓDY V PRAZE

Josef Hrubý, 1954–1956, Václavské náměstí, Praha

Otevření Domu módy v době svého vzniku představovalo jakýsi zlom v československé módě a jeho otevření bylo spojováno s lepšími zítřky, jež ji měly čekat. Nachází se na nároží Václavského náměstí a Krakovské ulice v Praze. Na tomto místě od 17. století stával zájezdní hostinec zvaný U Nigrinů či U Kominíků a na začátku 20. století zde byl postaven secesní hotel.¹ Ten však během bombardování ke konci 2. světové války zasáhla letecká puma. Poškození domu bylo tak vážné, že muselo dojít k jeho demolicí.

Módní obchodní dům, u nás první svého druhu, byl otevřen na začátku července 1956.² Na zastavěné ploše 665 m² se nacházel rozsáhlý sortiment. Zákazníci zde mohli zakoupit metráž, konfekci, spodní prádlo, obuv i galanterii. Specifickými se staly i módní přehlídky, které měly za úkol zkoumat reakce zákazníků na nové trendy. Autorem domu byl Josef Hrubý, bývalý člen avantgardy, významná osobnost československé funkcionalistické architektury a v neposlední řadě spoluautor ikonického obchodního domu Bílá labuť v ulici Na Poříčí.

Hlavní vstup do domu byl přímo z nároží. Zádveří ústilo do lichoběžníkového prodejního sálu, uprostřed kterého se nacházela vitrína se zbožím; další sortiment byl vystaven po obvodě sálu. V zadní části se objevují rychlovýtahy, které sloužily jako hlavní přístup do horních podlaží. Principem uspořádání jednotlivých pater byla především volná prodejní plocha. Skladovacích prostor měl obchodní dům pohříchu málo, proto se nacházely mimo budovu. Ustupující sedmé podlaží původně sloužilo administrativě obchodního domu. Později došlo k expanzi prodejních ploch i na vrchní patro a administrativa byla přesunuta do sousedního domu.

Řešení interiéru nebylo výjimečné. Hlavním artiklem interiéru se mělo stát zboží. Stěny a stropy byly bíle omítnuty, na podlaze byl položen koberec s krátkým vlasem. Jediným výrazným prvkem interiéru se stala černá zavěšená svítidla ve tvaru elipsoidu. Mobiliář tvořila čalouněná křesla, pohovky a stoly v černobílé kombinaci a především skleněné vitríny s vystaveným zbožím.

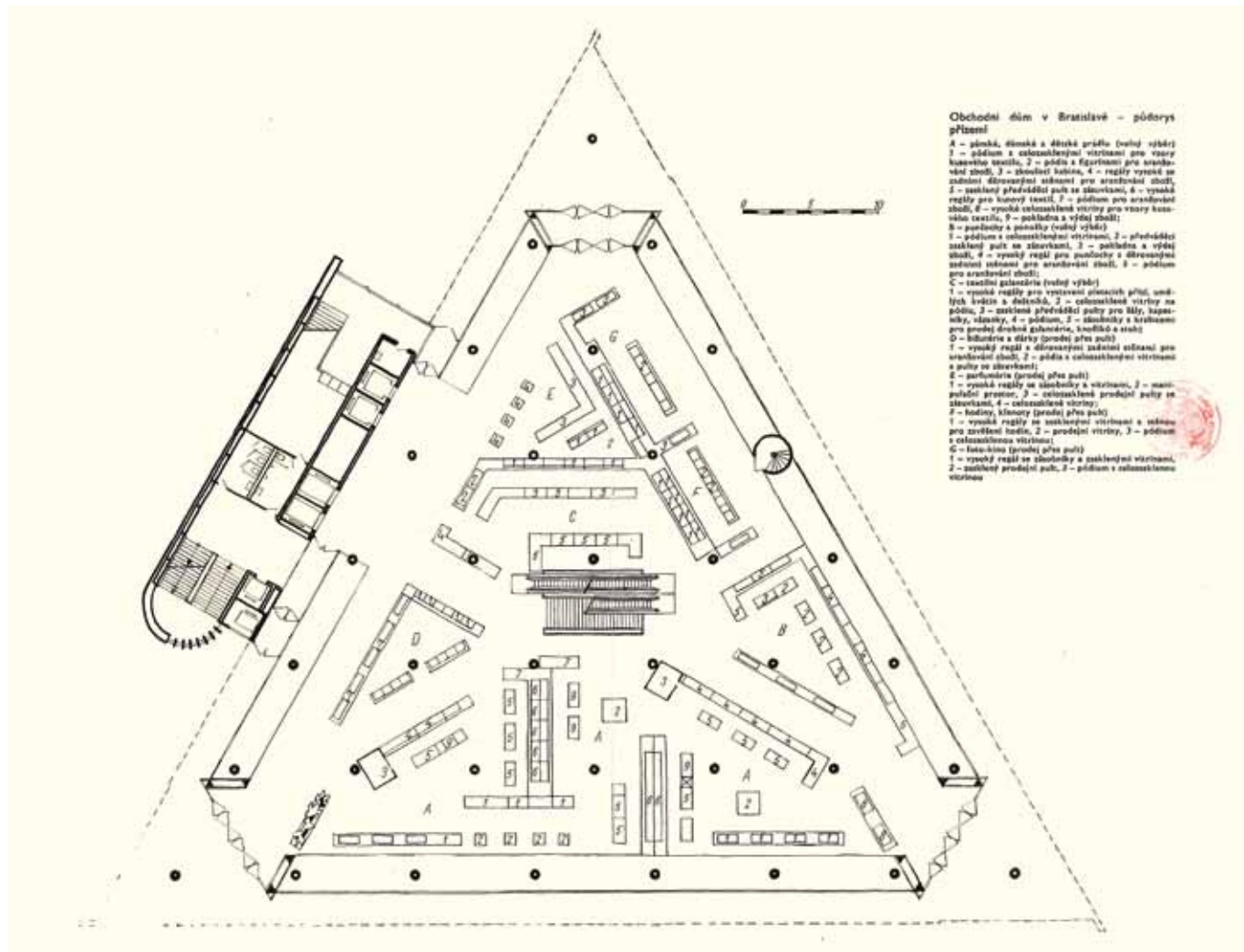
Nosnou konstrukci tvořil železobetonový skelet. V prostoru prodejních sálů mají sloupky kruhový profil.

Vnější forma domu odpovídá spíše střízlivému pojetí novodobého novoklasicismu. Dům má výrazné okenní otvory, které v podstatě přiznávají tektoniku domu. Dvoupodlažní sokl je obložen sázavskou žulou. J. Hrubý dokázal stavbu oprostit od zbytečných okras a ozdob, kterými se tehdejší architektura v tendencích socialistického realismu hemžila. Jedinou úlitbou režimu je figurální reliéf umístěný nad hlavním vstupem do domu. Reliéf od Vladimíra Janouška³ zobrazuje 6 lidských postav, které si mezi sebou směňují zboží. Celý dům nad posledním podlažím korunoval nápis „dům módy“, který upozorňoval na obchod z větších vzdáleností. Až do současnosti slouží Dům módy svému původnímu účelu, nabízí oděvy luxusních zahraničních značek. Dřívější oblíbenosti a návštěvnosti již však nedosahuje.

¹ BURIANOVÁ, Miroslava. Historie Domu módy. In: *Muzeum 3000* [online]. 2016 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/vystava-retro/historiedomu-mody>

² Tamtéž.

³ LUKEŠ, Zdeněk, KRATOCHVÍL, Petr. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1950–2000*. Praha: Paseka, 2015, s. 35.

⌵

Ivan Matušík, Obchodní dům Prior v Bratislavě, 1964–1968, půdorys přízemí. (KODERA, Bořivoj, DRDA, Miloslav, GIRSA, Václav. *Prodejny a nákupní střediska*. Praha: SNTL, 1966, nečísł.).

OBCHODNÍ DŮM PRIOR BRATISLAVA

Ivan Matušík, 1964–1968, Kamenné náměstí, Bratislava

Prior v Bratislavě lze považovat za první československý ryze moderní a plno-sortimentní obchodní dům, zcela se inspirující zásadami západních zemí. Samotná budova obchodního domu je součástí koncepce Kamenného náměstí, na jehož řešení byla roku 1960 vypsána celostátní soutěž.⁴ Do soutěže tehdy dorazilo 12 návrhů včetně jednoho mimo soutěž.⁵ První místo se svým návrhem obsadil Ivan Matušík.

Vítězný a také realizovaný návrh byl založen na jednoduché kompozici dvou základních geometrických tvarů spojených skleněným mostkem. Základní trojúhelníkový půdorys o rozměru hran 76 metrů nabídl až 7 500 m² prodejní plochy. Z této trojúhelníkové kompozice automaticky vyplynulo umístění eskalátorového schodiště do těžiště půdorysu. Reverzibilní eskalátory dodala záhřebská firma

⁴ KRIVOŠOVÁ, Jana, LUKÁČOVÁ, Elena. *Premeny súčasnej architektúry Slovenska*. Bratislava: Alfa, 1990. s. 112.

⁵ HLAVÁČ, Cyril. Nový hotel a obchodný dom v Bratislave. *Československý architekt*. 1961, roč. 7, č. 4, s. 4.

Radnik.⁶ Ostatní komunikační a vedlejší proozy se nacházely mimo trojúhelníkový obrys v obdélné věži. Vznikl tak ničím nerušený kontinuální prodejní sál, který byl v každém koutě z jedné strany osvětlen okenním otvorem.

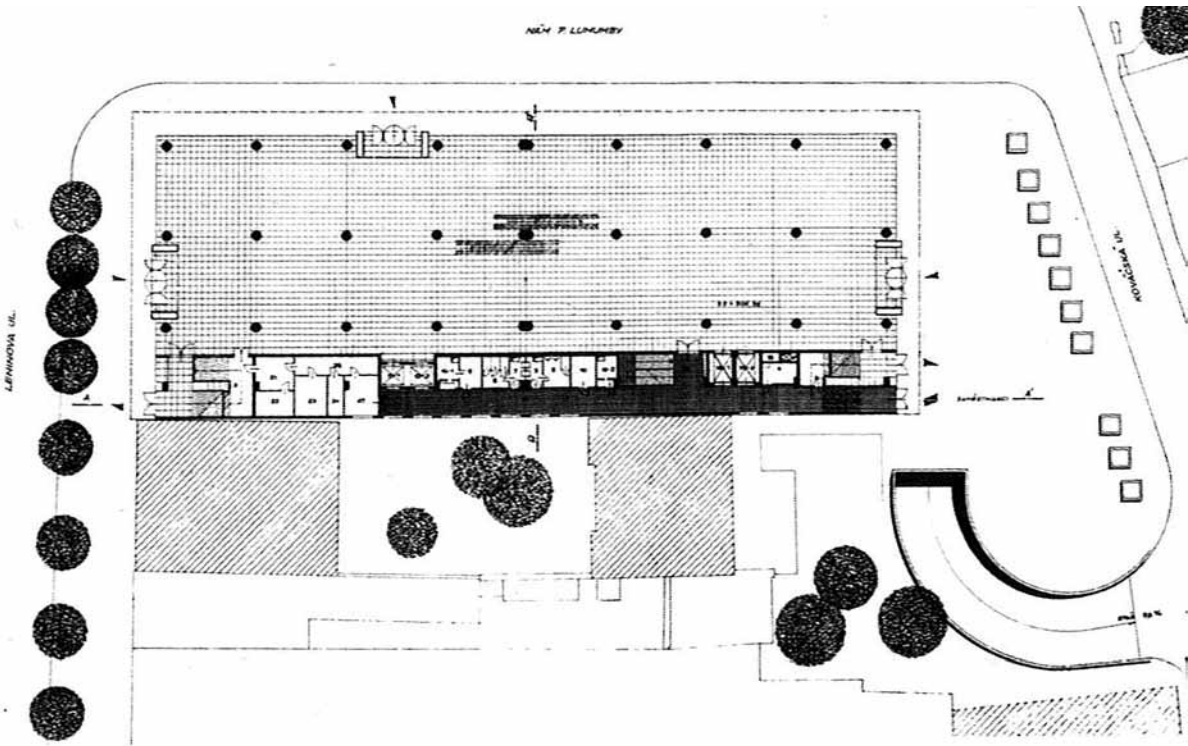
Ve třech nadzemních podlažích se nacházel volný prodejní prostor s eskalátory uprostřed dispozice. Za zajímavý prvek v interiéru lze považovat stropní podhled. Šestiúhelníkový rastr byl v pravidelném rytmu narušen zářivým obdélníkem. Nelze nepoukázat na jistou podobu s obvodovým pláštěm ikonického obchodního domu De Bijenkorf v Rotterdamu (viz dále). Zvuk pohlcující podhled zakryl veškeré technické potrubí či vedení. Na podlaze byla pro svou mechanickou odolnost použita žula.

Na trojúhelníkové osnově je založen i monolitický železobetonový skelet. Základní modul je 9 metrů a krajní pole jsou vykonzolována o 3,6 metru. Obvodový plášť tvoří obklad ze spišského travertinu.⁷ Výška rastru obkladu je totožná s výškou podlaží. Plná průčelí obložená kamenem jsou proražena pouze ve dvou případech. Jak již bylo zmíněno vždy na jedné straně v koutě budovy a druhý případ tvoří dlouhý obdélníkový otvor na střešní terase, nápadně evokující otvory Corbusierových vil. Z přísné trojúhelníkové základny potažené travertinem se na východě odlučuje betonový kvádr, který je na jedné straně směle zaoblen. Polokruh mezipodesty únikového schodiště zvýrazňuje svůj dispoziční význam i v exteriéru.

Nad hlavním vstupem jsou umístěny hodiny se zvonkohrou. Autorem hodin je Jaroslav Kočíš a Ivan Matušík, skladbu zkomponoval J. Szelepcsényi.⁸ Dodnes zvonkohra každou hodinu vyhrává, změnil se však druh a především počet skladeb. V současnosti se mění až 24 melodií.⁹

Vzhled a dispozice domu odpovídají dobovým názorům na řešení obchodních staveb. Minimum okenních otvorů, volná půdorysná plocha a použití eskalátorů umožňující pohyb zákazníků do jednotlivých podlaží. V našich zemích tak byla odstartovaná epocha tzv. „krabic na zboží“.

Obchodní dům Prior v Bratislavě, otevřený v listopadu 1968,¹⁰ společně s hotelem patří k tomu nejlepšímu, co období 60. a 70. let 20. století nabídlo. Jeho realizace přinesla i několik nových technických řešení (tepelné clony, hliníkové profily na uchycení skleněných výkladců aj.). Ivan Matušík za svůj návrh obdržel Cenu Dušana Jurkoviče za rok 1969.¹¹ V současné době obchodní dům slouží původnímu účelu.

⌒
Růžena Žertová, Obchodní dům Prior v Košicích, 1965–1968, půdorys přízemí. (KLÍMA, Petr, ed. Růžena Žertová: architektka domů i věcí. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016, s. 43.)

OBCHODNÍ DŮM PRIOR KOŠICE

Růžena Žertová, 1965–1968, Kasárenské náměstí, Košice

V pořadí druhý poválečný obchodní dům na území ČSSR se nachází v Košicích. Společně s Priorem v Bratislavě sloužil jako typologický předobraz dalším obchodním domům budovaným národním podnikem Prior. Jeho autorkou je Růžena Žertová, architektka Státního projektového ústavu obchodu v Brně, jejíž vliv na řešení obchodních staveb 60. a 70. let je nesporný.

Pětipodlažní hranol obdélníkového půdorysu o rozměrech 30 x 76 metrů se nachází v historickém centru Košic, v blízkosti Hlavního náměstí. Výstavba domu si vyžádala asanaci stávající zástavby z 19. století. Výstavbu provedly Hutné stavby Košice. Prodejní plochy o ploše asi 6 700 m² se pro veřejnost otevřely v listopadu 1968.¹²

Dispozice obchodního domu je racionální. Ve čtyřech nadzemních podlažích nabídl celkem 28 oddělení.¹³ Volný půdorys prodejních ploch je spojen eskalátory. Ty jsou jediným prvkem, kromě nosných sloupů, umístěným v prodejním sále.

Interiér domu byl proveden ve světlých, nevýrazných tónech. Sloupy byly natřeny černou barvou a byly tak v celém prodejním prostoru výrazné. Stropní podhled, tvořený hliníkovými kazetami, zakryl potrubí klimatizace a ostatní vedení. V obdélníkovém rastru jsou vestavěna svítidla se zářivkami. Autory umělecké výzdoby byli Pavel Navrátil a Vojtěch Takáč.¹⁴

12 KIŠ, Karol, ed. 20 rokov obchodných domov vo východoslovenskom kraji. Košice: [nákl. vl.], 1974. s. 25.

13 Tamtéž, s. 26.

14 KLÍMA, Petr, ed. Růžena Žertová: architektka domů i věcí. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016. s. 18.

6 KARFÍK, Vladimír. Obchodný dom Prior v Bratislave. Projekt. 1969, roč. 11, č. 1–2, s. 8.

7 Viz pozn. 4.

8 Bratislavský Prior otevřený. Československý architekt. 1969, roč. 15, č. 9, s. 5.

9 O nás. In: MY Bratislava [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.mystores.sk/o-nas>

10 Z archívu: Prvý Prior v ČSSR otvorili v roku 1968 v Bratislave. In: Teraz.sk [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/archivfotky-otvorenie-prior-bratislava/167255-clanok.html>

11 Viz pozn. 8.

Nosnou konstrukci tvoří monolitický železobetonový skelet 9 x 9 metrů. Sloupy jsou kruhového průřezu. Všechny prodejní a skladové prostory byly klimatizované. Přízemí a poslední podlaží jsou odstoupeny od uliční čáry, kterou přísně dodržují ostatní patra. Zásadním problémem se stalo architektonické pojetí prostého hranolu. Typologie obchodního domu díky minimu okenních otvorů změnila svou „[...] tektoniku do stereomity.“¹⁵ Žertová navrhla průčelí tvořené obkladem z teracových čtvercových tvarovek 50 x 50 cm.¹⁶ Vzor, jenž je tvořen z jehlancových a plochých tvarovek evokuje renesanční bosáž¹⁷ a snaží se tak reagovat na okolní zástavbu. Plášť nemá žádný vztah k tektonice domu a jedná se spíše o výtvarný záměr. Při návrhu fasádního pláště spolupracovala Růžena Žertová se sochařkou Janou Bartošovou-Vilhanovou.¹⁸ Svou strukturou a rastrem průčelí lehce připomíná obchodní dům Wormland v Kolíně nad Rýnem (viz dále).

V roce 2008 prošel dům rekonstrukcí, během které byly navýšeny prodejní plochy.

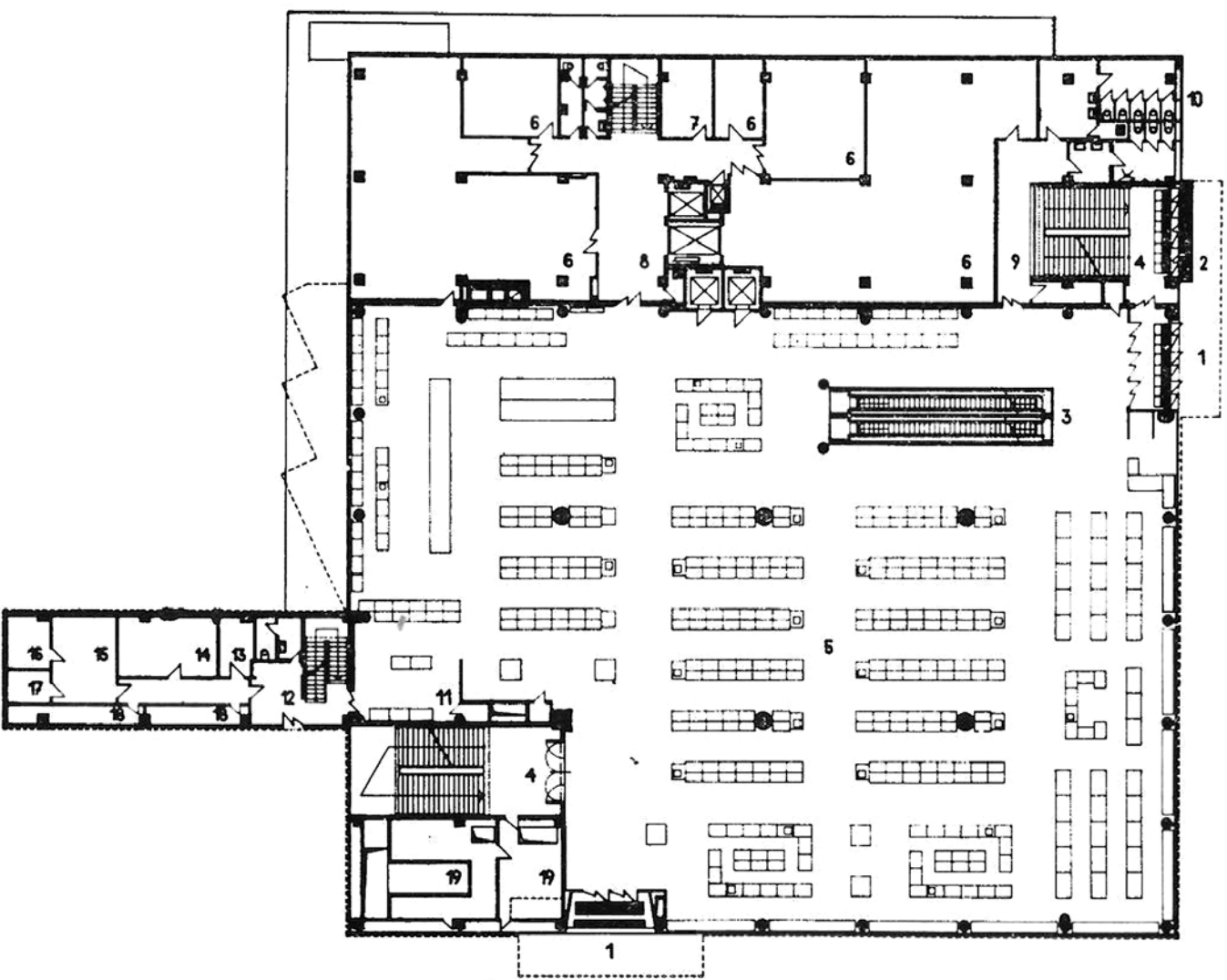
OBCHODNÍ DŮM PRIOR PLZEŇ

Zbyněk Tichý, Václav Zoubek, Jaroslav Peklo, 1965–1968, Americká třída, Plzeň

Nový obchodní dům v Plzni, nesoucí původně označení „Zdroj“, vznikl jako součást nové občanské vybavenosti na dnešní Americké třídě. Na řešení obchodního domu situovaného u vlakového nádraží, blízko historického centra, vypsali Krajský projektový ústav v Plzni interní soutěž. V té zvítězila trojice architektů Tichý, Peklo, Zoubek. Obchodní dům, dobře přístupný městskou hromadnou dopravou, přivítal první zákazníci v září 1968 (s ohledem na statické závady, poddimenzovanou klimatizaci a osvětlení získal kolaudační souhlas až v roce 1977).¹⁹

Budovu tvoří jednoduchý hranol na čtvercovém půdoryse, z něhož na západním průčelí vystupuje appendix vybavení pro zaměstnance. Dispozičně je budova rozdělena na dvě části, které jsou navzájem oddílatovány. První část, ta hlavní, obsahující prodejní plochy o rozloze 5 670 m², je čtyřpodlažní. Druhá část, skladová a administrativní, má s ohledem na možnost menší světlé výšky dvojnásobný počet podlaží. Vertikální propojení tvoří eskalátorové schodiště umístěné do prostoru prodejní plochy, dva osobní výtahy a dvě schodiště.

Plzeňský Prior byl zapojen do výměnných akcí, kterých se zúčastnily bývalé země RVHP (např.: NDR, Maďarsko, Polsko, později další).²⁰ Zákazníkům tedy bylo nabízeno i zboží zahraniční. Zařízení prodejních ploch bylo typové od firmy OZAP.²¹

Zbyněk Tichý, Václav Zoubek, Jaroslav Peklo. Obchodní dům Prior v Plzni, 1965–1968, půdorys přízemí. (Obchodní dům Prior v Plzni – výstavba 1965–1968. Architektura ČSR. 1974, roč. 33, č. 7, s. 328.)

Technické vedení a rozvody byly vedeny pod stropním podhledem. Ten byl tvořen hliníkovými čtvercovými kazetami. Osvětlení zajišťovala svítidla o rozměru dvou čtvercových kazet vsazená do podhledu. Pro zvýraznění zboží byly stěny, sloupy a podlaha světlé, stropní podhled naopak tmavý.

Konstrukční systém prodejní části tvoří železobetonový skelet 12 x 12 metrů. Sloupy v prodejní části jsou kruhové o průměru 1 000 mm, resp. 600 mm. Konstrukční výška prodejního podlaží činí 5,4 metru a světlá výška 4,15 metru.²² Monolitické stropní desky jsou po obvodě domu na průvlacích, uprostřed dispozice jsou uloženy na hříby sloupů. Ve dvou středních polích ve 2. NP byla provedena místo stropní desky sklobetonová skořepina. Statická závada ve formě přílišného průhybu stropní desky nad 2.NP se těsně před otevřením domu vyřešila přidáním ocelových sloupků do úrovně podlaží a jejich podvléknutí ocelovými „I“ profily o výšce 750 mm.²³ Modul skladové části byl oproti části prodejní poloviční, tedy 6 x 6 metrů, s čtver-

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 96.

covými sloupy. Konstrukční výška skladů a zázemí je 2,7 metru, tudíž také poloviční oproti hlavní části.

Fasádní plášť tvoří ze tří stran kazety z eloxovaného hliníku. Severní průčelí a apendix je z lehkého obvodového pláště, jenž v pravidelném rastru střídá plochy prosklené čiré s černými plnými. Hlavní hranol ze stříbrných kazet je dole i nahoře ohraničen průběžnými prosklenými plochami. Dole prosklené plochy tvoří výkladce, umožňující přímý pohled do interiéru, nahoře okenní otvory pouští světlo do horního podlaží. Díky celoprosklenému pásu horních a dolních oken vypadá stříbrný hranol jako by levitoval v prostoru. Vertikální komunikace nejsou, jak to bývalo zvykem, na fasádě přiznány a jsou zcela podřízeny střídmemu stříbrnému hranolu, uvnitř kterého se nachází.

Výraznými prvky jsou zastřešení nad vstupy ve tvaru písmene V, která jasně definují, kde má zákazník do domu vstoupit. Nelze opomenout ani plátno umístěné na jižní průčelí směrem do Americké třídy, na které se z kabiny promítala reklama.²⁴ V našich zemích zcela unikátní záležitost.

Obchodní dům Prior v Plzni se stal od otevření Bílé labutě roku 1939 prvním velkým obchodním domem na českém území.

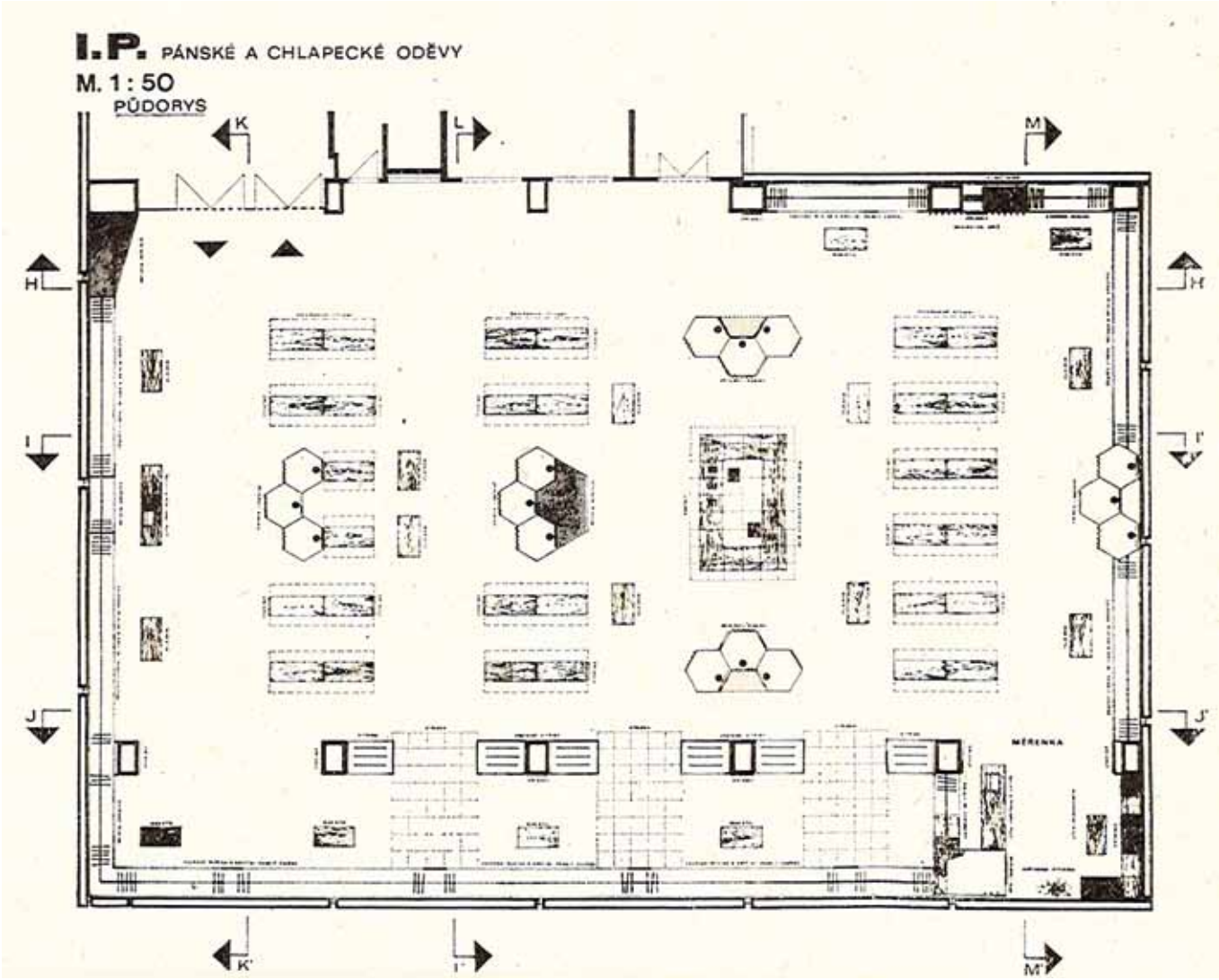
OBCHODNÍ DŮM DON

Jan Doležal, 1969–1974, Gočárova třída, Hradec Králové

Módní dům DON pro podnik Oděvy Hradec Králové o prodejní ploše 1 635 m² nabízel od září 1974 široký sortiment oděvů, klobouků a dalších módních doplňků.²⁵

Interiér byl bez uměleckých prvků. Na podlaze byl použit mramor či teraco a stěny byly obloženy dřevem. Stropní podhled tvořily hliníkové pásy střídané pásy světelnými. Vzhledem k tomu, že prodejní podlaží byla navržena bez oken, interiér byl zcela závislý na umělém osvětlení. To však nebylo navrženo správně a docházelo ke zkreslení barev nabízeného zboží.

Konstrukci tvoří ocelový skelet. Modul prodejní části je 6 x 16,5 metru a části skladové 6 x 9 metrů. Fasáda této prodejní kostky je pojata jako efektní umělecké dílo. Je tvořena bílým glazovaným keramickým obkladem, který je složen z několika prvků. Základní prvek, tvárnice 25 x 21,5 x 41,5 cm, byl prostřídán s páskem 25 x 6,5 x 1,5 cm.²⁶ Plastické tvarování a střídání prvků vytváří jedinečné reliéfy, lehko zaměnitelné s rozkvétajícími květy. Reliéfy blízko nároží, bez jakýchkoliv dalších grafických vyjádření či doplňků, sloužily jako symbol či reklamní poutač domu. Fasáda obchodního domu DON patří k nejlepším příkladům spolupráce architekta s umělcem. Výtvarné řešení obvodového pláště pochází od trojice Lydie Hladíkové, Děvana Mírová a Marie Rychlíkové.²⁷ Všechny tři byly velmi žádané umělkyně a jejich spolupráce za sebou zanechala několik realizací plastik či dalších typů umělec-

Jan Doležal, Obchodní dům DON, 1969–1974, půdorys patra. (Obchodní dům „DON“ v Hradci Králové. Československý architekt. 1978, roč. 24, č. 4, s. 30.)

kých děl v architektuře (např. plastika a reliéfní stěna v atriu obchodního centra na sídlišti Invalidovna v Praze aj.).

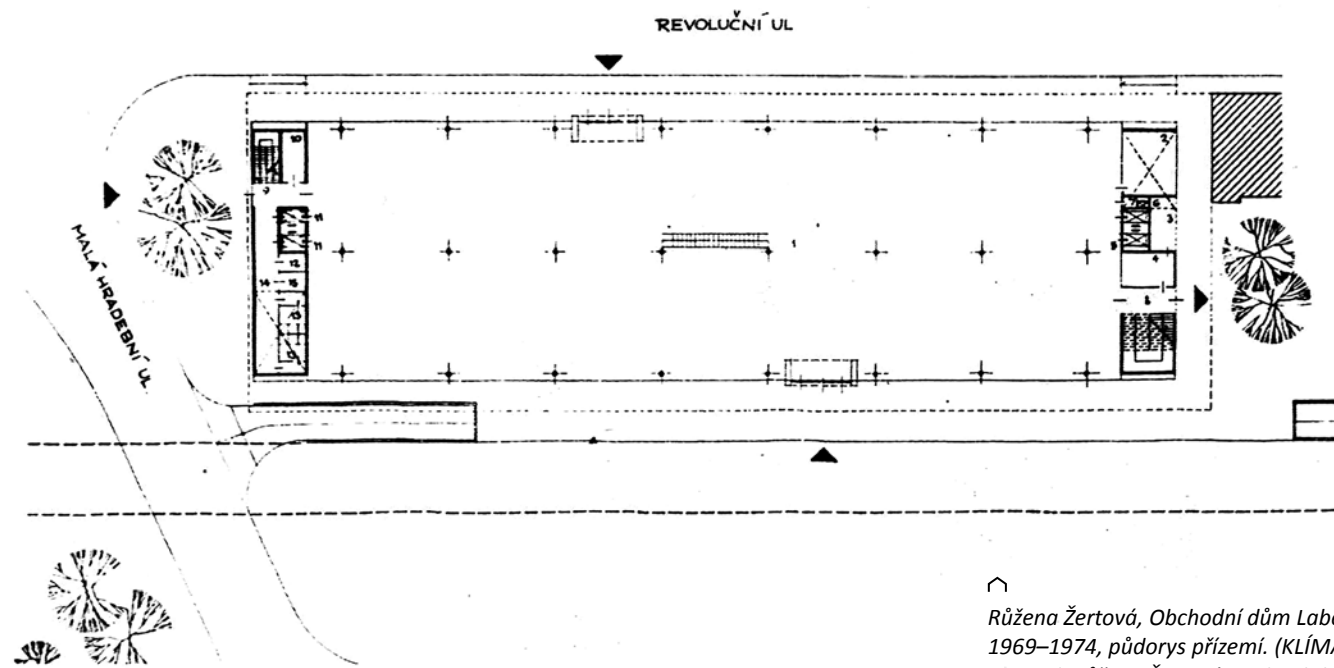
Obchodní dům je dnes téměř v původním stavu a stále se využívá ke svému původnímu účelu. Výstavba několika obchodních center v blízkosti však způsobila změnu nabízeného sortimentu. Každé podlaží dnes slouží jinému nájemci.

24 Obchodní dům „Zdroj“ v Plzni. Československý architekt. 1962, roč. 8, č. 1, s. 5.

25 Obchodní dům DON v Hradci Králové. Architektura ČSR. 1975, roč. 34, č. 6, s. 246–247.

26 BAŠE, Milan. Keramika v architektuře. Československý architekt. 1972, roč. 1, č. 16, s. 4.

27 ŠEVČÍK, Oldřich, BENEŠ, Ondřej. Architektura 60. let: „zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století. Praha: Grada, 2009, s. 401.

 Růžena Žertová, Obchodní dům Labe, 1969–1974, půdorys přízemí. (KLÍMA, Petr, ed. Růžena Žertová: architektka domů i věcí. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016, s. 49.)

OBCHODNÍ DŮM LABE

Růžena Žertová, 1969–1974, Revoluční třída, Ústí nad Labem

Dům v blízkosti historického centra byl slavnostně otevřen v dubnu 1974²⁸ a na přibližně 5 800 m² nabídl zákazníkům rozsáhlý sortiment zboží. Před jeho výstavbou muselo dojít k demolici několika starších domů. Jednoduchý podlouhlý kvádr o rozměrech 104 x 32 metrů zabírá celý bývalý blok domů a tvoří výraznou hmotu v průhledu z Mírového náměstí.

Půdorys se stal tak racionálním a přesvědčivým, že jednodušeji si snad provoz obchodního domu nelze představit. Po obou krajích dlouhého hranolu se nacházejí železobetonová jádra – věže, v nichž jsou umístěny schodiště a výtahy. V celém prostoru prodejního sálu se nachází pouze nosné sloupy a eskalátory. Dům má 4 nadzemní podlaží a 1 suterén. V posledním podlaží byla dvě atria. Ve větším atriu, s kancelářemi a jídelnou, byla osazena kovová fontána. Umělecky pojata byla i prosklená stěna jídelny. Obě umělecká díla pocházela od Jany Bartošové-Vilhanové.²⁹

Vnitřní vybavení odpovídalo tehdejšímu standardu. Interiér byl proveden v šedivých nevýrazných tónech. Nekonečná řada zářivkových svítidel dlouhý prodejní prostor opticky ještě více zvětšovala. Nosnou konstrukci tvoří ocelový skelet 12 x 12 metrů v kombinaci s železobetonovými stropy. Ocelový skelet dovolil dimenzovat nosné prvky subtilnější.

V exteriéru budovy jsou pak patrná ona komunikační jádra. Budova jasně definuje obsluhující prostory a v hmotě domu je odlišuje od obsluhovaných. Fasádu věží tvořil již odstraněný šedo zelený břidličný obklad. Celá hmota v úrovni druhého

28 Obchodní dům Labe. In: *OD Labe* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.odlabe.cz/cz/obchodni-dum-labe/>

29 GAJDOVÁ, Petra. Obchodní dům Labe. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011, s. 106.

až čtvrtého nadzemního podlaží je potažena zavěšenými sendvičovými panely. Jejich vrchní vrstvu tvoří tažený hliníkový plech s příměsí křemíku. Panely jsou přísně vertikální a dlouhý hranol opticky zkracují. Světle šedé panely příjemně ladily s obložením věží.

Vzhledem k tomu, že plášť nemá žádný významný konstrukční smysl a je také v rozporu s tektonikou stavby, jeho význam lze spatřovat především ve výrazovém působení. Rytmus prolamovaných šikmých fasádních panelů je nepravidelný. Nepravidelně jsou rozmístěny i okenní otvory. Ty jsou do panelů vloženy vždy ze strany panelu. Okna se tak při pohledu z dálky odráží, skrývají či prostě jsou na svém místě. Před západní fasádou byla instalována plastika evokující vodní květ. Sochařské dílo s názvem Labe pochází od Karla Kronycha.³⁰

Dům provozovalo spotřební družstvo až do roku 1995.³¹ Po změně vlastníka byla rozsáhlá prodejní plocha rozdělena na desítky menších obchodních jednotek s odlišnými nájemci. Z původní koncepce domu zbývá pouze restaurace a vyhlídková terasa v horním podlaží. Bohužel původní barevnost exteriéru pozdějšími zásahy vzala za své.

Přelomové dílo Růženy Žertové, především díky pojetí fasádního pláště, patří nepochybně k nejoriginálnějším českým stavbám 60. a 70. let 20. století.

OBCHODNÍ DŮM PRIOR PARDUBICE

Růžena Žertová, 1971–1974, Palackého třída, Pardubice

Další obchodní dům je v díle Růženy Žertové patrně tím nejvýznamnějším. Prior v Pardubicích hraje z pohledu poválečné československé architektury významnou roli. Jeho návrhem Žertová rehabilitovala použití barvy v architektuře a založila na ní celý koncept domu. Svých 5 850 m² prodejní plochy dům zpřístupnil v srpnu 1974.³²

Nový Prior v Pardubicích se měl stát společně s hotelem, kinem a kulturním střediskem součástí nového občanského souboru. Na místě plánovaného souboru stála dříve kasárna z konce 19. století.³³ Původním autorem domu byla Anděla Drašárová, spolupracující s Michalem Sborwitzem.³⁴ Jednoduchý hranol na skeletovém železobetonovém modulu 9 x 12 metrů ale realizační firma odmítla. I přes změnu realizační firmy došlo rovněž ke změně celého projektu. Dům bylo nutné v šibeničným termínu při zachování stejné podlažní plochy i ceny předělat na ocelový skelet.

Žertové návrh tak vychází z původního projektu Drašarové. Klíčovou stavbu českého brutalismu založila na rastru 7 x 7 polí. Jedno pole tvoří konstrukční modul 9 x 9 metrů. Dispozice je racionální s důrazem na provoz domu. V posledním podlaží byly kolem atria učebny, šatny, kanceláře a restaurace s bufetem. Prostory uvnitř dispozice byly prosvětleny kulovými světlíky.

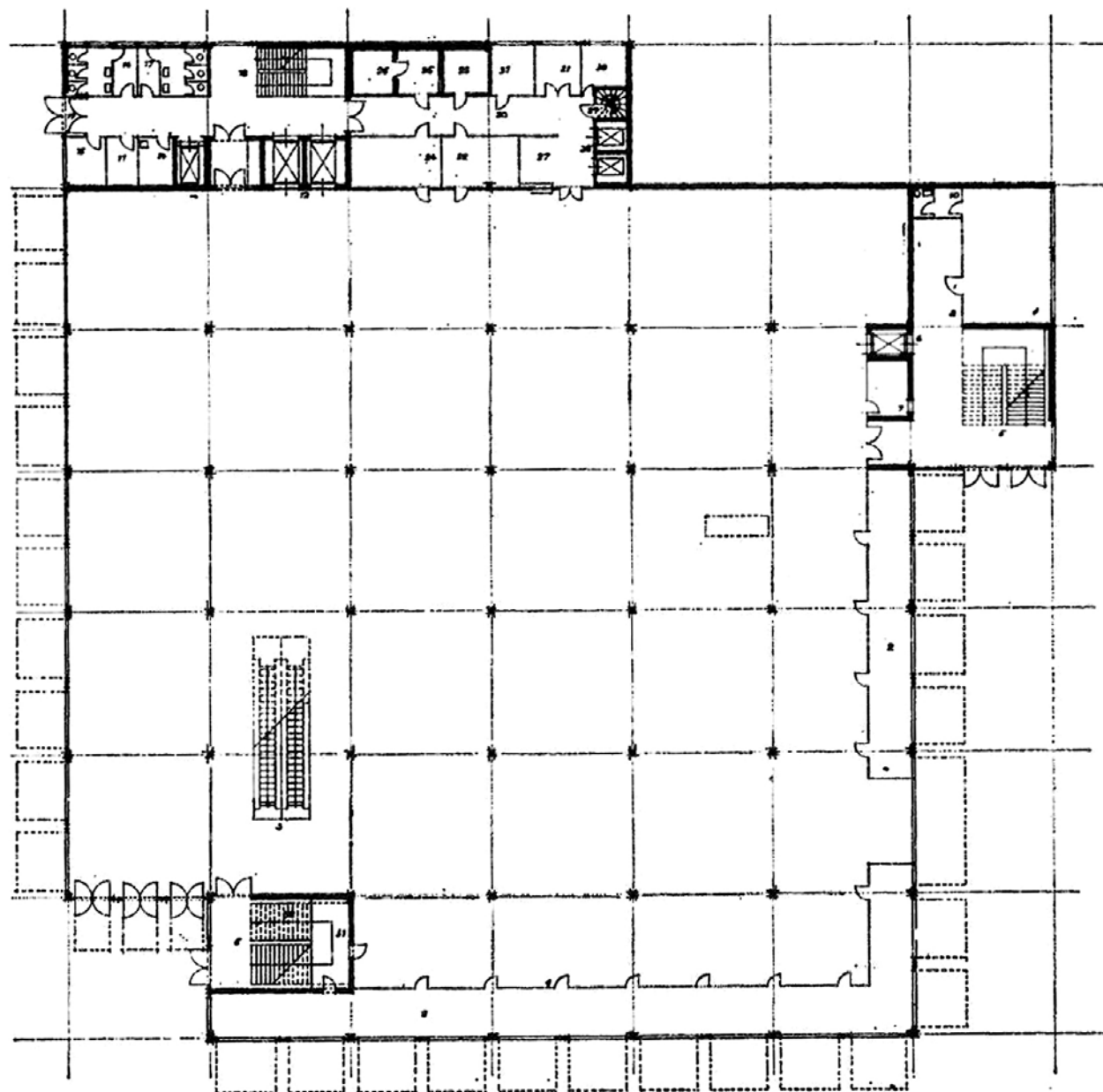
30 Viz pozn. 13, s. 21.

31 Viz pozn. 26.

32 Pardubický obchodní dům Prior existuje 40 let. In: *Archiweb*.cz [online]. 2014 [cit. 2017-08-05]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=16016>

33 KLÍMA, Petr. Obchodní dům Pardubice. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011, s. 40.

34 Viz pozn. 13, s. 30.

 Růžena Žertová, Obchodní dům Prior v Pardubicích, 1971–1974, půdorys přízemí. (NÁBĚLEK, Stanislav. Obchodní dům v Pardubicích. Architektura ČSR. 1976, roč. 35, č. 4, s. 157.)

Osvětlení interiéru na roštu vychází z rastru nosné konstrukce. Tím částečně zakrývá stropní konstrukce, technická potrubí a vedení. Podlaha v přízemí byla z kubánského mramoru.³⁵ Vnitřní vybavení tvořil převážně sériově vyráběný nábytek společnosti OZAP. Žertová však interiér doplnila i několika atypickými kusy nábytku.³⁶

Konstrukci tvoří ocelové sloupy na zmiňovaném modulu 9 x 9 metrů. Stropní konstrukce tvoří monolitické betonové stropy do ocelového ztraceného bednění. Konstrukční výška podlaží je 4,5 metru.

Vzhled lapidární hmoty vychází z tektoniky ocelové konstrukce domu. Obvodová nosná konstrukce, sloupy diagonálně ztužené s ocelovými průvlaky, jsou natřeny křiklavě červeně. Červená barva zvýrazňuje celou nosnou konstrukci. Vzniklé osmiúhelníkové plochy jsou vyplněny vyzdívkou z plných cihel nebo jsou prosklené. Cihly, volené s ohledem na kontext s několika významnými pardubickými stavbami, vynikají také svou přirozenou, oranžovo-červenou barevností. Vyzdívky i okenní otvory jsou přísně zalícovány s ocelovou konstrukcí. Je potlačena jakákoliv hloubka a reliéf. Celá kostka má působit pouze svou barvou oceli a přirozenou barvou cihel, resp. skla, a zdůrazňovat nesené od nesoucího.

Celý prostý exteriér rozehrává hra s velikostmi okenních otvorů a především průduchy klimatizačních jednotek. Ty jsou na formát cihel vyzdívky a vytvoří na strohé fasádě potřebný detail. Červené kostce kontrastovaly modré výsuvné markýzy, které stínily výkladce se zbožím. Dům měl na sebe co nejvíce upozorňovat, měl se stát poutačem.

O autorství konceptu fasády se však dodnes vedou spory. Žertová se údajně inspirovala fasádním řešením, s nímž přišla Alena Šrámková. Sama Žertová toto tvrzení nepotvrdila, ani nevyvrátila. Míra její invence do návrhu Šrámkové tak zůstane pravděpodobně nezodpovězena.

V současnosti již Prior v Pardubicích nepůsobí v prostoru tak, jak byl navržen. K solitérnímu obchodnímu domu bylo přistaveno v letech 2007 až 2009 nové nákupní centrum. Původní východní fasáda domu byla v části prolomena a Prior byl funkčně s novým centrem propojen. Nenávratně došlo k oslabení prostorového vyznění původního obchodního domu. Přístavbou došlo také k odstranění unikátního skleněného portálu, kterým se do budovy vstupovalo.

35 Viz pozn. 30.

36 Viz pozn. 31, s. 50.

OBCHODNÍ DŮM KOTVA

Věra a Vladimír Machoninovi, 1971–1975, náměstí Republiky, Praha

Výjimečná stavba nejen v českém či slovenském kontextu moderní architektury vzešla z architektonické soutěže (viz kapitola o soutěži). Kotva se stala prvním poválečným obchodním domem s plným sortimentem v Praze. Od otevření Bílé la-butě uběhlo už pár let, a proto se jeho otevření (z ideologických důvodů bez svých autorů) v únoru 1975 stalo významnou událostí.

Prostorová struktura navzájem propojených šestibokých hranolů dovolila au-torské dvojici vytvořit nepravidelný půdorys. Machoninovi však v nepravidelnosti nezůstali pouze v půdoryse. Rozbitím masivní hmoty, již si vyžádal rozsáhlý stavební program (22 160 m² prodejní plochy), celá struktura bez problémů zaplnila urče-nou a poměrně složitou půdorysnou plochu. Použití modulu bylo podtrženo tím, že jeden modul byl tvořen jedním konstrukčním prvkem. Forma, funkce a konstrukce spolu vytvořily jeden celek.

Hexagonální strukturu tvořily již pavilony na mezinárodních výstavách Expo, španělský v roce 1958 v Bruselu a poté izraelský na Expu 1967 v Montrealu. Struk-turálními náměty ze zahraničí se inspirovalo i několik českých architektů. Po manže-lech Machoninových lze zmínit skupinu SIAL, která založila svůj návrh obchodního střediska Ještěd na podobném námětu hexagonálních hmot. Rozdílem oproti Kotvě však bylo, že modul pláství byl u střediska Ještěd naroubován na ortogonální rastr. To oslabilo významným způsobem celý námět.

Dalším, kdo experimentoval s hexagony, které vynáší střední sloup, je Petr Žert, bratr Růženy Žertové. Ten v říjnu 1969, tedy v naprosto totožné době, kdy vznikal projekt Kotvy, navrhl studii obchodního centra v Přerově. Modul plástve je menší než u Kotvy, pouze 9 metrů. V téměř shodné době tedy vznikaly, pravděpodobně nezávisle na sobě, dva projekty obchodních staveb založené na hexagonální struk-tuře. Bohužel, Petr Žert svůj návrh, na rozdíl od Machoninových, nezrealizoval.³⁷

Stavbu prováděla švédská firma SIAB, která změnila konstrukční systém z oce-lového na železobetonový. Hřibová konstrukce na rozpon 14,2 m sebou přinesla, v poměru k ploše prodejních sálů, snížení počtu podpor. Dalším kladem bylo, v po-rovnání s klasickými konstrukcemi obchodních domů, zvýšení počtu podlaží.

Každé podlaží bylo pro snazší orientaci zákazníků pojednáno odlišným barev-ným kódem.³⁸ Konstrukce hexagonů je v interiéru bez obalu přiznána. Zářivkové osvětlení visí ze stropu a jeho směr vychází ze šikmých vzpěr pláství.

Architektonický projev Kotvy je svérázný a nezaměnitelný. Přízemí je vůči hmo-tě nad ní ustoupené. Přísně kopíruje uliční čáry a není v žádném vztahu k hexa-gonům. Obvodový plášť hexagonálních hranolů tvoří profilovaný eloxovaný plech. Komunikační jádra jsou pak z půdorysu vyčleněna a tvoří samostatný exteriérový prvek. Ten je v exteriéru patrný odlišným tvarováním a zejména jiným materiálem. Zaoblená komunikační jádra jsou z železobetonu s akcentem červené barvy a kon-trastují s použitým obkladem domu i celou hexagonální strukturou.

Kotva prošla v nedávné době rekonstrukcí, při níž ztratila svou vnitřní barev-nost. Dodnes si však uchovala podobný koncept prodeje a slouží svému účelu.

37 Více například viz pozn. 13, s. 166.

38 Viz pozn. 3, s. 24.

DŮM BYTOVÉ KULTURY

Věra Machoninová, 1972–1981, ulice Budějovická, Praha

Dům bytové kultury v Praze, zkráceně DBK, je další ukázkou kvalit architektky Věry Machoninové. Obchodní dům, jenž navrhla na požádání ředitele oborového podniku Nábytek,³⁹ tedy bez architektonické soutěže, nabízel nadstandardní sorti-ment nábytku a bytového designu. Na prodejní ploše 11 200 m² nebyl zákazníkům nabízen pouze široký sortiment, ale i služby spojené se zařizováním bytu či domu.

Specializovaný obchodní dům měl stát v centru nově vzniklého náměstí. To společně s ním mělo tvořit několik dalších nových objektů (budova Mladé fronty, kino, hotel, budova Generálního ředitelství VHMP a budova spojů). Celý generel no-vého náměstí zpracovala Věra Machoninová. Její koncept byl sice dokončen, přesto několik změn ve tvarování budov změnilo jejich plánované vzájemné působení.

Celý dům je formován zevnitř ven. S tímto motivem si Machoninová dlou-ho dobu ve svých návrzích pohrávala (např.: nerealizovaná správní budova Škoda v pražských Holešovicích). Interiér funguje jako jeden celistvý prostor. Posunutá podlaží o půl patra otevírají zákazníkům domu průhledy do více pater najednou. Dvorana slouží jako střed celého domu.

Několik podzemních podlažní sloužilo jako garáže. Do domu se vstupovalo ve dvou úrovních – z parteru náměstí a z úrovně výstupu ze stanice metra. Ve čtvrtém podlaží byla kavárna s vyhlídkovou terasou a bytoví architekti zde nabízeli své služ-by.

Interiér byl laděn do rudé barvy. Křiklavě červený byl kazetový stropní podhled z hliníku a také nejvýraznější motiv prodejní dvorany – obrácené dřevěné vlny visící nad eskalátory – byly červeně mořené. Vysoké betonové stěny ve dvoraně sloužily jako podklad pro umělecké reliéfy od Slavoje Nejdla.⁴⁰ Výrazná rudá barevnost se stala silným kompozičním motivem nejen uvnitř domu. Protikladem červené barvy se stalo tmavozelené dřevo nízkých přepážek mezi prodejními odděleními. Pro ob-chodní dům byl speciálně Jiřím Rathouským navržen i informační systém.⁴¹

Spodní stavba je kompletně z železobetonu a konstrukci horních podlaží tvoří ocelový skelet 14,4 x 14,4 metru. Velký rozpon svislých podpor překonávají ocelové příhradové nosníky. Ocelovou konstrukci pak ztužují železobetonová jádra,⁴² v nichž jsou výtahy, schodiště a vedení klimatizačního potrubí.

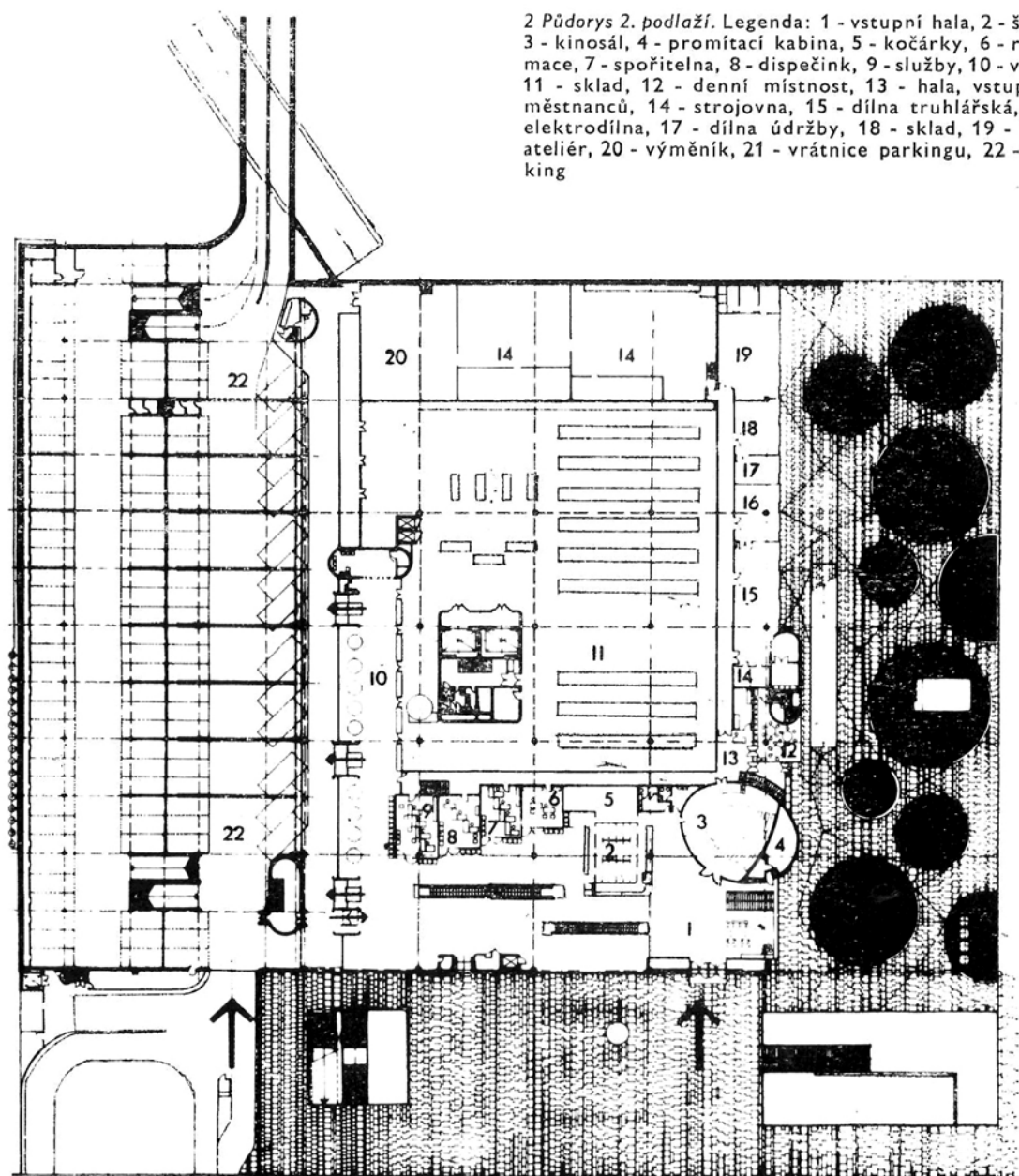
Fasádní plášť tvoří předrezavělý plech Atmofix (československá obdoba cor-tenu). Rezavá barva společně se strukturou vertikálních lamel rozehrává celou fasá-dní plochu hrou stínů a odrazů. Plech je, podobně jako u Kotvy, v kontrastu s železo-betonovými komunikačními jádry. U DBK si však Machoninová s jádry více vyhrála. V přísném tvarosloví jsou zaoblená jádra věží změkčujícím prvkem. Červená barva se v nuancích objevuje i v exteriéru, především v rámech oken. Okenní otvory tvoří průběžné pásy vystupující z roviny fasádního obkladu.

39 JEHLÍKOVÁ JANEČKOVÁ, Michaela. Dům bytové kultury. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011, s. 142.

40 Viz pozn. 3, s. 159.

41 Osobnosti. In: *Retro.dbkpraha.cz* [online]. [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

42 Dům bytové kultury. *Architektura ČSR*. 1982, roč. 41, č. 1, s. 24–27.

Od září 1991 sloužil obchodní dům společnosti Ikea, která si dům upravila na svůj první showroom v Československu.⁴³ Poté, co si IKEA vystavěla svůj areál na Zličíně, po pěti letech DBK opustila. Budova začala sloužit jako obchodní dům s plným sortimentem. Po řadě renovací se dnes uvnitř domu nenachází mnoho původního. Zásahem prošla i dvorana. Červená barva byla z větší části nahrazena neutrální bílou. Rudé vlny nad dvoranou jsou naštěstí stále na svém místě.

DBK již neslouží prodeji výhradně nábytku. Díky dvoraně však zvládá bez problémů fungovat jako současná nákupní centra a na úbytek zákazníků si nemůže stěžovat.

^
Věra Machoninová, *Dům bytové kultury, 1972–1981, půdorys 2. podlaží*. (MACHONINOVÁ, Věra. *Dům bytové kultury*. Architektura ČSR. 1982, roč. 41, č. 1, s. 26.)

43 Proč vzniklo DBK? In: *Retro.dbkpaha.cz* [online]. [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: <http://retro.dbkpaha.cz/dum-bytove-kultury.php>

OBCHODNÍ DŮM MÁJ

Miroslav Masák, John Eisler, Martin Rajniš, 1973–1975, Národní třída, Praha

Druhým pražským poválečným obchodním domem se stal Máj, zpočátku nesoucí označení 02. Budovu navrhla trojice Masák, Eisler, Rajniš a realizaci provedla švédská stavební firma ABV. Otevření domu proběhlo v květnu 1975.⁴⁴

Na 02 byla v roce 1971 vypsána vyzvaná soutěž. Té se zúčastnili i matadoři obchodních domů Ivan Matušík a Růžena Žertová či Karel Prager. Soutěž však vyhrála již zmíněná trojice skupiny SIAL.

K realizaci vítězného návrhu, který byl svou povahou a formou poměrně jedinečný, však nedošlo. Od studie k realizaci čekala architektky trnitá cesta. Na finální podobu měl výrazný vliv památkový ústav i investor. Liberecká trojice byla nucena celý dům několikrát přeprojektovat. Myšlenka negativně pojatá a ustupující gradace nároží se nelíbila provozovateli domu, v horních podlažích docházelo ke zbytečnému úbytku prodejních ploch. Půdorys byl racionálně vyřešen. Autoři kladli důraz na separaci cest zboží, zaměstnanců a zákazníků. Přízemí je v nároží ustoupené a nebrání volnému pohybu. Dispozice nebyla, až na umístění eskalátorů mimo prodejní prostory do samostatné haly, v tehdejší produkci obchodních domů ojedinělá.

Naopak řešení interiéru bylo netradiční. Viditelné betonové stropní desky byly natřeny černě, různě barevná technická potrubí pak na černém povrchu skvěle kontrastovala. Osvětlení tvořily průběžné pásy ze zářivek. Vnitřní vybavení bylo typové od firmy OZAP.⁴⁵

V původním projektu byl navržen ocelový skelet 12 x 12 metrů. Ten byl navržen především pro jeho technicistní vyznění v interiéru. Prováděcí firma ABV však materiál konstrukce změnila. Nakonec konstrukci tvoří montovaný železobetonový skelet na pravoúhlém rastru 9 x 12 metrů ztužený instalačními jádry.

Na nároží Národní třídy a Spálené ulice vznikl rázně usazený dům, který nezastírá svůj účel. „Krabice na zboží“ je nejvíc opovážlivá průčelím do Spálené ulice. To je plné a bez oken, tvoří jej betonové panely s diagonálním kanelováním, které architekti navrhli po změně konstrukčního systému. Realizovaná forma je v naprostém opaku k negativnímu nároží vítězného soutěžního návrhu. Specifickým motivem Máje se stala eskalátorová hala. Ta byla otevřena celoprosklenou stěnou do piazzety u výstupu z metra. Proud lidí na eskalátorech představoval dobu pokroku a pro příznivce high-tech byla hala výjimečnou událostí. Eskalátorovou halou došlo k novému ztvárnění obsluhujících prostor, které do té doby spíše stály v pozadí hlavní hmoty prodejních ploch. Duté nosníky fasády navíc sloužily jako teplovzdušné kanály. Před dokončením stavby se z ideologických důvodů upustilo od původního pojmenování domu, přestože jeho název již byl vyskládán z plechových kazet na průčelí. Byl přejmenován na Máj. Dům dodnes slouží svému účelu, došlo k menším úpravám dispozice a vzhledu interiéru. Eskalátorová hala byla přístavbou obchodního domu Quadrio nenávrtně zničena. V roce 2006 se tento významný zástupce brutalistního konceptu na pomezí high-tech stal kulturní památkou.

44 ZAVŘELOVÁ, Monika. Nadávky na obchodní dům Máj mi rvaly srdce, vzpomíná jeho architekt. In: *IDnes.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/martin-rajniš-petadvacet-tisic-dnu-vzpominekrozovor-obchodni-dum-maj-1nv-/literatura.aspx?c=A161213_165605_literatura_kiz

45 KLÍMA, Petr. Obchodní dům Prior Praha / Máj. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011, s. 85.

OBCHODNÍ DŮM JEDNOTA V TRNAVĚ

Lumír Lýsek, 1973–1980, Zelený rink, Trnava

Obchodní dům spotřebního družstva Jednota v Trnavě představuje názorový obrat v řešení typologicky podobných staveb. Nachází se v blízkosti historického centra, na místě po budovách asanovaných v roce 1965.⁴⁶ Dům se stal součástí nově vzniklého náměstí Zelený rink. Byl dokončen v roce 1980⁴⁷ a zákazníkům na šesti podlažích nabídl 7 580 m² prodejní plochy.

Dům navrhl architekt Lumír Lýsek, který byl za něj oceněn cenou Dušana Jurkoviče.⁴⁸ Hlavní důraz kladl na to, aby dům zapadl mezi stávající historickou zástavbu. Vznikl dům s řadou šikmých střech nebo zalomených či rovných ploch. Rozbití hmoty domu byla snaha o snížení působení domu vůči okolní členité zástavbě. Konečná hmotová kompozice působila ale spíše opačným dojmem.

Na domě lze vypořizovat tendenci, kterou architekti začali prosazovat v druhé polovině 70. let. Dogma obchodního domu jako „krabice na zboží“ bylo zpochybněno. Lapidární kvádry bez charakteru a vztahu k místu a okolní zástavbě, jakými byly obchodní domy v Košicích či Pardubicích, se začaly opouštět. Zformovala se nová éra složitějších kompozic, které údajně lépe komunikovaly s historickým prostředím center měst.

Dům sice přinesl odlišný názor na architekturu obchodních domů, šlo však o jakousi dvojznačnost. Ačkoliv dům zvenku působí kompozičně zajímavým dojmem, uvnitř je v podstatě stále volným prostorem s eskalátory uprostřed. Na jednoduchý plán je tak pouze naroubována složitá forma. Patrné je to z interiéru prodejních ploch, které jsou k nerozeznání od interiéru kritizovaných „krabic“.

Interiéry obchodního domu v Trnavě navrhl Tomáš Gucfa.⁴⁹ Podlaha byla z mramoru a stropní podhled tvořily bílé hliníkové lamely s pravidelnými řadami obdélných zářivkových svítidel. Sloupy a schodišťové stěny byly obloženy bílou keramickou mozaikou.

Ačkoliv dům z exteriéru působí složitým dojmem, jeho konstrukce je prostá – monolitický železobetonový skelet s hřibovými kruhovými sloupy na modulu 9 x 9 metrů. Světlá výška byla 3 metry.

Vstup do budovy je akcentován stupňovitým uspořádáním hmot nad ním, které byly korunovány obřími vrtulemi vzduchotechniky. Fasádu ještě více oživují četné výkladce a terasy. Kontrast rovných a šikmých ploch vytváří zajímavou hru stínu a světla. Vzhledem k tomu, že samotný výraz domu je komplikovaný a složitý, je fasáda pouze jednoduše bíle omítnuta. Výrazné jsou dvě zaoblené věže instalačních jader a komunikační jádro se schodištěm. V roce 2013 začala komplexní rekonstrukce domu, která proběhla s konzultacemi autora původního projektu.⁵⁰

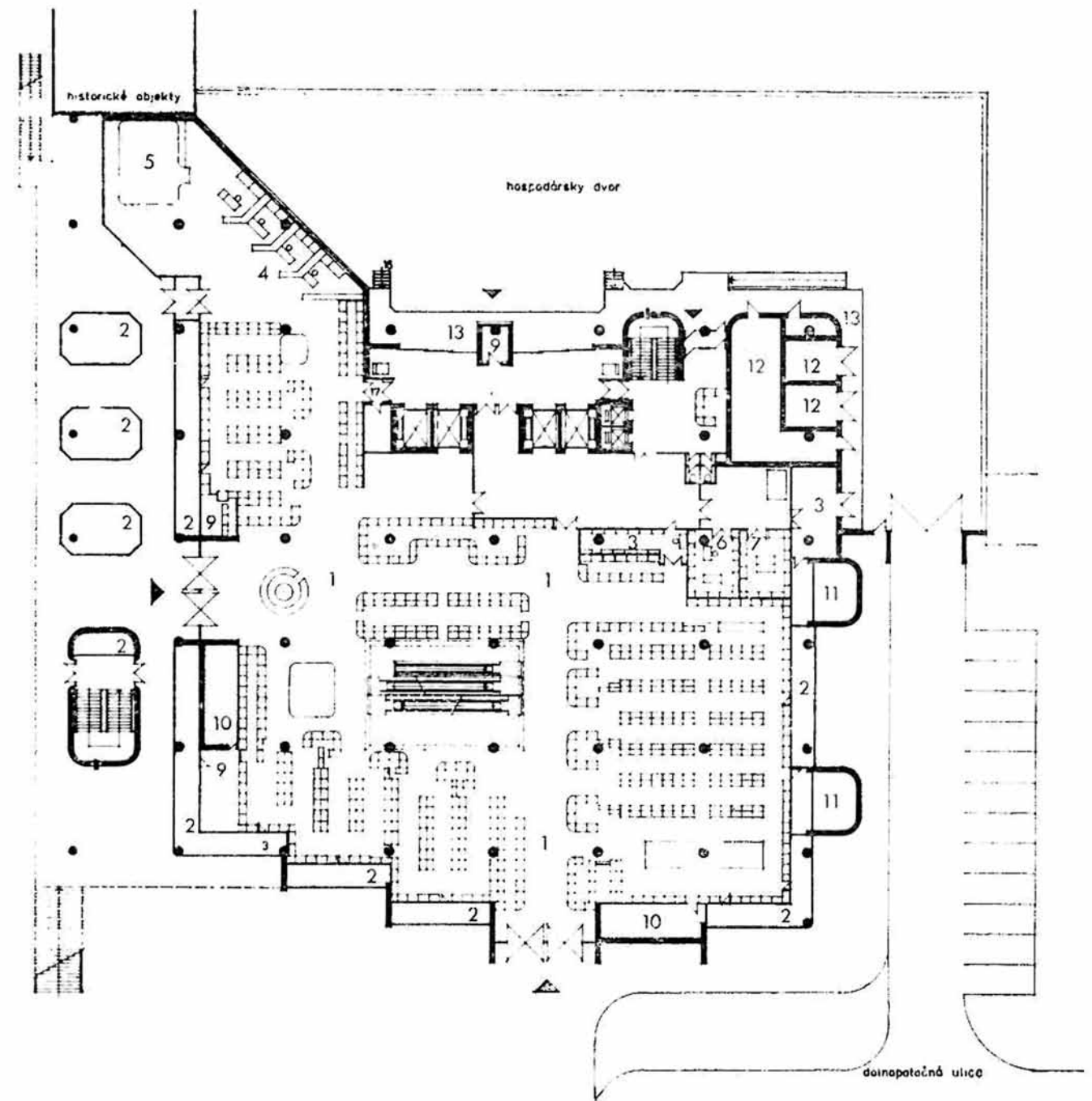
46 Viz pozn. 4, s. 116.

47 ŠLACHTA, Štefan. Obchodný dom Jednota SD Trnava. *Architektura ČSR*. 1981, roč. 40, č. 05, s. 223–226.

48 ROSINOVÁ, Katarína. Lesk a bieda Jednoty. Vitajte v skanzene socializmu!. In: *Trnavský hlas* [online]. 2012 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.trnavskyhlas.sk/c/5262-lesk-a-bieda-jednoty-vitajte-v-skanzenesocializmu.htm>

49 Viz pozn. 47.

50 Začala dlho očakávaná rekonštrukcia OD Jednota, potrvá asi päť rokov. In: *Trnava-live.sk* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.trnavalive.sk/2013/12/11/zacala-dlhoocakavana-rekonstrukcia-od-jednota-potrva-asipat-rokov/>

Lumír Lýsek, Obchodní dům Jednota v Trnavě, 1973–1980, půdorys přízemí. (ŠLACHTA, Štefan. Obchodný dom JEDNOTA SD Trnava. *Architektura ČSR*. 1981, roč. 40, č. 5, s. 225.)

OBCHODNÍ DŮM SCHLESINGER & MAYER

Louis Sullivan, 1899–1903, South State Street, Chicago, USA

Poslední velkou realizaci osobnosti světové architektury Louise Sullivana, obchodní dům Schlesinger and Mayer, lze považovat za předobraz evropských obchodních domů vznikajících v 60. a 70. letech. Jde totiž o první obchodní dům, který byl dispozičně založen na volné prodejní ploše, která obsahovala jen nosné sloupky. Dům, jenž tvoří nároží na křižovatce chicagských ulic South State Street a East Madison Street, byl brzy po dokončení prodán a následně přejmenován na obchodní dům Carson, Pirie and Scott. Pod tímto názvem je také dům znám nejvíce.

Sullivanovo pravidlo „forma sleduje funkci“ se u jeho a Adlerových staveb dá jednoduše rozpoznat a není tomu jinak ani u obchodního domu Schlesinger and Mayer. Budova byla postavena ve dvou etapách. Na první etapu, což byl devítipodlažní dům z roku 1899, navázala v roce 1903 etapa další.⁵¹

Revoluční z pohledu typologie je dispoziční řešení. Jak již víme z předchozí kapitoly, provoz obchodních domů byl založen na principu osvětlující dvorany. Ta sloužila jako ústřední prostor celého domu. Problémem bylo to, že dvorana zabírala obvykle vysoký podíl plochy. Plochy, využitelné k prodeji. Dalším problémem bylo vytápění takového rozlehlého prostoru.

Dispozice obchodního domu striktně oddělila prodejní plochy a plochy vedlejších či komunikačních provozů. Prodejní plocha je volná, pouze s rastroem sloupů. Ostatní provozy jsou umístěny v pásu přes celé podlaží na západním průčelí. To je, společně s průčelím jižním, z důvodu okolní zástavby slepé, je to v principu požární zeď. Celý plán se pak v každém prodejním podlaží bez jakékoli změny opakuje.

Podlaha je kamenná a vnitřní vybavení je černé. Sloupky mají hlavičky s rostlinným reliéfem. Podhled navržen nebyl, proto se výrazným prvkem v interiéru staly rozvody sprinklerového systému. Světlo zajišťovala černá svítidla vyvěšená ze stropu na řetězech.

Konstrukci tvoří ocelové rámy, které dovolily výrazné okenní otvory. Modul kruhových betonových sloupů je přibližně 6 x 7 metrů. Fasádu pak člení horizontály stropních desek a vertikály obvodových sloupů. Vznikl jeden z prvních rastrů, ze kterého je naprosto zřejmá tektonika domu. Průčelí lze považovat za jakousi předlohu funkcionalistickému typu fasády.⁵²

Na rozdíl od pozdějších modernistů však Sullivan rád využíval ornamenty rozličných tvarů a barev. V přízemí a v prvním patře lze nalézt ornamentální rostlinné reliéfy. Na vyšších patrech jsou na první pohled neznatelné dekorativní pásy. Na přání zadavatele stavby byla na nároží domu umístěna válcová hmota.⁵³ Ta sloužila jako zdůraznění hlavního vstupu a nároží změkčila. První dvě podlaží byla v kontrastu se zbytkem bílé budovy. Vstupní prostor je tvořen na nároží bronzovým litinovým portálem s bohatou výzdobou. Portál je koncipován tak, aby byl vidět z obou ulic a vcelku jednoduše budovu dekorativně obohatil. Nad výkladci v parteru byly výsuvné markýzy, chránící kolemjdoucí před nepřízní počasí.

51 Carson, Pirie, Scott Co. Building. In: *National Park Service* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.nps.gov/nr/travel/chicago/c9.htm>

52 HAAS, Felix. *Architektura 20. století: celost. učebnice pro stud. na vys. školách univ. směru*. Praha: SPN, 1983, s. 66.

53 Tamtéž.

➤

Louis Sullivan, Dankmar Adler, Obchodní dům Schlesinger & Mayer, 1899–1903. (HAYWORTH, Raven. Carson Pirie Scott Building, Chicago. Architecture for Non Majors [online]. 30. 10. 2015 [cit. 17. 6. 2018]. Dostupné z: <http://su2016.thedude.oucreate.com/wp-content/uploads/2015/10/carson-prie.jpg>).

Zbytek domu je obložen bíle glazovanou terakotou. Terakotový obklad byl volen nejen pro svoje vzhledové i protipožární vlastnosti. Na střeše byla umístěna vodní nádrž, která zásobovala sprinklerový hasicí systém. Nádrž byla umístěna v ustupující věži na nároží.

Dům působí monumentálně, reprezentativně. Pro každého návštěvníka se měla návštěva obchodního domu stát nezapomenutelným zážitkem a Sullivanova architektura tomu podstatným dílem napomáhala. Jeho design mrakodrapu se vytříbil do skutečně brilantní formy.

V roce 2006 byl dům prodán. Dnes budova nese název Sullivan center. Nynější využití je pro maloobchod a především jako kancelářské či restaurační prostory.

◀
Ferdinando Reggiori, Obchodní dům
La Rinascente v Miláně, 1950. (GATZ,
Konrad, HIERL, Fritz. *Neue Läden:
Läden, Kaufzentren, Kaufhäuser*. Aufl.
München: Callwey, 1956, s. 388.)

OBCHODNÍ DŮM LA RINASCENTE V MILÁNĚ

Ferdinando Reggiori, 1950, Piazza del Duomo, Milán, Itálie

Obchodní dům La Rinascente se nachází v historickém centru Milána, hned vedle středověkého dómu. Tvoří výrazné trojúhelníkové nároží v místě, kde ústí do náměstí ulice Santa Radegonda. Na jeho místě stával obchodní dům, jenž byl inspirován pařížským Au Bon Marché. Ten byl otevřen v roce 1877 a nabízel textilní zboží. Nároží byla zvýrazněna symbolicky věžicemi a do náměstí byl dům otevřen v parteru arkádou. Dům však byl během druhé světové války zasažen zápalnou bombou a po válce, v roce 1950, byl téměř od základů postaven znovu.

Dnešní podoba domu tedy pochází z konce roku 1950. Dům má 7 nadzemních podlaží, jedno podlaží ustupující a 2 podlaží podzemní. Prodejní sály o ploše 10 235 m² však byly pouze v pěti podlažích. Hlavním zbožím, které obchodní dům nabízel, byly oděvy a kosmetické výrobky.

Eskalátory byly provozně umístěny v těžišti volné prodejní plochy. Jako doplňující vertikální komunikace sloužily schodiště a 10 výtahů. Vedlejší provozy obchodního domu byly situovány do zadní části dispozice. Pro dopravu zboží mezi jednotlivými patry sloužil paternoster, jenž zvládl přepravit až 20 tun za hodinu.⁵⁴

Vnitřní prostory byly na stěnách a podlaze světlé. V kontrastu s tím byl celý strop tmavě šedý až černý. Osvětlení zajišťovala bodová svítidla vsazená do podhle-

54 GATZ, Konrad, HIERL, Fritz. *Neue Läden: Läden, Kaufzentren, Kaufhäuser*. München: Callwey, 1956, s. 388.

du. Svítidla v pravidelném rastru působila až iluzivním dojmem. Autorem designu vnitřního vybavení byl Carlo Pagani.⁵⁵ Svislou nosnou konstrukci tvoří sloupy v ortogonálním rastru. Ocelové nosníky pak překlenují rozpory 8,5 metru.

Architekt obchodního domu La Rinascente měl pochopení pro místo, kde dům vznikl, a navrhl podobu jakéhosi eklektického paláce. Přízemí do náměstí opatřil loubím s prosklenými výkladci. Loubí je ukončeno prolamovanou římsou. V prvním patře je nad každým druhým obloukem loubí obdélné okno, které proporčně odpovídá oknům renesančním. Tato okna mají kamenná tmavá ostění s rostlinným ornamentem. Další podlaží je bez oken. Třetí a čtvrté patro je otevřeno do náměstí malými obdélnými okny bez jakékoliv výzdoby. Dům je nahoře ukončen mohutnou římsou a ustupujícím podlažím, které výškově a barevným pojednáním odpovídalo okolní střešní krajině.

Celé průčelí do náměstí je komponováno s ohledem na stávající domy, především milánský dóm. Obchodní dům je obložen mramorem. V části loubí je zvolen větší obdélníkový rastr než na ostatních podlažích. Skladba obkladu nad polokruhovým obloukem odpovídá skladbě renesančních klenáků.

V současné době je obchodní dům v Miláně vlajkovou lodí společnosti La Rinascente. Ta stále dům provozuje a nabízí v něm dosud obdobný sortiment. Vzhledem ke svému umístění je dům stále bohatě navštěvován, především turisty, kteří zde shání nejluxusnější oděvní kusy, anebo vyhledávají restaurace s italskou kuchyní, které jsou v horním podlaží.

OBCHODNÍ DŮM OWEN OWEN V COVENTRY

Rolf Hellberger, Mauris Harris, P. Bearrd, M. Jarret, 1954, Broadgate, Coventry, Velká Británie

Obchodní dům na křižovatce dvou městských tříd v Coventry si v roce 1954 nechala postavit společnost Owen Owen. Čtvercová budova se zastavěnou plochou 2 500 m² nabízela zákazníkům téměř veškeré módní zboží, od galanterie přes luxusní módu až po šperky.

Coventry bylo zničeno za druhé světové války. Během listopadové noci v roce 1940 padla za oběť německému bombardování i historická katedrála a původní obchod Owen Owen. Z cihlového třípodlažního domu na rohu Burges Street a Trinity Street po válce zbyla jen část fasády.

Obnova celého města však netrvala dlouho. V 50. a 60. letech vzniklo nové a moderní Coventry. Zástupcem pokroku byl i náhradní obchodní dům Owen Owen, jenž byl postaven téměř na shodném místě jako dům původní. S okolní zástavbou však vytvořil odlišnou urbanistickou situaci. Mohutný dům stál v čele nově vytvořeného náměstí, dnes Broadgate. Obchod byl slavnostně otevřen v říjnu 1954.⁵⁶

55 Palazzo della Rinascente. In: *Turismo Milano* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.turismo.milano.it/wps/portal/tur/it/artecultura/architetturaemonumenti/palazzivilleecastelli/la_rinascente

56 A store full of memories. In: *Coventry Telegraph* [online]. 2013 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.coventrytelegraph.net/news/local-news/a-store-full-ofmemories-3121036>

Hlavní vstup byl tedy z nově vzniklého náměstí. V pěti nadzemních podlažích se nacházely prodejní sály. Ty tvořily přibližně 60 % plochy domu. V zadní části prodejní plochy byly eskalátory. Část vedlejších provozů se sklady byla v odděleném prostoru a s ohledem na nižší konstrukční výšku měla sedm podlaží. Objekt pro příjem zboží byl mimo obchodní dům, asi 350 metrů od zadního průčelí. Oba objekty spojoval podzemní tunel.⁵⁷

Stropy, sloupy a stěny prodejních sálů byly bíle omítnuty. Podlaha měla také světlou barvu. Na bíle omítnutém stropu byla čtvercová zářivková svítidla. Neutrální bílé prostředí prodejních ploch tak dalo vyniknout vystavovanému zboží.

Konstrukci tvoří ortogonální síť sloupů 8,375 x 8,375 metru. Sloupy čtvercového půdorysu se směrem nahoru rozšiřovaly a vytvářely plynulý přechod do hřibových hlavic. Nejvýraznější průčelí je do náměstí. To tvoří obrovská celoprosklená stěna přes všechna podlaží a zbylá část hmoty je obložena lícovými cihlami. Východní průčelí je výrazné dlouhými okenními pásy a fasáda na severu je založena na pravidelném rastru malých kruhových oken. Parter byl celoprosklený.

Výrazným prvkem je podlouhlý sedmipodlažní hranol se schodišti a výtahy, který vystupuje z hmoty obchodního domu. Jde patrně o jedno z prvních zvláště ní obslužných prostor v rámci typologie obchodních domů. Na věži a nad vstupem do obchodního domu byl umístěn jeho název. V současnosti nese obchodní dům název Primark. Stále je využíván jako obchodní dům a jeho exteriér prošel výměnou rozsáhlého skleněného obvodového pláště.

Rolf Hellberger, Mauris Harris, P. Bearrd, M. Jarret, *Obchodní dům Owen v Coventry, 1954.* (LISOWSKI-LOVE, Josie. *Growing up in Willenhall. Historic Coventry* [online]. [cit. 17. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.historiccoventry.co.uk/memories/owen-owen-1955.jpg>).

OBCHODNÍ DŮM WORMLAND V KOLÍNĚ NAD RÝNEM

Atelier Neufert, 1957, Hohe Straße, Kolín nad Rýnem, Německo (dříve NSR)

Obchodní dům Wormland se nachází na křižení ulic Hohe Straße a Salomon-gasse v Kolíně nad Rýnem, v tehdejším Západním Německu. Hohe Straße je jedna z hlavních ulic vedoucí z Wallrafplatzu, náměstí před kolínskou katedrálou. Dům vznikl přestavbou dvou budov majících původně odlišné konstrukce. Byl dokončen v roce 1957.⁵⁸

Výjimečný je především svým obvodovým pláštěm. Podnik specializující se na prodej pánského oblečení založil Theo Wormland. Autorem rekonstrukce je atelier Neufert, jehož zakladatelem byl společně se svým synem Ernst Neufert. Přestože byli oba praktikujícími architekty, příjmení Neufert celosvětově proslavilo především vydání architektonické typologické příručky *Bauentwurfslehre*, jež byla přeložena do mnoha jazyků a vyšla v několika aktualizovaných vydáních (viz předchozí kapitola).

Podlaží sloužila k prodeji. Ve volném prodejním prostoru byl umístěn blok zkušebních kabin. Plné fasády bez oken umožnily rozmístění zboží po celém obvodu domu. Interiér byl elegantní. Na šedivém koberci byly jednoduché čalouněné čtvercové sedáky. Stěny a zkušební kabiny byly obloženy ušlechtilým dřevem. Stropní podhled tvořily dřevěné fošny v pravoúhlém rastru. Ten byl buď prázdný, nebo plný.

Konstrukční systém tvořil skelet s obvodovými stěnami. Stropní desky byly na rozpon cca 5 metrů. Dům byl plně klimatizován. Průčelí jsou tvořena čtvercovými pyramidálními kazetami z ušlechtilé oceli. Zrcadlové kazety svým leskem vytváří pocit luxusu. Prázdná fasáda se odlesky světla a odrazy okolních budov nejeví fádň. Bohatě profilovanou fasádu doplňuje kinetická plastika.

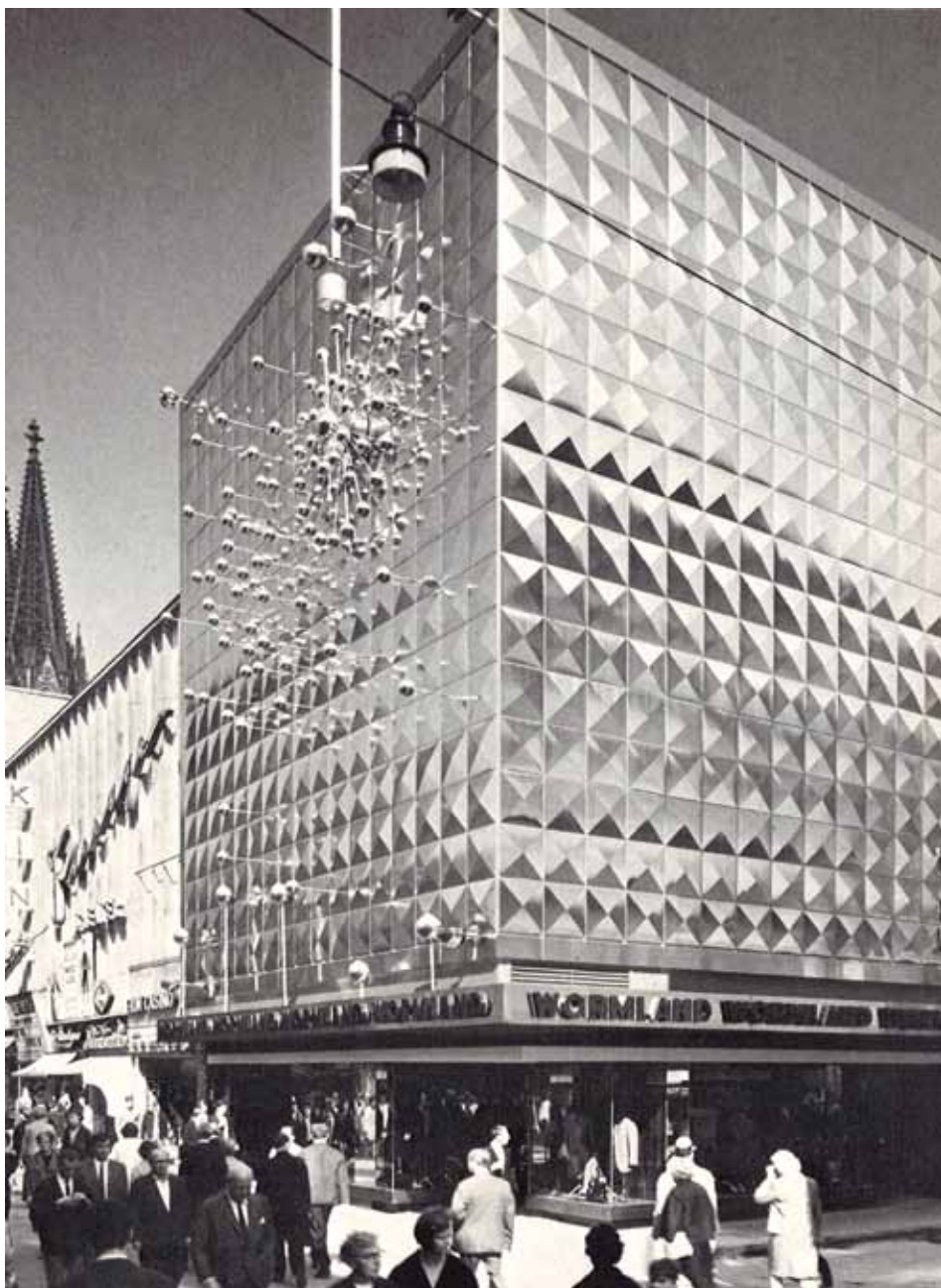
Elektronická kinetická skulptura nesoucí název Licht und Bewegung (Světlo a pohyb) je dílo Otty Pieneho. Plastiku tvoří kovové kuličky, které jsou v kruhové nepravidelné kompozici se společným středem. Na zadní straně kuliček je zabudované světlo svítící na zrcadlové opláštění. Celý efekt spočívá v pohybu kuliček. Kruhově pohybující se kuličky vytváří na fasádě světelné pruhy. Celý pohyb trvá necelou minutu a mezi jednotlivými krouženími kuliček je přestávka sedm minut.⁵⁹ Plastika, společně s jejím vyzněním na fasádním plášti, se stala od roku 1966 skutečným symbolem obchodního domu.

V roce 1990 došlo v domě k požáru. O rok později byl však znovu otevřen a dodnes se využívá k původnímu účelu, k prodeji pánské módy. Kinetická plastika prošla rekonstrukcí a od roku 2015 je registrovanou památkou.

57 PROCHÁZKA, Eduard, ed. *Sborník projektů staveb obytných a občanského vybavení*. Praha: Stud. a typizační ústav, 1961, s. 470.

58 NAGEL, Siegfried. *Bauten des Handels: Läden, Warenhäuser, Einkaufszentren*. Gütersloh: Bertelsmann, 1973. DBZ-Baufachbücher, s. 101.

59 FRANK, Joachim. Otto-Piene-Plastik, Kunstverkauf der HoheStraße soll sich bald wieder bewegen. In: *Kölner Stadt-Anzeiger* [online]. 2015 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.ksta.de/koeln/innenstadt/otto-piene-plastik-kunstverkauf-der-hohe-strasse-soll-sich-bald-wieder-bewegen-22824040>

⌂
Atelier Neufert, Obchodní dům
Wormland v Kolíně nad Rýnem,
1957. (NAGEL, Siegfried. *Bauten
des Handels: Läden, Warenhäuser,
Einkaufszentren. Gütersloh:
Bertelsmann, 1973. DBZ-
Baufachbücher, s. 101.*)

OBCHODNÍ DŮM DE BIJENKORF

Marcel Breuer, Abraham Elzas, 1955–1957, Coolsingel, Rotterdam, Nizozemsko

Pokud jsme označili obchodní dům Schlesinger and Mayer v Chicagu za jakéhosi předchůdce typologie evropských poválečných domů, obchodní dům De Bijenkorf v Rotterdamu pak lze označit za vzor skutečný. Sullivanův obchodní dům byl průkopnický z pohledu dispozičního řešení, Breuer s Elzasem však definovali nejen vzor dispoziční, ale především vzor pro formu domu. Vzor pro to, jak má moderní obchodní dům vypadat.

Rotterdam je jedno z mnoha evropských měst, která ničivě zasáhlo bombardování během druhé světové války. Letecká puma zasáhla i původní obchodní dům Bijenkorf z roku 1930 s prvními eskalátory v Holandsku, jehož autorem byl Willem M. Dudok.⁶⁰ Přibližně třetina původního domu byla demolice ušetřena a do roku 1957 sloužila jako sklad zboží pro nový Bijenkorf.⁶¹

Po válce se začalo s budováním nových měst, která často nevznikala pouze na svém původním půdorysu. V centru Rotterdamu vznikla proslulá pěší obchodní ulice Lijnbaan. A právě na konci ulice se nachází tento slavný obchodní dům. Celková prodejní plocha měla až 12 000 m². Dům však nesloužil pouze jako dům obchodní, bylo v něm umístěno také kino.

De Bijenkorf lze považovat za první evropský obchodní dům, který rezignoval dle americké zkušenosti na přímé osvětlení. Ve volné prodejní ploše byly v centru dispozice eskalátory. V zadní části dispozice, u stávající zástavby, byl umístěn vstup do kina a vedlejší provozy. Ve druhém podlaží byla kromě prodejního sálu také restaurace. V nejvyšším podlaží se nacházela jídelna pro zaměstnance a kanceláře, oboje otevřeno do tří atrií.

Interiéry byly v decentním barevném provedení. Hlavním materiálem se stal travertin. Ten byl laděn s teakem se světlou, tmavou nebo kobaltově modrou barvou. V každém podlaží byla tato kombinace oživena menšími plochami oranžové, nebo červené. Výrazný pak byl stropní podhled. Pravoúhlý lineární vzor z bílé natřeného dřeva tvořil rastr pro vsazení osvětlovacích panelů. Tam, kde panel nebyl, probíhalo nad hlavami návštěvníků technické potrubí, natřené šedou barvou.⁶² Konzultantem pro řešení vnitřního vybavení byl Daniel Schwartzmann.⁶³

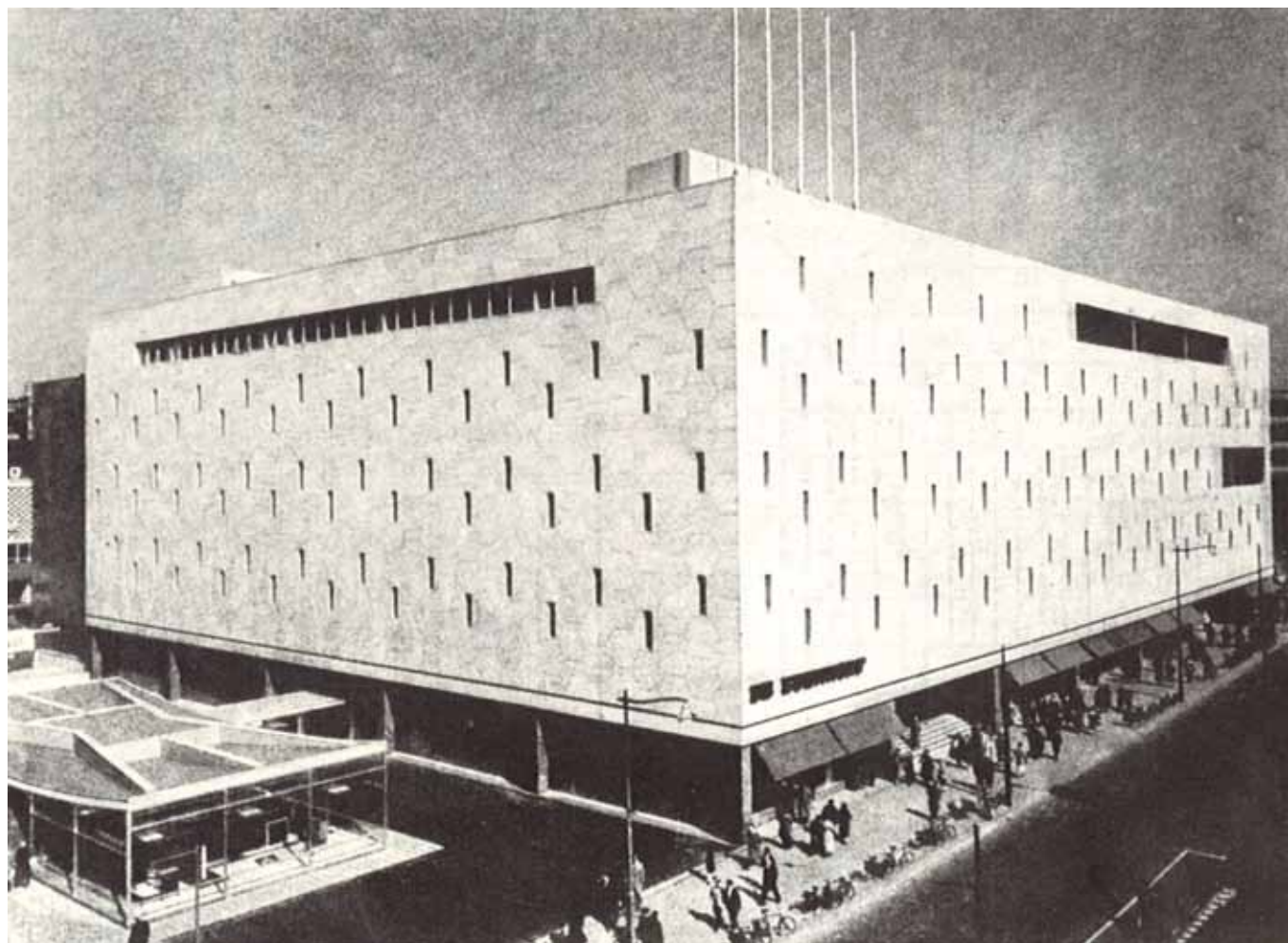
Nosná konstrukce je založena na železobetonových kruhových sloupech na pravoúhlém rastru 12 x 12 metrů. Symbolem domu se stala jeho fasáda. Kino a obchodní dům mají odlišná průčelí. Část sloužící provozu kina je obložena černými lícovými cihlami bez okenních otvorů. Obchodní dům je obložen na třech průčelích travertinem v šestiúhelníkovém rastru, západní fasádu tvoří obložení travertinem v rastru obdélném. Voštinový rastr je zde použit s ohledem na název domu; slovo bijenkorf v holandštině znamená úl. Štěrbiny v travertinovém rastru jsou široké a dost zřetelné. Na fasádě jsou dále rozmístěny úzké obdélné otvory, které mají především

⁶⁰ De Bijenkorf Rotterdam. In: *De Bijenkorf* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.debienkorf.nl/international-english>

⁶¹ De Bijenkorf Rotterdam. In: *Top 010* [online]. 2012[cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.nieuws.top010.nl/de-bienkorfrotterdam.htm>

⁶² HORNBECK, James S. *Stores and shopping centers*. New York: McGraw-Hill, 1962, s. 52.

⁶³ Tamtéž.

dekorativní účinek, a podlouhlá nízká okna, která sloužila k osvětlení administrativní části v posledním podlaží.

Na západě, z obchodní ulice Lijnbaan, byl k domu přistaven skleněný výstavní pavilon sloužící také jako vstup do domu. Střecha pavilonu visela ze dvou železobetonových nosníků, které podpíraly čtyři centrální sloupy. Neoddělitelným prvkem domu u východního průčelí je ocelová monumentální socha Stylizovaný květ od Nauma Gaboa. Socha vážící 40 tun měří na výšku 26,2 m.⁶⁴ Přesto konstruktivistická plastika působí lehkým dojmem. Ihned po dokončení byl obchodní dům společně se sochou považován za ukázkou úspěšné kombinace architektury a sochařství.

V roce 1994 došlo k demolici proskleného pavilonu a na jeho místě vznikla přístavba k obchodnímu domu ve formě věžové budovy B-Tower.⁶⁵ Svou výjimečnost si De Bijenkorf v očích široké veřejnosti dosud uchovává a stal se i národní kulturní památkou. Dnes zákazníkům nabízí především luxusní oděvní zboží.

⁶⁴ Naum Gabo. In: *Rotterdam tourist information* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://en.rotterdam.info/locations/naum-gabo/>

⁶⁵ 1957 Bijenkorf. In: *100 jaar architectuur in Rotterdam* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://couvereur.home.xs4all.nl/ned/rdam/architectuur/100jaar/1957.htm>

B. Sobolevskij, J. Peresvětov, L. Ljachov, Univermag na Leninském prospektu, 1963. (Универмаг Москва. Магазины Москвы [online]. [cit. 17. 6. 2018]. Dostupné z: <http://univermagmoskovskiy.ru/wp-content/uploads/2014/01/univermagmoskva-1972.jpg>.

UNIVERMAG NA LENINSKÉM PROSPEKTU

B. Sobolevskij, J. Peresvětov, L. Ljachov, 1963, Leninský prospekt, Moskva, Rusko

Na univerzálním obchodním domě (univerzalnyj magazin – univermag) v Moskvě lze demonstrovat odlišnost od řešení Breuerova obchodního domu De Bijenkorf. M. Breuer definoval nový styl pro evropské obchodní domy před realizací obchodního domu na Leninském prospektu, reakce „tábora socialismu“ ale byla značně opožděná.

Univermag z roku 1963 se nachází na dlouhé, významné městské třídě, která je součástí dálnice M3 a v jihozápadním směru zajišťuje hlavní spojení mezi Kyjevem a Oděsou. Umístění domu je tedy relativně daleko od centra Moskvy, uprostřed obytné čtvrti, v dnešním Gagarinském okrsku. V této části města je urbanismus založen na polootevřených blocích vysokých bytových domů. Celá struktura má nízkou hustotu a vzdálenosti mezi jednotlivými bloky jsou nadměrné. Obrovské měřítko má i samotný Leninský prospekt, jehož šířka dosahuje místy až 120 metrů. Měřítku okrsku odpovídá i pozemek obchodního domu, který má přibližně 2,5 ha.

Obchodní dům De Bijenkorf se stal neočekávaně, ale zcela oprávněně, vzorem pro pozdější obchodní domy. Univermag v Moskvě byl pro účel stát se vzorem speciálně navržen a postaven. Po vzniku železné opony byla snaha o reformu modelu obchodních a dalších služeb. A právě pro státy pod vlivem SSSR měl být vzorem obchodní dům na Leninském prospektu, který zavedl určité novinky. Lze jmenovat například samoobslužný prodej. Univermag sloužil také jako výukové středisko pro novou generaci odborníků na prodej zboží a ekonomiku.

Dispozice domu je přísně symetrická s osovým vstupem. Kromě prodejních ploch tvořících na každém podlaží asi 1 500 m², zahrnoval dům i veřejné stravování, sklady a administrativu. Pro pohyb zákazníků mezi jednotlivými podlažími sloužily především eskalátory v zadní části prodejního sálu. Symetricky na obou kratších stěnách pak byla schodiště. Přísná symetričnost průčelí je dána právě půdorysným řešením. Nad vstupem byl na atice umístěn neonový nápis Moskva.

Dům byl bohatě prosklený. Z toho vyplývalo i rozmístění vnitřního vybavení. Stěny a sloupy byly bíle omítnuty. Stropní podhled tvořil čtvercový bílý rastr se vsazeným osvětlením. Prodejní sály byly plně klimatizovány. Konstrukci tvořil skelet o modulu přibližně 6 x 6 až 6,5 x 6,5 metru.

Od roku 1992 je dům v soukromém vlastnictví a v roce 2003 prošel rekonstrukcí obchodních prostor.⁶⁶ Došlo ke kompletní výměně vnitřního vybavení, osvětlení a klimatizace. V současnosti dům stále slouží jako obchod a jeho reklama je založena na dlouhé historii a významu.

MACY'S REGO PARK V QUEENSU

Skidmore, Owings and Merrill, 1964–1965, Queens Boulevard, New York City, USA

Američtí podnikatelé se svým specifickým pohledem na vysoké výdělky si s podobou obchodních staveb moc hlavu nedělali. Okamžitě, jak technický pokrok v oboru techniky prostředí staveb dovolil upustit od okenních otvorů a vnitřních dvoran, tak učinili. Veškerá plocha měla vydělávat a plocha, která k tomu nesloužila, se stala nadbytečnou a znamenala zbytečné výdaje.

Americké obchodní domy byly situovány spíše mimo centrum měst, na předměstí (suburb). Hlavním dopravním prostředkem k návštěvě obchodního domu se stal automobil. Z toho vyvstaly samozřejmě problémy s obrovskými parkovacími plochami. Evropské poválečné obchodní domy, ačkoliv poučeny formou amerického obchodního domu, zatím na předměstí měst nevznikaly.

Macy's Rego Park, navržený známým ateliérem Skidmore, Owings and Merrill, je naprosto jedinečným typologickým příkladem obchodního domu. Jakýsi prodejní cirk, evokující římské Koloseum, se nachází v Queensu. Forma domu nepochybně sleduje funkci a funkce je jasně definována požadavky uživatele domu. Plán je založen na jednoduchém principu. Třípodlažní obchodní dům, jenž nemusí být v kontaktu s venkovním prostředím, je uvnitř kruhu. Ve středu dispozice jsou eskalátory a po obvodu jsou pravidelně rozmístěna další čtyři vedlejší schodiště. Prodejní plochy obepíná prstenec parkovacích stání pro automobily o pěti podlažích. K zadní části domu jsou připojeny dvě rampy, pnoucí se k hornímu parkovacímu podlaží. Rampy mají pouze formu lapidárního tvaru spirály. Konstrukce domu je založena na skeletu s modulem mezi 8,5 x 8,5 a 9 x 9 metry.

Skidmore, Owings and Merrill, Macy's Rego Park v Queensu, 1964–1965. (Macy's Queens Plaza. NYC Urbanism [online]. [cit. 20. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.nycurbanism.com/brutalnyc/macys/>).

66 Univermag Moskva (ИСТОРИЯ. In: Универмаг Москва) [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.unimoscw.ru/index.php/ob-univermage/istorija>.

Dům celé své okolí naprosto ovládl a stal se centrem oblasti. Do válcovitého objektu o průměru přibližně 109 metrů, jsou v pravidelném rastru vyřezány obdélné otvory sloužící k odvětrání garáží. Fasádu tvoří monolitický beton, který byl po vytvrdnutí pískován.⁶⁷

Původní interiér již kompletně zanikl. Hmota obchodního domu narostla o několik podlaží. Volná prodejní plocha byla rozdělena mezi několik nájemců. Fasádu zdobí nově provedené nápisy všech obchodních značek, jež jsou v domě nabízeny. Ačkoliv se jedná o typologicky ojedinělou stavbu, díky americkému způsobu uvažování nemá dům příliš nadějí, že by mohl být zachován.

OBCHODNÍ DŮM CENTRUM V BERLÍNĚ

Josef Kaiser, Günter Kunert, 1967–1970, Alexanderplatz, Berlín, Německo (dříve NDR)

Berlínský Alexanderplatz je významný městský prostor, jenž měl již v 18. století charakter náměstí.⁶⁸ Zprvu se zde konaly vojenské přehlídky, ale s rozvojem města se z něho stalo dopravní a obchodní centrum. Berlín, jako mnoho německých měst, drtivě postihlo bombardování během druhé světové války. Alexanderplatz v podstatě zanikl. V roce 1964 se objevily první plány na jeho vzkříšení a autorem finálního generelu nového náměstí se stal kolektiv v čele s J. Näterem.⁶⁹

Celému náměstí měl dominovat hotel Stadt Berlín a také nový obchodní dům Centrum, který měl být přibližně v místech, kde kdysi stával první obchodní dům Hertie Hermanna Tietze.⁷⁰ Národní podnik Centrum spravoval na území NDR několik dalších svých obchodních domů (Hoyerswerda, Drážďany a další). S nadsázkou lze proto Centrum významově srovnat s československým Priorem. Na rozdíl od domů Prior, měly však obchodní domy Centrum spojovací prvek – obvodový plášť ze stříbrného (hliníkového) kovu.

Výstavba obchodního domu začala v roce 1967 a přes složité základové podmínky trvala tři roky. Poloha tubusů metra, nad kterými dům stojí, omezila jeho rozměry. Půdorys 78,2 x 73,2 metru byl tedy zopakován na více podlažích, než bylo v té době u obchodních domů zvykem.

Dům od dvojice architektů Josefa Kaisera a Güntera Kunerta se tehdy stal nejmodernějším obchodním domem. Výjimečný byl také tím, že kromě prodejních ploch nabízel téměř 100 dalších služeb. Při návrhu domu autoři kladli důraz především na jeho variabilitu. Do středu čtvercového půdorysu umístili dvě na sobě nezávislá komunikační jádra se schodišti a rychlovýtahy. Před těmito jádry byly umístěny čtyři eskalátory, zajišťující hlavní pohyb zákazníků mezi podlažími. Eskalátory byly orientovány přímo na osy vstupů z náměstí. Další čtyři schodiště byla rozmístěna vždy do rohu čtverce.

67 Queens Place, formerly Macy'sQueens. In: *Docomomo United States* [online]. 2012 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.drupal.docomomous.org/register/fiche/queens_place_formerly_macys_queens

68 ČAPKA, Bohuslav. Alex nové centrum Berlína. *Československý architekt*. 1974, roč. 20, č. 2, s. 3.

69 Tamtéž.

70 GLINTSCHERT, Alexander. Die Warenhäuser am Alexanderplatz. In: *Anders. Berlin* [online]. 2016 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://anderes-berlin.de/diewarenhaeuser-am-alexanderplatz/>

Vnitřní stěny a sloupy byly bíle omítnuty, hojně byl použit i dřevěný obklad. Podlahu prodejních prostor v nižších podlažích tvořila dlažba, v horních podlažích byl položen syntetický koberec. Stropní podhled tvořily sádkartonové desky zavěšené ve výšce čtyř metrů nad podlahou. Umělecky byla ztvárněna restaurace v 5. nadzemním podlaží.

Konstrukci domu tvoří monolitický železobetonový skelet na pravoúhlém, ras-tru 12,2 x 12,9 metrů. Trámový strop, s vedlejšími nosníky 350 x 800 mm a hlavními nosníky 700 x 1300mm s náběhy, umožnil dimenzovat stropní desku na tloušťku 120 mm.⁷¹ Ztužení zajišťují železobetonová jádra. Mezi trámy vedlo klimatizační potrubí a vedení elektrické i sprinklerové. Prodejní plochy i sklady byly klimatizovány.

Parter v podstatě tvořila dvě podlaží. Ta byla celoprosklená a oddělena terasou, na kterou vedlo venkovní schodiště. Obvodový plášť tvořila stříbřitá struktura z hliníkových voštin opatřených protipožárním nátěrem. Hliníková síť byla od obvodové konstrukce odsazena o 1,2 metru a stala se okamžitě symbolem obchodního domu. Svojí plasticitou a pravidelnou strukturou dosáhla jistého klidu, který narušoval pouze stín vytvářející v každém okamžiku na obvodové stěně jiný obraz.

V roce 1991 převzala dům společnost Kaufhof.⁷² V letech 2004 až 2005 byl původní obchodní dům přestavěn a rozšířen. Reorganizací původních provozů a funkcí byla zvýšena prodejní plocha. Typická aluminiová fasáda byla nahrazena obkladem z pískovce a dále byly provedeny četné okenní otvory. Ačkoliv dům stále slouží jako dům obchodní, jeho architektonická podstata se rekonstrukcí ztratila.

71 Warenhaus „Centrum“ in Berlin. *Deutsche Architektur*. 1971, Jhg. 20, Nr. 8, S. 472.

72 Viz pozn. 70.

OBCHODNÍ DŮM ORION V GÖPPINGENU

Hans Kammerer, Walter Belz, 1970–1971, Poststraße, Göppingen, Německo (dříve NSR)

Obchodní dům, otevřený v roce 1971 v Göppingenu, lze řadit mezi budovy, které jsou typické svou monumentální formou a můžeme ho považovat za významného zástupce brutalistní architektury tehdejší Německé spolkové republiky. Dům byl situován do blízkosti historického jádra a ihned po dokončení se svou výraznou hmotou vepsal do siluety města.

Část města Göppingen byla též poznamenána druhou světovou válkou. Pozemek na ulici Poststrasse, v revitalizované části města, byl určen k výstavbě univerzálního obchodního domu Orion.

Netradičním dispozičním řešením bylo otevření prodejního sálu v přízemí přes dvě patra, evokující stesk po starších obchodních dvoranách. Uprostřed zvýšených prostorů se nacházely dvojce eskalátory, jedny vedly do suterénu, kde byla samoobsluha a kavárna, ty druhé do patra.

Čtvercové železobetonové sloupy byly v interiéru bez povrchové úpravy. Stropní podhled tvořily hliníkové pásy se vsazenými obdélníkovými zářivkovými svítidly a klimatizačními výdechy. Sloupovým konstrukčním systémem o modulu přibližně 8 x 8 metrů byl železobetonový monolit. Zábradlí teras byla vytvořena z železobetonových prefabrikátů.

Nejvýraznější hmota z celého domu je betonová deskovitá věž, vystupující nad hmotu prodejních ploch. Nižší hmota byla obložena hladkým světlým kamenem. Jeho uhlazenost a přesnost silně kontrastovala s přiznaným betonem. Většina průčelí ukazuje svou surovou konstrukci i s technologickými spárami a nedokonalostmi. Vskutku brutálně působí průčelí orientované do dvora. Několikapodlažní hmota surového betonu bez jakýchkoliv příkras a ozdob dává vyniknout materiálu. Do mohutné hmoty byly vyřezány úzké „střílny“, které do domu vpouštěly světlo. Celkovou kompozici korunuje věž schodiště se zaoblenými hranami a podlouhlými okny, která připomíná schodišťové věže Domu bytové kultury v Praze.

Dům prošel v 90. letech výraznou rekonstrukcí a jeho název byl změněn na Frey Centrum. K původní hmotě bylo přidáno několik prosklených objemů, které snížily jeho celkové působení. Neekonomičnost provozu a určitá stagnace v jeho nabídce služeb vedla k tomu, že byl kompletně zbourán. Na jeho místě má v průběhu roku 2018 vzniknout modernější nákupní galerie Staufen, jejíž podoba vzešla z architektonické soutěže.⁷³

73 Více například Einkaufszentrum in der Bleichstrasse. In: StadtGoeppingen [online]. 2017 [cit.2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.goeppingen.de/Lde/start/Unsere+Stadt/Einkaufszentrum.html>

Justus Dahinden, Peter Banholzer, Obchodní dům Rätia v Davosu, 1972. (NAGEL, Siegfried. Bauten des Handels: Läden, Warenhäuser, Einkaufszentren. Gütersloh: Bertelsmann, 1973. DBZ-Baufachbücher, s. 118.)

OBCHODNÍ DŮM RÄTIA V DAVOSU

Atelier Justus Dahinden, Peter Banholzer, 1972, Postplatz, Davos, Švýcarsko

Za výjimečný příklad zasazení obchodního domu do kontextu městského centra, lze považovat dům Rätia v Davosu. Nachází se přímo v centru města na náměstí, jehož součástí se brzy po otevření v roce 1972 stal.

Před výstavbou obchodního domu na pozemku stával hotel Rätia.⁷⁴ Nový polyfunkční dům nabídl na čtyřech podlažích až 3 400 m² prodejní plochy. V části dispozice jsou v pásu podél celé stěny umístěny vedlejší provozy, volná prodejní plocha má uprostřed eskalátory, vedlejší schodiště a výtahy jsou umístěny na straně do prodejního sálu.

Stropní podhled z hliníkových čtvercových kazet ozvláštnily otevřené polygony, uvnitř kterých bylo instalováno osvětlení. Podlaha byla z keramické mozaiky. Vnitřní prodejní plochy (stropy, stěny i podlahy) byly laděny do oranžové barvy navozující pocit tepla.

⁷⁴ Obchodní dům „Rätia“, Davos. *Architektura ČSR*. 1973, roč. 32, č. 8, s. 374.

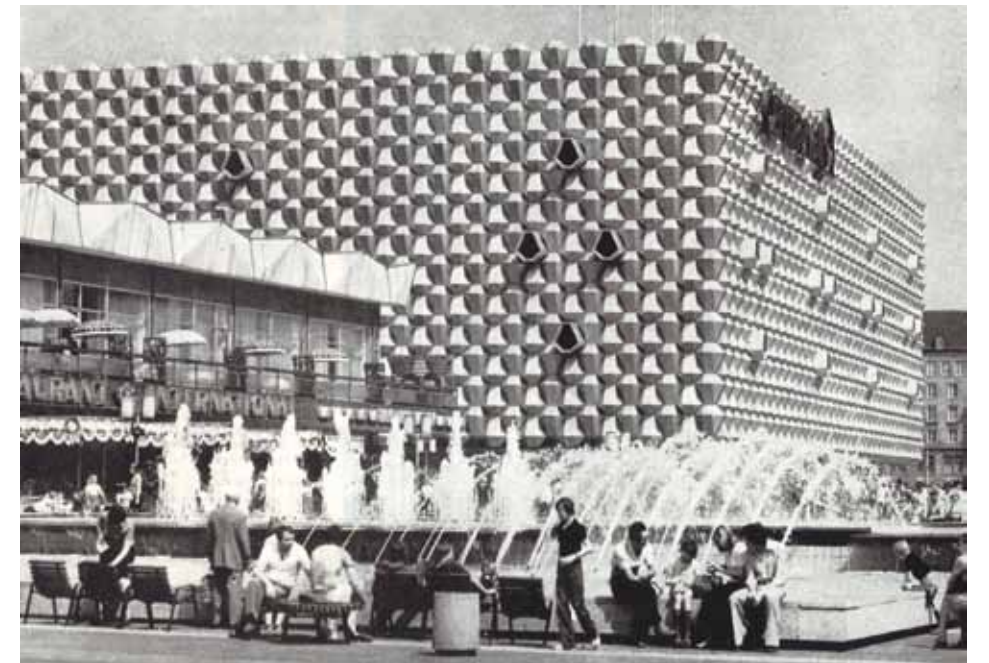

Ferenc Simon, Obchodní dům Centrum v Drážďanech, 1970–1978. (Centrum – Warenhaus in Dresden. Architektur der DDR. 1979, Jhg. 28, Nr. 11, s. 669.)

Železobetonové sloupy kruhového průřezu jsou v ortogonálním rastru přibližně 10 x 10 metrů. V samotné architektuře domu lze rozeznat formování domu podle funkcí, jež skrývá. Důležitým aspektem návrhu se také stalo jeho umístění v terénu, který nezanedbatelně od náměstí stoupá. Právě na sklon náměstí dům reaguje a svou hmotou je s ním v kontrastu. Ze strany ulice dům působí klidným harmonickým dojmem. Z druhé strany se z něho stává až chaotický shluk kvádrů různých měřítek, jež směle graduují k nejvyššímu nároží.

Způsob, jakým obchodní dům Rätia vstoupil do historického centra, lze považovat za jakýsi vzor, který se řada československých architektů snažila v 70. letech napodobit.⁷⁵

Dům již prošel kompletní rekonstrukcí. Ta se na jeho vzhledu podepsala především adicí vikýřů do šikmé střechy. Dodnes slouží svému účelu.

OBCHODNÍ DŮM CENTRUM V DRÁŽĎANECH

Ferenc Simon, 1970–1978, Prager StraÙe, Drážďany, Německo (dříve NDR)

Další z několika vybudovaných obchodních domů Centrum se nacházel na významné Prager StraÙe v Drážďanech. Svým vzhledem se řadí k nejvýznamnějším příkladům tzv. Silbermode. Reprezentativní dům byl otevřen na podzim 1978⁷⁶ a obyvatelům Drážďan nabídl až 10 330 m² prodejní plochy.

Drážďany drtivě postihlo bombardování během druhé světové války. Celé město bylo v podstatě vystavěno znovu, včetně historických budov. Novou městskou osou se stala Prager Strasse, která se řadí k největším poválečným pěším obchod-

⁷⁵ Například zmiňovaný obchodní dům Jednota v Trnavě od Lumíra Lýska.

⁷⁶ Centrum – Warenhaus in Dresden. *Architektur der DDR*. 1979, Jhg. 28, Nr. 11, s. 669.

ním ulicím. Obchodní dům Centrum byl součástí generálního plánu. Dům navrhla maďarská projektová společnost AETV Budapešť v čele s architektem Ferencem Simonem. Interiéry navrhl Ivan Fokvari.

Vertikální provoz zajišťovaly čtyři eskalátory, čtyři schodiště a dva výtahy. Eskalátory byly trochu netradičně odsunuty z těžiště prodejní plochy. Výstavba domu trvala relativně dlouho. Na přelomu let 1969 a 1970 byly hloubeny výkopy a poté, do roku 1973, byly stavební práce zastaveny.⁷⁷ Než byl obchodní dům otevřen, uběhlo dlouhých 8 let. Konstrukci tvořil monolitický železobetonový skelet na rozpon 12 x 12 metrů. Obousměrně pnuté desky byly v místě podpor zesíleny. Proměnná tloušťka desky umožnila i při uvažovaném zatížení 7,5 kN/m² uprostřed rozponu snížit její tloušťku až na 120 milimetrů.⁷⁸

Obvodový plášť lapidárního hranolu byl umělecky ztvárněn. Tvořila jej pravidelná struktura polygonálních krystalů z eloxovaného hliníku. Krabice tak dostala hloubku a volný solitér působil v prostoru jako plastika. Nepravidelné otvory v plášti rozbily vjem celistvé kostky a jejich umístění vyšlo především s ohledem na požární předpisy.⁷⁹ Hliníkový obklad byl zavěšen na samostatné ocelové konstrukci.

V roce 2007 byl obchodní dům zbourán. Na jeho místě vznikla nová obchodní galerie, která byla otevřena v roce 2009.⁸⁰ Část nového nároží zdobí asi 3400 krystalů kopírující strukturu z původního domu. Krystaly jsou ovšem nepůvodní. Demolicí obchodního domu Centrum v Drážďanech došlo ke ztrátě domu s pravděpodobně nejoriginálnějším obvodovým pláštěm v německé poválečné architektuře.

LITERATURA A ZDROJE

1957 Bijenkorf. In: *100 jaar architectuur in Rotterdam* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://couvreur.home.xs4all.nl/ned/rdam/architectuur/100jaar/1957.htm>

A store full of memories. In: *Coventry Telegraph* [online]. 2013 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.coventrytelegraph.net/news/local-news/a-store-full-ofmemories-3121036>

BAŠE, Milan. Keramika v architektuře. *Československý architekt*, 1972.

Bratislavský Prior otevřený. *Československý architekt*, 1969.

BURIANOVÁ, Miroslava. Historie Domu módy. In: *Muzeum 3000* [online]. 2016 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://muzeum3000.nm.cz/vystava-retro/historiedomu-mody>

Carson, Pirie, Scott Co. Building. In: *National Park Service* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.nps.gov/nr/travel/chicago/c9.htm>

⁷⁷ Centrum Warenhaus. In: *Ostmodern – Dresdner Nachkriegsarchitektur* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.ostmodern.org/code/Objekte/gebaeude/centrum/content_centrum-warenhaus.htm

⁷⁸ Viz pozn. 76.

⁷⁹ Viz pozn. 76, s. 675.

⁸⁰ ŠMÍDEK, Petr. Centrum – Galerie Dresden. In: *Archiweb.cz* [online]. 2010 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2222>

Centrum – Warenhaus in Dresden. *Architektur der DDR*, 1979.

Centrum Warenhaus. In: *Ostmodern – Dresdner Nachkriegsarchitektur* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.ostmodern.org/code/Objekte/gebaeude/centrum/content_centrum-warenhaus.htm

ČAPKA, Bohuslav. Alex nové centrum Berlína. *Československý architekt*, 1974.

De Bijenkorf Rotterdam. In: *De Bijenkorf* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.debijenkorf.nl/international-english>

De Bijenkorf Rotterdam. In: *Top 010* [online]. 2012 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.nieuws.top010.nl/de-bijenkorfrotterdam.htm>

Dům bytové kultury. *Architektura ČSR*, 1982.

Einkaufszentrum in der Bleichstrasse. In: *Stadt Goepingen* [online]. 2017 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://www.goepingen.de/,Lde/start/Unsere+Stadt/Einkaufszentrum.html>

FRANK, Joachim. Otto-Piene-Plastik, Kunstverkauf der HoheStraße soll sich bald wieder bewegen. In: *Kölner Stadt-Anzeiger* [online]. 2015 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.ksta.de/koeln/innenstadt/otto-piene-plastik-kunstverkauf-der-hohe-strasse-soll-sich-bald-wieder-bewegen-22824040>

FUCHS, Bohuslav. Obchodní dům Prior v Košicích. *Projekt*, 1969.

GAJDOVÁ, Petra. Obchodní dům Labe. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

GAJDOVÁ, Petra. Soudobé obchodní domy na území Slovenska. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

GATZ, Konrad, HIERL, Fritz. *Neue Läden: Läden, Kaufzentren, Kaufhäuser*. Aufl. München: Callwey, 1956.

GLINTSCHERT, Alexander. Die Warenhäuser am Alexanderplatz. In: *Anderes. Berlin* [online]. 2016 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://anderes-berlin.de/diewarenhaeuser-am-alexanderplatz/>

HAAS, Felix. *Architektura 20. století: celost. učebnice pro stud. na vys. školách univ. směru*. Praha: SPN, 1983.

HORNBECK, James S. *Stores and shopping centers*. New York: McGraw-Hill, 1962.

HLAVÁČ, Cyril. Nový hotel a obchodný dom v Bratislave. *Československý architekt*, 1961.

JEHLÍKOVÁ JANEČKOVÁ, Michaela. Dům bytové kultury. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KARFÍK, Vladimír. Obchodný dom Prior v Bratislave. *Projekt*, 1969.

KIŠ, Karol, ed. *20 rokov obchodných domov vo východoslovenskom kraji*. Košice: [nákl. vl.], 1974.

KLÍMA, Petr. Obchodní dům Pardubice. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KLÍMA, Petr. Obchodní dům Plzeň. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KLÍMA, Petr. Obchodní dům Prior Praha / Máj. In: KLÍMA, Petr, ed. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KLÍMA, Petr, ed. *Růžena Žertová: architektka domů i věcí*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016.

KRIVOŠOVÁ, Jana, LUKÁČOVÁ, Elena. *Premeny súčasnej architektúry Slovenska*. Bratislava: Alfa, 1990.

LUKEŠ, Zdeněk, KRATOCHVÍL, Petr. *Praha moderní: velký průvodce po architektuře 1950–2000*. Praha: Paseka, 2015.

NAGEL, Siegfried. *Bauten des Handels: Läden, Warenhäuser, Einkaufszentren*. Gütersloh: Bertelsmann, 1973.

Naum Gabo. In: *Rotterdam tourist information* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <https://en.rotterdam.info/locations/naum-gabo/>

O nás. In: *MY Bratislava* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.mystores.sk/o-nas>

Obchodní dům DON v Hradci Králové. *Architektura ČSR*, 1975.

Obchodní dům Labe. In: *OD Labe* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.odlabe.cz/cz/obchodni-dum-labe/>

Obchodní dům „Rätia“, Davos. *Architektura ČSR*, 1973.

Obchodní dům „Zdroj“ v Plzni. *Československý architekt*, 1962.

Osobnosti. In: *Retro.dbkpraha.cz* [online]. [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/osobnosti.php>

Palazzo del la Rinascente. In: *Turismo Milano* [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.turismo.milano.it/wps/portal/tur/it/arteecultura/architetturaemonumenti/palazzivilleecastelli/la_rinascente

Pardubický obchodní dům Prior existuje 40 let. In: *Archiweb.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-08-05]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&type=1&id=16016>

Proč vzniklo DBK? In: *Retro.dbkpraha.cz* [online]. [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: <http://retro.dbkpraha.cz/dum-bytove-kultury.php>

PROCHÁZKA, Eduard, ed. *Sborník projektů staveb obytných a občanského vybavení*. Praha: Stud. a typizační ústav, 1961.

Queens Place, formerly Macy'sQueens. In: *Docomomo United States* [online]. 2012 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: http://www.drupal.docomomous.org/register/fiche/queens_place_formerly_macys_queens

ROSINOVÁ, Katarína. Lesk a bieda Jednoty. Vitajte v skanzene socializmu!. In: *Trnavský hlas* [online]. 2012 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.trnavskyhlas.sk/c/5262-lesk-a-bieda-jednoty-vitajte-v-skanzenesocializmu.htm>

ŠEVČÍK, Oldřich, BENEŠ, Ondřej. *Architektura 60. let: «zlatá šedesátá léta» v české architektuře 20. století*. Praha: Grada, 2009.

ŠMÍDEK, Petr. Centrum – Galerie Dresden. In: *Archiweb.cz* [online]. 2010 [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=2222>

ŠLACHTA, Štefan. Obchodný dom Jednota SD Trnava. *Architektura ČSR*, 1981.

TOLAROVÁ, Miroslava. Plzeňané i po 45 letech stále chodí do Prioru. In: *Plzeňský deník* [online]. 2013 [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/plzenane-i-po-45-letech-stale-chodi-doprioru-20130920.html

Univermag Mockva (ИСТОРИЯ. In: Универмаг Москва) [online]. [cit. 2017-08-07]. Dostupné z: <http://www.unimoscw.ru/index.php/ob-univermage/istorija>

VAINDL, Ladislav, MARŠÁT, Pavel. Prior Plzeň. In: Český rozhlas [online]. 2011 [cit. 2017-08-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/prior-plzen--1001813

Warenhaus „Centrum“ in Berlin. *Deutsche Architektur*, 1971.

Z archívu: Prvý Prior v ČSSR otvorili v roku 1968 v Bratislave. In: *Teraz.sk* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/archivfotky-otvorenie-prior-bratislava/167255-clanok.html>

Začala dlho očakávaná rekonštrukcia OD Jednota, potrvá asi päť rokov. In: *Trnava-live.sk* [online]. [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: <http://www.trnavalive.sk/2013/12/11/zacala-dlhoocakavana-rekonstrukcia-od-jednota-potrva-asipat-rokov/>

ZAVŘELOVÁ, Monika. Nadávky na obchodní dům Máj mi rvaly srdce, vzpomíná jeho architekt. In: *IDnes.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-08-06]. Dostupné z: http://kultura.zpravy.idnes.cz/martin-rajnisk-petadvacet-tisic-dnu-vzpominekrozhovor-obchodni-dum-maj-1nv-/literatura.aspx?c=A161213_165605_literatura_kiz

I.3

Zásady a principy užití při řešení obchodních domů v druhé polovině 20. století

Jiří Moos, Petr Urlich

URBANISMUS

Umístění obchodního domu do stávající zástavby se později stalo nejvíce kritizovaným aspektem těchto budov. Svým obsáhlým stavebním programem a architekturou bez okenních otvorů se často staly měřítkově nevhodnými objekty. Právě hledání vhodného měřítka se stalo pro výstavbu obchodního domu v historickém jádru zcela zásadní; dodržení rozměrů, výšky říms a materiálů okolních objektů bylo zpravidla nedostačující.¹

Na evropském kontinentě souvisela často výstavba nových obchodních domů s poválečnou obnovou zničeného města. Tato obnova městských struktur spočívala mimo jiné ve vytvoření nových obchodních center či náměstí v centru města (například Alexanderplatz v Berlíně). V modernistickém městském plánování se také objevila zcela ojedinělá záležitost – pěší obchodní ulice. Na těchto pro města významných osách byl často situován i obchodní dům (např. Lijnbaan v Rotterdamu a Prager StraÙe v Drážďanech).

Situace v Československu byla mírně odlišná. Po válce se prioritou stala bytová výstavba a později i zahušťování obchodní vybavenosti poněkud jiného typu. Obchodní domy byly, s ohledem na dopravní dostupnost obyvatel, situovány do center měst. Stav historických jader měst po roce 1960 se mimo jiné díky klesajícímu počtu maloobchodních jednotek a nedostatečným investicím do rekonstrukcí prodejen stal závažným politickým problémem.² A právě hospodářské možnosti obchodu a služeb měly určitý předpoklad pro oživení center československých měst.³

¹ SIROTEK, Jaromír. Výstavba maloobchodních jednotek v historických jádrech měst. *Projekt*. 1969, roč. 11, č. 1–2, s. 30.

² MATUŠÍK, Ivan. Prostrdie pre obchod / „Večná téma“ v nových obmenách. *Projekt*. 1973, roč. 15, č. 3, s. 5.

³ Viz pozn. 81, s. 29.

Přesto i v našich zemích měla vzniknout mimo historická jádra obchodní centra, (Pardubice, Bratislava, Budějovická v Praze apod.). Bohužel, zřídka došlo k úplné výstavbě podle původních plánů, když byla často v průběhu let změněna koncepce.

Samotnou úlohu obchodních domů v rámci městské struktury nelze určit jednoznačně. V některých případech docházelo k doplnění stávající zástavby, proluky, často to ale souviselo s demolicí historických budov. Obchodní domy tak často tvořily výrazné nároží v křížení dvou ulic (DON v Hradci Králové, Máj v Praze, La Rinascente v Miláně, Wormland v Kolíně nad Rýnem a další).

Obchodní domy mnohokrát vnikly do urbanistické struktury logickým způsobem tak, že doplnily existující městský blok (Prior v Košicích, Kotva v Praze a jiné). Tento způsob umístění na sebe často vázal, jak již bylo řečeno, rozsáhlou asanací několika původních objektů. Lze zmínit i variantu napojení domu na stávající zástavbu tak, že nová hmota definovala nové prostory (například Jednota v Trnavě).

Nejčastější urbanistickou formou obchodních domů se však stal solitér, nejlépe odpovídající modernistické struktuře. V řadě příkladů vzešla tato forma z architektonických soutěží, nebo z plánovaného generelu (Centrum v Berlíně a v Drážďanech, DBK v Praze, Prior v Pardubicích a další). Bohužel solitérní forma se objevila i v historických jádrech měst nebo náměstí. Snad každého hned napadne Prior uprostřed hlavního náměstí v Jihlavě na místě původního souboru středověkých domů, tzv. Špalíčku.

Závěrem lze tedy říct, že rozdíl mezi evropskými a československými obchodními domy lze spatřovat především ve způsobu uvolnění potřebného místa v historické struktuře města.

ARCHITEKTURA

Architektonické řešení mnohých obchodních domů lze vyjádřit nevybíravým výrazem „krabice na zboží“. Mnoho autorů by s tímto tvrzením patrně nesouhlasilo, existují však i případy, kdy sami architekti s tímto termínem laškovali (Máj v Praze – Masák, Eisler, Rajniš). Přesto poválečné obchodní domy prošly jistým vývojem, jenž je patrný i na jejich architektonickém řešení.

Zpočátku byl moderní obchodní dům jen jednoduchým hranolem, jenž vycházel především z racionální dispozice. Prosté hranoly často za svým fasádním pláštěm potlačovaly jednotlivé provozy (De Bijenkorf v Rotterdamu, Prior v Plzni). Častým motivem, s kterým si architekti pohrávali, bylo zvýraznění komunikačních provozů – schodišť a výtahů. Obslužné provozy zde byly patrné odlišným řešením fasádního pláště (Prior v Košicích), protažením do věžovitého objektu z hlavní hmoty (Owen Owen v Coventry, Labe v Ústí nad Labem), nebo monumentalizací komunikačního jádra vysunutého mimo hlavní hmotu domu (Prior v Bratislavě). Zajímavým příkladem je DBK v Praze, u něhož si autorka Věra Machoninová pohrála se všemi zmíněnými způsoby, uplatněnými na zvýraznění obslužných provozů.

Na přelomu 60. a 70. let 20. století došlo k jistému odklonu od geometricky prostých hmot a domy začaly tvořit hmoty složitější, které zpravidla vznikly adicí či odejmutím několika jednoduchých těles (strukturální Kotva v Praze). V polovině 70. let už prosté „krabice“ nestačily a architekti začali navrhovat obchodní domy

jako kombinaci hranolů různých velikostí a tvarů. Složitými kompozicemi se snažili naroubovat obrovské obchodní domy do historické struktury měst lépe než jejich předchůdci (Rätia v Davosu, Jednota v Trnavě a další).

Obchodní domy vybudované brzy po válce byly nejčastěji omítnuty a z části obloženy kamenem (Dům módy v Praze). V 60. a 70. letech 20. století dochází k minimalizaci prosklených ploch.

Do popředí se však dostávaly modernější materiály. Velmi oblíbeným se stalo obložení profilovanými kazetami z ušlechtilé oceli (Wormland v Kolíně nad Rýnem), nebo z eloxovaného hliníku (Prior v Plzni). Hliníková fasáda všeobecně zažila svůj největší rozmach v NDR, kde sloužila jako poznávací znak obchodních domů Centrum (např. Berlín, Drážďany, Suhl). Svým typicky blyštivým výrazem je toto používání hliníku na průčelí označováno jako Silbermode.

V Československu se díky manželům Machoninovým, především díky Věře Machoninové, objevuje i jakási napodobenina amerického cortenu – Atmofix (DBK v Praze). Obložení rezavým plechem lze považovat v evropském kontextu za nepříliš často využívané.

Pokud dům nebyl obložen, do popředí se dostal jeho konstrukční materiál – železobeton či ocel. Mezi obchodní domy, které ukazují jen hrubost železobetonových stěn, lze zařadit Orion v Göppingenu. Výjimečným dílem je pak Prior v Pardubicích, jenž na fasádě zdůrazňuje a dává zcela najevo svou tektoniku a ještě více ji zvýrazňuje barevným nátěrem.

Rozdíl v architektonickém ztvárnění mezi evropskými a československými obchodními domy lze spatřovat jen v malých nuancích. Naopak nelze popřít určitý vliv působení zahraničních obchodních domů na československé architekty (například stropní podhled v bratislavském Prioru připomínající fasádu De Bijenkorf, fasádní plášť Prioru v Košicích téměř shodný s Wormlandem v Kolíně nad Rýnem). Nejednalo se však o pouhé kopírování západního stylu. Silné osobnosti (Machoninovi, Růžena Žertová, Ivan Matušík a další) přišli se svou vlastní invencí. Snad nebude příliš opovážlivé tvrdit, že československé obchodní domy té doby lze považovat v evropském kontextu svým architektonickým řešením za skutečnou špičku.

DISPOZICE

V provozním řešení obchodních domů byla základem separace provozů pro zákazníky a těch pro zaměstnance a zboží. Každý provoz tak měl své komunikační prostory – schodiště, výtahy. Oddělení probíhalo buď v rámci místností jednoho podlaží (Prior v Plzni), nebo v rámci jednotlivých podlaží (Prior v Bratislavě). Obchodní domy se v zásadě dělily dle velikosti prodejní plochy na tři kategorie – malé (2 000–4 000 m²), střední (4 001–7 000 m²) a velké (7 001–10 000 m²).⁴ S postupným vývojem se však objevily i obchodní domy větší, nebylo jich však mnoho (například právě obchodní dům Prior/Kotva v Praze).

Nejdůležitějším dispozičním prvkem byla prodejní plocha, která měla vždy co možná nejjednodušší tvar a co nejmenší počet svislých konstrukčních prvků. Volný

4 MORÁŇ, Milan. *Občanské stavby: stavby pro administrativu a obchod*. Brno: VUT, 1986, s. 84.

prostor se členil na sektory, které se dále dělily na sekce. Na sekcích se sledoval docílený obrat zboží a produktivita práce. Pro příklad lze uvést sektor oděvů, jenž se dělil na sekce dámské, pánské. Sekce pak na sebe logicky navazovaly (např. potravin – pro domácnost – pro ženy atd.).⁵ Provázanost sekcí měla zákazníkovi ušetřit čas a také přinášet další impulzy k nákupu zboží. Hlavní technikou prodeje se stala samoobsluha; zákazník si sám zboží vybral, naložil a dovezl k pokladně, kde ho zaplatil. U objemného zboží byl praktikován tzv. volný výběr, spočívající na volném přístupu zákazníka ke zboží, ale výběr byl dokončen s prodáváčem. Individuální obsluha byla sporadická a týkala se specifického zboží, jako např. klenotů nebo parfémů.

Neméně důležitým prostorem byly sklady zboží. Jejich rozsah odpovídal velikosti prodejní plochy. Hlavními požadavky byly snadná návaznost na prodejní plochy a na příjem zboží, který probíhal většinou z podzemního podlaží.

Každý obchodní dům disponoval ještě pomocnými prostory. Samostatný celek vždy tvořila administrativa domu, jež byla zpravidla umístěna v nejvyšším podlaží. Další důležitou částí domu byla společenská a hygienická zařízení pro zaměstnance (šatny, záchody, denní místnosti, jídelny apod.). Technické zázemí, tvořené strojeovými klimatizací, trafostanicí, výměňkovou stanicí apod., bylo umísťováno do podzemí, ale i do nejvyšších podlaží. U některých obchodních domů lze nalézt i podzemní garáže.

Vertikální obslužné prostory byly koncipovány především s ohledem na únikové trasy.⁶ Vždy byly řešeny hospodárně. Nejúčinnějším prostředkem se stal eskalátor, který byl umístěn v těžišti prodejní plochy. Situování dalších svislých komunikací, schodišť a výtahů, bylo na uvážení architekta za předpokladu, že splní požadavek bezpečného úniku osob v případě hrozícího nebezpečí. Monumentalizace schodišťového jádra se často stávala výrazným motivem celé obchodní budovy (Prior v Bratislavě, DBK v Praze).

Z předchozích poznatků a z příkladů univerzálních obchodních domů lze vypořovovat jistou tendenci, která se opakuje u většiny z nich (těch československých, ale i zahraničních). Separace jednotlivých provozů se řešila především v rámci podlaží. Podzemní podlaží sloužila pro příjem zboží, jako sklady, garáže a technické prostory. Často byla do prvního suterénu umístěna samoobsluha potravin. Nadzemní podlaží téměř vždy tvořila prodejní plocha. S rostoucí výškou podlaží klesala časová potřeba daného sortimentu zboží. V přízemí bylo zboží denní potřeby, v patře zpravidla oděvy a ve vyšších podlažích průmyslové zboží. Nejvyšší podlaží vždy sloužilo administrativě a zaměstnancům, kteří tu měli šatny a hygienické zázemí. V horním podlaží se téměř vždy objevovala atria pro osvětlení vnitřních prostor.

U specializovaných obchodních domů platí dané poznatky obdobně, jen sortiment prodejních ploch odpovídá specializaci domu. Zcela unikátní svým dispozičním řešením je DBK v Praze, rehabilitující vnitřní dvoranu.

Rozdíly v půdorysném či dispozičním řešení mezi československými a zahraničními obchodními domy spočívají jen v mírných nuancích, které odpovídají místní legislativě a zvyklostem. Popsané principy jsou téměř vždy totožné.

KONSTRUKCE A TECHNOLOGIE

Konstrukční systém obchodních domů, jenž byl definován na začátku 20. století domem Schlesinger and Mayer v Chicagu, nebyl překonán. Obchodní domy s volnou prodejní plochou jsou prakticky vždy založeny na skeletovém systému. Celou konstrukci pak ztužují železobetonová komunikační jádra, nebo plné stěny ve styku s původní zástavbou.

Ekonomičnost obchodních domů je promítnuta i do jejich konstrukce. Svislé podpory byly v modulu, který se bez výjimky opakoval. Zpočátku prodejní plochu tvořily rastry menší (např. ve Wormlandu v Kolíně nad Rýnem rozpon cca 5 metrů), s vývojem stavebních konstrukcí se rastr zvětšoval (9 x 9 i 12 x 12 metrů).

Dalším specifíkem obchodních domů je, že se prakticky vyhnuly typizaci, ačkoliv tendence, obchodní domy typizovat tu byla.⁷ Výstavba obchodního domu byla vždy natolik specifickou a výjimečnou událostí, že by se typizace ekonomicky nemohla nikdy vyplatit.

Materiálové řešení konstrukce bylo železobetonové, anebo smíšené, tedy ocelové svislé i vodorovné prvky se stropní železobetonovou deskou. Vinou změny železobetonové konstrukce na ocelovou, nebo naopak, mohlo dojít i ke změně celého projektu (Máj v Praze, Prior v Pardubicích). Konstrukce byla však nejčastěji železobetonová. Jak již zaznělo, typizace u obchodních domů neproběhla, proto se jednalo častěji o železobeton monolitický. Pro tento konstrukční materiál byla hospodárná především čtvercová pole. Sloupy měly často náběhy, hříby, které pomáhaly roznášet zatížení (Owen Owen v Coventry). Později se objevuje i proměnlivá tloušťka stropní desky. Její profilace vytvořila náběhy do svislých podpor (Centrum v Drážďanech). U větších rozponů byl navržen trámový strop (Centrum v Berlíně). Staticky výhodné bylo i ztracené bednění vytvářející kazetový strop (Prior v Nitře), jež se vzhledem k nemalé investici do výroby tvarovek příliš neujalo.⁸

Ojedinělou konstrukci obchodního domu skrývá Kotva v Praze. Velkorozponová hexagonová struktura přinesla minimalizaci svislých podpor, což bylo pro volnou prodejní plochu příznivé. Každý jednotlivý hexagon tvořil uprostřed rozpětí sloup s několika vzpěrami, které podpíraly stropní desku.

Pro smíšenou konstrukci s ocelovými prvky byl naopak hospodárnější obdélný rastr. Obrovské rozpony některých obchodních domů vynášely ocelové příhrady (DON v Hradci Králové). Výhodou oceli je to, že konstrukční prvky byly subtilnější, než tomu bylo u železobetonových. Naopak hlavní nevýhodu lze spatřovat v nutnosti provedení protipožární ochrany.

Tektonika obchodních domů byla většinou potlačována, přesto se najdou i realizace, jejichž vzhled je založen na samotné konstrukci. Prior v Pardubicích se stal, díky své červeně natřené ocelové konstrukci s náběhy mezi svislými podporami a vodorovnými průvlaky, ojedinělým příkladem československé architektury 60. a 70. let 20. století.

Snad nejdůležitějším vynálezem pro moderní obchodní domy se společně s eskalátory stala klimatizace. Každý obchodní dům ve zkoumaném období byl

5 Jednotná organizácia riadenia a prevádzky obchodných domov Prior. [S.l.: nákl.vl.], 1973, s. 9.

6 Na důrazné řešení únikových cest měl nepochybně vliv i požár obchodního domu L'Innovation v Bruselu, během kterého v květnu 1967 tragicky zahynulo 356 osob.

7 Například metoda komunikačních sekcí viz DUDEK, Oldřich. *Obchodní domy spotřebních družstev: Směrnice pro navrhování staveb občanského vybavení*. Praha: Svaz spotřebních družstev, 1969, s. 111.

8 ČÍŽEK, P. Ako ich vidí konštruktér. *Projekt*. 1973, roč. 15, č. 3, s. 44.

minimálně v prodejním sále klimatizován. Důležitým aspektem byl i prudký rozvoj osvětlovacích soustav, jež dokázaly simulovat denní světlo. Ponechání vnitřního prostředí na technologii však znamenalo provést přesný výpočet, což se ne vždy povedlo (např. poddimenzovaná klimatizace plzeňského Prioru, zkrslující osvětlení OD DON v Hradci Králové).

ZÁVĚR

Poválečné obchodní domy se staly nepřehlédnutelnými objekty našich měst.

Ihned po válce se v Československu hlavním imperativem stalo řešení bytové výstavby. V druhé polovině 60. let 20. století však získaly na významu nová výstavba a zahušťování obchodní sítě. Objevil se fenomén tzv. „priorizace“ – v každém větším městě byl vybudován univerzální obchodní dům s plným sortimentem, spravovaný trustem Prior, jenž byl zřízen 1. ledna. 1969.⁹ Dále se v centrech měst objevovaly i specializované obchodní domy či družstevní obchodní domy. Jejich společným znakem se stala nejenom jejich forma, ale i konstrukční řešení. Neopominutelný je též společenský význam pro obyvatele města.

Moderní „krabice na zboží“ vstoupily do prostředí historických center razantně. Vzhledem k tomu, že ideologicky byla západní spotřební společnost odsuzována, je výstavba obchodních domů, představujících blahobyť a hojnost sortimentu, jistou schizofrenií politického systému.¹⁰

Zároveň ale obchodní domy přinesly nová konstrukční a technická řešení. Moderní dispozice prodejních sálů byla založena na novém způsobu prodeje zboží – samoobsluze. Obchodní domy přestaly sloužit jen k samotnému prodeji. Ne každý návštěvník se stal také zákazníkem a domy začaly plnit i funkci společenskou. Díky svému obrovskému stavebnímu programu se staly novými, často nepřehlédnutelnými dominantami měst, avšak ne vždy pokornými ke svému okolí.

A právě tento nevybíravý zásah do struktury měst je jim dnes vyčítán nejvíce. Přesto je nutné zdůraznit, že jsou výsledkem své doby a nikoliv politického systému, což je patrné i na zahraničních obchodních domech, které vznikaly v odlišných ekonomických podmínkách. Rozdíly mezi československými a západními zahraničními obchodními domy z 60. a 70. let 20. století nejsou tak velké, jak by se mohlo s ohledem na tehdejší politický systém na první pohled jevit.

LITERATURA A ZDROJE

10 let podniku Prior, Severomoravské obchodní domy Ostrava – 10 let služeb spotřebitelům: 1975–1985: [jubilejní] prop. brožura. Ostrava: Prior, 1985.

ČÍŽEK, P. Ako ich vidí konštruktér. *Projekt*, 1973.

DUDEK, Oldřich. *Obchodní domy spotřebních družstev: Směrnice pro navrhování staveb občanského vybavení.* Praha: Svaz spotřebních družstev, 1969.

Jednotná organizácia riadenia a prevádzky obchodných domov Prior. [S.l.: nákl.vl.], 1973.

MATUŠÍK, Ivan. Prostredie pre obchod / „Večná téma“ v nových obmenách. *Projekt*, 1973.

MORÁŇ, Milan. *Občanské stavby: stavby pro administrativu a obchod.* Brno: VUT, 1986.

SIROTEK, Jaromír. *Výstavba maloobchodních jednotek v historických jádrech měst. Projekt*, 1969.

ŠEVČÍK, Oldřich, BENEŠ, Ondřej. *Architektura 60. let: „zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století.* Praha: Grada, 2009.

⁹ 10 let podniku Prior, Severomoravské obchodní domy Ostrava – 10 let služeb spotřebitelům: 1975–1985: [jubilejní] prop. brožura. Ostrava: Prior, 1985, s. 6.

¹⁰ Viz pozn. 25, s. 60.

Royal

ESPRIT

PUB

SNĚMOVNA

GALINA PRAVOVA

CHANEL

Místo –
historie,
archeologie,
urbanismus

Celkový pohled na plochu výzkumu od východu. Foto Vladimír Uher, 1971. Není-li uvedeno jinak, pocházejí všechny plány a fotografie z archivu archeologického odboru NPÚ, ÚOP v Praze.

II.1

Historie jednoho bývalého staroměstského bloku

Michal Tryml

MÍSTO ÚVODU

Když koncem šedesátých let minulého století vešlo ve známost usnesení stranických a státních orgánů o nutnosti zlepšení nákupních možností Pražanů a tudíž o potřebě výstavby nových obchodních domů, bylo zřejmé, že před pražskou archeologií bude postaven obtížný úkol. Zaujal především největší z projektů, který počítal s novostavbou na volném prostoru vedle paláce Kotva, kde se nacházel veřejný sad, hřiště a pouze několik obytných domů situovaných podél Královodvorské ulice. Projekt výstavby obchodního domu předpokládal zásah do terénu až do hloubky skalního podloží a tím i zničení všech dochovaných hmotných pramenů. Území dotčené plánovanou stavbou zahrnovalo parcely č. kat. 679, 680, 681 a 682 u Královodvorské ulice, na nichž stály domy čp. 658/I, 659/I, 661/I, 671/I, a nezastavěné parcely 683/I a 683/II. V západní části parcely 683/I stával dům čp. 672/I, zbořený před druhou světovou válkou. Plocha budoucího staveniště měřila přibližně více než 7 000 m², po odečtení plochy novodobých sklepů při Královodvorské ulici (pod jejichž podlahou mohly zůstat dochovány pouze spodní části zahloubených objektů), zůstalo k provedení plošného záchranného výzkumu téměř 6 000 m². Bylo zřejmé, že půjde o zdaleka největší archeologický výzkum historického jádra města. Co bylo vlastně před zahájením výzkumu o zdejší lokalitě známo? Dochovaná ikonografie zobrazovala především velké barokní stavby – kostel sv. Benedikta a Norberta a kolej, tzv. Norbertinum. Méně jistoty panovalo, pokud jde o středověkou podobu místa. Bylo zřejmé, že jde o okrajové území Starého Města, v jehož nejvýchodnější části probíhala městská hradba. Nejstarší přímá historická zpráva o lokalitě pochází až z roku 1268, kdy je jako plebán kostela sv. Benedikta jmenován jakýsi Erchardus. Už V. V. Tomek v polovině 19. století sem umisťoval komendu německých rytířů, jejíž součástí měl být i kostel sv. Benedikta.¹ Ani archeologům nebylo tato území zcela

¹ TOMĚK, Václav Vladivoj. *Mapy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1892.

neznámé. V letech 1927 až 1929 zde pod vedení Jaroslava Böhma prováděl výkopy Archeologický ústav. Výzkum nebyl zcela dokončen a jeho výsledky nebyly ani předběžně publikovány. Měřičská a fotografická dokumentace je dnes uložena v Archivu hl. m. Prahy.

Na trvání výzkumu v terénu byla vyčleněna necelá jedna sezona, ve které kromě vlastního archeologického výzkumu bylo nutné stihnout mj. vyklizení staveniště, jeho oplocení, odstranění stávající zeleně a vybagrování velké vodní protipožární nádrže vystavěné za druhé světové války. O termínu nebyla připuštěna diskuse, výstavba pražských obchodních domů byla zařazena mezi sledované vládní úkoly s pevně stanovenou dobou dokončení. Archeologická komise pro Velkou Prahu pověřila vedením výzkumu archeologické oddělení tehdejšího Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dnes Národní památkový ústav, úop v Praze), koreferentem výzkumu byl jmenován Ladislav Hrdlička z Archeologického ústavu ČSAV. Technické zajištění (včetně historického průzkumu) měl na starosti tým ze SÚRPMO.² Je logické, že otázky, jež si výzkum kladl, mířily především k objektům, o jejichž existenci se vědělo, byly známy z písemných pramenů nebo byly částečně doloženy dřívějším výzkumem. Šlo především o kostel sv. Benedikta, komendu řádu německých rytířů a stavby staroměstského opevnění. Příprava staveniště a plochy výkopů se protáhla do května 1971 a terénní výzkum tak mohl být zahájen až 10. května, nejprve jen v západní části staveniště. Archeologické práce komplikovaly jak pomalé postupy některých stavebních podniků, tak další faktory, především zdlouhavá likvidace požárního bazénu, mimo termín prováděný odstřel domu v Králodvorské ulici, kvůli němuž musely být práce na čas zastaveny apod.³ Reálná doba k provedení výzkumu tak byla ještě podstatně kratší. Při oficiálním předání staveniště investorovi zástupci archeologického oddělení pražských památkářů opět konstatovali, že termín výzkumných prací byl příliš krátký, takže nebylo možno některé části beze zbytku prozkoumat.⁴ Nakonec bylo archeologům umožněno v některých místech – neoficiálně a bez technické pomoci – pokračovat s tím, že tyto práce nebudou hrazeny. Terénní práce pak definitivně ukončil příchod zimy a zasněžení otevřených výkopů.

Pokud jde o metodu terénního výzkumu, muselo jeho vedení před započítím prací řešit zásadní otázku. Bylo zřejmé, že vzhledem k rozloze plochy a mocnosti terénů, které mají být prozkoumány, na jedné straně a nedostatku času na straně druhé hrozí nebezpečí, že některé partie zůstanou neprozkoumány. Bylo proto zvažováno nasazení metody vzorků, což by ovšem ve svém důsledku znamenalo, že některých ploch se výzkum nedotkne vůbec. Při úvahách hrála nepochybně roli i skutečnost, že šlo o první pražský poválečný výzkum uskutečněný v takovém rozsahu a zcela chyběly zkušenosti. Nakonec zvítězila maximální varianta a tým tří stálých archeologů se pokusil o téměř nemožné – prozkoumat v nesmyslně krátké době celou plochu určenou ke zničení. Výsledky výzkumu nebyly v celistvosti zpracovány,

2 Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů.

3 Trochu jako z jiného světa dnes působí zápisy z kontrolních dnů, v nichž např. zástupci Pražského stavebního podniku slibují zapůjčit 10 starších koleček, či hledají důvody, proč nebyly po několika týdnech přivezeny krumpáče odvezené k naostření. Srov. SÚRPMO. *Vyhodnocení záchranného archeologického výzkumu na staveništi OD Prior*. Praha, 1972. Nepublikovaný rukopis, s. 44.

4 Zápis z jednání ze dne 28. října 1971. Tamtéž, s. 64.

existují díly nálezové zprávy a předběžná publikace.⁵ Vzhledem k hodnotě a významu nálezů byl už v průběhu terénních prací vznesen námět na jejich alespoň částečné dochování začleněním do podzemních prostor nové výstavby. Tento požadavek zaštitěný komisí v čele s akademikem Janem Filipem byl bez větší diskuse zamítnut.

OSADA U KOSTELA SV. BENEDIKTA (12. STOLETÍ)

Oproti starším teoriím dnes není pochyb, že původním pražským krystalizačním jádrem bylo území dnešního centra Malé Strany. Až později se stabilní osídlení přeneslo na druhý vltavský břeh. Zde se rozvíjelo především ve dvou širokých, víceméně souvislých pásech. Prvním byl pruh mezi přechodem přes řeku směrem k jihu k druhému pražskému hradu – Vyšehradu, druhý se táhl od přechodu přes Vltavu na východ, směrem k bubenskému brodu, kde navazoval na dálkové obchodní trasy především z východu z Moravy a Krakova, ale i od severu ze Saska. Při vytváření průběhu jednotlivých komunikací na území pozdější historické Prahy mělo zásadní význam konstituování pražského tržiště na ploše pozdějšího Staroměstského náměstí, k němuž došlo v průběhu 12. století. Do pomyslné mapy pražské komunikační sítě poté přibýly další trasy; nás bude nejvíce zajímat ta, která vedla od tržiště a Týna k bubenskému brodu a jejíž průběh je podnes patrný v linii ulic Králodvorské a Truhlářské. I když detailní informace dosud unikají, není pochyb, že její průběh měl vliv na vývoj zdejšího trvalého osídlení. Trasa komunikace vedla přímo kolem městiště, na němž dnes stojí OD Kotva. Podle výsledků novějších archeologických výzkumů můžeme už pro 12. století mluvit o prakticky souvislém pásu osídlení od centra budoucího Starého Města až na Poříčí, k bubenskému brodu.⁶

Jeho součástí byla bezpochyby i osada u kostela sv. Benedikta. Stavba, jejíž půdorys byl výzkumem odkryt téměř v úplnosti, je bezesporu nejvýraznějším objektem počátečního vývojového horizontu lokality. Odkrytá jednolodní svatyně byla dlouhá 11,6 metrů, její šířka dosahovala téměř 7 metrů. Půlkruhová dispozice apsidy měla světlost 4,4 metry a hloubku 2,6 metrů. Její konstrukce byla zahlobena přibližně metr hluboko do štěrkopísčitého podloží. Na dně základové rýhy ležely velké opukové kameny, na které nasedalo základové zdivo lité z lomových kamenů a sporé malty. Koruna základu dosahovala úrovně 191,30 m.⁷ Nadzemní zdivo apsidy lemoval na vnější straně trnož, vyzděný ve spodní partii ze dvou vrstev opukových kvádrů. Poměrně rovné hrany kvádrů byly upraveny dlátem, ale bez jindy častého zvýraznění okrajového pásu. Římsa trnože provedená ze žlutého pískovce měla okosenou horní hranu. Nad ní zůstala dochována už jedna řada kvádrů

5 JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. Historie proměny jednoho bloku při hranicích Starého Města pražského. In: *Staletá Praha XXIII*. Praha: Panorama, 1997, s. 21–70. Hubert JEČNÝ zpracoval dva svazky nálezové zprávy v letech 2005 a 2006. Vedle originální dokumentace z výzkumu vycházím především z jeho zpráv. Zpracován a publikován byl antropologický rozbor kosterních pozůstatků: HÁNAKOVÁ, Hana, STLOUKAL, Milan. *Pohřebiště kolem bývalého kostela svatého Benedikta v Praze*. Praha: Národní muzeum, 1988.

6 Naposledy přehledně viz DRAGOUN, Zdeněk, JUŘINA, Petr, KAŠPAR, Vojtěch. „Město tří kostelů“ (Petrská čtvrť a její role ve středověké Praze). In: JUŘINA, Petr a kol. *Náměstí Republiky: výzkum století*. Praha: Archaia, 2009, s. 54–65.

7 Všechny udávané nivelety jsou v systému Jadran.

16 cm vysokých. Na vnitřní straně apsidy probíhal na niveletě 191,60 m výrazný ústupek, na jehož úroveň navazovalo maltové lože podlahy kněžiště. Podlaha apsidy byla tedy o více než 30 cm výše než vnější terén. Obvodové zdivo kostela se dochovalo nejúplněji na jihovýchodním nároží stavby. Zde bylo rozhraní základů a nadzemního zdiva řešeno jinak než u apsidy. Na koruně základového zdiva ležely tři vrstvy štípaných opukových desek s pevným vápenným pojivem. Také vnější plášť lodi obíhal trnož zakončený profilovanou římsou. Nároží stavby bylo vázáno kvádry ze světlého pískovce, které lícovaly s rovinou stěn. Další průběh zdiva jižního průčelí bylo možné částečně sledovat pod mladšími konstrukcemi. Pod mohutnými základy barokního chrámu se dochovala i partie severní obvodové zdi románského kostela, zatímco téměř v celém průběhu se podařilo dokumentovat západní průčelí stavby. V západní části lodi odkryl výzkum zdivo dvou základových bloků přibližně čtvercového půdorysu o straně necelých 140 cm. Od základových zdí kostelní lodi byly vzdáleny přibližně 120 cm, prostor mezi nimi byl dlouhý téměř 180 cm. Výklad odkrytých základových bloků může být stěží jiný, než že se jedná o základy pilířů kdysi nesoucích tribunu. Rozměry a asymetrické založení umožňuje vyslovení hypotézy, že šlo o podpory věže, vtažené dovnitř do interiéru lodi a spojené s tribunou. Podle odkrytých konstrukcí by strany věže měřily 4 x 4,5 m.⁸ Vnější plášť kostela nebyl omítaný, pozdější přístavby navazovaly svým pojivem přímo na kvádřikové stěny. Z fragmentů odkrytého zdiva nebylo možné určit polohu vstupního portálu, nejpravděpodobnější je jeho umístění v západním průčelí či severní stěně. Přímé datování odhalené stavby je obtížné, její odkryté části postrádají výraznější datovací prvky. Autoři výzkumu kladou s určitou opatrností vznik kostela do období poslední čtvrtiny 12. století. Ani písemné prameny v řešení nepomohou, zakládací listina (jako u drtivé většiny středověkých kostelů) se nedochovala. Bylo už řečeno, že první zmínka pochází až z roku 1268, kdy se připomíná „*Erchardus plebanus s. Benedikt*“.⁹ Zajímavé je patrocinium svatyně, které je velmi neobvyklé, často je spojováno s benediktiny či cisterciáky. Sv. Benedikt bývá zastoupen jako spolupatron klášterních kostelů (např. v Břevnově), ale u jiných kostelů se s ním ve střední Evropě setkáváme jen velmi zřídka. Zdeněk Boháč ve svém klasickém článku o patrociniích zasvěcení sv. Benediktu vůbec neuvádí.¹⁰ Je velmi pravděpodobné, že v předhusitském období nebyl v Čechách (na rozdíl od Moravy) kromě našeho kostela tomuto světci žádný chrám zasvěcen.¹¹ Důvod volby nezvyklého patrocinia tak zatím nedokážeme vysvětlit. Během výzkumu bylo kolem kostela odkryto a dokumentováno více než 850 koster nebo jejich fragmentů. Terénní situace bohužel neumožňuje bezpečné rozčlenění všech odkrytých hrobů do podrobnějších časových etap. Je zřejmé, že pouze malá část nálezů patří do středověku; nás nejvíce zajímají hroby z nejstarších fází. Bezpečně k nim patří pohřby, jejichž hrobové jámy byly stavbou kostela přímo porušeny, nebo jejichž kostry jsou uloženy ve stejných hloubkách. Jde celkem o 27

8 JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. Historie proměny, s. 32, uvádějí na podporu své hypotézy analogie – např. staroměstský kostel sv. Martina ve zdi nebo kostel v Kojících u Přelouče.

9 ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, V/2. Pragae: Sumptibus Academiae Scientiarum Bohemoslovacae, 1981, s. 145.

10 BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*. 1973, roč. 21, s. 369–388.

11 PRIX, Dalibor a kol. *Kostel sv. Benedikta v Krnově-Kostelci*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2009, s. 102.

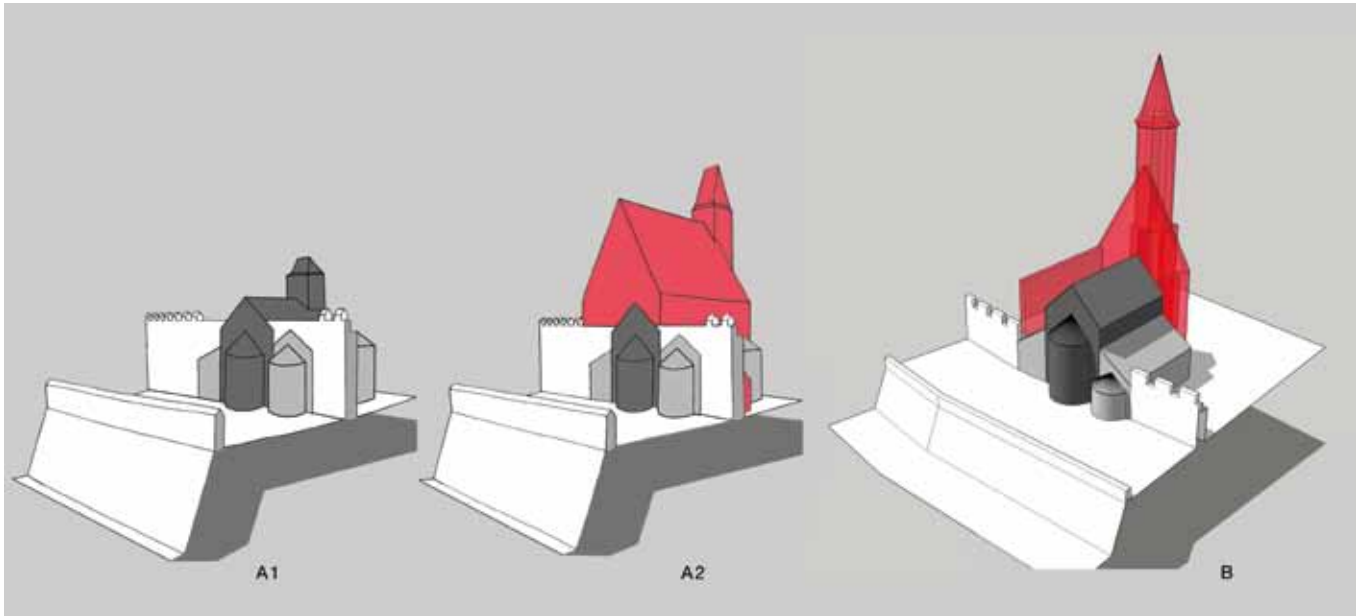

Fragment zdiva apsidy kostela sv. Benedikta. V popředí hroby porušené stavbou kostela, pohled od východu. Foto Zdeněk Helfert, 1971.

hrobů. K prvé fázi hřbitova náležejí i dvě odkryté pískovcové náhrobní desky. První byla značně poničená, zatímco druhá, o velikosti 110 x 45 cm a tloušťce 14 cm, překrývala hrob ženy bez výbavy. K další fázi pohřebiště (řazené do doby, kdy kostel již stál) výzkum s určitou mírou pravděpodobnosti přiřadil 43 hrobů. Z jejich uspořádání usuzují autoři výzkumu, že zemřelí byli ukládáni do volných skupin, v nichž byly pohřby seřazeny vedle sebe do jedné až dvou řad. Výzkumem nebylo zachyceno přesnější prostorové vymezení starší nekropole, které by svědčilo pro pokročilý stupeň organizovanosti prostoru; je ale zřejmé, že pro hřbitov byly vyhrazeny především plochy východně a jižně od kostela. Jako u podobných odkryvů je i v tomto případě základním problémem přesnější datování odkrytého hřbitova. Zatím jedinou možností jsou nálezy v hrobech. Mince se nenašly u žádného pohřbeného, v šesti hrobech se vyskytují běžné raně středověké šperky – esovitě záušnice o rozměrech 25 až 31 mm. Počátek výskytu těchto typických šperků v Čechách je na základě nálezů z pohřebišť na Budči a na Pražském hradě kladen do první třetiny 10. století. Je zřejmé, že nejstaršími jsou menší záušnice do 20 mm, postupem času se jejich průměr zvětšuje (a naopak síla drátku se snižuje) a zdá se, že někdy v průběhu 12. století (kolem poloviny?) přesáhl proces zvětšování průměru šperku 30 mm.¹²

12 Naposledy souhrnně ŠTEFAN, Ivo. Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. In: *Studia Mediaevalia Pragensia* 9. Praha: Karolinum, 2010, s. 182.

V našem malém souboru chybějí především záušnice nejmenších rozměrů, tedy z počátku pomyslné vývojové řady. S datováním pohřebiště se tedy nejspíše pohybujeme ve 12. století. K pevnějším závěrům by ale bylo nutné potvrdit toto datování z dalších zdrojů. Objev pohřebiště bezpečně staršího než odkrytý kostel vyvolává řadu otázek. Šlo o pohřebiště fungující mimo vazbu na církevní stavbu, nebo existoval starší (např. dřevěný) zcela zaniklý kostel? Vedení výzkumu se snažilo najít odpověď, ale místo bylo zcela zničeno mladšími zásahy. Otevřenou otázkou také zůstává, k jakému osídlení odkryté pohřebiště vlastně patřilo. Pouze částečnou odpověď přinesly výsledky ze sond severně od kostela. Výzkum zde zachytil především spodní partii kvádříkového objektu, jehož podélný vnitřní prostor (228 x 131 cm) se otevíral jižním směrem otvorem s pravouhlým ostěním a kamenným prahem do další prostory, z níž se zachovaly jen úseky zdí o výšce dvou až tří řad kvádříků. Severní polovinu zabírala podkovovitá pec, jejíž topeniště bylo vymazané jílem. Patrně šlo o komoru teplovzdušného vytápění. Vytápěná prostora se nedochovala, nejspíše byla vystavěna nad horizont stávajícího terénu. Přibližně o tři desítky metrů západním směrem se nacházel druhý kvádříkový objekt, zahloubený 130 cm do písků pleistocenní terasy. Vnitřní líc jižní stěny a jihovýchodního rohu byly obloženy nízkými opukovými kvádříky, stěna s litým jádrem byla silná 80 cm. Bylo odkryto i jihovýchodní nároží, poté se zdivo zalamovalo k severu, ale po necelém půl metru bylo nahrazeno zdívem z větších pískovcových kvádrů, vyznačujících přestavbu (?). Pod mladšími substrukcemi byl posléze odkryt i fragment severní stěny objektu, zatímco západní strana byla zcela zničena. Šířka interiéru byla 470 cm, délku se nepodařilo zjistit. Není ani zřejmé, zda výzkum odkryl fragment jednoprostorového kamenného domu či partii členitějšího půdorysu. Přestavba by mohla naznačovat déletrvající existenci. Vedle kamenných objektů zachytil výzkum v témže prostoru torza jednoduchých dřevohlinitých staveb. Šlo především o fragmenty chat, jejichž udusané podlahy se nacházely jen mělce pod terénem. Jedním z nejlépe dochovaných byl objekt zahloubený přibližně 80 cm, jehož odkryté části stěn byly vyloženy plentou z opuko-

Archeologický výzkum většinou odkryje pouze základy, jen výjimečně i fragmenty nadzemního zdiva staveb. Rekonstrukce podoby celé stavby je proto téměř vždy hypotézou. Na obrázcích dvojí možná podoba starších fází kostela sv. Benedikta. Autorem prvního návrhu je Hubert Ječný, A1 – románská fáze, A2 – přestavba konce 14. století, zatímco Matouš Semerád spojil obě fáze do jedné kresby (B). Za povšimnutí mj. stojí, že v jeho návrhu chybí věž románské stavby. Kresba Stanislava Babuškové a Matouš Semerád.

vých kamenů. Dochoval se pouze jeho jihovýchodní roh a na něj navazující úseky stěn dlouhé 170 a 100 cm. V témže prostoru, tj. severozápadně od kostela, byly výzkumem odkryty i fragmenty podlahy (?) více než metr zahloubeného objektu, sestávající z jílovitopísčité hlíny s hrudkami propálené hlíny a uhlíky. K objektu zjevně náleželo i kameny obložené ohniště. Stěny nálezu byly bohužel na všech stranách zničeny mladšími stavbami, jeho půdorys proto nelze rekonstruovat. Fragmenty podobného objektu byly výzkumem zachyceny také východním směrem, kde byl poničen výstavbou základů hradební městské zdi. Další zahloubené objekty, dokumentované tentokrát ve větší vzdálenosti od kostela, byly rozkopány při budování staveb komendy německých rytířů. Materiál z těchto objektů není dosud detailně zpracován, takže s pevnějšími závěry (především s jejich datováním) musíme zatím vyčkat. Je ale zřejmé, že alespoň některé z odkrytých staveb byly součástí původní osady. Platí to především o těch, které byly porušeny stavbami komendy, čímž je jejich časové zařazení zhruba dané. Na druhé straně je třeba počítat se skutečností, že podobné objekty tvořily hospodářské zázemí kamenných domů i v mladších obdobích. Vynesení objevených objektů do plánu zatím nevypovídá o nějaké organizaci prostoru, tím méně o existenci uzavřených dvorců, i když tím směrem se úvahy některých badatelů pohybují. Vycházejí především z nálezu základů sloupů tribuny v lodi kostela, což poměrně bezpečně napovídá o existenci odděleného prostoru, který měli využívat příslušníci tehdejší elity, s největší pravděpodobností rodina stavebníka. Je jisté, že kostel sloužil i obyvatelům blízkého okolí. Pro srovnání bude důležité i zpracování nedalekých rozsáhlých nedávno provedených výzkumů. Například dosud publikované výsledky, získané výzkumem na místě stavby OD Palladium, počítají s počátkem osídlení ještě před polovinou 12. století.¹³

Ještě v době, kdy byla používána klasická románská kvádříková stavební technika, byla stavba kostela sv. Benedikta rozšířena. Po celé délce svého severního průčelí byla přistavěna o třetinu užší boční loď. Byla založena ze stejné výškové úrovně, od lodě kostela se lišila absencí soklu na vnějším plášti. Pokud jde o techniku zdiva, prokládali její stavitelé kvádříkové řádky drobnými štěpinami. V interiéru se dochovaly – ve stejné úrovni jako v podlaze lodi – tři opukové dlažební desky 25 x 30 cm se širokými spárami. Je tedy pravděpodobné, že oba prostory byly propojeny, nicméně bezpečné ověření tohoto předpokladu je mimo možnosti archeologie. Pravděpodobně šlo o záměr, přetvořit kostel na trojlodní (?) bazilikální dispozici v době, kdy původní kostel nedostačoval potřebám.

UVNITŘ MĚSTSKÝCH HRADEB (ASI 1240–1420)

Jedním z faktorů, které i navenek signalizovaly přerod raně středověké Prahy v institucionalizované město, byla výstavba opevnění. Stavba monumentálního podniku probíhala ve dvou fázích, hradby obklopující území Starého Města byly stavěny mezi lety 1230 a 1249, zatímco jednodušší hradba podél řeky byla vybudována později.¹⁴

13 JUŘINA, Petr a kol. *Náměstí Republiky: výzkum století*, s. 34.

14 DRAGON, Zdeněk. Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění. In: *Stoletá Praha XVII*. Praha:

⏏
Pohled na odkryté rozhraní
základového a nadzemního zdiva
hradební zdi Starého Města. Foto
Zdeněk Helfert, 1971.

Výstavbou opevnění byl přerušen přímý průběh starších komunikací, na jejichž místech byly vystavěny (počítáno od Vltavy) brána sv. Františka, brána Odraná (Dlouhá) a brána sv. Benedikta. Výzkum hradebního systému byl od počátku jednou z priorit výzkumu, krátkodobý výkop byl proto proveden i mimo oplocené území budoucí stavby. V úseku dlouhém zhruba 250 cm se tak podařilo odkrýt parkánovou zeď a horní partii vnitřní stěny vyzděného příkopu. Parkánová zeď, vystavěná z běžně přisekávané opuky, pískovce a křemence v šířce 75 cm, se dochovala nad oblázkovým povrchem parkánu do výšky 100 až 115 cm. Šířka parkánu mezi hradební a parkánovou zdí měřila přibližně 15 metrů. Hlavní městská hradební zeď, stavěná až po vyzdění příkopu a úpravě parkánu, měla šířku přibližně 2 metrů. V místech výzkumu ji stavitelé vyzdili z červených skaleckých křemenců, dovážených pravděpodobně z blízkého Žižkova (na jiných místech byla např. z opuky). Měla lité jádro z lomové břidlice a zlomků křemence. Pojivem byla kvalitní vápenná malta. Vnější strany byly vyskládány z dlouhých kamenů kladených kolmo k lici zdi. Základy hradby dosahovaly nepatrných hloubek, průměrně 30 cm (jen výjimečně i 50 cm), ležely tedy na ulehhlém písčitém povrchu pleistocenní terasy a jejich mocnost se omezila na výšku písků vykopaných při hloubení příkopu. Koruna odkryté hradby se dochovala ve

výši maximálně 100 cm od základové spáry. Není snad bez zajímavosti, že vápenku, sloužící k výrobě vápna při stavbě hradeb, pravděpodobně odkryl nedávný archeologický výzkum provedený na náměstí Republiky.¹⁵ S výstavbou hradeb je úzce spojena i zásadní změna struktury zdejšího osídlení. Pás opevnění přetál v těchto místech souvislé osídlení. Objekty, které stály opevňovacímu pásu v cestě, byly zbořeny, zanikly i mnohé z těch, které se ocitly před hradbami.¹⁶ Poloha komendy u hradeb napovídá, že její stavby byly přímou součástí opevňovacího systému. Z tohoto pohledu bylo její umístění výhodné pro obě strany. Rytíři získali pozemek uvnitř hradeb, město pevnost, která v těchto místech účinnost opevnění výrazně zesílila. Tento fakt je nutné brát v úvahu v diskusích o počáteční fázi existence komendy na území Starého Města. Nejstarším přímým dochovaným dokladem je až text v nejstarší knize privilegií obce pražské z roku 1306, z něhož vyplývá, že představený řádu dohodl se staroměstskou obcí narovnání o obecných platech. Podle něho měli bratři sídlící v klášteře u sv. Benedikta platit ročně pět hřiven na opravy poškozených cest a mostů.¹⁷ V té době ale komenda v Praze už téměř sto let existovala. Pražská komenda patřila k nejstarším řádovým založením ve střední Evropě, řád se zde usadil hned v první vlně po svém ústupu ze Středomoří. V roce 1204 potvrdil papež Inocenc III. donaci markrabího Vladislava a Přemysla Otakara I. na zřízení komendy u kostela sv. Petra na Poříčí. Už v roce 1207 patřilo řádu pět vesnic a o něco později získali i ves Rybník. O sídlo řádu ale projevila zájem královna Konstancie, která začala usilovat o jeho vykoupení a v jejím úsilí pokračoval i Václav I. Přesné datum neznáme, ale je jisté, že zatímco ještě v roce 1237 sídlili na původním místě, v roce 1244 je u sv. Petra již doložen špitál sv. Františka. Řád se musel přestěhovat na samý kraj Starého Města někdy mezi těmito dvěma daty.¹⁸ Až z mladší doby se o lokalitě dochovaly další písemné zprávy, ve 14. století se tak dovídáme i jména držitele patronátního práva ke kostelu sv. Benedikta, kterým byl Albert z Dubé, provinciál řádu pro Čechy a Moravu.¹⁹ Kdo vlastně byli němečtí rytíři? Jejich řád (nazývaný také Špitálníci Panny Marie či Bratři německého domu Panny Marie v Jeruzalémě) byl původně ustaven kupci z Brém a Lübecku jako špitální bratrstvo při obléhání Akry během III. křížové výpravy. O dva roky později, v roce 1191, získali potvrzení papeže Inocence III. Vzorem vojenského řádu byli templáři, od nichž převzali normy náboženského života i vojenskou organizaci, zatímco v péči o chudé a nemocné poutníky se němečtí rytíři řídili ustanoveními johanitů. Postupně se ze špitálního řádu stávala především vojenská organizace, což se navenek projevilo například i skutečností, že od roku 1216 mohl stát v čele řádu pouze rytíř. Rytíři museli být šlechtického původu a Němci. V každé komendě jich žilo pouze dvanáct, mezi sebou volili komtura. Druhou skupinu tvořili klerici, zajišťující nejen duchovní

15 JUŘINA, Petr a kol. *Náměstí Republiky, výzkum století*, s. 68.

16 V té době zanikly i kamenné domy, jejichž fragmenty jsou dnes vystaveny uvnitř obchodního centra Palladium. Dům, který stál opevnění v cestě a byl při jeho stavbě zbořen, odhalil výzkum v domě čp. 660/I na náměstí Republiky. Jeho fragmenty se dochovaly pouze v prostoru tehdejšího parkánu (tamtéž, s. 51).

17 TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu pražského I. Staré Město*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1865, s. 168.

18 JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. *Historie proměny*, s. 41.

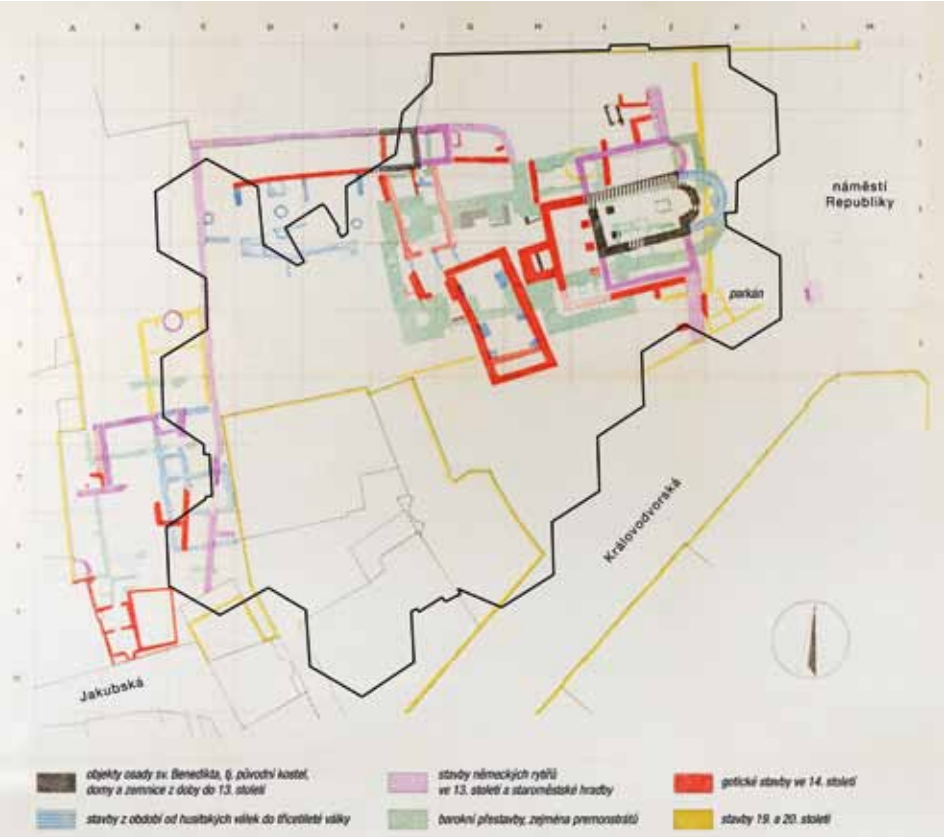
19 TINGL, František Antonín (ed.). *Liber confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem*. Liber 2: 1369–1373. Pragae: B. Stýblo, 1868, s. 69.

Panorama, 1987, s. 39–70; STAREC, Petr. Místo stavby: pražské podhradí. Stavebník: neznámý (Příspěvek k vývoji fortifikace v pravobřežní sídlištní aglomeraci). In: *Forum urbes medii aevi* V. Brno: Archaia, 2008, s. 162–173.

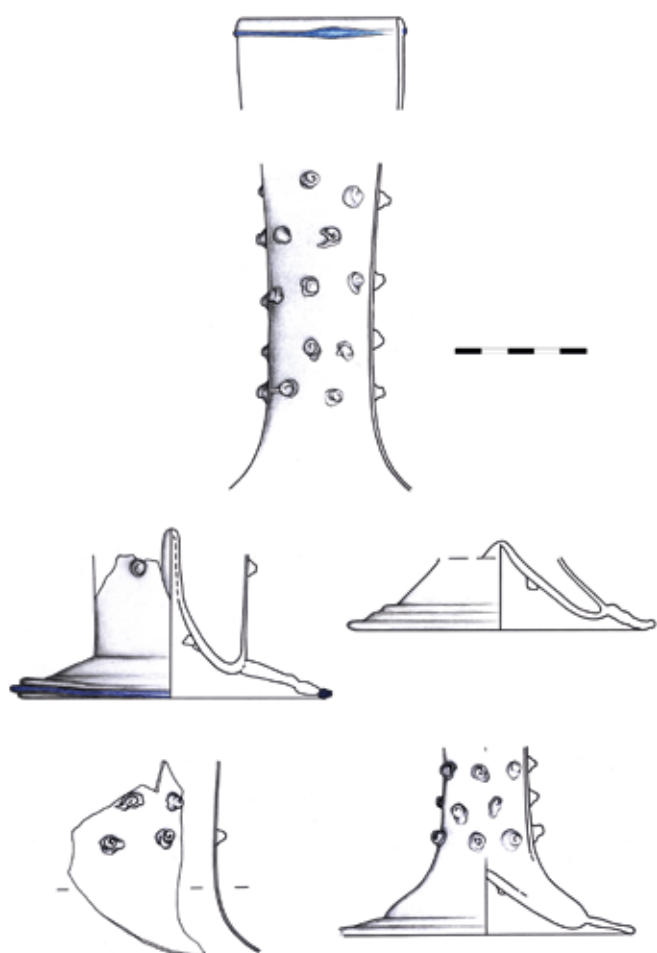
funkce a péči o nemocné, ale i hospodářskou agendu. Hospodářství každé komendy bylo velmi organizované a velmistr řádu dostával jeho každoroční přehled. Třetí skupinou byli neurození bojovníci. Největší skupinu tvořili laičtí bratři a setry, obstarávající domácí, hospodářské a řemeslné práce. V objektech komendy žili a pracovali také služebníci i čeledí, kteří nebyli přímými členy řádu. Důležitou složkou byli familiárové, světští příslušníci řádu bez povinnosti celibátu, žijící mimo klášterní dům. Přinášeli řádu často značné finanční prostředky a sloužili jako vlivová skupina mimo řádovou komunitu. Zemědělské produkty dodávaly hospodářské dvory. Velmi významnou složku hospodářství řádu tvořil obchod, především dálkový, v němž těžili z internacionalizace své organizace. Zemský komtur zřejmě brzy přesídlil z Prahy do nově založené komendy v Chomutově, který se od roku 1252 postupně stal centrem rozsáhlého řádového majetku, zatímco pražská komenda především zprostředkovávala styk s panovnickým dvorem.²⁰ Není úplně zřejmé, jak se řád dostal k jejímu vlastnictví, zda zakoupením nebo odkazem, v každém případě měl dostatek prostředků k dostavbě kostela a radikální přestavbě celého areálu. Pokud jde o kostel, zmínili jsme se již o výstavbě severní přístavby. Vznikla ještě před městskými hradbami; je velmi pravděpodobné, že iniciátorem a investorem byl už řád. To je téměř jisté u dalšího rozšíření kostela, tentokrát o jeho jižní přístavbu. Jižní boční loď neměla apsidu, která by musela čnit do prostoru parkánu. Pro chronologii stavby je zásadní, že byla založena z úrovně přibližně o půl metru vyšší, zvýšené vrstvou šterkopísku, bezpochyby vytěženého z vyhloubeného příkopu. Byla stále ještě vystavěna románskou stavební technikou z přitesávaných kvádrů vázaných do řad a litým jádrem. V jejím interiéru rozšiřovala obvodovou zeď kamenná lavice, široká 30 cm. Probíhala po celé délce východní a jižní stěny. Lavici tvořily dvě řady kvádrů, sedadlo kryly hladce opracované opukové desky. Podlaha jižní přístavby byla zhruba o 50 cm výše než podlaha středové lodi. Tento rozdíl otvírá otázku, zda vůbec byla jižní přístavba propojená s lodí kostela. Nešlo tedy pravděpodobně o boční loď klasické bazilikální dispozice; buď byl tento prostor vyhrazen klášterní komunitě při bohoslužbách (v případě propojení prostoru s lodí), nebo byl vyhrazen pro interní režim příslušníků řádu. Kamenná lavice probíhající po stěnách jižní přístavby svědčí spíše o oddělených funkcích jednotlivých prostorů. Na východní průčelí kostela byla napojena městská hradební zeď. Zde byly mezi zdí hradby a kostela dokumentovány dvě vrstvy malty: omítka kostela a malta hradební zdi. Kostel byl tedy omítnut, sice až po přístavbě jižní lodi, ale ještě před stavbou hradební zdi. Je zřejmé, že budovy komendy byly vystavěny na místě poměrně hustého raně středověkého osídlení, takže není vyloučeno, že některé starší objekty byly (alespoň z počátku) pro potřebu řádu využity. Z hlediska archeologických nálezů se příchod rytířů projevil především výstavbou ohradní zdi. Ta dělila areál na dvě poloviny, západní a východní, zřejmě tedy separovala vlastní řádové budovy od hospodářského dvora. Třebaže šlo o areál ležící uvnitř městského opevnění, dokládají fragmenty 120 cm mohutné hradební zdi spíše pevnostní charakter komplexu. Materiál z vytěženého příkopu byl použit i na zásypy demolice staré zástavby, šterkopísky tvoří podstatnou část navážek, jimiž byly vyrovnávány nerovnosti terénu. Zeď obíhající komendu byla stavěna ještě románskou technikou se snahou budovat líce z rovnáných řad lomových křemenců-

20 O německých rytířích kromě JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. Historie proměny, s. 41–43, též JEČNÝ, Hubert. Zpráva o záchranném výzkumu na staveništi OD Kotva. Praha, 2006. Nepublikovaný rukopis.

➤
Stavebně historické vyhodnocení nejdůležitějších nálezů výzkumu. Autor návrhu neuveden (pravděpodobně Hubert Ječný), kresba Zvonimir Dragoun, 1972. Úprava a doplnění Stanislava Babušková.

vých kamenů, tedy ze stejného materiálu jako městská hradba. I tato skutečnost napovídá o sepětí obou staveb. Je zřejmé, že v západní části areálu stál řádový dům. Prostorové řazení místností si nejspíše vynutilo stavbu tří až čtyřkřídlé dispozice uzavírající vnitřní dvůr, do něhož se vstupovalo opevněnou branou. Vstup do objektu byl chráněn i příkopem. Z dalších budov se vzhledem ke stupni poškození terénů takřka nic nedochovalo, výjimku představuje jednotraktová kamenná stavba při severní hradební zdi, zjevně hospodářské stavení. Je ale možné, že většina hospodářských budov byla stavěna ze dřeva a nedochovala se. Při pokusech o rekonstrukci areálu komendy jsme proto odkázáni na analogie. Vojenské regule řádu se odrážely i ve vnější podobě řádových domů, které se podobaly spíš pevnostem než klasickým klášterním stavbám. Komenda potřebovala pro svůj provoz minimálně kapitulní síň, jídelnu a dormitář. Stejně jako opat měl oddělené obydlí i komtur, nemohl scházet prostor pro práci kleriků a často i místnost pro nemocné členy řádu. Kostel sv. Benedikta zůstal dle řádových zvyklostí mimo areál komendy, aby byl přístupný a mohl sloužit veřejnosti. Liturgický provoz v něm zajišťovali klerici řádu. Řád tedy pro svoje potřeby nepotřeboval kostel nákladně přestavovat, spokojil se pouze s přístavbami po obou bočních průčelích. V kostele slavili členové řádu velké církevní svátky. Tento systém ovšem předpokládá existenci zvláštní kaple, jejíž konstrukci se ale nepodařilo výzkumem doložit. Kostel tak současně plnil i farní funkci. Při pokusech o odhad velikosti jeho farního obvodu lze nepřímou vyjít z výše stálých ročních platů, uváděných v registru papežských desátků. Z přehledu, který zpracoval V. V. Tomek,

vyplývá, že od sv. Benedikta bylo odváděna 1 kopa a 36 grošů.²¹ Porovnáním zjistíme, že zdejší fara patřila mezi bohatší, uzavírala první čtvrtinu pomyslného staroměstského žebříčku. Po nějaké době existence komendy došlo k přestavbě a dostavbě některých budov areálu a především k radikální rekonstrukci kostela sv. Benedikta. Přestavba se nedotkla jeho východního průčelí (to bylo součástí hradebního systému) ani severní přístavby, v pramenech nazývané kaple pana Hanky. Na místě ostatních částí stavby vznikla dispozice chrámu na lehce obdélném půdorysu (18 x 14,5 m) s hranolovou věží umístěnou před střed západního průčelí. Absence prodlouženého chóru byla nahrazena západní pavlačovou tribunou, z níž byly odkryty tři základové bloky. Na tribunu se asi vystupovalo věží, jejíž poloha mohla členům konventu umožnit přímý nástup z území komendy. Novostavba byla vyzděna z lomového opukového zdiva. Podle písemných pramenů, v nichž je kostel v roce 1392 označen jako nově vystavěný, datují vedoucí výzkumu přestavbu do osmdesátých let 14. století.²² Současně začal řád odprodávat nebo zastavovat ze svého území díly, které nutně nepotřeboval. Šlo především o domy v ulicích Jakubské, Rybné a Královodvorské. Kvůli platům z těchto domů se řád dostával do konfliktů

21 TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy III*. Praha: František Řivnáč, 1875, s. 81.

22 JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. *Historie proměny*, s. 48.

Ze studny komendy pocházejí i nízká kónická číše a fragmenty číší tzv. českého typu s perlovými nálepy. Foto Martin Frouz, kresby Vojtěch Čermák.

se staroměstskou obcí, když odvolává se na svá privilegia prohlašoval tyto domy za osvobozené od městských břemen a berní.²³ Po době rozkvětu významu a moci řádu, nastal koncem 14. století pozvolný úpadek. Zdá se, že pražská komenda byla přibližně od zlomu století v beznadějně hospodářské situaci. Nepřímo o tom svědčí i skutečnost, že zdejší farní kostel sv. Benedikta byl jedním z mála, v němž kněz řádu jménem Johánek již roku 1419 podával pod obojí. Po prohrané válce s polsko-litevskou unií v roce 1410 řád procházel reorganizací, význam pražské držby upadal. Rytiři neměli ani sílu na uhájení vlastního majetku, který zčásti zabral král Václav IV. Není proto velkým překvapením, že v zápisech městské knihy soudů čteme že: „*Po smrti krále Václava... křižáčtí kněží od sv. Benedikta, zákona pruského, v našem městě... tajně a kradmo... se vším co měli, odebrali se k nepřátelům tohoto města*“.²⁴ Se zánikem komendy spojují archeologové i nálezy ze zasypané studny, která se nalézala v západní části zkoumané plochy, na rozhraní domů čp. 677 a 680/I. Její průměr přesáhl dva metry, byla vystavěna z břidlice bez použití malty. Prozkoumaný obsah studny přinesl vedle ostatních nálezů především mimořádně bohatý soubor obsahující více než tři tisíce úlomků středověkého skla, z nichž se podařilo v laboratořích rozlišit minimálně 110 kusů nádob. Studna byla zasypaná patrně během bouřlivých událostí, kdy rytíři opustili své sídlo, a už nebyla obnovena. Proto se středověké nálezy dochovaly v celistvosti. Velmi početně byly zastoupeny především vysoké číše tzv. českého typu (58 exemplářů). Od běžných souborů skla získaných z ostatních pražských lokalit se soubor z Rybné ulice liší výskytem tvarů, které jsou s největší pravděpodobností produktem skláren ležících mimo české království; jde např. o číše zdobené taženými kapkami. Několika zlomky bylo zastoupeno i okenní sklo. Stejně tak se ve studni vyskytuje u nás nepříliš častá porýnská kamenina, či keramika ze středního Podunají.²⁵

DOMY PRAŽSKÝCH ŘEMESLNÍKŮ A KUPCŮ (15. A 16. STOLETÍ)

Po ukončení husitských válek se území opuštěné komendy postupně začalo zaplňovat novými stavbami. Základním přelomem je rok 1461, kdy bylo oficiálně konstatováno, že k návratu rytířů a tím ani k obnově jejich jurisdikce nedošlo a objekty byly zahrnuty pod městské právo a berně. Tento akt znamenal stabilizaci a normalizaci majetkových vztahů. Z městských knih je možné sledovat, jak purkmistr a rada Starého Města prodávají části bývalé komendy zdejším měšťanům. Vzhledem k blízkosti masného trhu (v Rybné ulici) není překvapením, že při získávání zdejších majetků se silně angažovali řezníci. Tak např. řezník Martin získal „*dům, ve kterém rytíři bydleli*“. Díky písemným zprávám máme zachována i některá jména příslušníků cechu. Řezník Kříž koupil dům proti vstupu na hřbitov, proti domu Jana Holého, další dům získal řezník Hanuš Zeidl. Změny se odrážejí i v archeologických nálezech, výkopy

23 SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický* VIII. Praha: Orbis 1973, s. 126.

24 Byť jde o zápis z roku 1461, odráží starší situaci. TOMEK, Václav Vladivoj. *Základ starého místopisu pražského I. Staré Město*, s. 169.

25 ŽDÁRSKÁ, Anna. *Středověké sklo z Prahy*. Praha: Národní památkový ústav, 2014, s. 51–66.

naznačují, že kdysi hospodářský dvůr byl rozdělen na čtyři díly. Jednou z nich obdél-ný objekt přibližně 20 x 10 m se silným zdívkem z lomové opuky. Některé stavby byly pro nové účely přestavovány, v bývalé hradební zdi komendy byly probourány nové průchody. Městská hradební zeď v okolí kostela byla po zrušení hradeb mezi Sta-rým a Novým Městem v druhé čtvrtině 16. století zbořena a hřbitov se rozšířil i na plochu někdejšího parkánu. Násypy a navážky, kterými byly terény zvýšeny, měly převážně demoliční strukturu a obsahovaly kromě zlomků pozdně středověké ke-ramiky i početný soubor keramických dětských hraček – koníci, panenka, kuličky. Je zřejmé, že urbanistická struktura lokality se postupně výrazně proměnila, zástavba se začala přibližovat ostatním městským blokům. Např. v objektu přestavěném z řá-dového domu zachytily výkopy mezi dlažbou odpadní drážky, svědčící snad o stájích nebo porážce (?). Uvolnění hradebního pásma umožnilo nejen rozšíření hřbitova, ale i úpravu dispozice kostela. Románskou půlkruhovou apsidu nahradilo hluboké půlkruhově uzavřené kněžiště. Nadzemní část stavby byla zcela zničena, konkrétní údaje o nové podobě proto nemáme. Nová úprava ponechala původní dvoulodí, pravá část zůstala i nadále uzavřena přímou stěnou. Ve funkci zůstala i přístavba sakristie. Výzkum nemohl přispět k řešení otázky, zda nebyla původně plochostropá stavba v pozdějších dobách zaklenuta. V základech kostela byly nalezeny starší go-tické stavební články, zlomky klenebních žeber. Kostel sv. Benedikta se stal filiálním kostelem Panny Marie před Týnem. Týnský hřbitov byl malý a lze předpokládat, že část pohřbů jeho farníků byla prováděna u sv. Benedikta. Sklonek této etapy po-stihla třicetiletá válka. V prvním soupisu daňových povinností v království, tzv. Berní rule (1654) byla většina domů při ulicích Královorské a Rybné označena za nuzné, osedlé zpravidla z jedné osminy, čtyři byly zcela pusté.²⁶

⌒
Hračka – panenka
z 15. až 16. století.
Foto Martin Frouz.

PREMONSTRÁTSKÝ SEMINÁŘ (17. STOLETÍ)

Změnu přineslo až následující období. Plocha někdejšího dvora komendy se zásad-ně a definitivně rozdělila. Zatímco řadová zástavba po okrajích areálu a rozparce-lované sídlo komendy zůstaly v držení jednotlivých majitelů, ostatní plocha získala nové využití.

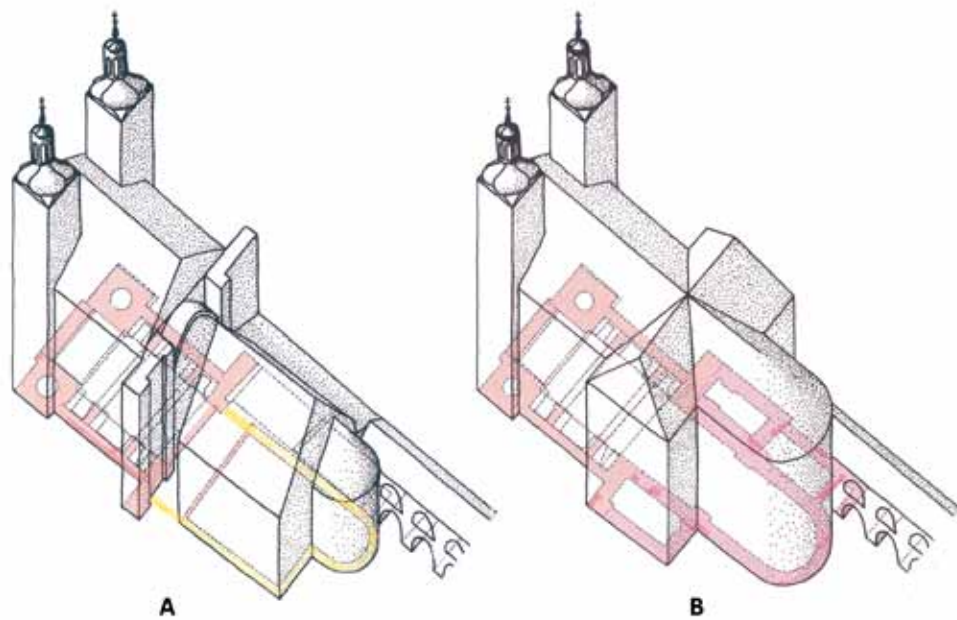
Čas po třicetileté válce přinesl největší změny na území někdejšího dvora komendy. Její plocha se zásadně a definitivně rozdělila. Během třicetileté války získali kostel sv. Benedikta strahovští premonstráti. Šlo o náhradu za svatomikuláš-ské objekty u staroměstského tržiště, které museli premonstráti uvolnit slovanským benediktinům z Emauz. Seminář byl (vedle semináře arcibiskupského) jedinou alter-nativou pražské univerzity, která byla ovládána jezuity. Premonstráti začali budovat areál klášterního semináře od základů – začali vykupovat okolní pozemky. Postupně se jim podařilo získat parcely, na které byl rozdělen někdejší řádový dům, a někdejší faru při Královorské ulici; opatovi Kašparu z Questenberka se podařilo získat i úsek městské fortifikace včetně dvou zde stojících domů. Jeden z nich slul Bašta, což by

mohlo naznačovat, že snad (?) šlo o některou z původních věží, o jejichž umístění nemáme zpráv. V roce 1637 uzavřeli premonstráti smlouvu na stavbu semináře se stavitelem Melchiorem Meerem a kameníkem Zachariem Campiome de Bussi. Text smlouvy specifikuje, že stavba, která měla být hotova do dvou let, bude založena v zasypaném příklopu, její základy měly být zčásti vystavěny na pilotech. Přibliž-ně jedno století prováděli premonstráti nutné úpravy starého kostela, zjevně ale jen úpravy nejnutnější, neboť už od počátku počítali se stavbou nového kostela. Až v polovině sedmdesátých let získal opat Jeroným Hirnheim prostředky na novostav-bu prodejem statku Popovice. Stavbou chrámu premonstráti pověřili pražského sta-vitele Giovanniho Domenica Orsiho (pracujícího již delší čas pro strahovský klášter); smlouvu s ním uzavřeli 3. května roku 1676. Text smlouvy se odvolává na plán, který byl schválen již dříve, zjevně byl upravován podle požadavků objednatelů.²⁷ Součástí plánu byl i požadavek na zachování části staršího kostela tak, aby bylo možné v jeho prostorách během výstavby nového chrámu sloužit bohoslužby. Proto bylo nutné nejprve ve stávajícím kostele zřídit dvě nové příčné zdi, které uzavřely prostor lodi otevřený demolicí, a současně oddělily prostor pro provizorní sakristii. V plánu byly nové, od základů budované části vyznačeny červeně, zatímco žluté byly partie, které bylo nutné v první fázi zachovat. Orsi měl vyzdvihnout v průčelí dvě věže, postavit hlavní loď s kaplemi, hudební chór a oratorium. Dále stavbu zaklenout, omítnout a vybít a postavit spojovací chodbu mezi kostelem a budovou semináře. Smlou-va rozepisovala jednotlivé úkoly stavby místy i s podrobnější dispozicí. Požadovala například žehrovický pískovec na portály i na oltářní stupně. Šla až do takových detailů, že sice uznávala staré materiály za zisk stavby, nicméně Orsi je nemohl po-užívat na exponovaná místa a vykazovat jako nově dodaný materiál. Text kontraktu souhlasí s dispozicí odkrytou záchranným výzkumem. Orsiho huť dokončila stavbu za tři roky. V průběhu prací Orsi zemřel, takže poslední platbu již přebírala jeho žena Anna Ludmila. Bezprostředně poté byla zahájena druhá etapa výstavby kostela. Text této smlouvy se nedomáhal (pokud vůbec existoval), zůstal jen stručný záznam ve strahovských archivech, v němž je program stručně vymezen. Stavbu provedla Or-siho huť spravovaná jeho vdovou pod vedením neznámého stavitele (někdy je uvá-děn Silvestro Carlone ml., který byl stavitelem strahovských premonstrátů), velmi pravděpodobně podle původních Orsiho plánů. Během ní byl starý kostel definitiv-ně demolován a uvolnil prostor výstavbě nového chrámu. Vnitřní zařízení bylo de-montováno a přeneseno do západní dokončené partie chrámu, byl zde provizorně umístěn i hlavní oltář, u něhož v roce 1682 opat Hyacinth Hohmann tuto prostoru benedikoval. Pro finanční potíže premonstrátů se ukončení prací druhé etapy pro-tahovalo, a tak mohl být celý kostel sv. Norberta a Benedikta²⁸ vysvěcen až v roce 1701. Archeologie doložila dvě stavební etapy, mj. i dokumentováním zřetelných spár. Je zajímavé, že substrukce druhé fáze byly přibližně o třetinu mělčí a obsaho-valy větší podíl druhotně použitého stavebního materiálu. Na rozdíl od obvyklých symetrických barokních dispozic se Orsiho stavba vyznačuje protáhlým chórem (až dvojnásobek délky lodi), což bylo zjevně vyvoláno potřebami semináře. Proporci-

26 LÍVA, Václav. *Berní rula 3. Pražská Města*. Praha: Archiv bývalé země české a Ministerstvo věd a umění, 1949.

27 Citováno podle JEČNÝ, Hubert. *Zpráva o záchranném výzkumu na staveništi obchodního domu Kotva*, díl 2. Praha, 2006. Nepublikovaný rukopis.

28 Premonstráti hodlali původně kostel zasvětit pouze zakladateli svého řádu sv. Norbertovi, jehož ostatky byly za třicetileté války přeneseny z Magdeburku do Prahy.

⏏
Rekonstrukce postupu barokní přestavby kostela sv. Benedikta. A, první fáze – po odstranění věže původního kostela vystavěna loď s bočními kaplemi a dvouvěžovým průčelím propojená chodbou s budovou semináře; B, druhá fáze – na místě někdejšího kostela vybudován protáhlý chór. Návrh Hubert Ječný, kresba Jaroslav Mourek, úprava Stanislava Babušková.

onalitu vyřešil stavitel přístavbou hranolových přístavků ke stranám chóru, což při pohledu zvenčí vytvořilo náznak křížové dispozice. Podle vedoucího výzkumu ale nešlo o transept otevřený do centrálního prostoru křížení, stěny do choru byly uzavřené.²⁹ H. Ječný tak ze situace soudí, že mezi pilastry na stěnách chóru a vítězným obloukem probíhal souvislý pás základového zdiva a Orsiho huť šetřící materiálem budovala souvislé základy jen tam, kde nesly nějaké konstrukce. O nadzemních prostorech uvažované příčné lodě se nedochovaly žádné indicie. Je ale zřejmé, že na žádném vyobrazení se neobjevuje kupole nad křížením, západní partie chóru tedy nejspíše byla bez přímého osvětlení.³⁰ Výstavba kostela spadá do období, kdy se v Čechách začíná cesta k vrcholně barokní architektuře a odeznívají jednoduché, geometricky strohé formy. Program jednoosé dispozice přeměnil fiktivní příčkou loď v dvouosý křížový útvar, třebaže šlo stále o architekturu pravidelného rytmu lizén a horizontál říms. I když musel na stísněném prostoru řešit spojení seminární a farní funkce kostela, vystavěl Domenico Orsi dílo nad úroveň své doby.

29 Jiný výklad viz VLČEK, Pavel. Giovanni Domenico Orsi a bývalý kostel sv. Norberta v Praze. *Umění*. 1986, roč. 34, s. 416–434.

30 Odlišně VLČEK, Pavel. Zaniklý premonstrátský seminář Norbertina (čp.655/I) s kostelem sv. Norberta (Benedikta). In: VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 552, který předpokládá existenci kupole.

⏏
Kostel sv. Benedikta a budova Norbertina na výřezu z perspektivního plánu Daniela Hubera, 1765–1769. Jedno z posledních vyobrazení budov kostela i semináře. Na kresbě je ještě patrná brána sv. Benedikta. Převzato z: BEČKOVÁ, Kateřina. *Zmizelá Praha. Staré Město*. Praha 2005.

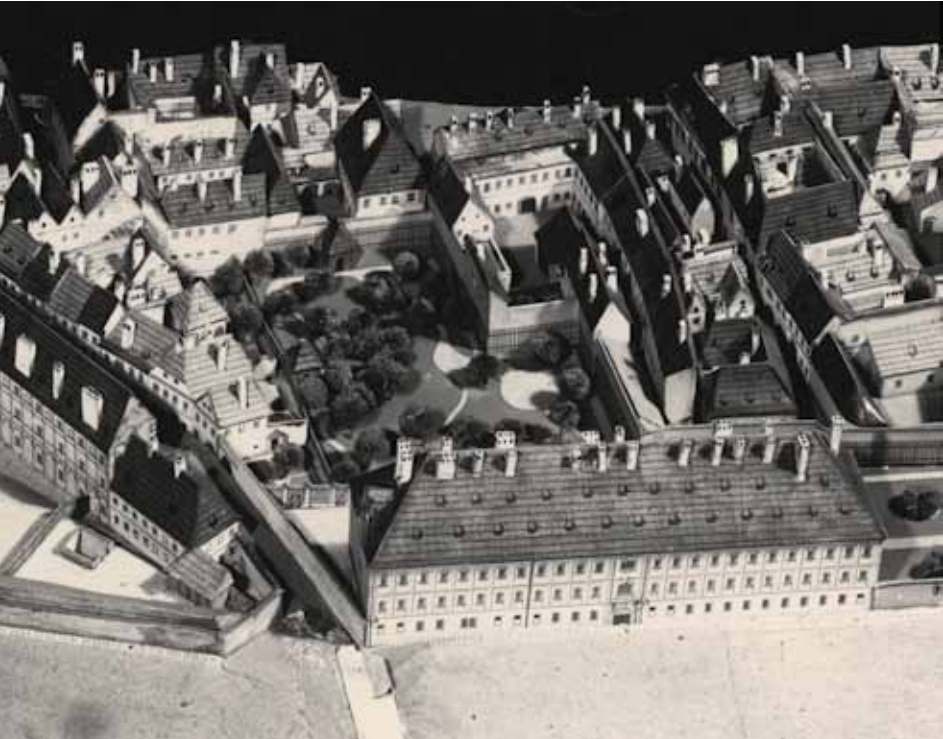

POSLEDNÍ DVĚ STOLETÍ

Chrám sv. Benedikta a sv. Norberta nepřečkal více než dvě století. V rámci reformy Josefa II. byly v roce 1783 zřízeny generální semináře, které nahradily řádové teologické školy. O čtyři roky později převzal budovu vojenský erár. Došlo i k uzavření hřbitova a kostel byl zrušen. Výzkum doložil, že nařízení nebyla zcela dodržována; na sever od kostela bylo odkryto několik skupinových hrobů a podle nálezů lze v nich uložené ostatky připisat vojákům. Původně měl být celý areál přestavěn pro potřeby městské nemocnice, nakonec byly ale pro nemocnici vybrány vhodnější a prostornější budovy se širším zázemím na Karlově náměstí, odkud sem byl naopak přesunut Novoměstský ústav šlechticů (výměnu stvrzoval dvorní dekret z 3. února 1792). Pozemek původní komendy byl mezi lety 1791 a 1811 scelen pod jedno čp. 673/I, sahající od tzv. Malé Jakubské až po Rybnou ulici. Ústav šlechticů dal zbořit barokní kostel a celé území upravit na zahradu. Novou podobu území zaznamenal názorně Langweilův model Prahy vytvořený mezi lety 1826 až 1834. Tento stav přetrval až do roku 1928, kdy barokní budova koleje ustoupila výstavbě novodobého paláce Kotva pro vídeňskou pojišťovací společnost (projekt Jana Žáka), stejně jako další domy vystavěné v průběhu 19. století na místě bývalých hradeb a zahradních ploch. V té době se zřizoval vnitřní dopravní okruh kolem Starého Města. Regulace Královské ulice upravila uliční čáru i v místech, kde původně stávala svatobenediktská brána.

MÍSTO ZÁVĚRU

Archeologická komise pro Velkou Prahu hodnotila dne 15. října 1971 výsledky výzkumu:³¹ „Výzkum se koná na jednom z nejdůležitějších a nejcitlivějších míst, která mohou osvětlit nejstarší minulost staroměstského areálu. Doba vymezená pro výzkum byla stanovena příliš krátká a nedovolila, aby místo bylo prozkoumáno do důsledků... bylo zjištěno několik objektů, které by si zasloužily uchování... pracovníci pověřeni výzkumem bezesporu vykonali největší možný úkol, který byl v lidských silách.“³²

Detail z Langweilova modelu Prahy, kolem 1830. Na místě kostela se rozprostírá zahrada, v popředí budova Ústavu šlechtičen.

LITERATURA

BOHÁČ, Zdeněk. Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení. *Československý časopis historický*, 1973.

DRAGOUN, Zdeněk. Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění. In: *Staletá Praha* XVII. Praha: Panorama, 1987.

DRAGOUN, Zdeněk, JUŘINA, Petr, KAŠPAR, Vojtěch. „Město tří kostelů“ (Petrská čtvrť a její role ve středověké Praze). In: JUŘINA, Petr a kol. *Náměstí Republiky: výzkum století*. Praha: Archaia, 2009.

31 SÚRPMO. *Archeologický výzkum staveniště obchodního domu PRIOR*, I. Textová část. Praha, 1972, s. 116.

32 Podle odhadu pracovníků SÚRPMO zůstala přibližně jedna třetina plochy neprokopána. Tamtéž.

HANÁKOVÁ, Hana, STLOUKAL, Milan. *Pohřebiště kolem bývalého kostela svatého Benedikta v Praze*. Praha: Národní muzeum, 1988.

JEČNÝ Hubert. *Zpráva o záchranném výzkumu na staveništi OD Kotva*. Praha, 2006. Nepublikovaný rukopis.

JEČNÝ, Hubert. *Zpráva o záchranném výzkumu na staveništi obchodního domu Kotva*, díl 2. Praha, 2006. Nepublikovaný rukopis.

JEČNÝ, Hubert, OLMEROVÁ, Helena. Historie proměny jednoho bloku při hranicích Starého Města pražského. In: *Staletá Praha* XXIII. Praha: Panorama, 1997.

LÍVA, Václav. *Berní rula 3. Pražská Města*. Praha: Archiv bývalé země české a Ministerstvo věd a umění, 1949.

PRIX, Dalibor a kol. *Kostel sv. Benedikta v Krnově-Kostelci*. Ostrava: Národní památkový ústav, 2009.

STAREC, Petr. Místo stavby: pražské podhradí. Stavebník: neznámý (Příspěvek k vývoji fortifikace v pravobřežní sídlištní aglomeraci). In: *Forum urbes medii aevi* V. Brno: Archaia, 2008.

SÚRPMO. *Vyhodnocení záchranného archeologického výzkumu na staveništi OD Prior*. Praha, 1972. Nepublikovaný rukopis.

SÚRPMO. *Archeologický výzkum staveniště obchodního domu PRIOR*, I, textová část. Praha, 1972.

SVOBODOVÁ-LADOVÁ, Miluše. Zvláštní místní práva v Praze. In: *Pražský sborník historický* VIII. Praha: Orbis, 1973.

ŠEBÁNEK, Jindřich, DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, V/2, Pragae: Sumptibus Academiae Scientiarum Bohemoslovacae, 1981.

ŠTEFAN, Ivo. Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic. In: *Studia Mediaevalia Pragensia* 9. Praha: Karolinum, 2010.

TINGL, František Antonín (ed.). *Liber confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem*. Liber 2: 1369–1373. Pragae: B. Stýblo, 1868.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Základy starého místopisu pražského I. Staré Město*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1865.

TOMEK, Václav Vladivoj. *Dějepis města Prahy III*. Praha: František Řivnáč, 1875.

TOMEK Václav Vladivoj. *Mapy staré Prahy k letům 1200, 1348 a 1419*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1892.

VLČEK, Pavel. Giovanni Domenico Orsi a bývalý kostel sv. Norberta v Praze. *Umění*, 1986.

VLČEK, Pavel. Zaniklý premonstrátský seminář Norbertina (čp. 655/I) s kostelem sv. Norberta (Benedikta). In: VLČEK, Pavel, SOMMER, Petr, FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997.

ŽDÁRSKÁ, Anna. *Středověké sklo z Prahy*. Praha: Národní památkový ústav, 2014.

II.2

Urbanistické souvislosti obchodního domu Kotva

Radomíra Sedláková

MINULOST, HISTORIE MÍSTA

Obchodní dům Kotva má svou adresu na náměstí Republiky 8. Stojí tedy na jednom z mála náměstí v historickém jádru Prahy, které nevzniklo ani z potřeby shromažďovací či trhové, ani nebylo z jiných důvodů plánovaně založeno. Je to snad jediné pražské náměstí, které vzniklo spíše náhodou při stavebních proměnách a dodnes nebylo do tvaru náměstí dovedeno. Na jeho půdorysu, stejně jako na jeho hmotové kompozici je to zcela jasně patrné.

Přítom historie zástavby na tomto místě je poměrně bohatá. Tady končilo Staré Město pražské, jehož městské hradby byly zpevněny řadou bran. Před branami byl založen příkop, jehož středem vedla strouha, končící ve Vltavě. Kolem byly ještě do počátku 17. století haldy odpadků, nánosy čehokoli a bláto. Po vybudování Nového Města zůstaly hradby zachovány i s příkopem; tam, kde je dnešní Revoluční třída, měla obě města svá záda, se všemi projevy, které k takovému místu na okraji města patří. Proto se tu původně říkalo jen „na příkopě“ (jako popis charakteru místa, nikoli název). A zřejmě to nebylo místo příliš přitažlivé, byť právě tady, snad v místě dnešního náměstí, se v roce 1428 smířili mezi sebou obyvatelé obou měst: „Mezi Starým a Novým městem byly veliké různice a kyselosti o náboženství a užitek ze zabavených statků; a tu uvedeného roku sešly se obě obce zde na příkopě mezi oběma městy a smířily se“.¹

V prostoru dnešního náměstí se stýkaly důležité i spíše vedlejší ulice z obou stran. Ze Starého Města sem přicházela ulice Celetná, navazující v Novém Městě na

Půdorys Starého města před stavbou Kotvy, nedatováno. Archiv doc. M. Benešové.

¹ RUTH, František. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 432.

⏮

Plán Prahy z první třetiny 18. století z alba Gabriela Bodenehra (http://towns.hiu.cas.cz/p_zoom.php?map=AMP_6c).

Hyberskou, o kousek více na sever šla ulice Benediktská a mezi nimi byla ještě ulice zvaná Malá Jakubská, která však nedocházela až k hradbám. Ze strany Nového Města to kromě Hyberské byla ještě ulice Na poříčí a dále k severu sem zvláštním zatočením vstupovala ulice Truhlářská. (Ulice V celnici byla otevřena až roku 1947.) Ulice se sem otevíraly pod branami. Prostor, který vytvořily, měl původně tvar nepravidelného trojúhelníka, jenž mu zůstal dodnes, s ještě větší obrysovou rozmanitostí.

Bez ohledu na neurčitost prostoru k němu přiléhaly významné budovy, mezi nimiž je nutno na prvním místě zmínit Králův dvůr, sousedící s Prašnou bránou. Nebyl to však jeden objekt, ale skupina různě velkých stavení, směrem k hradbám s volným prostorem ohrazené zahrady. Nechal jej v roce 1380 postavit Václav IV. a pobývala tu většina následujících panovníků do nástupu Habsburků. Ovšem v roce 1606 zpráva o stavu původně královského sídla je popisuje jako místo, jež „sotva pohromadě drží“.² V roce 1631 byl dvůr přestavěn na arcibiskupský seminář, který dostal směrem do Celetné ulice barokní kostel sv. Vojtěcha, postavený podle plánu J. B. Matheye v letech 1694–1697. Seminář se odtud odstěhoval v roce 1777 do Klementina, od roku 1790 zde byla nejprve vojenská kasárna, zvaná Králodvorská, od roku 1869 zde sídlila kadetní škola.

„R. 1899 Živnostenská banka koupila a dne 2. prosince 1900, když byla vystavěna nová kadetní škola na Mariánských hradbách, převzala rozsáhlé to místo, asi 14 370 m² za 2,600.000 K. Teprve od července 1902 počalo se bourati; nyní jest tu místo pusté, nedávno zčásti použité pro cirkus. Aspoň domy v Králodvorské ulici zatím užijí víc světla a vyhlídky; leží tu však dlouho veliký kapitál skoro bez užitku. Mnoho mluvilo se a jednalo o plánech, jak drahé místo využítkovati, ale přitom aby neutrpělo Josefské náměstí a zvláště krásná Prašná brána, aby se otevřela i nová ulice od Poříčí. Část pozemku koupila obec Pražská na reprezentační český dům. – Zmizela památná budova, jež sotva již jen v základech měla pozůstatky bývalého

2 RUTH, František. *Kronika Královské Prahy*, s. 615.

⏭

Kostel sv. Vojtěcha. Snímek F. J. Jedličky z roku 1902 (www.starapraha.cz/pohlednice-praha-stare-mesto.php, výřez).

sídla královského. Upomínky dějin přidrží se pouze jména této ulice.“³ A jak se píše v kronice, po Králově dvoře zbyl opravdu jen název nově založené ulice Králodvorská, která určuje, kudy vedla jeho severní stěna.

Mezi ulicí Benediktskou, Rybnou a hradbami stával klášter s kostelem sv. Benedikta. Měl velkou zahradu, která se táhla k hradbám, její severní stranu určuje ulice Benediktská. V letech 1637–1640 zde byla postavena kolej sv. Norberta, která sloužila jako vzdělávací zařízení pro kněze z venkovských premonstrátských klášterů, bylo zde i gymnázium arcibiskupského semináře. V roce 1676 byl zbourán původně románský kostel sv. Benedikta a podle projektu Domenica Orsiho byl vystavěn kostel barokní. V roce 1785 byla kolej i s kostelem zrušena josefínskými reformami a v roce 1792 byly všechny stavby zbourány. Na místě bývalé zdi a příkopu klášterního areálu byl postaven Novoměstský ústav šlechticů u sv. Andělů. Ten byl stále ještě obklopen velkou zahradou, jdoucí až ke Králodvorské ulici.

3 RUTH, František. *Kronika Královské Prahy*, s. 616.

◀
Josefské náměstí v roce 1906 (<http://www.starapraha.cz/pohlednice-praha-stare-mesto.php>).

◀
Josefské náměstí v roce 1905 (<http://fotohistorie.cz/FullFoto.aspx?photoID=11278>).

Podobně bohatý byl stavební osud protilehlé strany dnešního náměstí, i zde byla řada klášterů, nejen klášter s kostelem sv. Ambrože, založený roku 1355 (dnes dům „U Hybernů“, respektive Divadlo Hybernia). Ten měl poměrně rozlehlou zahradu, jež zanikla spolu s klášterem po josefínských reformách. Byl zde klášter kapucínů s kostelem sv. Josefa (postaven 1653), dál směrem k ulici Truhlářské se rozkládal špitál sv. Jakuba, založený zřejmě roku 1350. Na místě špitálu, kláštera a dalších domů byla v roce 1860 v novorománském stylu postavena Josefská (josefínská) kasárna, jejichž půvabné hodnocení poskytl F. Ruth: „*Jest to budova dosti úhledná, z pražských kasáren nejméně kasárnická, vystavěna roku 1860 na místě kláštera a domů...*“⁴

V roce 1903 začala kolem náměstí a přilehlých ulic rozsáhlá přestavba. Bylo zřejmé, že místo v centru města si zaslouží významnější využití, že dosud spíše křižovatka různě běžících ulic by měla být proměněna v náměstí. První krok již byl učiněn v roce 1870, kdy byl prostor pojmenován Josefské náměstí. První pozornost byla

4 RUTH, František. *Kronika Královské Prahy*, s. 430.

◀
Náměstí Republiky – pohled na východní stranu, nedatováno. Archiv doc. M. Benešové.

věnována západní straně náměstí, kde byl v letech 1905–1911 postaven Represen-
tační dům hl. m. Prahy podle projektu Antonína Bašánka a Osvalda Polívky. Na se-
verní straně domu byla proložena nová ulice, nazvaná původně Petrohradská, po 1.
světové válce U Obecního domu, která navazuje na Královskou a ústí do náměstí.
Větší část pozemku, který na sklonku 19. století zakoupila Živnostenská banka, byla
rozparcelována. Na nároží náměstí a Královské ulice byl postaven novobarokní
palác vídeňské pojišťovny Allianz, postavený podle projektu vídeňského architek-
ta Karla Stiglera v letech 1904–1905 (první plány připravil již v roce 1901 Quido
Bělský). Dál směrem k západu byly na severní straně ulice v roce 1905 postaveny
podle návrhu architekta Emila Moravce (čp. 1084, čp. 1086) a Jana Pacla s Josefem
Vovsem (čp. 1085) nájemní domy odpovídající eklektickému pojetí kombinace se-
cese a novoslohů. Na nároží Královské a nové ulice U Obecního domu byl v roce
1904 postaven secesně novogotický objekt dnešního hotelu Paříž. Poslední parcela
bloku, která směřuje do náměstí a do ulice U Obecního domu, popatří velkolepému
objektu ve stylu francouzské novorenesance podle návrhu Antonína Turka, jež si
postavila Obchodní a živnostenská komora.

Bohužel, protější strana náměstí se odpovídající přestavby nedočkala, neurčitý
prostor nebyl nikterak dokončován. Regulace se lépe vyrovnala s ulicí vzniklou
po příkopu mezi hradbami. Již v druhé polovině 19. století začaly na ní po novoměst-
ské straně vznikat již skutečně velkoměstské domy, ulice získala téměř reprezen-
tační ráz. V roce 1870 dostala jméno Eliščina třída, v roce 1919 byla přejmenována
na ulici Revoluční. Ve stejném roce bylo přejmenováno i náměstí: na počest vzniku
samostatného státu dostalo název náměstí Republiky.

Prostor byl pojmenován s příslibem, že z něj jednou bude vytvořeno skutečné náměstí, které bude symbolizovat celou novou republiku. Předzvěsti tu byly již dříve – v polovině 19. století Jan Novotný navrhoval první úpravu náměstí, na které chtěl situovat budovu Českého divadla. Jan Sakař ve své regulaci Nového a Starého Města v roce 1901 předpověděl podobu, již má přibližně náměstí dnes. Prostor provokoval svou nejasností a nečitelností, stále byla otázka – je to náměstí, nebo jen náhodná křižovatka? Rozhodně svým vzhledem neodpovídalo tomu, že by mělo jít o náměstí jakkoli reprezentační. Popisy se shodují na tom, že zde byla spousta všelikých stánků, krámců, pustých ohradních zdí... V roce 1922 se v soutěži hledalo místo pro druhou budovu českého divadla v Praze – v níž Otakar Novotný své divadlo umístil vedle bývalého kostela sv. Ambrože („U Hybernů“). Stejnou polohu pro ně vybrali Vlastislav Hofman s Josefem Barkou. Jiří Kroha s Eduardem Hniličkou

Josefské náměstí (Katalog Zmizelá Praha ve fotografiích Archivu hl. m. Prahy, 1991).

zvolili místo, na němž stála Josefská kasárna – a věnovali se nejen divadlu, ale celému náměstí, které směřovali do přestavěné, rozšířené a monumentálně upravené ulice Na poříčí. Miloš Vaněček našel pro divadlo polohu na místě Ústavu šlechticů, rovnoběžně s Revoluční ulicí.

Nová divadelní budova však na náměstí postavena nebyla. Na podkladech ze soutěže byl ovšem zpracován regulační plán, který počítal s vytvořením náměstí o ploše přibližně 150 x 110 metrů. Otevíral ulici V celnici, zkracoval ulici Na poříčí (přibližně do poloviny jízdní dráhy), rušil Josefská kasárna, rozšiřoval směrem západním, tedy do hloubky Starého Města, Revoluční třídu. Zajímavé je, že na nároží Královské a Revoluční vytvářel ustupující kout. Jediné, co se z plánu realizovalo, bylo rozšíření Revoluční, kde od konce 20. let vyrostly na staroměstské straně zcela nové stavby. V roce 1927 byl zbourán Ústav šlechticů, aby byl nahrazen domem Kotva, postaveným v letech 1928–1929 podle návrhu architekta Jana Žáka. Roh vymezený regulačním plánem zůstal volný, byť Jan Žák navrhl i zástavbu na tomto místě: velkoměstský multifunkční palác s názvem Industrialia. Pro náměstí se pak konaly ještě další soutěže, mimo jiné soutěž na umístění pomníku T. G. Masaryka. Nic dalšího však uskutečněno nebylo.

V době protektorátu se však náměstí Republiky, přejmenované na Hybernské, stalo znovu předmětem velkého zájmu. Měla na něm být (opět) postavena budova divadla, tentokrát operního, nikoli však již českého. Především pak mělo být zásadně přestavěno tak, aby z něj vycházela monumentální třída místo dnešní ulice V celnici, která by směřovala k nově položenému nádraží pod Vítkovem. V takové úpravě by se zásadně změnil jeho tvar do podoby písmene H (se zúžením mezi kostely sv. Josefa a „U Hybernů“); kompozičně by to byl spíše konec (nebo začátek) nového bulváru se stromořadím a Vítkovem jako dominantou. Návrhů na proměnu náměstí v tomto duchu bylo zpracováno několik, přitom výrazně je v nich jeden znak odlišující práce německých a českých architektů. Zatímco první zachovávali pouze Pražskou bránu a Obecní dům nahrazovali obvykle klasicizující stavbou se sloupovým, čeští architekti ponechávali stát i Obecní dům... Ve studii Richarda Vašaty-Berchtolda se objevuje zajímavé prostorové řešení – na severním konci náměstí je jakýsi přesně definovaný přídatný čtvercový prostor proti ústí Truhlářské ulice, která je srovnána jako pokračování Královské.

Z protektorátních projektů, studií a námětů nebylo realizováno nic. Náměstí, jež v roce 1945 dostalo zpátky své jméno, zůstávalo dál prostorově neurčité. Až v roce 1963 byl přijat nový plán na jeho proměnu, který určil, že zde bude stát hotel, koncertní síň a obchodní dům. Ve volné parcele mezi Královskou a domem Kotva vznikl mezitím jakýsi malý park, jenž svou dočasnost dával zcela jasně najevo. Od poloviny šedesátých let se začaly vypisovat soutěže na návrhy požadovaných staveb – hotel měl lemovat ulici Na poříčí, koncertní síň měla obsadit prostor Josefských kasáren a pro obchodní dům byla určena parcela vedle domu Kotva.

Soutěž na obchodní dům Prior/Kotva, který přebíral jméno svému sousedovi, jediná ze všech v daném prostoru skončila realizací vítězného návrhu. Nikdo se však již nezabýval náměstím jako celkem, jako urbanistickým celkem. Soudě podle soutěžních návrhů dalších dvou staveb se však zdá, že ani jejich případná realizace by celý prostor nezhodnotila. Byť dostalo další novou budovu, která uzavřela podivné volné místo, stále ještě (dodnes) náměstí není náměstím v pravém slova smyslu.

V roce 1940 (prazskevychazky.blogspot.com/2015/02/namesti-republiky-rok-1940.html).

V roce 1970 (<https://www.od-kotva.cz/cs/anniversary>).

Kotva se staví (<https://www.blesk.cz/clanek/regiony-praha-praha-volny-cas/427726/perlicky-ze-stavby-od-kotva-delnici-hrali-na-stavenisti-squash-a-brali-si-cesky-za-zeny.html>).

OD KOTVA V MĚSTSKÉ STRUKTUŘE

Z přehledu vývoje celého náměstí je zřejmé, že nový obchodní dům vstupoval do komplikované situace. Náměstí nebylo dokončeno. Vědělo se, že na něm přibudou další stavby, ale nebylo zřejmé, kdy to bude, ani to, jak vlastně budou vypadat. Nezbýlo mu než se zachovat potřebně autonomně a ve vztahu k náměstí Republiky se orientovat pouze na souvislosti jeho severozápadní části, svým způsobem samostatného „náměstí v náměstí“. I tak zde bylo složitostí stále dost.

První byl požadovaný objem obchodního domu – od doby dokončení obchodního domu Bílá labuť v ulici Na poříčí v roce 1939 to měla být první moderní stavba tohoto typu. Byly na ni kladeny značné ideologické požadavky – svou velikostí a svou architekturou měla reprezentovat vyspělost společnosti, měla být jakousi výkladní skříň (nejen) města.

A druhou složitostí bylo místo. Podivná parcela mezi domy nejrůznějšího typu, parcela, jejíž kus byl dlouhá léta nezastavěn. Ta byla zvětšena tím, že bylo zbořeno několik domů na severní straně Královské ulice a později také domy za palácem Kotva, které byly posledními svědky proměn místa bývalého kláštera s kostelem sv. Benedikta. Rybná ulice, která parcelu uzavírala, z této strany ukazovala jen záda svých domů, nikdy zde nebyl uzavřený vnitroblok. Od západu do pozemku budoucí Kotvy ústila tzv. Malá Jakubská, s níž se na začátku 20. století počítalo jako s další ulicí, která v šířce 17 metrů projede až do náměstí Republiky, zůstala však nedotčeným kouskem klasicistní podoby města. Parcela byla nepravidelná, domy, které ji obklopovaly, byly nejrůznějšího data, velikosti, stylu, některé se sem obracely uliční fasádou a některé jen fasádou zadní, na níž je zřejmé, že autor stavby nepočítal s tím, že by měla být otevřena pohledům s větším odstupem. A pak tu byl dům Kotva, který svou pádnou a jasně bezozdobnou architekturou jako jediný vymezoval přesně hranici budoucí stavby, sice jen na malém kousku, zato nekompromisně. Jak do tohoto místa vstoupit stavbou, která měla být hodně velká, zcela jasně soudobá, a přitom nepoškodit jemnou strukturu města, která se zde utvářela – sice bez konce, velmi dlouho – a byla dosti čitelná?

V takové chvíli volba šestibokého prvku jako základní skladebné jednotky půdorysu dovolila proplést se ohleduplně nepravidelnou parcelou, přiblížit se potřebně blízko k zadním stěnám domů v Rybné a dát jim potřebné zázemí, dovolila přiblížit se a zároveň ustoupit do vhodné vzdálenosti ve vztahu k domům v „Malé Jakubské“. Proti eklektickým fasádám v Královské bylo možno rozehrát plastickou stěnu, která jim vytvořila rovnocenného protihráče. K domu Kotva se sice v hloubi stavby přimykala, ale ze strany náměstí si ponechala drobný odstup, respektive malý kousek slepé a zcela rovné fasády, který upozornil na pasáž, jež tudy jako spojka procházela do Benediktské ulice. Tím, že sama se orientovala na dva vchody – jak z náměstí, tak z „Malé Jakubské“, stala se sama pasáží, která doplnila uliční síť v této části města. Plástvovité členění také dovolilo potřebně stupňovat výšky, jak podle provozu stavby, tak podle potřeb sousedních domů. Aby obchodní plocha byla co největší, tedy aby pozemek mohl být využit téměř plně ve svých hranicích a aby přitom zůstala zachována potřebná uliční struktura, bylo téměř celé přízemí zasunuto do hloubky. Tak mohla vzniknout i charakteristická podoba ulice – chodník lemovaný výkladci – navíc ještě většinou příjemně chráněná střechem přesahujícího patra.

Členění půdorysu, které dovolilo na svou dobu velmi ohleduplně vstoupit do historického jádra města, umožnilo nikde neodhalit skutečnou velikost domu. Díky tomu bylo možno použít na svou dobu novou profilovanou kovovou fasádu, kombinovanou s de facto celoskleněnými částmi, jež mají jen minimální parapet. Stavba se tak zcela jasně odlišuje od svých sousedů, zároveň při své velikosti a při vši své dynamičnosti ustupuje do pozadí.

Obchodní dům Kotva byl jedinou realizací ze zamýšlených a územním plánem z roku 1963 určených nových staveb, jež měly konečně dát náměstí Republiky charakter odpovídající jeho názvu. Možná v tom lze spatřovat i jistou absurdní symboliku doby, která postavila velkorysý obchodní dům. Následující období už o náměstí ztratilo zájem a doba po roce 1990 jakoukoli jeho urbanisticky a architektonicky kultivovanou proměnu zastavila – z Josefských kasáren vytvořila velkokapacitní nákupní centrum a vyřešení vztahu mezi ulicemi V celnici a Na poříčí zamezila výstavbou architektonicky pokleslého bankovního domu.

LITERATURA

POCHE, Emanuel. *Prahou krok za krokem*. Praha: Panorama, 1985.

RUTH, František. *Kronika Královské Prahy a obcí sousedních*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

VLČEK, Pavel a kolektiv. *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*. Praha: Academia, 1996.

LAŠTOVKA, Marek a kolektiv. *Pražský uličník*. Praha: Libri, 1997.

SVOBODA, Jan E., LUKEŠ, Zdeněk, HAVLOVÁ, Ester. *Praha 1891–1918*. Praha: Libri, 1997.

SVOBODA, Jan E., NOLL, Jindřich, HAVLOVÁ, Ester. *Praha 1919–1940*. Praha: Libri, 2000.

HOŘEJŠ, Miloš. *Protektorátní Praha jako německé město*. Praha: Mladá fronta, Národní technické muzeum, 2013.

BRŮHOVÁ, Klára. *Pražské vize*. Praha: Paseka, 2018.

TENISKOLOGY.CZ

20.-21. 10. 2017 / OD KOTVA

T&S
KIG

- ROAD M' SNEAKER MARKET
- SHOWROOMY ZNAČEK
- VYSTAVY / TALVE
- WORKSHOPY
- SHOWS / KONCERTY
- INFLUENCERS
- SPORTOVNÍ CHALLENGE

3. ROČNÍK NEJLÉPŠÍHO SNEAKER EVENTU VE STŘEDNÍ EVROPĚ

BIBLOO CONCEPT

SHOP
BY THE FLOOR

stream.

chill.

play.

OBUV
SHOES

Soutěž na obchodní dům Prior / Kotva v širším kontextu

PRIOR KOTVA

Pražané i návštěvníci hlavního města pocítí nepochybně podstatně rozšíření nákupní příležitosti a zkrátí naše ženy uvítají možnost širokého výběru, pohodlného a rychlého nákupu. Bezjmála dvoutisícový kolektiv pracovníků obchodního domu učiní bezesporu všechno nejen pro plné uspokojení poptávky, ale též pro příkladně prováděné služby a kvalitní obsluhu tak, aby obchodní dům KOTVA byl na prvním místě nejen co do velikosti, ale i co do úrovně poskytovaných služeb.

Ministr obchodu ČSR J. Trávníček
v projevu při zahájení provozu obchodního domu KOTVA 10. 2. 1975.

280 obchodů pod jednou střechou

Socialistický obchod oslavil rok 30. výročí osvobození významnými úspěchy. Stoupl maloobchodní obrát, vyrostlo mnoho obchodů a obchodních domů, zlepšila se úroveň prodeje, rozšířil se sortiment. Obchodní organizace tak plnily úkoly stanovené 5. pětiletkou.

Poznatky a zkušenosti 4. pětiletky vedly k jednoznačnému závěru: budoucnost patří plnosortimentním obchodním domům. Výstavbu zajišťuje zejména OHJ Prior obchodní domy. V těchto letech postavil nebo zamýšlí postavit 15 obchodních domů o celkové prodejní ploše 70 tisíc metrů čtverečních.

Jedním z nich je i pražský obchodní dům KOTVA na náměstí Republiky.

V centru Prahy chybí přes 60 tisíc m² prodejní plochy. Nároky spotřebitelů rostou úměrně s životní úrovní. Prodejní plochy v centru však ubývá: Praha modernizuje svou dopravní síť a metru a novým komunikacím musel ustoupit nejméně jeden obchod.

Mezi úkoly XIV. sjezdu KSČ byla proto zařazena výstavba dvou velkokapacitních plnosortimentních obchodních domů. Stavba Kotvy byla schválena vládou republiky 4. listopadu 1971. Ústřední investor je ministerstvo obchodu ČSR, generální investor je bratislavské generální ředitelství Prioru. Jako přímý investor působil podnik Pražské obchodní domy Prior. Projekt byl zadán Projektovému ústavu hlavního města Prahy, ateliéru č. 1. Vypracovala ho autorská dvojice manželů Machoninových. V dubnu 1972 byla zahájena stavba, v listopadu 1974 byla hotova. 10. února 1975 první zákazníci vstoupili do prostor nového obchodního domu Kotva.

Kotva je největší obchodní dům v republice a patří mezi špičkové obchodní domy v Evropě. Celková prodejní plocha je 22 180 m². To je plocha 280 obchodů starého typu. V sedmi prodejních podlažích je umístěno 57 prodejních oddělení a postupně zde bude zavedeno 39 druhů služeb. Dům je mimořádný nejen svým rozsahem, ale i formou prodeje. Zařízení všech oddělení je řešeno tak, aby bylo možno ročně obsloužit zhruba 22 milionů

III.1

Soutěž na obchodní dům Prior / Kotva v širším kontextu

Lenka Popelová

Tento text se zabývá širšími, přímými i nepřímými, různorodě provázanými souvislostmi soutěže na pražský ústřední obchodní dům Prior/Kotva,¹ bez jejichž vnímání by popis a hodnocení této soutěže byly vytrženy z kontextu. Těmito souvislostmi jsou: situace obchodní sítě, schválení směrného územního plánu Prahy, lokalizace významných investic a snahy vypisovat na významné investice veřejné soutěže, dále specifika nově plánovaného centra na náměstí Republiky, jakožto součásti tzv. sběrného okruhu, vypisování soutěží na obchodní stavby v kontextu soutěžního dění 60. let (i ve vztahu k vývoji této typologie). Část textu je pak věnována samotné soutěži na OD Kotva – s tím, že je zde přepsána velká část hodnotícího věcného článku, který vyšel v časopise Československý architekt v roce 1971. V rámci výzkumu byly dohledány v soukromém archivu architekta Václava Hachmace originální dokumenty: Soutěžní podmínky, Stavební program, Zápis o jednání poroty (resp. pouze Závěrečný protokol poroty – Zápis z jednání poroty, Posudková část chybí.), Zpráva o výsledku soutěže. Z těchto dokumentů je v textu citováno. Samostatnými přílohami v části knihy nazvané Dokumenty pak jsou: Soutěžní podmínky z 1. 6. 1969, Závěrečný protokol poroty z 16. 2. 1970 a Písemné sdělení výsledků soutěže všem zúčastněným stranám. Tyto dokumenty jsou přepsány, grafická nekvalita originálů byla důvodem jejich nezařazení v původní formě, ačkoli i ta by mohla vypovídat něco o dobovém dění a standardech. Na závěr této kapitoly je mj. připojena informace o užití hexagonálních forem v soutěžních návrzích v té době u nás jako zajímavém aspektu soutěžního návrhu i celkového dění na poli vývoje architektonické formy.

Reklamní obrázek. (Prior Kotva.
Nedatovaný, nestránkovaný
dokument z archivu Libuše
Pražákové.)

¹ V tomto textu budeme pro zjednodušení používat název OD Kotva.

URBANISTICKÉ SOUVISLOSTI – ÚZEMNÍ PLÁN A DALŠÍ DOKUMENTY, VYPISOVÁNÍ SOUTĚŽÍ

V rámci vzímáhající se (v poválečném období značně zanedbané) pražské nákupní síte vznikly v padesátých letech Dům potravin a Dům látek (módy) na Václavském náměstí, což odráželo vzrůstající „povolený“ blahobyť socialistické společnosti i snahu opatrně se přiblížit západnímu trendu konzumní společnosti. Ani ty ale (spolu se starší Bílou labutí z roku 1939) nepokrývaly nákupní požadavky a byla tedy snaha obchodní aktivity v centru Prahy v návaznosti na celoměstskou nákupní síť dále rozvíjet i v kontextu např. plánované středočeské aglomerace. V tehdy publikovaných srovnáních zaostávala Praha výrazně za celostátním průměrem v počtu metrů čtverečních prodejní plochy na 1 000 obyvatel: „...z celkového počtu cca 20 000 obchodů v prvním poválečném období bylo 12 800 zrušeno do roku 1954“ (a nebylo nahrazeno – pozn. autorky). „Nedostatečná je i síť velkoobchodů a obchodních domů. Praha ve srovnání s jinými velkoměsty má například jen 28 000 m² prodejní plochy v obchodních domech oproti Bruselu se 120 000 m², Mnichovem se 70 000 m², Stockholmem se 72 000 m² a Frankfurtem n/M se 100 000 m²... V potravinářském zboží má Praha 122 m² p.p./1 000 obyvatel, na Kladně 133, v Liberci 148 v Gottwaldově 201. (...) Poznatky a zkušenosti 4. pětiletky vedly k jednoznačnému závěru: budoucnost patří plnosortimentním obchodním domům. Výstavbu zajišťuje OHJ Prior obchodní domy. V těchto letech postavil nebo zamýšlí postavit 15 obchodních domů o celkové prodejní ploše 70 000 m².“²

Klíčovým dokumentem pro rozvoj obchodní sítě i pro vypisování konkrétních soutěží byl *Generel rozvoje obchodu v Praze*, který zpracoval Výzkumný ústav obchodu dle výhledového odhadu maloobratu v centru Prahy do roku 1980.³ Dokument, který vznikl zřejmě před rokem 1969, určoval zejména požadované kapacity jednotlivých OD a dosti přesně již i jejich funkční náplň (sloužil jako podklad jak pro soutěž na OD Kotva, tak na OD na Tylově náměstí a zřejmě i „vyzvané soutěže“ na budoucí OD Máj). Byl zřejmě podkladem i pro politická rozhodnutí, mezi která spadalo i budování OD: „Mezi úkoly XIV. sjezdu KSČ byla (r. 1971) zařazena výstavba dvou velkokapacitních⁴ plnosortimentních obchodních domů. Stavba Kotvy byla schválena vládou republiky 4. listopadu 1971. (přesto) V centru Prahy stále chybí přes 60 tisíc m² prodejní plochy. Nároky spotřebitelů rostou úměrně s životní úrovní. Prodejních ploch však v centru ubývá: Praha modernizuje svou dopravní síť a metru a novým komunikacím musel ustoupit nejen zavedený obchod,“⁵ píše se v dokumentu k otevření OD Kotva.

2 Projekt středočeské aglomerace byl dokončen roku 1968 pod vedením Jiřího Hrůzy z Útvaru hl. architekta (projekt byl zpracováván společně s dalšími institucemi). K podrobným ukazatelům viz POLÍVKOVÁ, Helena, JANIŠOVÁ, Helena. Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci. *Architektura ČSSR*. 1973, roč. 32, s. 353–357.

3 *Investiční záměr na výstavbu OD v Praze* 2. 1970, s. 3. Soukromý archiv Václava Hachmace.

4 V citovaných dokumentech se uvádí budování 2 velkokapacitních plnosortimentních OD doplněných OD specializovanými v celkovém počtu 5 (ale není jasné jakého celku). Ve stavebním programu OD Kotva se uvádí 1 ústřední OD a 3 další OD.

5 *Prior Kotva*. Nedatovaný, nestránkovaný dokument z archivu Libuše Pražákové.

Pro lokalizaci významných investic v Praze 60. let bylo samozřejmě podstatné už schválení Směrného územního plánu Prahy (SÚP, 1964),⁶ který lokalizoval velké investice a určoval „přestavbová území“ – jímž bylo i náměstí Republiky, kam byl později pražský ústřední OD Kotva zasazen. Schválení SÚP mělo vliv i na zvýšení počtu vypisovaných architektonických soutěží, jelikož Útvar hlavního architekta se o jejich vypisování velmi zasazoval: „*Specifické podmínky hlavního města vyžadují, aby studie na řešení velkých souborů investic, náročných urbanisticky, architektonicky i ekonomicky, byly získávány formou veřejných soutěží.*“⁷

„Podle směrného plánu měl být ústřední obchodní dům umístěn v Jindřišské ulici v prostoru Jindřišské věže. S ohledem na značnou vzdálenou možnost realizace tohoto záměru bude plnit funkci obchodního domu objekt na náměstí Republiky, jehož realizace je možná v krátkém čase.“⁸ Uvažovaný obrat tohoto OD měl být ročně 1 miliarda korun⁹ – ale z dimenzí parcely na náměstí Republiky bylo již před vypsáním soutěže zřejmé, že pozemek nebude kapacitám dostávat, a tedy ani danému obratu. Přesto se soutěž vypsala. Souběžně se soutěží na OD Kotva se soutěžně řešil další OD, který měl být umístěn na Tylovo náměstí (na křižovatce ulic Rumunská a Lublaňská).¹⁰ Od výstavby OD na Tylově náměstí se ale po požáru na pozemcích budoucího OD Máj upustilo a druhý obchodní dům byl tak vystavěn na rohové parcele Spálené a Národní třídy na základě „neveřejné soutěže“, do níž měli být přizváni i vítězové soutěží na OD Kotva a OD na Tylově náměstí (architekt Václav Hachmac uvádí, že měl být vyzván i on a Vladimír Machonin nebo manželé Machoninovi), k čemuž ale nedošlo. Kromě Kotvy a Máje tak k výstavbě dalšího plnosortimentního domu v centru města nedošlo (plánován byl i OD na Pankráci, který zřejmě měl být též plnosortimentní). Historii pražských OD není možné chápat bez souvislosti se soutěží na OD na Tylově náměstí, o kterém se v odborné literatuře dnes již nepíše, a dalšími soutěжами.

Je nutné zdůraznit, že obchodní síť se od šedesátých let řešila, jak jsme předslali, na celoměstské úrovni – od zmíněných plnosortimentních OD po specializované OD (OD Družba v Jindřišské ulici,¹¹ později např. Dům bytové kultury, umístěný již mimo centrum), po menší obchodní domy (Petřiny, Červený vrch, Malešice, Zahradní město-západ, Spořilov, Pankrác I a II) a základní obchodní vybavenost budovanou zejména na sídlištích.¹² Šlo o promyšlený systém zohledňující význam jednotlivých funkčních složek – tedy městského vybavení v území na základě teorie zónování. Tento systém byl značně vzdálený dnešní chaotické situaci výstavby a údržby nákupní sítě nedbající na její rovnoměrné rozložení zejména v obytných zónách (např. destrukce či rušení jednotlivých staveb). Výstavba obchodních zařízení v Praze byla

6 Schválen 22. 4. 1964 usnesením vlády ČSR č. 223. Hlavní projektant: Ing. arch. Jiří Novotný. Zpracovatel: Útvar hlavního architekta a Ateliér územního plánu.

7 Hovoříme s ředitelem Pražského projektového ústavu J. Lázníčkou. *Československý architekt*. 1962, roč. 7, č. 22, s. 1.

8 PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky. *Československý architekt*. 1975, roč. 17, č. 1, s. 3.

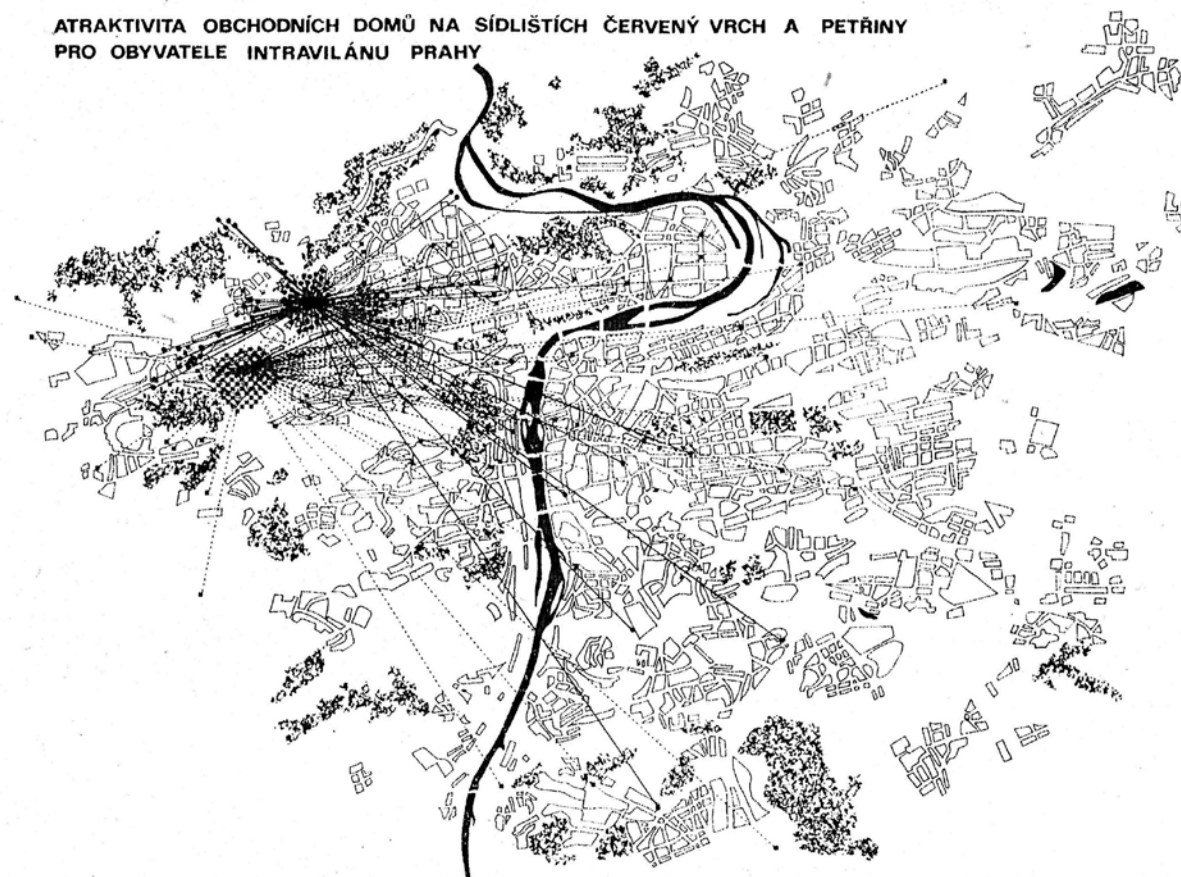
9 *Stavební program pro novostavbu obchodního domu*. Nedatovaný dokument z archivu Václava Hachmace.

10 PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky. *Československý architekt*. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3. Na Tylově náměstí se měly vybudovat i velkokapacitní garáže.

11 Obchodní dům Družba (nyní Debenhams), Vratislav Růžička, Milan Vašek, Vlastibor Klimeš, 1967–1971.

12 Mnoho informací ke stavbám obchodních domů a objektům distribuce zejména v Praze viz *Architektura ČSR*. 1970, roč. 29.

ATRAKTIVITA OBCHODNÍCH DOMŮ NA SÍDLIŠTÍCH ČERVENÝ VRCH A PETŘINY PRO OBYVATELE INTRAVILÁNU PRAHY

dokonce vnímána i v kontextu prosazované pražské středočeské aglomerace a takto i statisticky analyzována.¹³

Zasazení OD Kotva na pozemky u Jindřišské věže, či později na náměstí Republiky vycházelo i ze snah o oživení historického jádra Prahy a jeho uvažované přestavby, řešené různými urbanistickými studiemi a soutěžemi i samotným SÚP. Od konce 50. let byla snaha po válce skomírající centrum Prahy proměnit v atraktivnější prostor s vyváženou funkční skladbou; obchodní síť byla jen součástí této skladby, protože se jednalo i o kulturní a společenské vybavení, zlepšení standardu bydlení, vymístění výrobních a skladovacích ploch, obnovu zeleně, řešení dopravní obsluhu a zatraktivnění centra i pro turisty. Došlo k regeneraci vybraných městských bloků a staveb,¹⁴ řešila se dostavba Staroměstského náměstí (soutěžemi) a ulice kolem tzv. Zlatého kříže; plánované přestavby větších území (okolí náměstí Republiky, Muzea, dnešní Florence) se vázaly více na otázky dopravního řešení, které prověřovaly na přelomu 50. a 60. let významné urbanistické soutěže.¹⁵

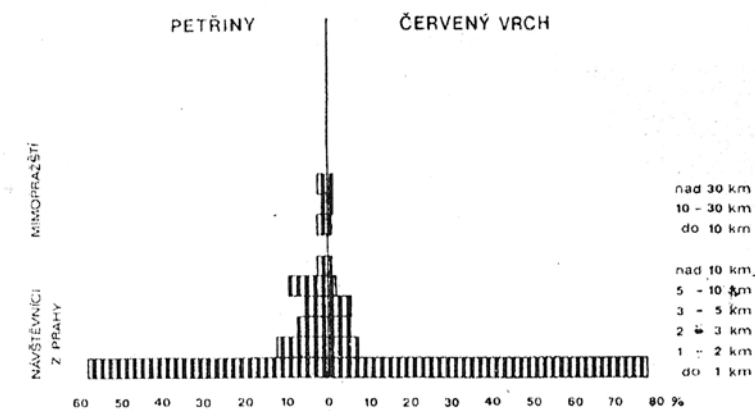
13 Viz statistiky v článku POLÍVKOVÁ, Helena, JANIŠOVÁ, Helena. Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci: Úvaha o nákupních zvyklostech obyvatel. *Architektura ČSR*. 1973, roč. 32, č. 7, s. 353–356.

14 Ve výsledku se ale realizace soustředily zejména na jednotlivé historické stavby (Karolinum, Betlémská kaple, Staroměstská radnice, Anežský klášter ad.). Projekty většinou zpracovávalo SÚRP MO a na některé úkoly tento ústav vypisoval i vnitroustavní soutěže.

15 Viz zejména Soutěž na ideové urbanistické a dopravní řešení centra hlavního města Prahy (1958–1959 1. fáze, 1961 2. fáze); Shrnutí výsledků viz např. Soutěž na ideové urbanistické a dopravní řešení centra hl. m. Prahy. *Architektura ČSSR*. 1961, roč. 20, s. 149–152.

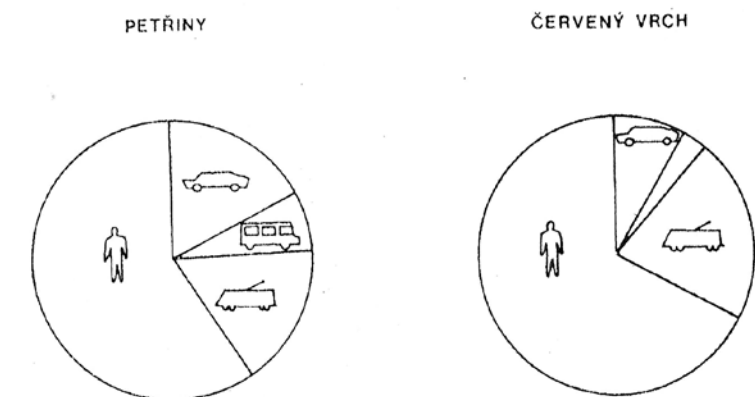

Příklady statistického hodnocení obchodní sítě vážící se k OD Červený vrch a Petřiny. (POLÍVKOVÁ, Helena, JANIŠOVÁ, Helena. Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci: Úvaha o nákupních zvyklostech obyvatel. *Architektura ČSR*. 1973, roč. 32, č. 7, s. 354–355.)

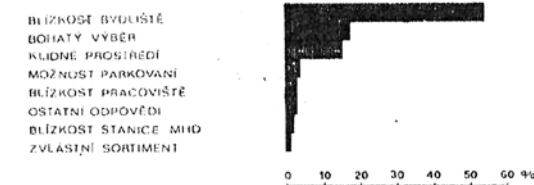
Graf 2

CESTA ZA NÁKUPEM

Graf 3

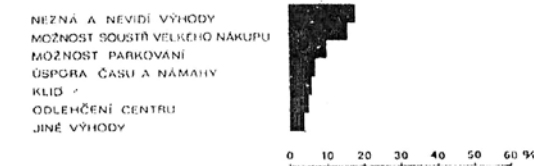
VÝHODY NÁKUPU V OBCHODNÍM DOMĚ NA OKRAJI MĚSTA OPROTI CENTRU

NÁZOR NA NÁKUPNÍ STŘEDISKO ZNALOST

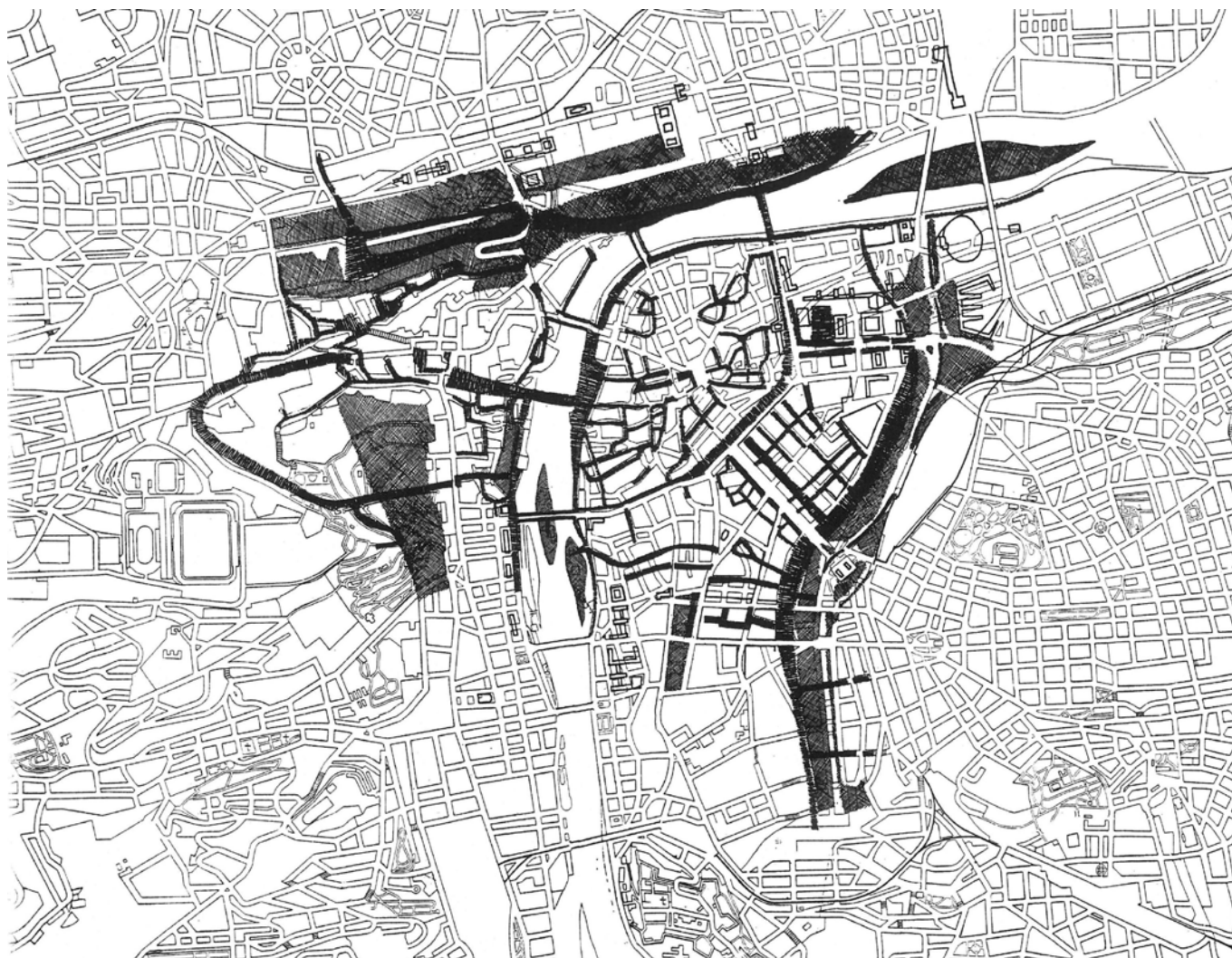
VÝHODY NÁKUPNÍHO STŘEDISKA ZA MĚSTEM

VYUŽITÍ

Graf 4

Jak jsme již řekli, OD Kotva měl být původně navržen u Jindřišské věže (ještě v době hodnocení soutěže byla tato lokalita pro výstavbu uvažována). Tato oblast z urbanistického hlediska navazovala na v té době již transformované Hlavní nádraží, v jehož okolí se i za cenu větších asanací mělo realizovat jedno z nových center Prahy (viz ÚP a plány z ne zcela úspěšné veřejné neanonymní soutěže na urbanisticko-architektonické řešení budovy ústředního nádraží ČSD, pošty a přednádražního prostoru v Praze, pořádané v letech 1965–1966).

Z urbanistického hlediska se ale pak jako daleko vhodnější lokalita pro nové centrum jeví náměstí Republiky (tyto snahy o vytvoření nového centra jsou ovšem již staršího data – viz kapitola R. Sedlákové a dobové články v odborném tisku). Výhodná byla jeho poloha na okraji vnitřního centra a tzv. sběrného okruhu, který byl vnímán jako urbanisticko-funkční celek,¹⁶ cíleně v té době řešený soutěžemi. Útvar hlavního architekta se podílel na vypracování podrobných směrnic soutěží, rovněž pro OD Kotva, diskutoval a koordinoval je s orgány památkové péče. Společ-

⌒
J. Albrecht, J. Kadeřábek, K. Prager, M. Vajzr, projekt ze soutěže na ideové urbanistické a dopravní řešení centra hl. m. Prahy zabývající se tehdy velmi pokrokově pěším provozem na staroměstském okruhu, tvořícím obchodní centrum Prahy. Z návrhu je zřejmý předpokládaný rozsah asanací v území i zamýšlené dopravní vazby. (Soutěž na ideové urbanistické a dopravní řešení centra hl. m. Prahy. *Architektura ČSSR*. 1961, roč. 20, č. 3, s. 158.)

16 Podrobně viz PROCHÁZKA, Milan. Perspektivy přestavby pražského centra. *Architektúra & Urbanismus*. 1969, roč. 3, č. 4, s. 15–22.

ným znakem architektonicko-urbanistického řešení těchto prostorů bylo situování soudobých objektů.

Okruh vedl od Švermova mostu, u něhož se plánovala výstavba dominanty nového mezinárodního hotelu (soutěž na architektonické řešení mezinárodního hotelu u jižního předmostí Švermova mostu, 1965–1966), přes uvažovanou asanovanou a rozšířenou ulici Revoluční, na náměstí Republiky s dominantou moderní koncertní síně, obchodního domu a mezinárodního hotelu (soutěž na řešení prostoru náměstí Republiky a budovy koncertní síně v Praze, 1965–1966 a 1967–1968, 3. fáze soutěže na koncertní dům na náměstí Republiky probíhající souběžně se soutěží na Kotvu;¹⁷ obchodní dům Prior, 1969; mezinárodní hotel 1970¹⁸). Dále sběrný okruh navázal na Příkopy a Národní třídu, kde se vskutku realizovaly projekty, uvádějící do historické zástavby kontrastní moderní architekturu (viz soutěž KPÚ Praha na objekt Státního nakladatelství dětské knihy na Národní třídě v Praze, publikovaná 1963; soutěže na dostavbu Národního divadla, 1962 a 1964) a výstavba tzv. O2 či PRIOR 2, budoucího OD Máj (vyzvaná soutěž 1971).

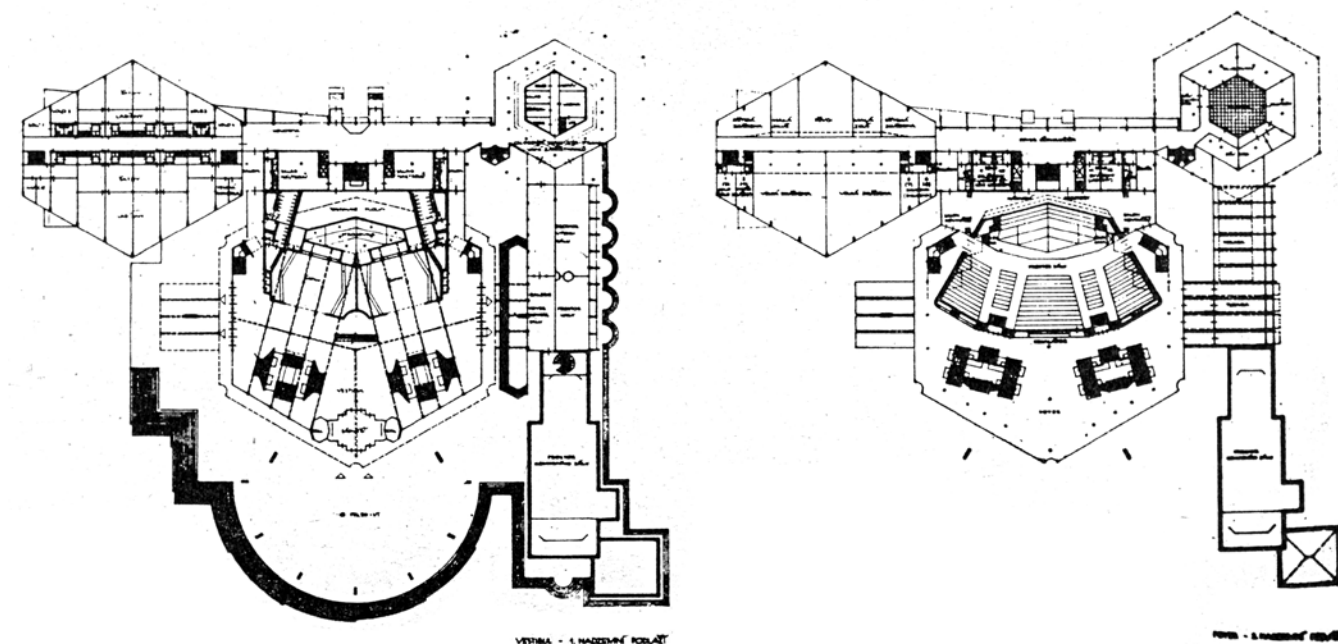
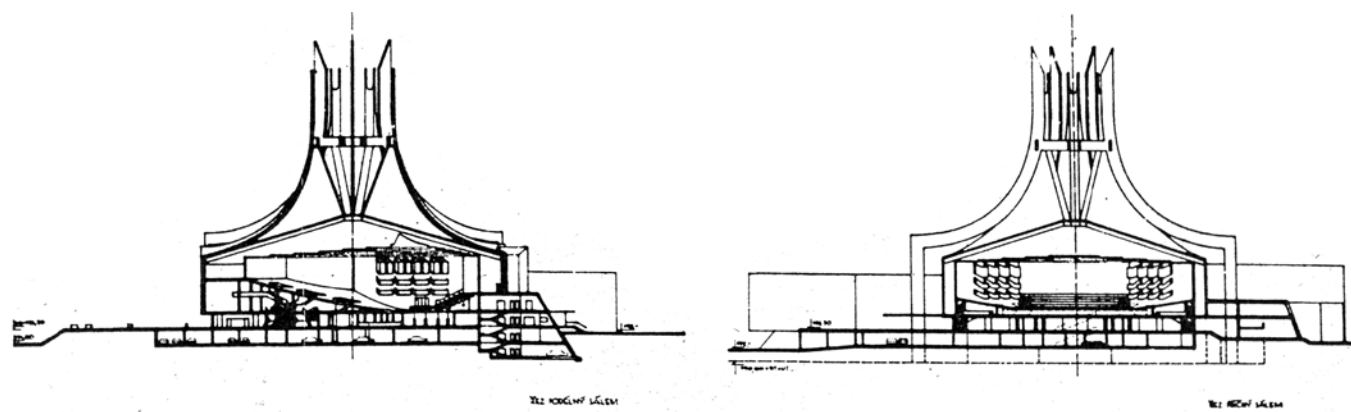
⌒
Sběrný okruh se zakreslením budoucí koncertní síně architektů Ivo Loose a Jindřicha Malátka. (PROCHÁZKA, Milan. Perspektivy přestavby pražského centra. *Architektúra & Urbanismus*. 1969, roč. 3, č. 4, s. 15–22.)

V soutěžích lokalizovaných na náměstí Republiky se porotci a též soutěžící opakovali – např. v námi sledované soutěži na OD Kotva byly vyzvány dva vítězné kolektivy z 2. fáze předchozí soutěže na řešení koncertní síně, a to kolektiv Ing. arch. Gustava Šindelky a kolektiv Ing. arch. Ivo Loose a Ing. arch. Jindřicha Malátka, protože byli s lokalitou dobře obeznámeni.

I přes iniciativu zacetit a dostavět náměstí Republiky, tyto snahy zůstaly jen na papíře, a OD Kotva tak byl dlouhou dobu jedinou úspěšnou realizací na tomto místě, která ale nemohla rozvinout předpokládané urbanistické vazby (třeba navázáním na hexagonální formu koncertní síně I. Loose a J. Malátka, která by tak získala echo v projektu OD Kotva). Tím, že se tyto plány nerealizovaly, byla kontrastní forma OD, soutěžemi prosazovaná a dnes tak často kritizovaná, v realizaci umocněna.

17 TODL, Luděk. Soutěž na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru náměstí Republiky s koncertním domem v Praze. *Architektura ČSSR*. 1969, roč. 28, s. 139.

18 EDEL, Zdeněk. Soutěž na hotel Čedoku v Praze. *Architektura ČSR*. 1971, roč. 30, s. 205–211.

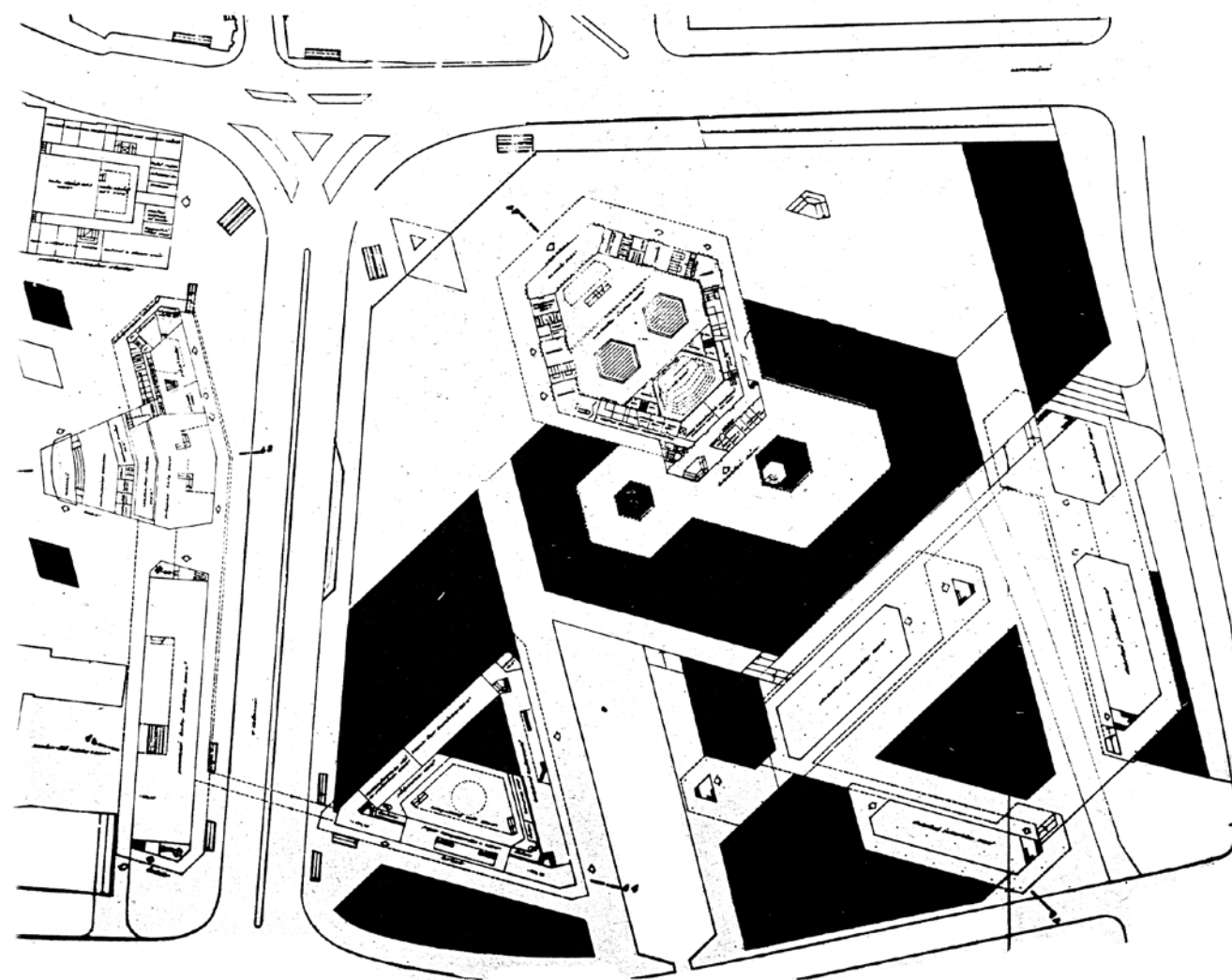
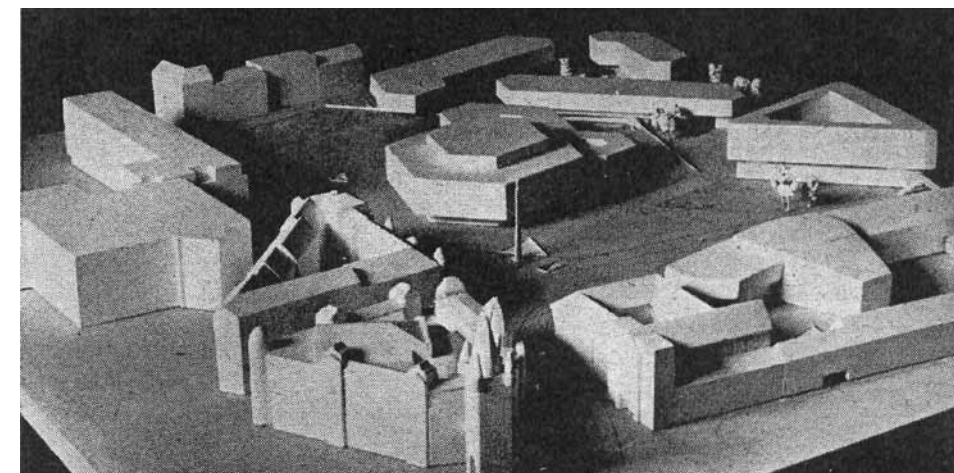

Jak jsme již řekli, schválení Směrného územního plánu mělo vliv i na vypisování soutěží, jelikož Útvar hlavního architekta (založen 1961) jejich pořádání v Praze podporoval i organizoval. Prověřovat velké investice formou soutěží ukládala i *Vyhláška Státního výboru pro výstavbu č. 154/1959 Úředního listu Státního výboru pro výstavbu ze dne 14. 7. 1959, o soutěžním řádu pro soutěže na konceptní projektová řešení*. V obecné rovině můžeme dokonce soutěže 60. let v Praze, ale i v celorepublikovém měřítku, nazvat jistým fenoménem – kvantitativním i kvalitativním. Soutěže na významné stavby byly v Praze pořádány až do začátku sedmdesátých let nejsystematičtěji a početně nejvíce v celé republice – šlo jak o soutěže architektonické, tak urbanistické či kombinované. Z 229 soutěží zmapovaných na území dnešního Česka v dříve zpracovávaném výzkumu *Architektonické a architektonicko-urbanistické soutěže šedesátých let 20. století publikované na stránkách časopisů Architektura ČSR/ČSSR a Československý architekt*,¹⁹ který současný projekt rozvíjí, jich

I. Loos – J. Malátek, návrh z druhé fáze soutěže na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru a budovy koncertní síně v Praze, 2. fáze 1967–1968, 2. cena 2. fáze. Půdorysy a řezy. (TODL, Luděk. Soutěž na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru náměstí Republiky s koncertním domem v Praze. *Architektura ČSSR*. 1969, roč. 28, č. 3, s. 139.)

U D

G. Šindelka, návrh z druhé fáze soutěže na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru a budovy koncertní síně v Praze, 2. fáze 1967–1968, 2. cena. (TODL, Luděk. Druhá fáze omezené, neanonymní soutěže na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru náměstí Republiky s koncertním domem v Praze. *Architektura ČSSR*. 1969, roč. 28, č. 3, s. 140.)

¹⁹ Výsledkem výzkumu byl podrobný soupis architektonických a architektonicko-urbanistických soutěží. K podrobné analýze pak byly vybrány tyto charakteristiky soutěží: statistické hodnocení, ideový

v Praze proběhlo 69 (tedy 30 % ze všech zmapovaných soutěží; 58 soutěží bylo architektonických či architektonicko-urbanistických, 11 urbanistických). Soutěže řešily téměř všechny typologické druhy, tedy i stavby obchodní. Za budoucí vývoj Prahy cítili tehdejší režim, instituce, ale i architekti a urbanisté velkou zodpovědnost, dá se hovořit i o jistém pragocentrismu. Pokud by se všechny tyto záměry realizovaly, podoba Prahy by dnes byla podstatně jiná – ovšem většina soutěží zůstala jen na papíře a mnozí tak toto velké úsilí i kritizovali jako mrhání pracovní silou, časem a investicemi, neboť architekti je většinou zpracovávali nad rámec pracovní doby – ačkoli existovaly snahy, aby se soutěže staly pevnou pracovní náplní projektových ústavů.²⁰ Ovšem veřejné soutěže na obchodní stavby se vypisovaly jen okrajově (3), a to právě na velké OD. Neměly tady vliv na probíhající diskusi o vývoji typologie (ovšem u jiných druhů staveb měly) a zřejmě ani neproběhla výstava návrhů, umožňující veřejné srovnání výsledků a diskusi, jak bylo po takových akcích běžné.²¹

PUBLIKOVANÉ SOUTĚŽE NA OBCHODNÍ STAVBY

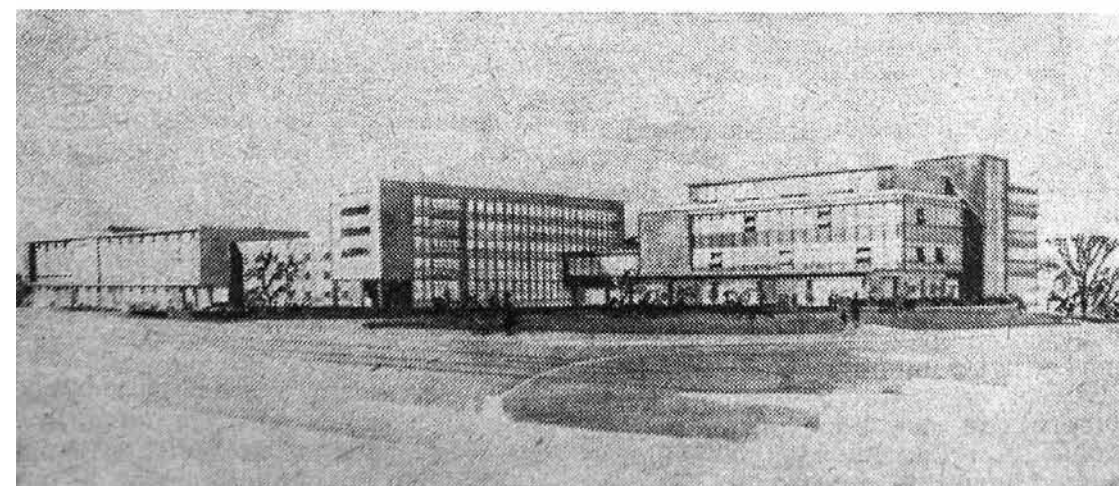
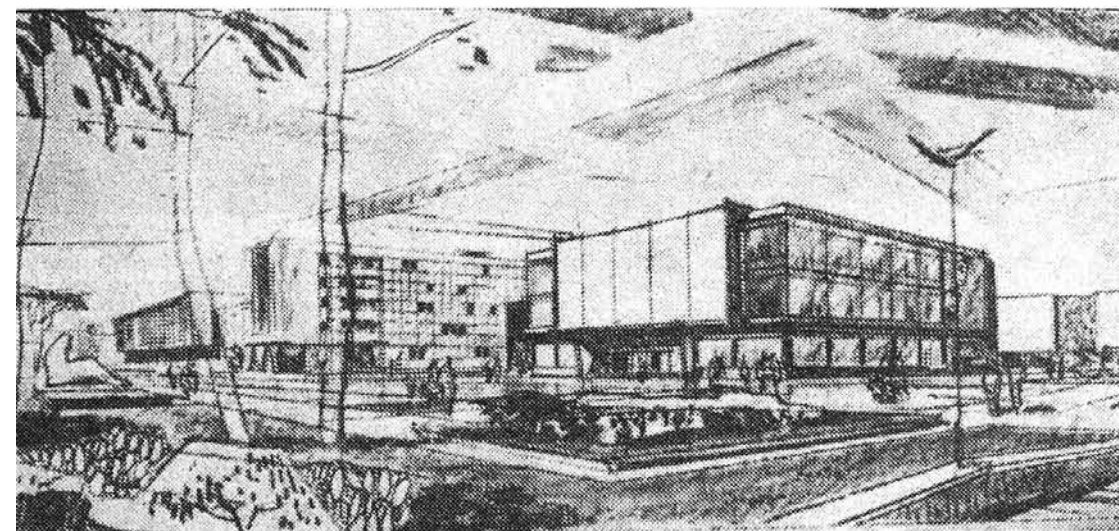
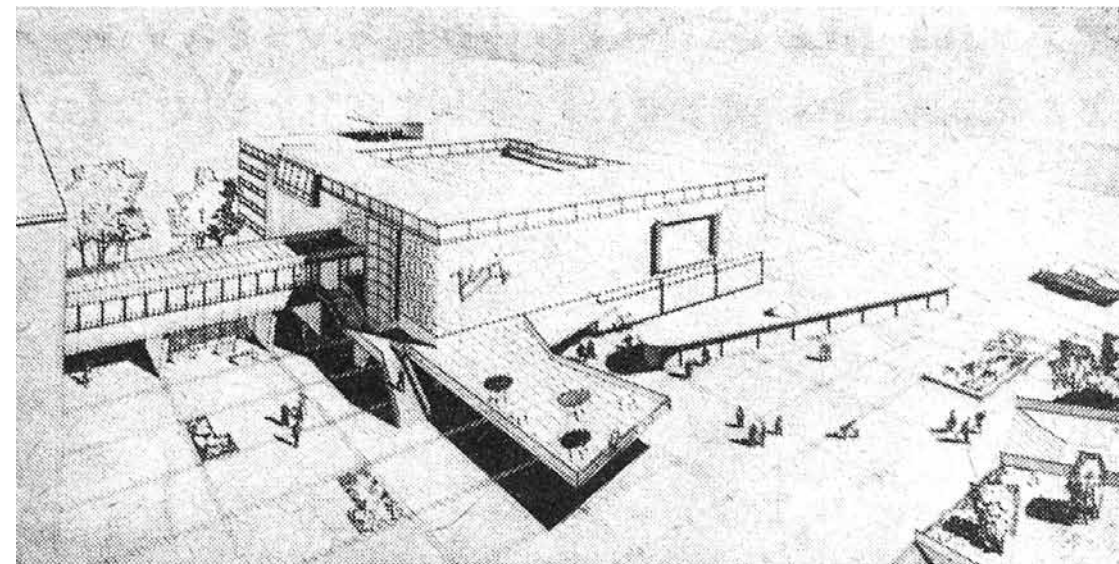
V oblasti služeb nalézáme v soutěžích šedesátých let dvě zásadní témata – obchodní domy a hotely (příčemž tyto dva typologické druhy bývaly i spojovány).²² Publikované soutěže na obchodní stavby se v profesních periodících objevily jen na začátku a v závěru období (zejména v Praze) a nemůžeme tedy tvrdit, že by do vývoje dané typologie zasáhly, jako tomu bylo např. u divadelní architektury a dalších, kde byly cíleně vypisovány i za účelem zlepšení typologických řešení. U vypsání soutěží bylo evidentně cílem získat nejlepší a variantní řešení konkrétního úkolu, ačkoli se zde objevuje i jedna soutěž zacílená na typová řešení. Státní projektový ústav obchodu, typologicky příslušný, mohl vypisovat i vnitroústavní soutěže, které mohly variantní typologická řešení prověřovat, ale nemáme k nim dostatek informací. Tak i odborná diskuse nad tak nepočetnými výsledky soutěží (jak ji např. známe ze zmíněného divadelního prostředí) a výstavy soutěžních návrhů nemohly být systematické a přinášet další impulsy. I přes to vyjmenujeme v letech 1960–1969 na stránkách odborných periodik (protože jedině zde se dají systematicky sledovat) publikované soutěže vypisované v součinnosti s dalšími zmíněnými organizacemi, zejména PRIOR, obchodní domy, generální ředitelství v Bratislavě s tím, že zmíníme i soutěž nepublikovanou.

a teoretický vliv soutěží, legislativa a právní dokumenty, vliv na projektovou praxi, průběh a realizace soutěží, význam soutěží pro architektky, práce porot, vliv soutěží na vývoj architektonické formy a jednotlivých typologií, otázka propojení funkce a formy. Viz POPELOVÁ, Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století publikované na stránkách periodik Architektura ČSR / ČSSR a Československý architekt*. Dizertační práce. Praha: Fakulta architektury ČVUT v Praze, 2011. POPELOVÁ, Lenka. Architektonické a architektonicko-urbanistické soutěže šedesátých let. Jejich specifický přínos v dějinách československé architektury. *Architektúra a urbanizmus*. 2013, roč. 47, č. 47, s. 34–51; POPELOVÁ, Lenka. Vliv architektonických soutěží konce padesátých let a šedesátých let na vývoj architektonické formy. *Architektúra a urbanizmus*. 2014, roč. 48, č. 1–2, s. 54–73.

20 VÁVRA, Zdeněk. Zásady pro pořádání a využití architektonických soutěží. *Československý architekt*. 1963, roč. 9, č. 4, s. 4.

21 Podrobněji POPELOVÁ, Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století*, s. 51–52.

22 Viz např. SIROTEK, Jaromír. Obchodní domy na Kamennom náměstí v Bratislavě. *Architektura ČSSR*. 1969, roč. 28, s. 351–357.

⌈
Zbyněk Tichý, Václav Zoubek, Jaroslav Peklo, vítězný návrh ze soutěže na OD v Plzni, 1960 (SÝKORA, Miloslav. Užší soutěž na obchodní dům v Plzni. *Československý architekt*. 1960, roč. 6, č. 22, s. 3).

V roce 1960 vypsal Krajský projektový ústav Plzeň **užší vnitroustavní architektonickou soutěž na budovu obchodního domu Zdroj v Plzni**²³ v prostoru bývalé Moskevské, dnes Americké třídy (vypsáno 1960, odevzdání do srpna 1960; 1. cena Zbyněk Tichý, Václav Zoubek, Jaroslav Peklo; 2. cena F. Lojda; vyzváno pět kolektivů; realizace vítězným týmem 1965–1968). Šlo o největší plzeňský obchodní dům, budovaný jako součást nového městského centra vybavenosti, ve své době nejmodernější v celé republice. Soutěž otevřela otázku podoby moderního obchodního domu – měl mít prodejní plochy ve velkoprostorových variabilních podlažích, řešených co nejprehledněji a rozdělených podle příbuzných sortimentů zboží; důležitým parametrem byla racionálnost pohybu zákazníků, zaměstnanců a zboží, standardem byly eskalátory a rychlovýtahy. Kromě přízemí byl obvodový plášť většinou bez otvorů, což umožňovalo fasádu zajímavě strukturálně pojednat a neřešit (někdy problematické) souvislosti mezi prodejní plochou a fasádou. Vnitřní zařízení tvořily typizované stavebnicové systémy. Jisté kvality si tento projekt uchoval dodnes, i když nevyhovuje nárokům na moderní obchodní centra (což je ale jiná typologie). Jeho současná modernizace ukazuje, že je možné ho funkčně využít a ani jeho estetika svým způsobem nestárne. Bohužel už byl ale nenahraditelně ztracen urbanistický kontext místa demolice okolních objektů.

O **veřejné anonymní architektonické soutěži na vzorové řešení vnitřního zařízení obchodních domů pro kompletní sortiment průmyslového zboží**²⁴ (1. 11. 1963 – 31. 3. 1964) nemáme podrobnější informace, nicméně z názvu vyplývá, že byla snaha variantně prověřit typová řešení (stavebnicové systémy OZAP, zde ve vztahu k jednomu druhu sortimentu) a můžeme se domnívat, že podobných např. vnitropodnikových soutěží probíhalo více.

S velkým odstupem byla v roce 1969 publikována námi sledovaná **veřejná kombinovaná anonymní soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na náměstí Republiky**, které se budeme věnovat

↩
Soutěžní návrh na ideové architektonické a urbanistické řešení administrativního centra na náměstí Pankrác-Centrum v Praze 4, 1970. Autoři návrhu: Václav Hacman, Vladimír Toms – 2. cena. Zakreslený podklad předchozího návrhu sousedního Obchodního domu domácích potřeb architektky Aleny Šrámkové (napravo). Soukromý archiv Václava Hacmane.

samostatně.²⁵ V časopise Československý architekt byly publikovány jen tři nejvýše oceněné návrhy se stručným popisem, akcentujícím nejlepší skloubení všech složek u návrhu Věry a Vladimíra Machoninových a dobrou přizpůsobivost šestiúhelného rastru pozemku i funkci budovy, řešené soudobou architektonickou formou. Vítězný návrh je příkladem typologicky pokročilého velkoprostorového variabilního obchodního domu (největšího v republice), který ale nevybočuje z tehdy sdíleného názoru na danou typologii. To snad jen svou velikostí, nekonvenční dispozicí, danou i tvarem pozemku, a efektivitou a přehledností prodejní plochy s minimem svislých prvků vázaných na u nás téměř ojedinělé reálné užití šestiúhelné sítě. Vysoce hodnocena byla i efektivní provázanost jednotlivých sekcí, dobrá návaznost prodejních ploch na skladové prostory i řešení dopravy zboží i pohybu zákazníků.²⁶

Roku 1969 proběhla **omezená soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na centrálním náměstí v Praze 4 na Pankráci**, který pak v dalších stupních zpracovávala vítězka Alena Šrámková.²⁷ K realizaci velkolepého centra Pankráce ale nedošlo, a tedy ani k realizaci OD.²⁸ Zajímavé možné ztvárnění OD vidíme na přiloženém řezu z archivu Václava Hacmane, který do centra navrhoval v detailu přilehlé administrativní budovy.

Souběžně se soutěží na OD Kotvu probíhala **soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na Tylově náměstí v Praze** (15. 10. 1969 – 15. 4. 1970; vypsal o ředitelství Prior – obchodní domy; 1. cena Václav Hacman; 2. cena snížená César Grimmich, Jaromír Liška, Jiří Rathouský (technologie provozu a vnitřní zařízení); 2. cena snížená Jaroslav Paroubek a Arnošt Navrátil; zasláno 53 projektů; nerealizováno). Mělo se jednat o druhý nový plnosortimentní OD a na Tylově náměstí se měly vybudovat i velkokapacitní garáže. Ze soutěže se dochovaly veškeré materiály i katalog oceněných a odměněných návrhů.²⁹ Mnozí členové poroty této soutěže byli porotci i v soutěži na Prior na náměstí Republiky,³⁰ nebo byli mezi oceněnými soutěžícími. I kritéria hodnocení byla obdobná jako v předešlé soutěži: zejména variabilita obchodního domu, racionálnost pohybu zákazníků, zaměstnanců a zboží, moderní forma. Provozně-dispoziční podmínky byly velmi precizně stanoveny zadáním soutěže na základě zmíněných analýz, které se týkaly i OD Kotva. K hodnocení bylo přizváno opět mnoho expertů. Vítězný projekt Václava Hacmane dle poroty naplnil představu o soudobém velkoprostorovém obchodním domu jak z hlediska dispozice, tak i formy, a nejlépe vyhověl „současným názorům na úroveň prodeje“: jednoduchá kubická forma, definovaná i samotným pozemkem, skrývala univerzální, variabilní vnitřní prostor.³¹ Autor rozehrál svou fantazii zejména na nekonvenční fasádě pročleněné svislými a vodorovnými zářezy

23 Viz Československý architekt. 1960, roč. 6, č. 21, s. 4.; Československý architekt. 1960, roč. 6, č. 22, s. 3; SUDA, S. Nový obchodní dům v Plzni. Československý architekt. 1968, roč. 14, č. 24–25, s. 4; Obchodní dům na Moskevské náměstí v Plzni. Architektura ČSSR. 1967, roč. 26, s. 342–344; KLÍMA, Petr. Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975. Praha: Vysoká škola uměleckopřůmyslová v Praze, 2011, s. 94–97.

24 Československý architekt. 1963, roč. 9, č. 20, s. 4. Československý architekt. 1963, roč. 9, č. 23, s. 2; Československý architekt. 1964, roč. 10, č. 15–16, s. 5.

25 Veřejná kombinovaná anonymní soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na náměstí Republiky v Praze. Československý architekt. 1969, roč. 15, č. 10–11, s. 8. EDEL, Zdeněk. Soutěž na hotel Čedoku v Praze. Architektura ČSR. 1971, roč. 30, č. 5, s. 205–211. PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky. Československý architekt. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3.

26 Podrobněji viz kapitola I.2

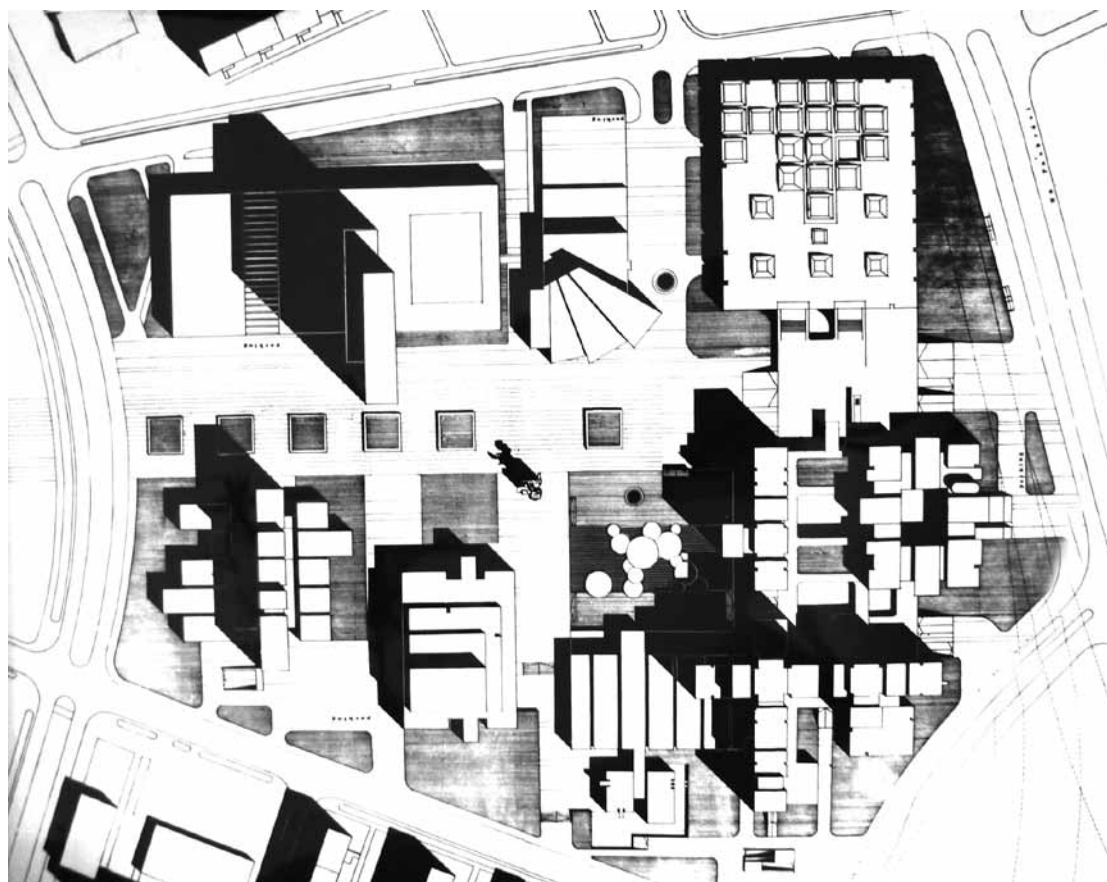
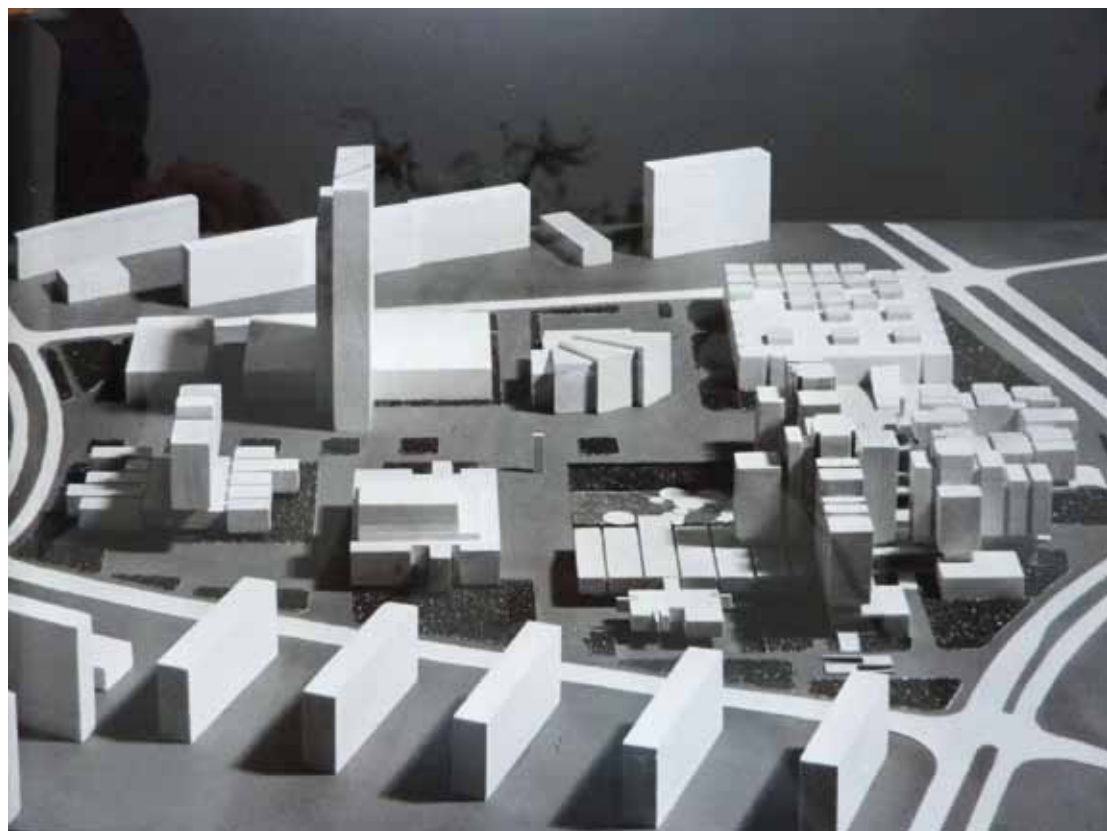
27 KLÍMA, Petr. Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975, s. 34–37.

28 Československý architekt. 1969, roč. 15, č. 22–23, s. 8.

29 Viz archiv Václava Hacmane.

30 Porota: Jiří Moravec (předseda), Vlastislav Kuna, Vladimír Habanec, Zdeněk Edel, Z. Holub, Anton Rokošný, Eduard Zajko, Emil Zörner, Jaroslav Peklo.

31 EDEL, Zdeněk. Obchodní dům na Tylově náměstí. Československý architekt. 1971, roč. 17, č. 2, s. 2.

Soutěžní návrh na ideové architektonické a urbanistické řešení administrativního centra na náměstí Pankrác-Centrum v Praze 4, 1970. Autoři návrhu: Václav Hacímac, Vladimír Toms – 2. cena. Zakreslený podklad předchozího návrhu sousedního Obchodního domu domácích potřeb architektky Aleny Šrámkové (napravo nahoře). Směrným podkladem pro urbanistické řešení tohoto administrativního centra byl původní urbanistický koncept náměstí Františka Smolíka a Zdeňka Císaře z r. 1961. Soukromý archiv Václava Hacímac.

(evidentně využil své zkušenosti z projektování hotelu InterContinental). Jak jsme již řekli, po vyhoření parcel na Národní třídě opadl zájem o budování OD na Tylově náměstí. „Ačkoli bylo řečeno, že vítězové soutěží na Kotvu a Tylovo náměstí se zúčastní soutěže“ na tuto novou parcelu, nedošlo k tomu, a podle slov V. Hacímac s ním již Prior dále v této záležitosti ani nekomunikoval, ačkoli další architekti z této soutěže k účasti vyzváni byli.³²

Nepublikovaná již byla akce, která probíhala z iniciativy ministerstva vnitřního obchodu a ředitelství OD Prior, **vyzvaná soutěž na obchodní dům Prior na Národní třídě** (únor – květen 1971). Pro její význam srovnatelný s OD Kotva ji ale zmíníme. Již v roce 1967 na toto atraktivní místo projektoval Karel Prager velkolepý Dům techniky s Československým střediskem architektury a výstavby – k realizaci ale nedošlo. V roce 1971 i na základě této studie byla vypsána vyzvaná soutěž na obchodní dům (tzv. 02, PRIOR 2), který měl sousedit už jen s Domem techniky. Soutěže obeslali architekti z odborných projektových ústavů – Ivan Matušík, kolektiv Růžena Žertová a Zdeněk Řihák, kolektiv César Grimmich a Jaromír Liška, trojice mladých architektů z progresivní liberecké „Školky“ SIAL – Miroslav Masák, John Eisler, Martin Rajniš – a Karel Prager, který „byl s parcelou svázán výše zmíněným projektem“.

Vítězové Masák – Eisler – Rainiš navrhli velkoprostorový „krabicový objem“ rozrušený dynamicky stupňovitě uskakující fasádou. Technoidní forma odkazovala k mašinstickým vizím britských architektů Jamesa Stirlinga a Jamese Gowana (viz např. knihovna Fakulty historie v Cambridge), předjímajícím high-tech. V našem prostředí byla tato stavba něčím mimořádným, stejně jako u dalších projektů SIAL (ovšem i další návrh ze soutěže, „brutalistní kreace“ I. Matušíka by působila obdobně). Stavbě dominovalo „seříznuté nenároží“, tvořené ustupováním hmot pater; řešení „bořilo“ tradiční představu obchodního domu – stejně jako prosklená eskalátorová hala na opačné straně objektu (dynamický prvek pohybu se tehdy objevil v návrzích Archigramu či souběžně řešeného Centre Pompidou, realizace 1977) a zvýrazněné detaily technických vedení a výtahů i obklad fasády nerezovými prolamovanými plechy. Přes krček, v němž byla pasáž a v patrech garáže, se měl OD propojit s Domem techniky. Navržená ocelová konstrukce měla modul 12 x 12 metrů. V roce 1971 vznikl projektový úkol (Dům techniky už nezohledňoval) a v následných krocích se forma objektu proměňovala do dnešní podoby. Půdorys zůstává maximálně volný s důrazem na humánnost, ale taky praktické zřetele – separaci toku zboží, pohyb zaměstnanců a zákazníků. Ovšem volná dispozice nebyla, až na navržené parkování ve 4. NP, od tehdejší produkce obchodních domů nijak odlišná. Eskalátorová hala představovala zcela nový prvek ztvárnění obsluhujících prostor, které do té doby stály spíše v pozadí hlavní hmoty obchodních domů.³³ U tohoto OD již byly památkové hodnoty rozpoznány a i přes velké diskuse o jeho prohlášení kulturní památkou k tomuto prohlášení došlo.

Z výše uvedeného vidíme, že v soutěžích se vyvíjel spíš názor na formu konkrétního OD než samotná typologie, která už byla víceméně ustálená a odlišuje se jen dle tvaru pozemku a detailů.

³² Rozhovor s Václavem Hacímacem 6. 6. 2018.

³³ Typologické srovnání viz MOOS, Jiří. *Srovnávací typologická studie obchodních domů 60. a 70. let*. Praha: 2017. Nepublikovaný text.

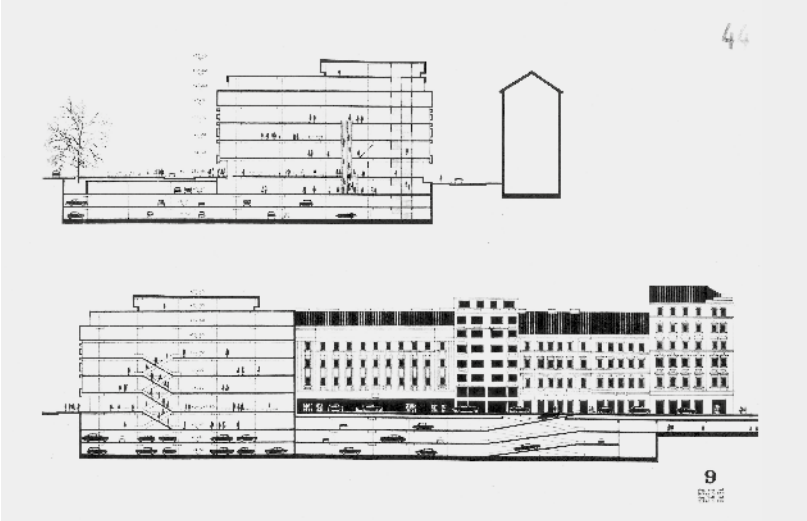
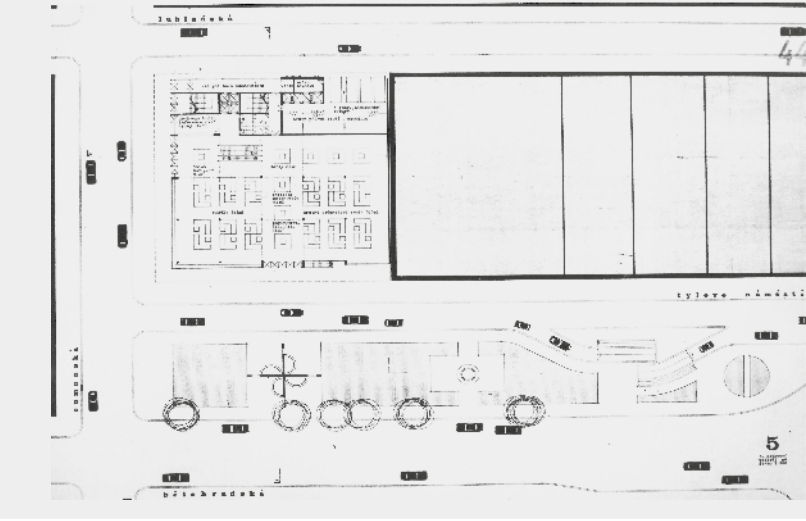
⌂

a	b
c	d
e	f
g	h

a) Sborník projektů ze soutěže na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na Tylově náměstí v Praze, 1969–1970 (Obchodní domy Prior Bratislava. Soutěž na výstavbu OD Prior v Praze 2, Tylovo náměstí. Nedatováno, nestránkováno. Soukromý archiv Václava Hachmace.)

b, c, d) Václav Hachmac, vítězný projekt ze soutěže na OD Prior na Tylově náměstí v Praze. Perspektiva a půdorys. (Obchodní domy Prior Bratislava. Soutěž na výstavbu OD Prior v Praze 2, Tylovo náměstí. Nedatováno, nestránkováno. Soukromý archiv Václava Hachmace.)

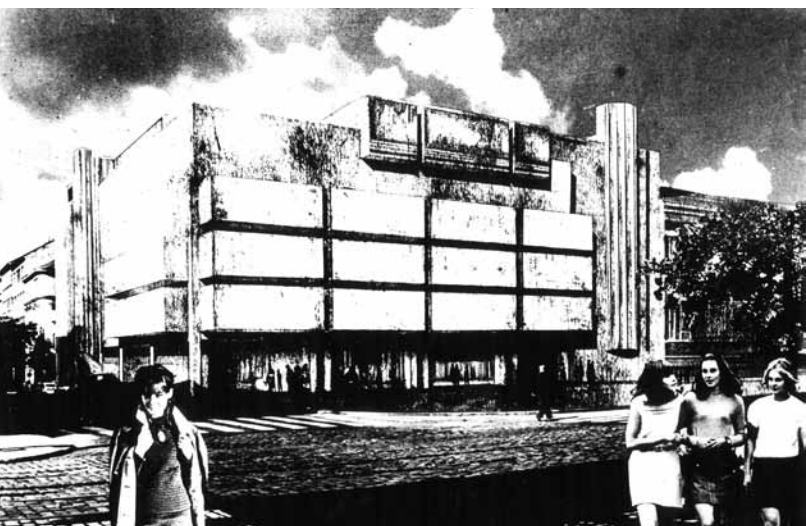
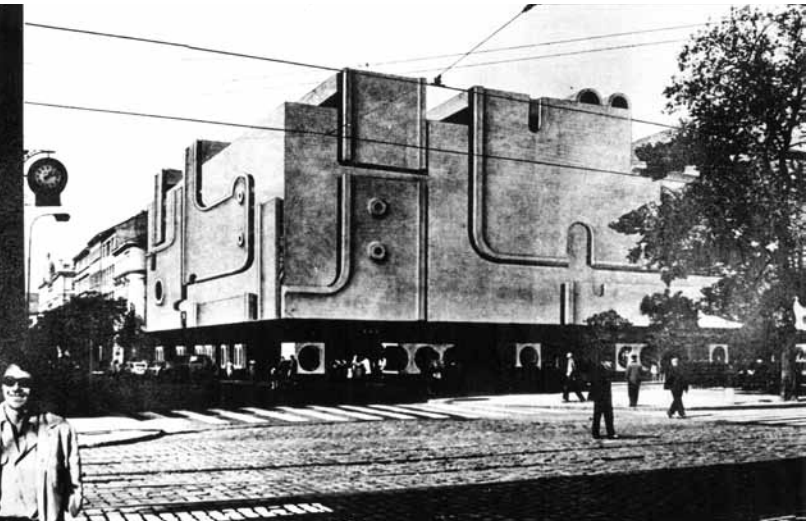
e-h) Oceněné a odměněné projekty ze soutěže na OD Prior na Tylově náměstí v Praze – Jaroslav Paroubek a Arnošt Navrátil, snížená 2. cena; Anděla Drašarová, odměna; Stanislav Nábělek, Michal Sborowitz, Alena Šrámková, odměna; Miloš Janovský, Vratislav Kučera, odměna; Kamil Brabec, Oldřich Dudek, Alexander Novák, odměna (Obchodní domy Prior Bratislava. Soutěž na výstavbu OD Prior v Praze 2, Tylovo náměstí. Nedatováno, nestránkováno. Soukromý archiv Václava Hachmace.)

SOUTĚŽ NA OBCHODNÍ DŮM PRIOR NA NÁMĚSTÍ REPUBLIKY V PRAZE

Cílem veřejné kombinované anonymní soutěž na ideové Architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky v proluce paláce Kotva v Praze ¹³⁴ bylo získat vysoce hodnotný návrh na pokrokové technické, dispoziční, výtvarné a ekonomické řešení OD s plným sortimentem. Nejhodnotnější návrh se měl stát podkladem pro sestavení projektového úkolu a po jeho schválení základem pro realizaci. Soutěž proběhla 1. 6. – 1. 12. 1969, vypsal PRIOR, obchodní domy, generální ředitelství v Bratislavě, po projednání se Svazem architektů ČSSR, ³⁵ jak bylo tehdy běžné u veřejných soutěží. Organizačním zajištěním byla pověřena Architektonická služba, zařízení Svazu architektů ČSSR v Praze 1 – Malá Strana, která tehdy zajišťovala mnohé další soutěže. Soutěž byla vypsána jako kombinovaná, protože jak jsme již zmínili, probíhala současně s III. fází soutěže na koncertní dům na náměstí Republiky. A proto byli k účasti vyzváni dva vítězné kolektivy z 2. fáze předchozí soutěže na řešení koncertní síně: G. Šindelky a I. Loose a J. Malátka. Předpokládalo se, že OD bude zřejmě vystavěn dříve než problematický koncertní sál.

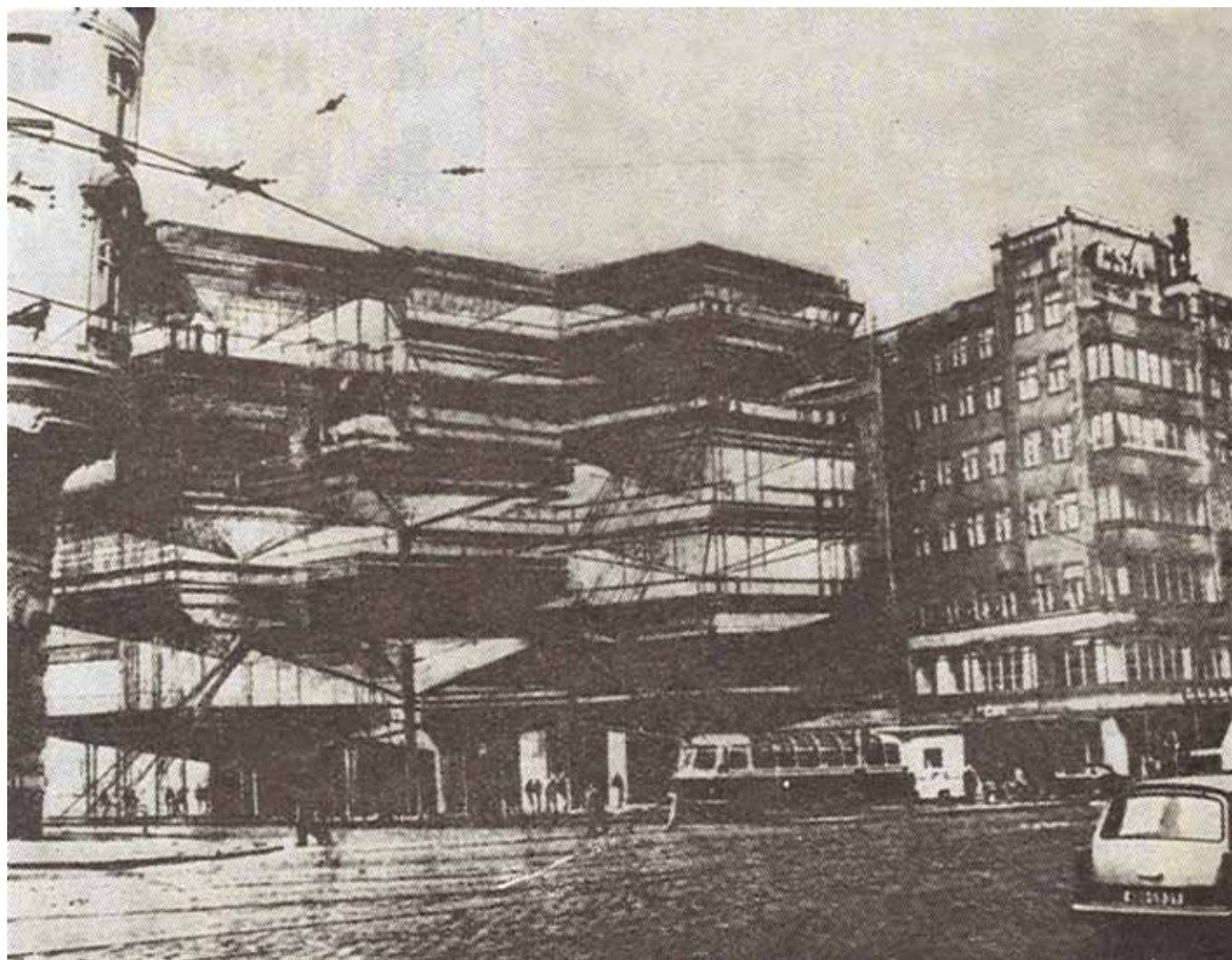
Z dochovaných archiválií byly k dispozici Soutěžní podmínky zpracované v Praze dne 1. června 1969 ³⁶ (ovšem bez směrnic zpracovaných Útvarem hlavního architekta města Prahy a pokynů Památkové péče – urbanistické nároky jsou zřejmě z textu výše, otázky památkové péče vycházely z diskuze o respektování okolních památek a předpokladu archeologických nálezů v místě stavby – jimž se věnují další kapitoly v této knize). Soutěžní podmínky vedle obecného výše zmíněného zadání

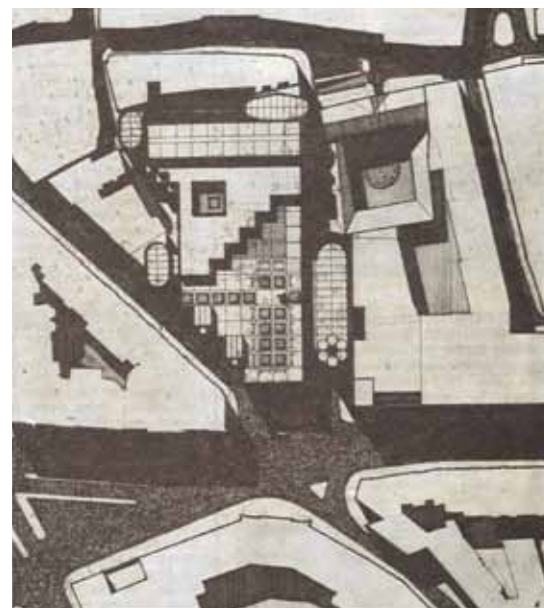
34 K tématu v tisku: Veřejná kombinovaná anonymní soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na náměstí Republiky v Praze, *Československý architekt*. 1969, roč. 15, č. 10–11, s. 8; EDEL, Zdeněk. Soutěž na hotel Čedoku v Praze. *Architektura ČSR*. 1971, roč. 30, s. 205–211. PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky. *Československý architekt*. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3; Dochované archiválie z archivu Václava Hachmace.

35 Svaz architektů ČSSR byl rozhodnutím III. sjezdu 13. března 1969 rozdělen v duchu ústavního zákona o federalizaci na Svaz českých architektů (pod tímto názvem do března 1972) a Zváz slovenských architektov. Odtud změny názvů organizací ve složení členů poroty níže.

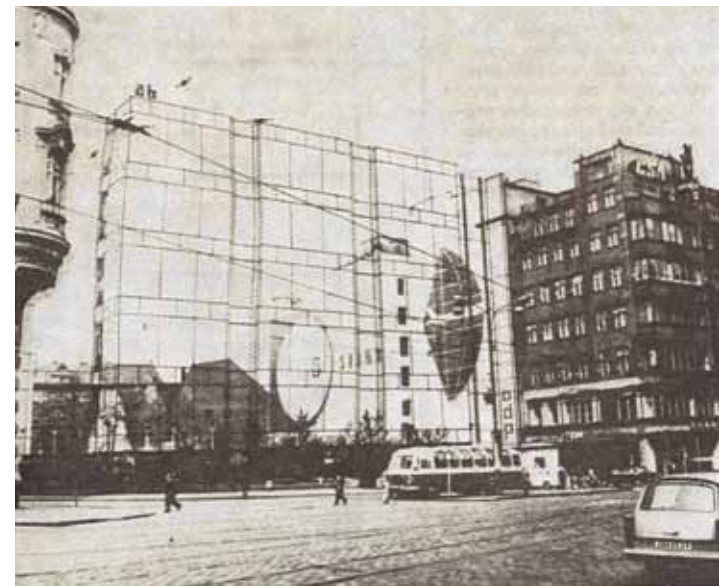
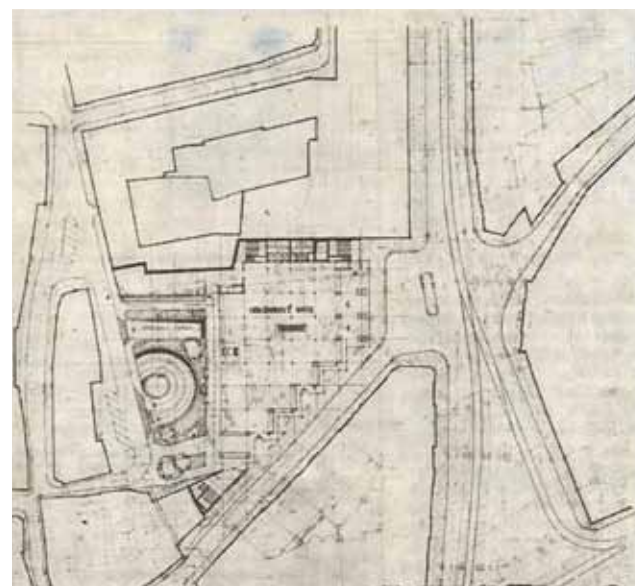
36 Soutěžní podmínky a podklady projednala porota ve své ustavující schůzi dne 28. května 1969.

^
 Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní projekt OD na náměstí Republiky, 1969, 1. cena (Československý architekt. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3.)

^
 Ivo Loos a Jindřich Malátek, soutěžní projekt OD na náměstí Republiky, 1969, 3. zvýšená cena. (Československý architekt. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3.)

^
 Anton Rokošný, soutěžní projekt OD na náměstí Republiky, 1969, 2. cena. (Československý architekt. 1971, roč. 17, č. 1, s. 3.)

obsahovaly seznam soutěžních podkladů a popis obsahu soutěžního návrhu. Vedle celkového urbanistického vyřešení novostavby v měřítku 1 : 500 „*mělo být řešeno i navázání na okolní zástavbu s případným využitím stávajících objektů a nezbytnými asanacemi, rekonstrukcemi, event. jinými úpravami nebo změnami, s vyřešením komunikačních přístupů a příjezdů, parkovacích možností a zeleně.*“³⁷ Je zde seznam všech požadovaných výkresů a dokumentů – průvodní zpráva, jejich formální úprava, data odevzdání a další důležité údaje.

Dále byla určena porota soutěže:

Členy poroty s hlasem rozhodujícím byli:

- za vypisovatele soutěže Ján Křivan, Ing. Eduard Zajko, Ing. Vlastislav Kuna, Ing. Vladimír Habanec;
- za Svaz českých architektů Ing. arch. Zdeněk Přada, Ing. arch. Milan Procházka, Ing. arch. Zbyněk Tichý, Ing. arch. Jiří Moravec;
- za Svaz slovenských architektov Ing. arch. Ivan Matušík.

Náhradní členové:

- za vypisovatele soutěže Dr. Emil Zörner, Ing. Miroslav Kropáček;
- za Svaz českých architektů Ing. arch. František Lopata, Ing. arch. Růžena Žertová;
- za Svaz slovenských architektov Ing. arch. Tibor Gebauer.

Pro komplexnost posouzení návrhů byli vypisovatelem na návrh poroty přizváni experti: Dr. Josef Mayer (posouzení z hlediska památkové péče a ochrany přírody), Ing. Jiří Schwaller (dopravní hledisko, ÚHA), Ing. Miroslav Munclinger (investiční hledisko), Dr. Vladimír Rulf, Ing. Vladislav Valeš a Ing. Zdenka Sajalová (hledisko provozní), Ing. Josef Zeman (hledisko konstrukční). Jak vidíme, v porotě zasedli architekti obeznámení s danou typologií, a již jsme řekli, že se s nimi setkáváme i u dalších soutěží. Soutěžní porotě zůstává vyhrazeno právo povolati si k posouzení soutěžních návrhů i jiné odborníky, kteří nejsou členy poroty, a vyžádat si od nich písemné posudky.³⁸ Sekretářem soutěže jmenoval vypisovatel Ing. arch. Josefa Pokorného, který byl sekretářem mnoha tehdejších soutěží, Ing. A. Paluska byl přezkušovatelem. Byly určeny výše cen a odměn (viz příloha), které nebyly ve své době nijak vysoké. Předpokládalo se též, že se ze soutěžních návrhů uspořádá výstava.

Pro vítězné návrhy byly určeny tyto ceny, později snižené:

I. cena 40 000 Kčs

II. cena 25 000 Kčs

III. cena 15 000 Kčs

K odměnění dalších hodnotných návrhů měla porota k dispozici navíc ještě částku 40 000 Kčs.

Přílohami byly zmíněné směrnice, které soutěži dodal vypisovatel, a velmi precizní stavební program. Soutěžící si mohli vybrat ze čtyř variant stavebního programu o trochu se lišících v dimenzování jednotlivých prodejních ploch. Program určoval plochy dle sortimentní náplně v jednotlivých sekcích a odděleních (předpokládáme, že kalkulace vycházely z výše zmíněných analýz Státního ústavu pro-

jektování obchodu se sídlem v Praze 8, Sokolovská třída č. 1). Od počátku byly tyto kalkulace předimenzované vzhledem k danému pozemku, což se zmiňuje již ve stavebním programu, a soutěž to jen potvrdila, nicméně realizace zvládla.³⁹

Kubatura při zamýšlených 4,4 m výšky měla být 176 000 m³. Užitková plocha: 1. suterén – příjmy a skaldy (6 000 m²), 2. suterén sklady (6 000 m²), 3. suterén garáže (6 000 m²), přízemí zastavěná i užitková plocha (4 000 m²), 1.–3. patro prodej (5 000 m²), 4. ustupující patro administrativa (4 000 m²). Celkem 40 000 m². Celková realizovaná prodejní plocha byla 22 180 m²,⁴⁰ užitková plocha 57 846 m², tedy vyšší než uvažovaná (přidáním patra s restaurací, která byla původně plánována v nižších patrech). Podrobně byla rozpracována náplň zboží a služeb. Sortimentní náplň měla být vedle kompletního potravinářského supermarketu a restaurace a případného lokálního občerstvení doplněna „*všemi sortimentními skupinami průmyslového zboží včetně nábytku, doplněnými o zatím v našich obchodních domech nevedené sortimenty knih, novin a časopisů, květin celého sortimentu dosavadních prodejen ,Zahradnictví‘, potřeb pro automobilisty a motocyklisty (autokosmetika, potahové látky, zahrádky, autovýzbroj – nikoli náhradní díly.*“⁴¹ Služby pak podle tohoto dokumentu měly vskutku velkolepě zahrnout: odvoz zakoupeného zboží do bytu, zásilkovou, dárkovou, stříhovou službu, úpravy konfekce a dohotovování rozpracovaných oděvů, montáže a opravy sportovního vybavení, poradenské služby dodavatelů, opravárny, bytového architekta. Dalšími službami pro návštěvníky měly být: fotoamatérské služba, úvěrová služba a směnárna, kosmetická poradna, úschovna zavazadel, dětský koutek, informační služba, cestovní kancelář, automatická fotoslužba, kadeřnictví, holičství, pedikúra, rychloopravny obuvi a punčoch. Zprostředkovatelské služby přímo v odděleních: pokládání kobereců a podlahových krytin, instalace zakoupeného zboží v bytě, modelové šití, ladění pian a další opravárenské služby. Skladba sortimentní náplně vycházela z plánovaných předpokladů o struktuře maloobchodního obratu s průmyslovým zbožím (jednotlivý sortiment byl procentně naddimenzován) pro denní frekvenci 50 000–55 000 návštěvníků.

Zmíněné čtyři varianty stavebního programu se dělily na dvě skupiny – lišily se možným předpokladem všechny sklady umístit v suterénu, nebo je více či méně situovat mimo objekt či po prodejní ploše (a zachovat jen příruční sklady), ty pak na dvě varianty zohledňující různé poměry prodejní a užitkové plochy. Variantě umenšení skladů a uskladnění zboží přímo na regálech či v příručních skaldech, kombinované s kratší dobou skladování (urychlení výprodeje), byla dávana přednost i kvůli předpokládané technice prodeje i výši obratu. Členění jednotlivých oddělení, distribuce sortimentu – těmto aspektům je věnována většina textu ve stavebním programu, přičemž je zmíněno, že se vychází nejen z platných norem (např. norma zásob na 1 m²), ale i ze zahraničních zkušeností. Závěr dokumentu se týká dimenzování minimálně jednoho patra pro parkování návštěvníků, pro vertikální přepravu návštěvníků dvěma sekcemi eskalátorů a rychlovýtahy a obecných zásad organizace PRIOR při prodeji (pokladny a jejich systémy), sklady a manipulace se zbožím při příjmu a výdeji.

37 Viz *Soutěžní podmínky*, 1969, s. 3. Soukromý archiv Václava Hachmace.

38 *Soutěžní podmínky*, 1969, s. 3-4. Soukromý archiv Václava Hachmace.

39 Svou velikostí přes 60 000 m² se zcela vymykal dané velikostní řadě – malý, střední, velký (7 001–10 000 m²) OD.

40 *Prior Kotva*. Nesignovaný a nedatovaný dokument z archivu Libuše Pražákové.

41 *Stavební program*, 1969 (zřejmě), s. 2. Soukromý archiv Václava Hachmace.

HODNOCENÍ SOUTĚŽE

Dalším dochovaným dokumentem je Zápis o jednání poroty⁴² (sestavající ze *Závěrečného protokolu poroty a Posudkové části*; viz samostatná příloha), zpracovaný v Praze dne 16. února 1970.

Ve stanovené lhůtě bylo předloženo 21 soutěžních návrhů včetně návrhů vy-
zvaných autorů (jeden návrh byl vyloučen pro porušení anonymity, další pro chybě-
jící výkresy). Přezkoušení, posouzení a vyhodnocení zbylých 19 návrhů bylo prove-
dono na 4 plenárních schůzích (7., 22. a 23. ledna a 9. února 1970) za přítomnosti
výše zmíněných expertů, konstrukční hledisko se prověřovalo u návrhu č. 1, což byli
manželé Machoninovi, a projednán byl protest některých porotců proti hodnocení
návrhu A. Rokošného (zřejmě bylo dáno za dost tomu, aby se na prvních příčkách
umístil slovenský architekt).

Porota pak rozhodla rozdělit částku 80 000 Kčs určenou na ceny i odměny ji-
ným způsobem, než bylo v zadání. Výsledky soutěže byly následující: 1. snížená cena
Věra a Vladimír Machoninovi – oceněno nejlepší koncepční řešení všech složek ná-
vrhu, návrh č. 1 (35 000 Kčs);⁴³ 2. cena Anton Rokošný – za zásadní podnětnou myš-
lenku omezení plochy zastavění a dosažení optimální a tím ekonomické míry objemu
objektu, návrh č. 17 (25 000 Kčs); 3. zvýšená cena Ivo Loos a Jindřich Malátek (tech-
nologie provozu a vnitřní zařízení arch. Josef Rathauský, sochařské ztvárnění stěny
akad. sochařka Eva Kmentová) – za myšlenku nalézt nejschůdnější cestu k časově
rychlému uskutečnění výstavby zachováním obytných domů v ulici Králodvorské
a její dobré provozní a velmi kvalitní architektonické zvládnutí, návrh č. 8 (20 000
Kčs), z dalších oceněných se podařilo rozklíčovat projekt Václava Hachmace (4. cena).

V zápisu z jednání poroty se dozvídáme o diskuzi nad zvolenými hodnotícími
kritérii (viz níže) a o průběhu hlasování v jednotlivých kolech i o důvodech vyřazení/
nevýřazení toho kterého návrhu. V prvním kole se hodnotilo zejména splnění pro-
gramových požadavků a správné dimenze provozních ploch a kubatur obestavěných
prostorů a evidentní mimořádné přínosy návrhů – byly tak vyloučeny 4 návrhy. Ve
druhém kole se hodnotilo 15 návrhů a bylo jich 8 vyloučeno.⁴⁴ Ve 3. kole se můžeme
pozastavit nad tím, že pro vítězný návrh z 8 porotců jen 4 hlasovaly pro, 4 proti, při-
čemž hlas předsedy poroty rozhodl ve prospěch vítězného návrhu. Jednoznačným
favoritem byl návrh týmu Loos – Malátek, pro který vlastně hlasovalo nejvíce po-
rotců. V závěrech porota opakovaně konstatovala, že program je předimenzovaný,
což nevhodně ovlivňuje kompozičně-architektonické řešení, prokázala se možnost
zachování okolních památkových objektů i nutnost provedení archeologického prů-
zkumu, podrobně se zabývala dopravní obsluhou OD. Porota se jednomyslně usnes-
la doporučit vypisovateli soutěže, aby se nejvýše oceněný návrh č. 1 stal podkladem
pro vypracování definitivního projektu dle připomínek poroty

42 Podrobně *Zápis o jednání poroty*, 1969, 14 s. Soukromý archiv Václava Hachmace.

43 Co se týče výše cen, jsou ve sledovaném období mírně podprůměrné. Viz srovnání cen POPELOVÁ,
Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století*, s. 83. Výše hlavních cen prodělala ve
sledovaném období velké změny (výši reguloval platný soutěžní řád). Ve druhé polovině desetiletí
výrazně vzrůstají výše prvních cen (respektive všech): 1. cena průměrně 43 tisíc Kčs, 2. cena průměrně
30 tisíc Kčs, 3. cena průměrně 23 tisíc Kčs, odměny (1.–3.) byly rozdělovány v průměrné výši 9 tisíc, 5 tisíc
a 4 tisíce Kčs.

44 Těm byly vplaceny paušální náhrady hotových výloh v částce 2 000 Kčs.

V časopise Československý architekt byly publikovány tři nejvýše oceněné ná-
vrhy. Jelikož tento text je kompaktnější než zmíněný zápis poroty a ve výsledku by-
chom jej stejně jen parafrázovali, dovolíme si jej odcitovat: „*Při posuzování soutěže*
vycházela porota z kritérií, která přispěla k jednotnému komplexnímu hodnocení.
Šlo zejména o rozsah zastavění, úměrnost asanací, při hmotovém řešení o začle-
nění do panoramatu Starého Města. Při architektonickém výrazu šlo mimo obecné
zásady o variabilitu po stránce reklamní. Dále o soulad konstrukce s architekturou,
kvalitu dispoziční a provozní a v neposlední řadě o ekonomii investiční i provozní.“

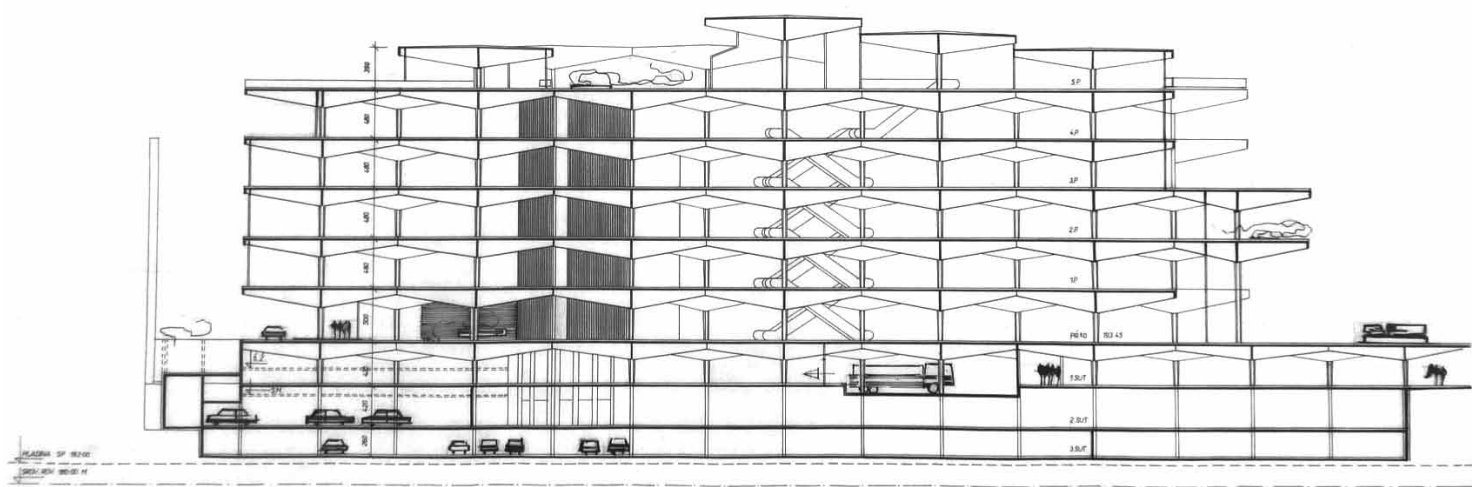
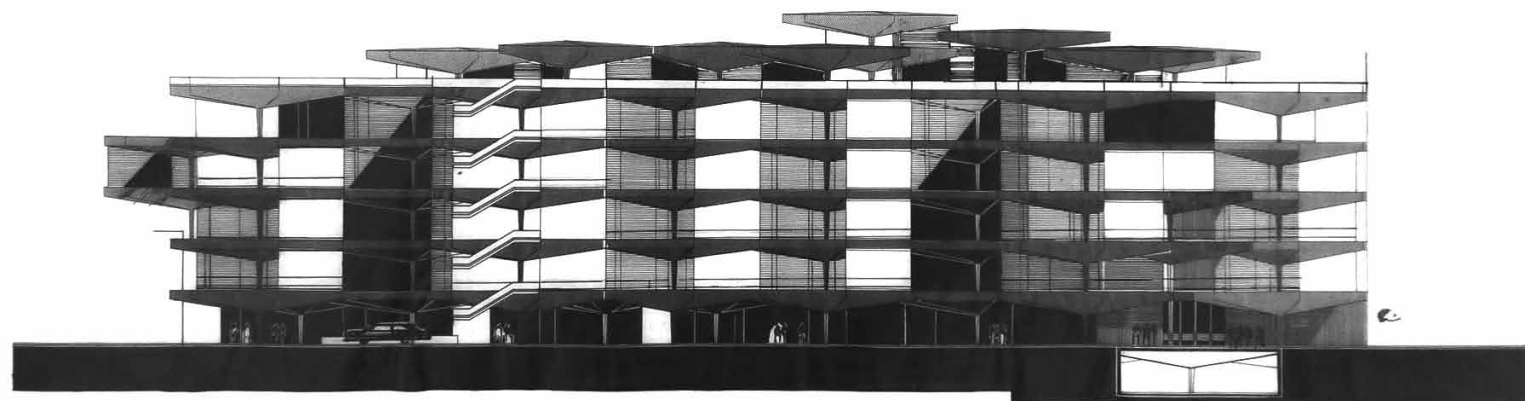
Návrh architektů Věry a Vladimíra Machoninových byl oceněn nejvyšší cenou
za nejlepší skloubení všech složek. Zvolený konstrukční systém šestiúhelníků z oce-
lové konstrukce umožňuje dobré vyvinutí nepravidelného půdorysu, který odpovídá
možnostem zastavění. Zajímavé nekonvenční řešení dispozice a výrazný soudobý ar-
chitektonický projev jsou v souladu s charakterem daného prostředí. Z návrhu není
možno přesně postihnout detailní řešení ploch průčelí. Úprava průčelí je důležitá
nejen ve vnějším účinku, ale i z hlediska nejúčelnějšího provozního využití ploch pro-
dejních podlaží. Prosklené plochy průčelí přinášejí vyšší nárok na celkové uspořádání
vnitřního zařízení. Dispoziční řešení odpovídá nárokům provozu. Dílčí nedostatky do-
pravního řešení jsou odstranitelné bez zásadního vlivu na koncepci objektu.

Návrhu architekta Antona Rokošného byla II. cena udělena za zásadní podnětnou
myšlenku omezení zastavěné plochy a dosažení optimální a tím ekonomické míry obje-
mu objektu. Kladem návrhu je provozní řešení, které spočívá ve vhodném orientování
nástupů, vedení provozních linek a jejich úměrném dimenzování, poměru ploch pro-
dejních a skladovacích. V ostatních složkách projekt nevykazuje mimořádných kvalit.

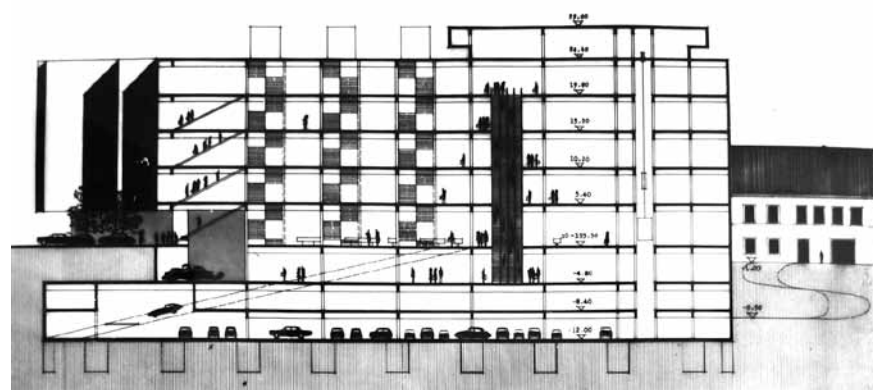
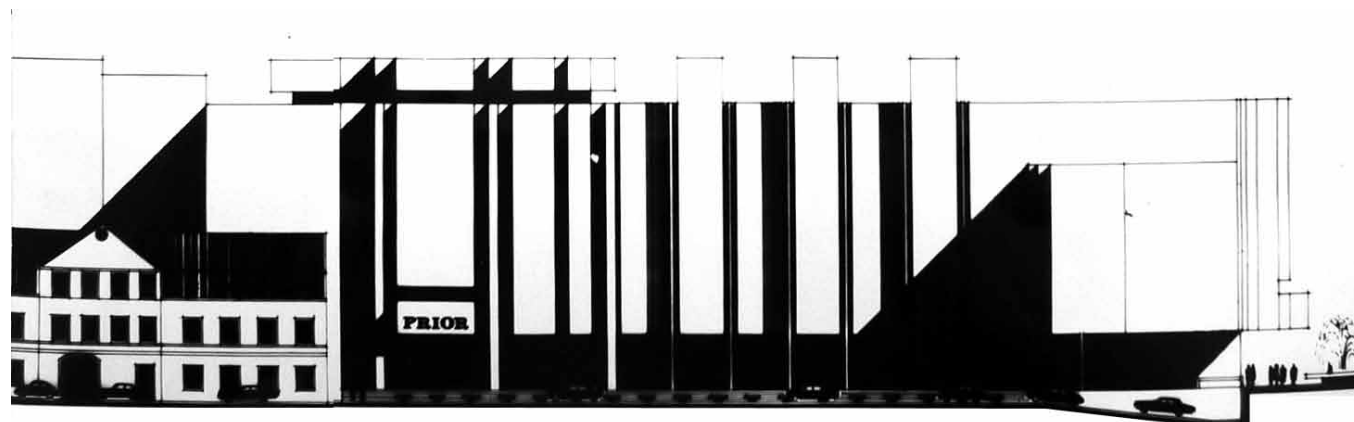
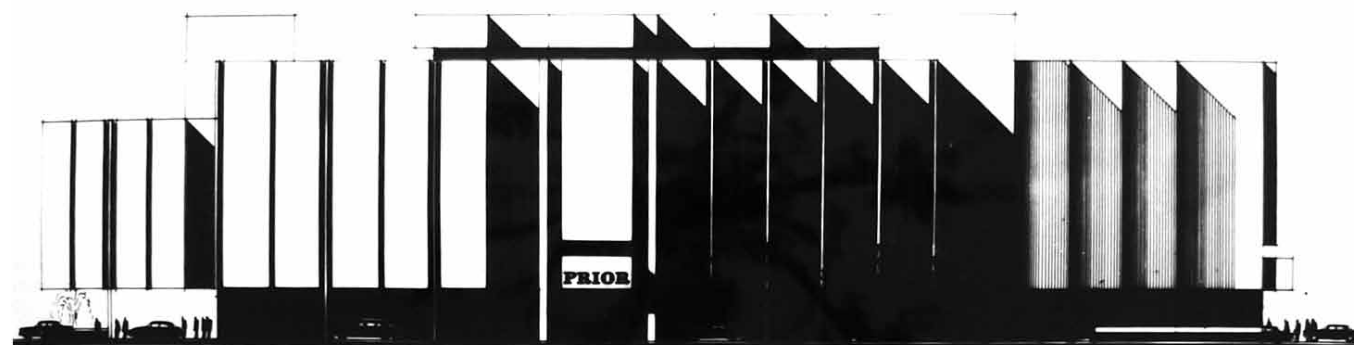
Návrh architektů Ivo Loose a Jindřicha Malátka byl oceněn III. zvýšenou cenou.
Projekt respektuje památkově chráněné objekty a v maximální míře využívá pozem-
ku pro zastavění. Návrh prokazuje velmi výraznou výtvarnou invenci; ve hmotovém
kompozičním členění se však nepodařilo nalézt jednotící myšlenku. Kvalita řešení
byla však zpochybňována tím, že není přesvědčující na tak významném místě ovliv-
nit výsledný účinek budovy omezováním asanací objektů, jejichž cena je jen v tom, že
dočasně plní svou funkci.

(...) Nejvýše oceněné a odměněné návrhy prokazují, že původní program je
nadměrný a že snaha po jeho splnění vede k nepřijatelnému zastavění a vylučuje
alespoň minimální vytvoření volných ploch. Proto je nutno omezit rozsah navrho-
vaného zařízení. Soutěž dále prokázala možnost zachování jednotlivých památ-
kových objektů. Podle názoru zástupce Památkové péče bude nutno provést ar-
cheologický průzkum. Lze tu očekávat nálezy staroměstského opevnění a zbytky
historických objektů. Hodnotné nálezy by bylo vhodné případně využít pro atrak-
tivnost obchodního domu. Výsledek soutěže rovněž přispěl k vyjasnění vzájemných
komunikačních vazeb jak pro vozovou, tak i pěší dopravu. Předložené návrhy pro-
kázaly, že přes složité urbanisticko-architektonické podmínky je možno objekt řešit
zcela soudobými architektonickými prostředky. Přitom je třeba budovu navrhnout
tak, aby se stala pevnou součástí prostoru náměstí (...). Závěrem je třeba si přát,
aby výsledek soutěže byl v dohledné době realizován a stal se tak prvním počínem
zastavby náměstí Republiky a aby veřejnosti byl předán moderní plnosortimentní
obchodní dům.“⁴⁵

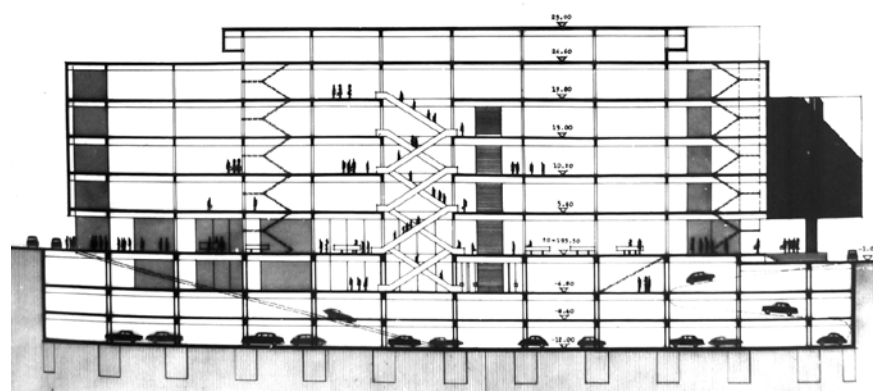
45 PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky, s. 3.

Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, 1969. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Václav Hacman, soutěžní projekt OD
na náměstí Republiky, 4. cena, 1969
(Soukromý archiv Václava Hacmane).

Autoři tří nejvýše oceněných návrhů užili jak velmi uměřená, přísně geometrizovaná řešení po vzoru mezinárodního stylu (A. Rokošný), tak brutalistní plasticko-dynamická (V. a V. Machoninovi), tak i progresivně skulpturální (I. Loos a J. Malátek). Působivým výtvarně dynamickým perspektivám V. a V. Machoninových porota vytýkala až jistou „neuchopitelnost“, neboť šlo spíše o uměleckou studii. Návrh ale ocenila jako nekonvenční, soudobé řešení, vhodné do daného prostředí, vytýkala mu ale nedostatky v dopravním řešení. V porovnání s dřívějšími soutěžními návrhy Machoninových představuje tento návrh pokračování a tříbení jejich svébytné estetiky. Stavba je organizována na šestiúhelném půdorysném rastru, který se organicky přizpůsobuje nepravidelnému tvaru pozemku a byl tak maximálně využit, což bylo jedno ze základních kritérií hodnocení (maximální zastavěnost se dosáhlo i díky zvolenému konstrukčnímu systému). Organizační rastr šestiúhelníku je jednou z nejvýraznějších charakteristik návrhu jak v jeho půdorysné, tak objemové struktuře, a je tím, co tuto stavbu nesporně činí zajímavou. Rastry využívaly i další v soutěži oceněné návrhy, ale ne tak efektivně a efektně.

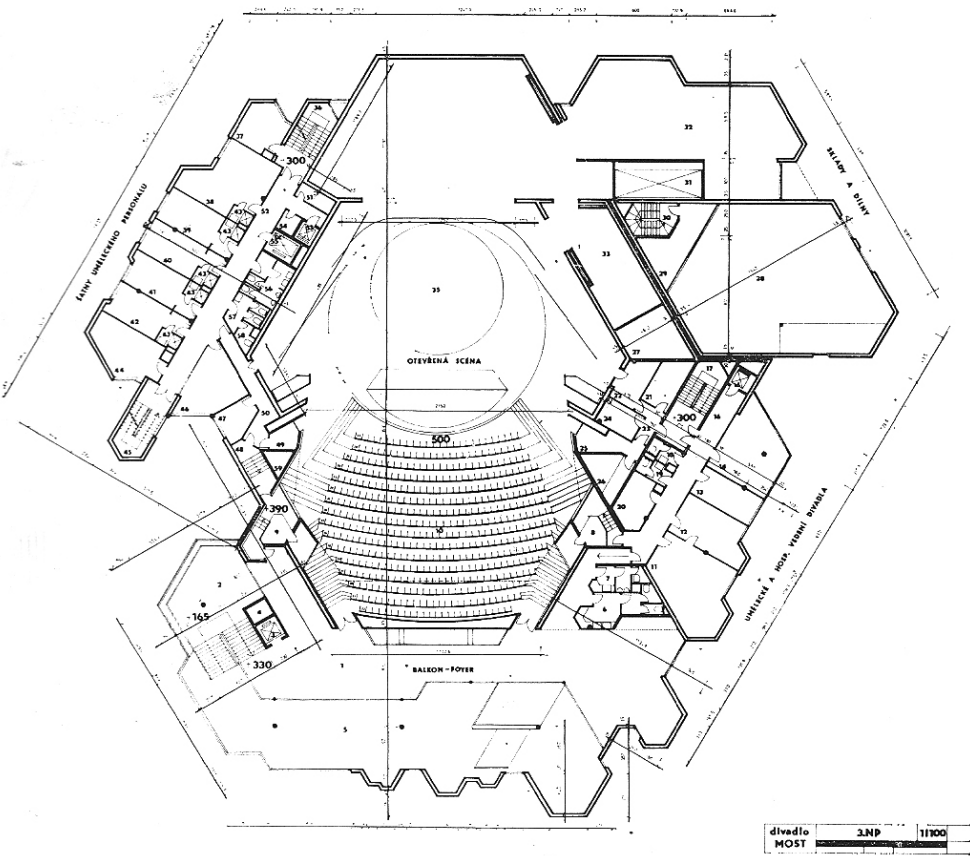
V ZAUJETÍ / ZAJETÍ ŠESTIÚHELNÍKŮ

Vítězný návrh OD Kotva je organizován na šestiúhelném půdorysném rastru, který se organicky a úspěšně přizpůsobuje nepravidelnému tvaru pozemku. Užití tohoto rastru umožnilo vyhovět základnímu kritériu hodnocení soutěže, jímž byla efektivita zastavění, čehož se dosáhlo kombinací rastru s vhodnou konstrukcí. V interpretaci OD Kotva se většinou autoři soustřeďují právě na zřejmý, praktický / konstrukční aspekt šestiúhelné soustavy. Užití tohoto rastru ale můžeme a musíme také vnímat v širších souvislostech – byl jedním z typických řešení architektury té doby (viz kapitola IV.1).

Můžeme dodat, že „šestiúhelné kreace“ se obecně vymezovaly proti jednoduchým rastrům a krabicovým objemům architektury mezinárodního stylu. Zcela banálním příkladem těchto snah, vymezit se z ortogonální pravidelnosti, je Headquarters of Industry v Helsinkách,⁴⁶ kde šestiúhelníky na okraji vybíhajících křídel budovy doplnily jinak fádni krabicový objem budovy. Obecně ale jistě platí, že jejich užití bylo odvislé jak od typologických řešení, vyšší filozofie geometrického konceptu (např. strukturalismu) či zamýšleného výtvarného účinku – důvodů je tedy více a často se mohou prolínat.

Velmi rozšířená je „typologická skupina“ – např. v oblasti divadel, kde byl šestiúhelník vhodnou formou pro variabilní a flexibilní prostory, ve kterých bylo možno pokrokově organizovat diváky kolem scénického prostoru nebo alespoň u hledištní sekce, kde se tak dosáhlo širokého rozevření portálu i hlediště; v oblasti administrativní výstavby to byl vhodný tvar jak pro výškovou část, tak pro složitěji tvářenou podnož. Tyto sestavy byly buď jednoduché, nebo výtvarně složitější – ikonickým příkladem složité hexagonální struktury je Městské divadlo v St. Gallen pro 855 diváků architektů Claude Paillarda a Hansjörga Güglera (ing. spolupráce Zähler + Wenk). Je zajímavé, že „zpočátku byla v řadách odborníků velká skepse k tomuto půdorysnému tvaru; obávali se, že šestiúhelník není vhodný pro dispozice divadelní budovy. Skutečnost však ukázala opak.“⁴⁷ Půdorysný tvar sálu je odvozený ze šestiúhelníku, je excentrický, i jeviště je řešeno na principu šestiúhelníku, princip se přelévá do dalších prostor a divadlo vypadá v hmotě jako organická drůza.⁴⁸ Frank Lloyd Wright v divadle Kalita Humphreys Theater v Dallasu (1958–1959) rozvíjel obdobný princip. Ikonické je pak festivalové divadlo v Chichesteru. Půdorysy jsou ne nepodobné návrhům ze soutěže na nové divadlo (1967–1968) v Mostě našeho významného divadelního architekta Ivo Klimeše (ale i architektky Evy Gutové ze stejné soutěže). Ivo Klimeš princip šestiúhelné sítě rozvedl do velmi výtvarných a funkčních kompozic, o nichž byl schopen i teoreticky uvažovat (viz též jeho návrh na Ostravskou filharmonii). Není zde nemožné cítit vliv mistra expresivně organických kreací Hanse Scharouna, držitele Ceny A. Perreta z roku 1965.

Užití šestiúhelníků a obecně organizačních sítí vycházelo z principů architektonického strukturalismu (Aldo van Eyck ad.). Odkazuje se zde k organickým strukturám včelích pláství či dokonce primitivní architektury, ale i třeba abstraktnímu

➤

Ivo Klimeš, půdorys bývalého Divadla pracujících v Mostě rozpracovaný na základě vítězného návrhu ze soutěže z roku 1967–1968. (Soukromý archiv Ivo Klimeše.)

druhu geometrické řádovosti mající vyšší poslání v tom, že svou formou organizuje prostor, a tedy i společnost (viz např. velmi sofistikovaná geometrie Domova důchodců v GLC White City, kde pyramidální struktura v kombinaci s šestiúhelnými půdorysy buněk vytváří až symbolicky složitou úlovitou strukturu kolem vnitřního dvora).⁴⁹ Příkladů v této skupině je řada. Jako vysoce výtvarné řešení bychom mohli interpretovat projekty Hanse Scharouna.

V české architektuře byla obliba šestiúhelníku v 60. letech ozvukem zmíněných zahraničních tendencí, které ale u nás neměly téměř žádnou teoretickou základnu – většinou byly výtvarnými přepisy, hledajícími logické důvody užití právě skla-debnost, konstrukci či tvar parcely.⁵⁰ Jako motiv se objevovaly v soutěžních návrzích již od konce 50. let – ať již jako tvar budovy (vázaný víceméně na typologii), či jako clusterová organizační síť nebo kombinace obou principů s různou mírou výtvarnosti. Oblíbené byly i trojúhelné a další rastry, které mohly přecházet v šestiúhelníky.

Manželé Machoninovi, kteří se od konce 50. let cíleně účastnili množství soutěží na nejrůznější typologie, je užily už na konci padesátých let v návrhu z **dvoufázové veřejné anonymní soutěže na ideový návrh novostavby krajského oblastního divadla v Českých Budějovicích** (1. fáze 1958–1959, nerealizováno) v amfiteatrálním hledišti, které se ale neodráží v dalších částech stavby (ostatní soutěžíci

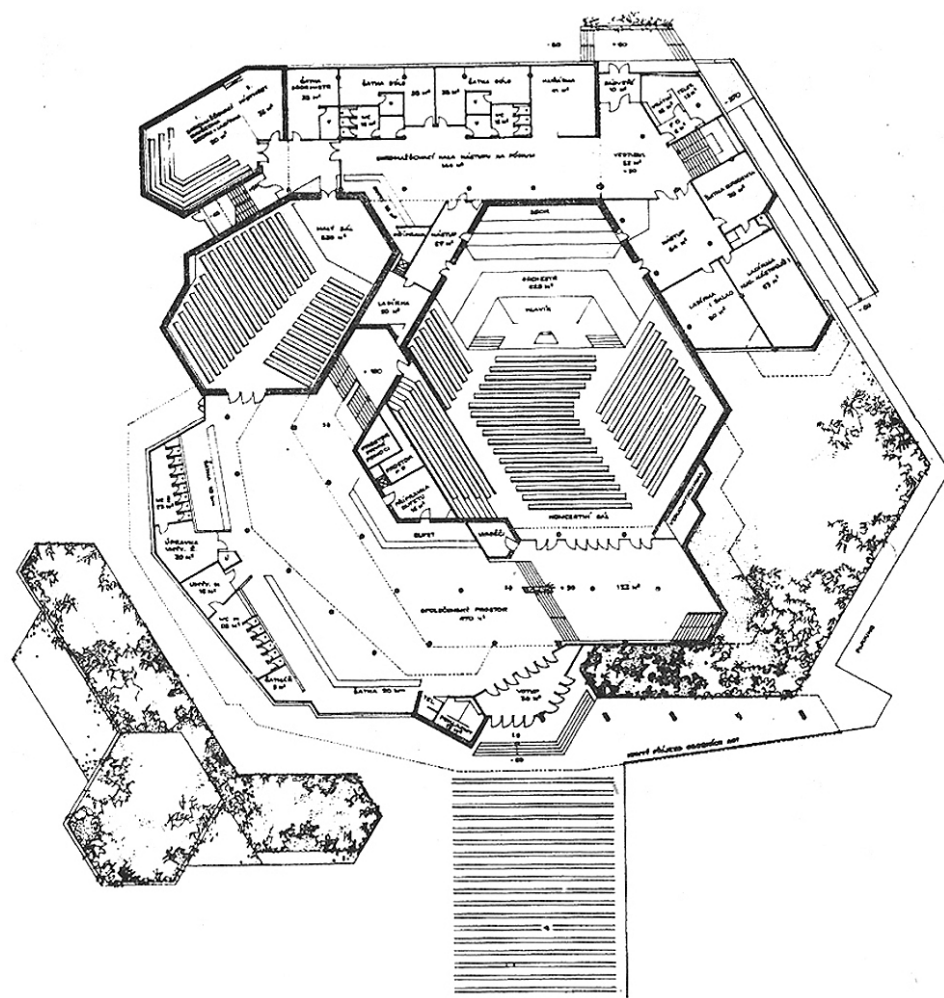
46 Large Office Building, „Headquarters of Industry“, Helsinky. *Architectural Design*. 1952, roč. 22, s. 200.

47 PARDYL, Věkoslav. *Divadla*. Praha: ČVUT, 1973, s. 65.

48 Viz Divadlo v St. Gallen. *Architektura ČSR*. 1970, roč. 29, s. 250–251.

49 Viz *AA Notes*. 1974, č. 38, nestránkováno.

50 DRÁPAL, Jaroslav. Úvahy o geometrické analýze prostoru a o soudobé architektuře. *Architektura ČSR*. 1966, roč. 25, s. 88–93. Jsou zde zavedeny pojmy vycházející zejména z geometricky konstrukční podstaty jevů: hexagonální modulární síť, strukturální soustava homogenní a heterogenní ad.

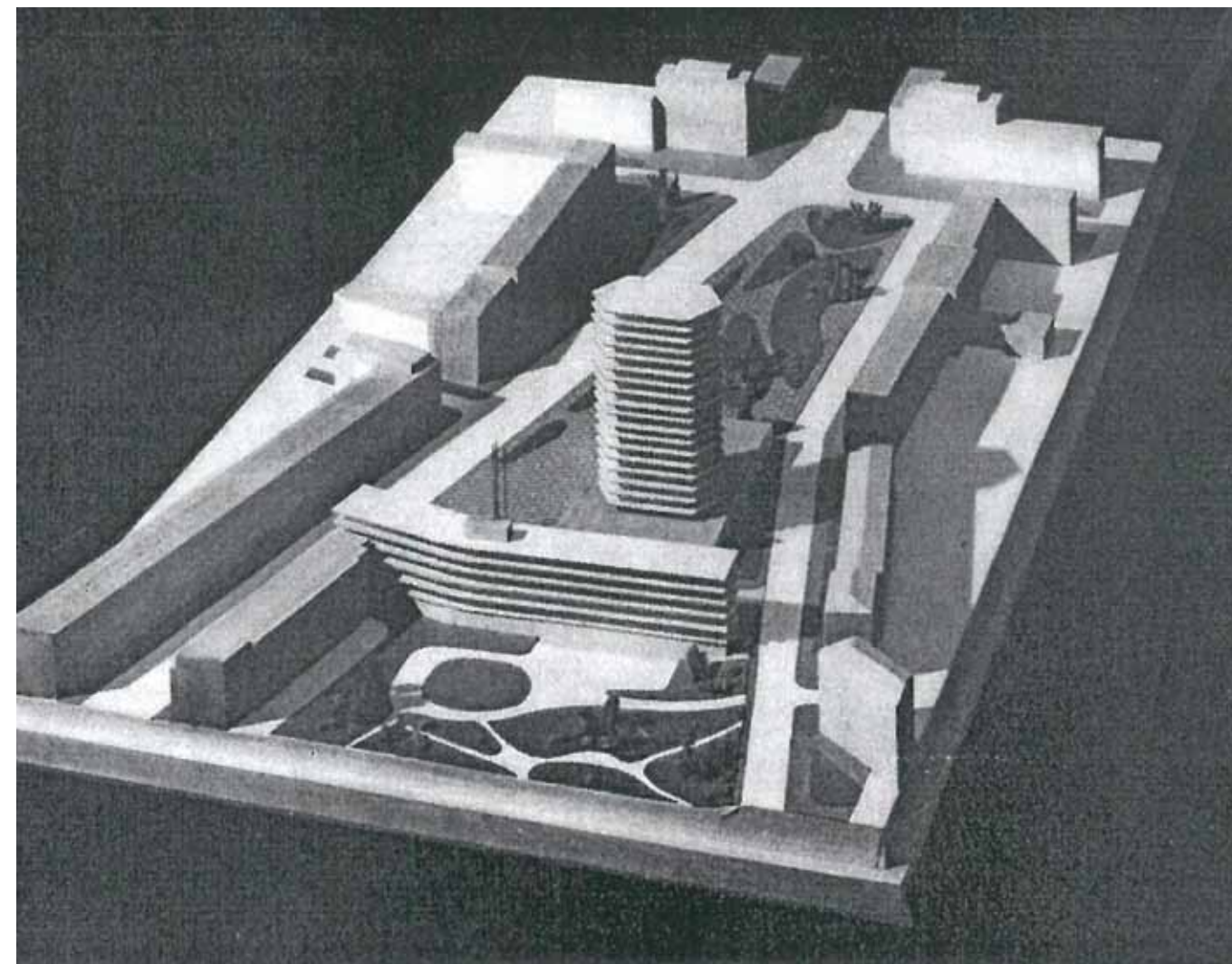
⌋
Ivo Klimeš, půdorys koncertní síně Státní filharmonie Ostrava, rozpracovaný na základě vítězného projektu ze soutěže z let 1968–1969. (Soukromý archiv Ivo Klimeše.)

užívali zatím jen lichoběžníkových tvarů). Raným příkladem rastru je návrh z veřejné **dvoukolové soutěže na ideové řešení operní budovy Státního divadla v Ostravě** pro 1 400 diváků.⁵¹ V. Beneš a V. Dohnal užili šestiúhelnou formu u částečně amfiteatrálního hlediště, tento motiv již ale rozvíjejí do dalších partií stavby. Z oblasti administrativních budov je příkladem **ústavní soutěž na provozní budovu SÚDOP a IPS**. Mělo jít o složitý soubor budov, situovaný ve východní části náměstí Kubánské revoluce v Praze-Vršovicích (1964; realizace do 1966 jako budova IPS). Architekti Jaroslav Otruba – Jiří Hylíš – Jiří Tichý z lichoběžné podnože vztyčili 23poschoďovou věž s půdorysem protáhlého šestiúhelníku s prolomením bočních fasád a působivou, plasticky okosenou fasádou (mohlo by se číst i jako osmiúhelník, podobný věži Pirelli v Miláně z roku 1958).⁵²

Výtvarně i dispozičně pokročilejší návrhy, využívající rozmanité půdorysné rastry, vzešly z **kombinované anonymní soutěže na ideové urbanistické a architektonické řešení souboru pro ÚHAP, GI-NVP, PPÚ, SÚRPMO v Praze 7 na severním**

51 Dvoufázová soutěž (1958–1959, 1959), v čele poroty J. Fragner; vítězové druhé fáze: 2. nejvyšší cena I. Klimeš; 3. cena V. H. Pardyl; 3. cena V. Beneš, V. Dohnal; 3. cena I. Šimoník; nerealizováno.

52 POPELOVÁ, Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století*, s. 150.

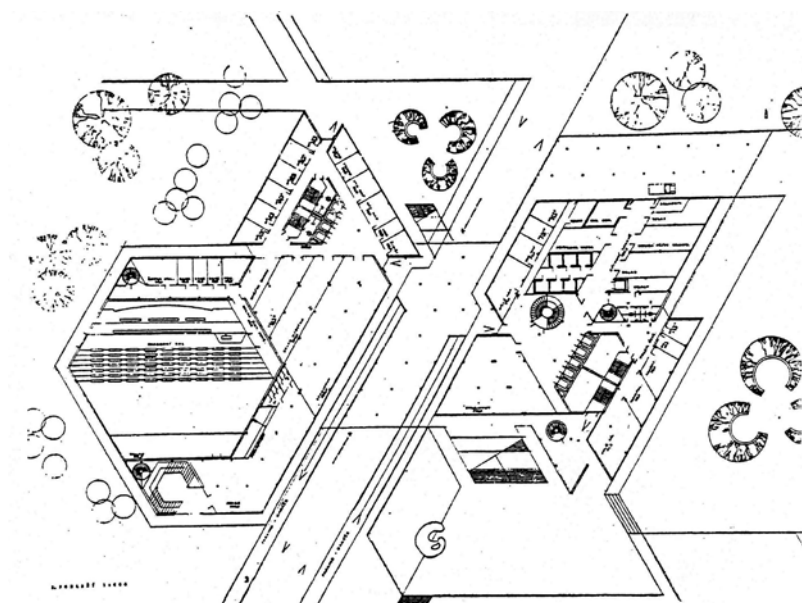
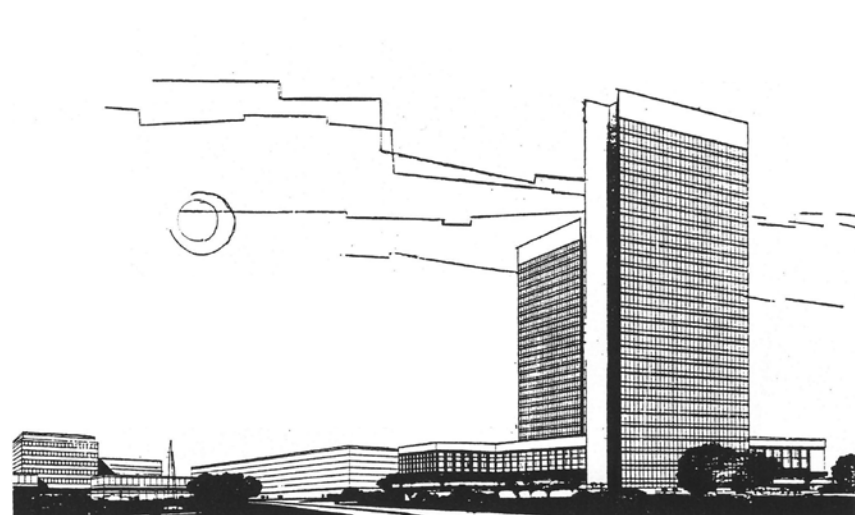
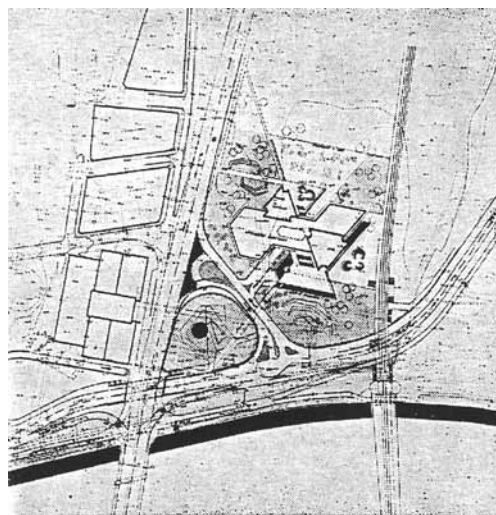

⌋
Jaroslav Otruba, Jiří Hylíš, Jiří Tichý, ústavní soutěž na provozní budovu SÚDOP a IPS v Praze-Vršovicích, 1964; realizace do 1966 jako budova IPS. (OTRUBA, Jaroslav. *Provozní budova SÚDOP a IPS na náměstí Kubánské revoluce. Architektura ČSSR. 1965, roč. 24, s. 33.*)

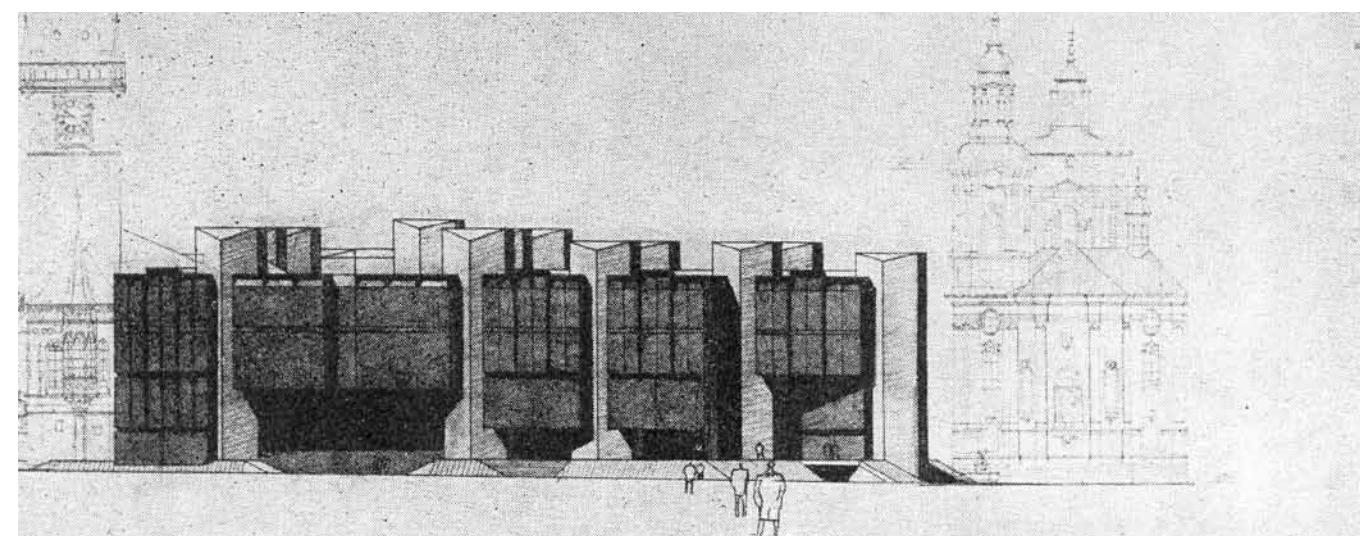
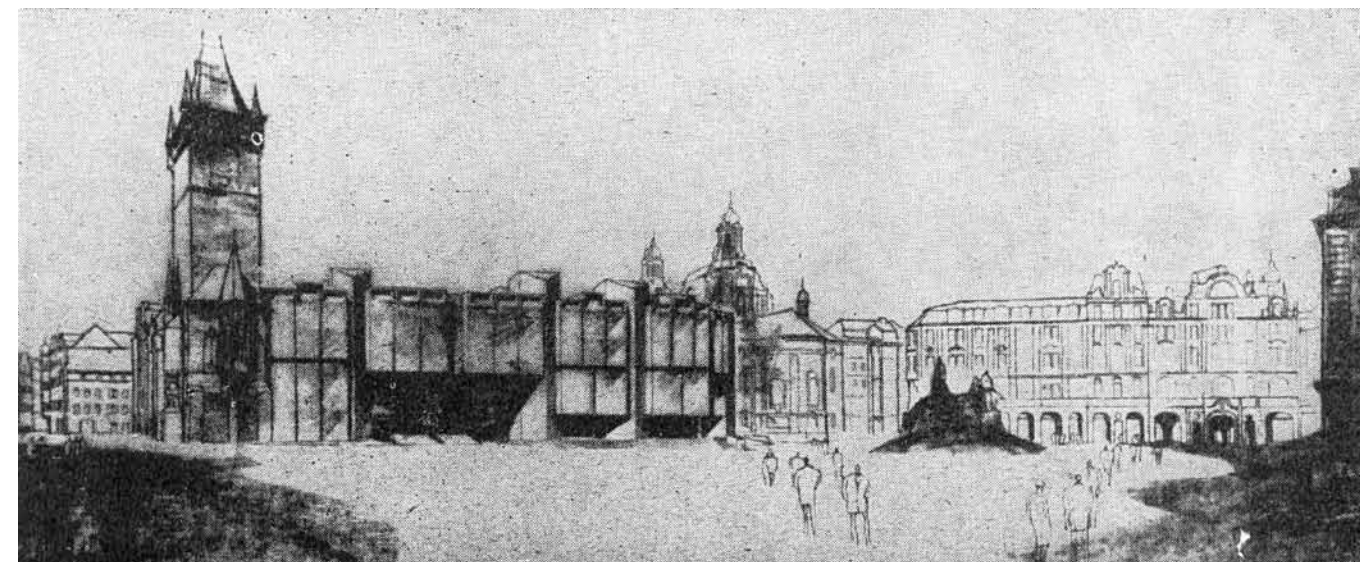
předmostí Hlávkova mostu (1965). Neda a Miloslav Cajthamlovi (odměna) navrhli složitě tvarovanou podnož na šestiúhelném rastru (pro jejich návrhy typický prvek), ze které vyrůstaly dva trojboké hranoly s „vykouslými rohy“.

Též ve **veřejné anonymní soutěži na soubor budov technického centra řízení výrobně-hospodářské jednotky ČKD-Praha na náměstí Lidových milicí** (dnes náměstí OSN) ve Vysočanech (1965, rozsáhlý administrativně-kulturní komplex) pracovali architekti Jiří Kadeřábek a Karel Prager s motivem prolomení středu půdorysně šestiúhelné výškové budovy. V komplexu staveb technického centra se nacházela i další nízká šestiúhelná hmota.

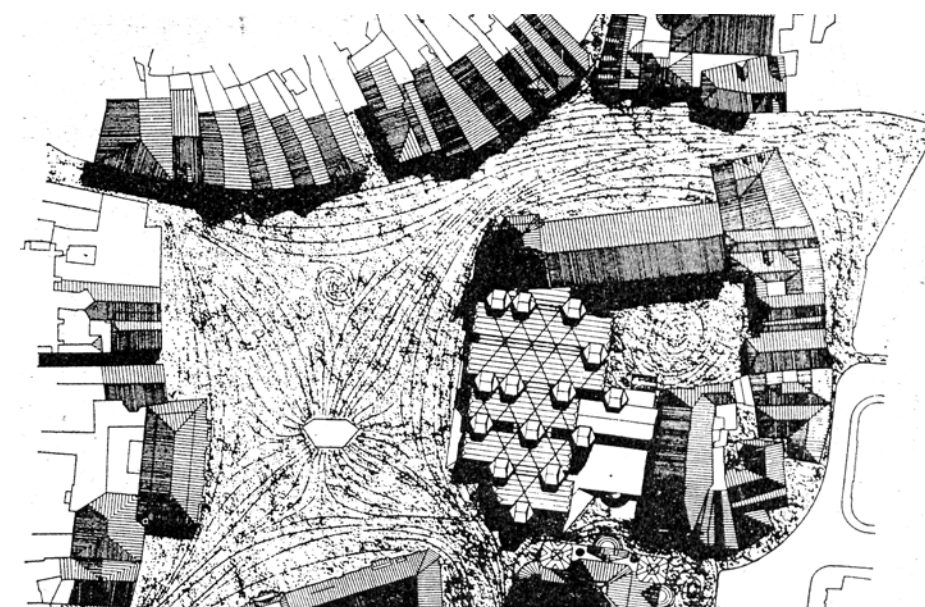
Šestiúhelné formy jako skulpturální prvky nalezneme i v návrhu pro **studijní soutěž na dostavbu Staroměstské radnice** (1962–1963) v návrhu Milana Pavlíka a kol. (odměna) – jejich moderní, až sochařská stylizace středověkých domů je svázaná šestiúhelným rastrem fasády. I v pozdější veřejné, **kombinované neanonymní soutěži na ideové architektonické řešení dostavby západního křídla radničního souboru na Staroměstském náměstí** (1966–1967) bylo jako u předešlé soutěže

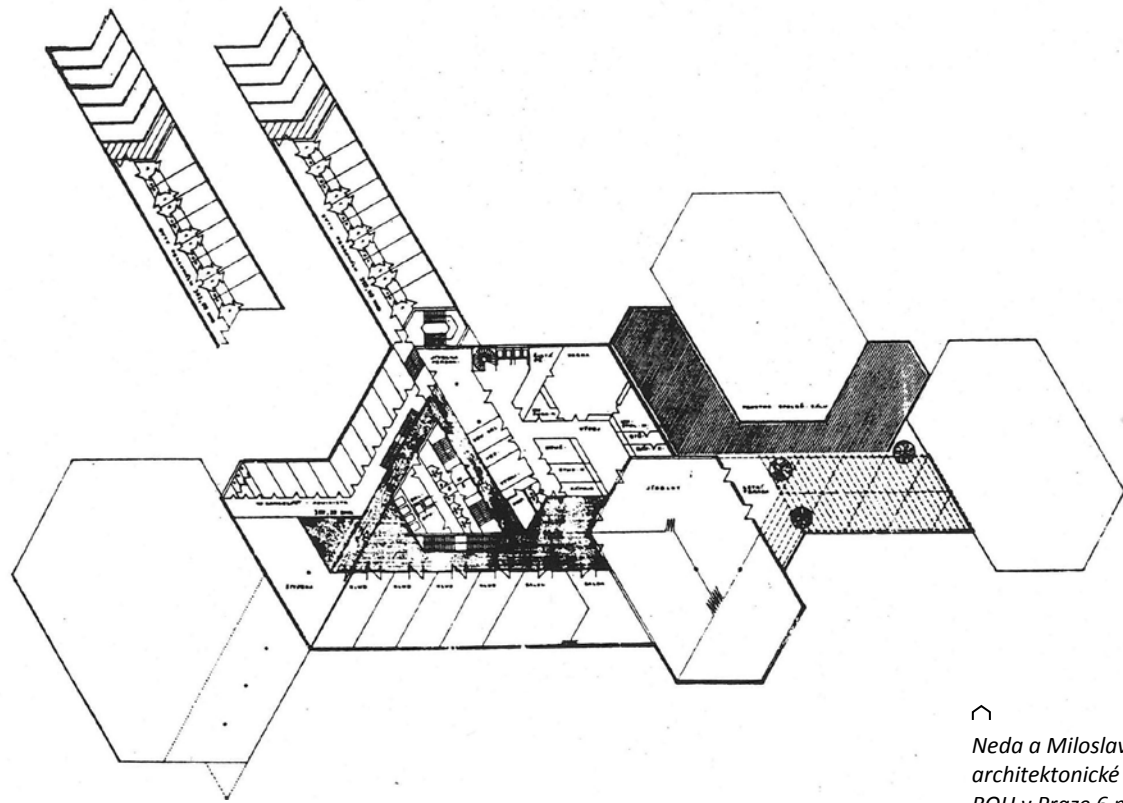

^
Neda a Miloslav Cajthamlovi, návrh z kombinované anonymní soutěže na ideové urbanistické a architektonické řešení souboru pro ÚHAP, GI-NVP, PPÚ, SÚRPMO v Praze 7 na severním předmostí Hlávkova mostu, 1965, (odměna). (HORÁK, Stanislav. Soutěž na předmostí Hlávkova mostu v Praze. Architektura ČSSR. 1966, roč. 25, s. 316.)

^
Jan Bočan, veřejná, kombinovaná neanonymní soutěž na ideové architektonické řešení dostavby západního křídla radničního souboru na Staroměstském náměstí, 1966–1967, 4. cena. (KUBÍČEK, Alois Soutěž na ideové architektonické řešení dostavby východního křídla radničního souboru na Staroměstském náměstí. Architektura ČSSR. 1968, roč. 27, s. 140–143.)

 Neda a Miloslav Cajthamlovi,
 architektonické řešení domu rekreace
 ROH v Praze 6 na Dlabačově, vítězný
 návrh 2. Fáze, 1969. (PAROUBEK,
 Jaroslav. Soutěž na řešení Domu
 rekreace. Architektura ČSR. 1970,
 roč. 29, s. 59.)

v letech 1962–1963 požadováno, aby dostavba měla soudobý výraz.⁵³ Jan Bočan (4. cena) stavbu organizoval na rastru, z něhož vyrůstaly šestiúhelné, mohutné podpory organizované náhodně v dalším podružném rastru. Autor k tomu říká: „Tady jsem poprvé a naposledy udělal síť ze šestiúhelníků. Představoval jsem si, že to jsou sloupy a mezi ně se vkládají skleněné krabice. Tenkrát, na začátku, jsem měl ještě chuť ke kontrastu.“⁵⁴

Zmínění manželé Cajthamlovi své zaujetí šestiúhelníky rozvíjeli v **soutěži na architektonické řešení domu rekreace ROH v Praze 6 na Dlabačově** (1. fáze 1967, 3. cena N. a M. Cajthamlovi; 2. fáze 1969, vítězný návrh N. a M. Cajthamlovi; realizace N. a M. Cajthamlovi 1979–1987, dnes hotel Pyramida).

V tomto kontextu se v soutěžním návrhu manželů Machoninových na OD Kotva jedná o téměř pravidelný půdorysný systém, jehož organičnost vychází z tvaru parcely. Ale i zde nacházíme posuny z rigidní sítě v čelní fasádě a zajímavé jsou i doplňující o řád menší šestiúhelníky pravidelně i nepravidelně rozmístěné v půdoryse, což nás opravňuje k tomu, přece jen mluvit i o výtvarném účinku této „konstrukční sítě“. Jistě zajímavé by pak bylo podrobnější srovnání s vizuálně velmi podobným návrhem Petra Žerta na obchodní centrum v Přerově (1969–1971)⁵⁵ či obchodní dům Ještěd v Liberci (1970–1979), což je již nad rámec tohoto textu.

53 KUBÍČEK, Alois. Soutěž na ideové architektonické řešení dostavby východního křídla radničního souboru na Staroměstském náměstí. *Architektura ČSSR*. 1968, roč. 28, s. 141; POPELOVÁ, Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století*, s. 187.

54 URLICH, Petr. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: ČVUT 2006, s. 157.

55 KLÍMA, Petr. *Růžena Žertová. Architektka domů i věcí*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016, s. 169.

ZÁVĚR

Soutěžní projekt byl samozřejmě v dalších stupních projektové přípravy přepracován (viz kapitola III.2). Ústředním investorem bylo ministerstvo obchodu ČSR, generálním investorem bratislavské generální ředitelství Prior. Jako přímý investor působil podnik Pražské obchodní domy Prior. Projekt byl zadán Projektovému ústavu hlavního města Prahy, atelier č. 1. V dubnu 1972 byla zahájena stavba, v listopadu 1974 hotova a v únoru 1975 přišli první zákazníci.

Kotva byl největší obchodní dům v republice a patřil bezesporu mezi špičkové obchodní domy v Evropě. Celková prodejní plocha „zastřešila“ 280 obchodů starého typu. V sedmi prodejních podlažích bylo umístěno 57 prodejních oddělení a postupně zde bylo zavedeno 39 druhů služeb – jak uváděl stavební program. Dům je mimořádný nejen svým rozsahem, ale i formou prodeje. Zařízení všech oddělení je řešeno tak, aby bylo možno obsloužit zhruba 22 miliónu zákazníků za rok.⁵⁶

Výstavba obchodních domů v západní Evropě, stejně jako u nás souvisela s rozvojem městských center po 2. světové válce a kupní síly společnosti. Československo zpoždění ve výstavbě obchodních domů za západním světem dohánělo až v průběhu šedesátých let. V době, kdy byla Kotva otevřena, se pak problematika této typologie na západě již dávno přesunula k výstavbě supermarketů, hypermarketů a velkých nákupních center, situovaných jak v centrech měst, tak na jejich okrajích či v extravilánu. OD Kotva tak dobře ilustruje dobové možnosti naší společnosti jak svou velikostí, tak typologickým řešením, i svou na naše poměry pokrokovou formou. Podstatným momentem vzniku pak bylo právě vypsání architektonické soutěže.

LITERATURA

Divadlo v St. Gallen. *Architektura ČSR*, 1970.

DRÁPAL, Jaroslav. Úvahy o geometrické analýze prostoru a o soudobé architektuře. *Architektura ČSSR*, 1966.

EDEL, Zdeněk. Obchodní dům na Tylově náměstí. *Československý architekt*, 1971.

EDEL, Zdeněk. Soutěž na hotel Čedoku v Praze. *Architektura ČSR*, 1971.

Hovoříme s ředitelem Pražského projektového ústavu J. Láznickou. *Československý architekt*, 1962.

KLÍMA, Petr. *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2011.

KLÍMA, Petr. *Růžena Žertová. Architektka domů i věcí*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2016.

KUBÍČEK, Alois. Soutěž na ideové architektonické řešení dostavby východního křídla radničního souboru na Staroměstském náměstí. *Architektura ČSSR*, 1968.

56 Prior Kotva. Nedatovaný, nestránkovaný dokument z archivu Libuše Pražákové.

Large Office Building, „Headquarters of Industry“, Helsinki. *Architectural Design*, 1952.

MOOS, Jiří. *Srovnávací typologická studie obchodních domů 60. a 70. let*. Praha: 2017. Nepublikovaný text.

Obchodní dům na Moskevském náměstí v Plzni. *Architektura ČSSR*, 1967.

PARDYL, Věkoslav. *Divadla*. Praha: ČVUT, 1973.

POLÍVKOVÁ, Helena, JANIŠOVÁ, Helena. K obchodní síti viz Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci. *Architektura ČSR*, 1973.

POPELOVÁ, Lenka. *Architektonické soutěže šedesátých let 20. století publikované na stránkách periodik Architektura ČSR / ČSSR a Československý architekt*. Disertační práce. Praha: Fakulta architektury ČVUT v Praze, 2011.

POPELOVÁ, Lenka. Architektonické a architektonicko-urbanistické soutěže šedesátých let. Jejich specifický přínos v dějinách československé architektury. *Architektúra a urbanizmus*, 2013.

POPELOVÁ, Lenka. Vliv architektonických soutěží konce padesátých let a šedesátých let na vývoj architektonické formy. *Architektúra a urbanizmus*, 2014.

Prior na náměstí Republiky v Praze. *Československý architekt*, 1969.

PROCHÁZKA, Milan. Perspektivy přestavby pražského centra. *Architektúra & Urbanismus*, 1969.

PŘÁDA, Zdeněk. Obchodní dům na náměstí Republiky. *Československý architekt*, 1971.

SIROTEK, Jaromír. Obchodní dom na Kamennom náměstí v Bratislave. *Architektura ČSSR*, 1969.

Soutěž na ideové urbanistické a dopravní řešení centra hl. m. Prahy. *Architektura ČSSR*, 1961.

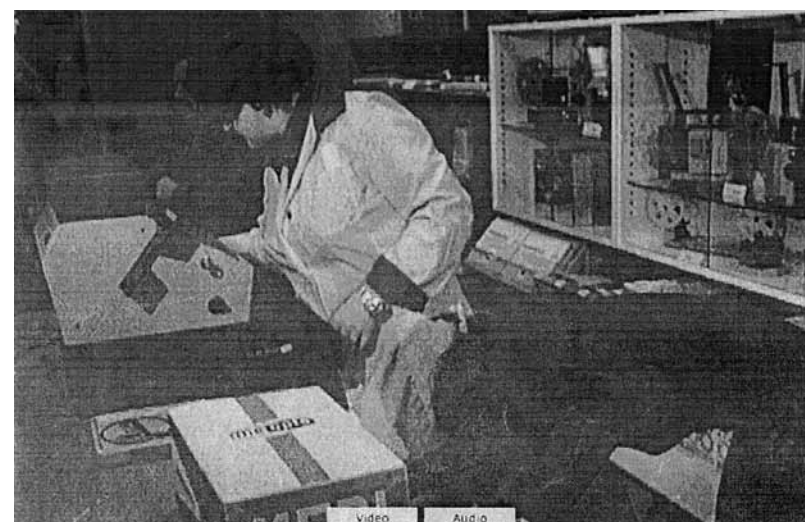
SUDA, S. Nový obchodní dům v Plzni. *Československý architekt*, 1968.

TODL, Luděk. Soutěž na ideové architektonicko-urbanistické řešení prostoru náměstí Republiky s koncertním domem v Praze. *Architektura ČSSR*, 1969.

VÁVRA, Zdeněk. Zásady pro pořádání a využití architektonických soutěží. *Československý architekt*, 1963.

Veřejná kombinovaná anonymní soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu Prior na náměstí Republiky v Praze. *Československý architekt*, 1969.

URLICH, Petr. *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*. Praha: ČVUT, 2006.

III.2

Plánová dokumentace OD Kotva ve sbírce architektury Národní galerie v Praze

Radomíra Sedláková

Nejprve krátký úvod. Sbíрка architektury byla v Národní galerii v Praze založena v roce 1986. Jejím hlavním úkolem bylo připravit expozici architektury pro rekonstruovaný Veletržní palác. Vzhledem k zaměření jiných sbírek tohoto oboru bylo rozhodnuto, že se bude věnovat především architektuře po roce 1945. Pro jednu z prvních nákupních komisí jsme vedle dalších autorů oslovili také Věru a Vladimíra Machoninovy, kteří sbírce nabídli hned v počátku soubor prací, který lze označit za jeden z nejvýznamnějších. Byly to především jejich nerealizované soutěžní projekty z 60. a 70. let, mezi nimi také matrice soutěžního návrhu obchodního domu Prior / Kotva (dalšími byly např. soutěžní návrh Domu rekreace ROH v Praze, festivalového kina a hotelu Thermal v Karlových Varech, velvyslanectví ČSSR v Berlíně, budovy Podniku výpočetní techniky plánované do Holešovic, souboru budov zamýšlených pro vytvoření Budějovického náměstí).

Původní skupinu zakoupených plánů tvořilo jedenáct listů základních výkresů jednotlivých podlaží, podélného řezu, průčelí do Královské ulice a průčelí do náměstí Republiky. Matrice základních výkresů byly doplněny jednou či dvěma maticemi pro vícebarevné soutisky.

Tento první soubor plánů představuje ryzí soutěžní projekt s velkorysým uvažováním o místě a funkci, z něhož se rodí vyspělá suverénní architektura. Od realizace tam je řada odlišností. Nejen v tom, že původní návrh počítal s velkorysou ocelovou konstrukcí, s obdivuhodně subtilními sloupy a s odvážným rozpětím 14,2 m, které vycházelo právě z možností zvoleného konstrukčního materiálu. Procházíme-li jednotlivé plány postupně, objeví se odlišností podstatně více. Např. v situaci je zřejmé, že ještě stály domy vymezující půdorys původního bloku v Benediktské ulici a s jejich zachováním se počítalo. Právě díky nim vznikl zásobovací záliv pod terasou či malým atriem vedle těchto domů vystupujících před linií domu Kotva. Zato se počítalo s vybouráním východní strany Rybné ulice a s protažením obchodního

⌂
Věra a Vladimír Machoninovi,
soutěžní návrh, nedatováno,
půdorys přízemí, kresba tuší,
pauzovací papír, signováno vlevo
dole: Machoninová, Machonin,
AP 044/5.

Všechny obrazové přílohy v této kapitole poskytla Národní galerie v Praze. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

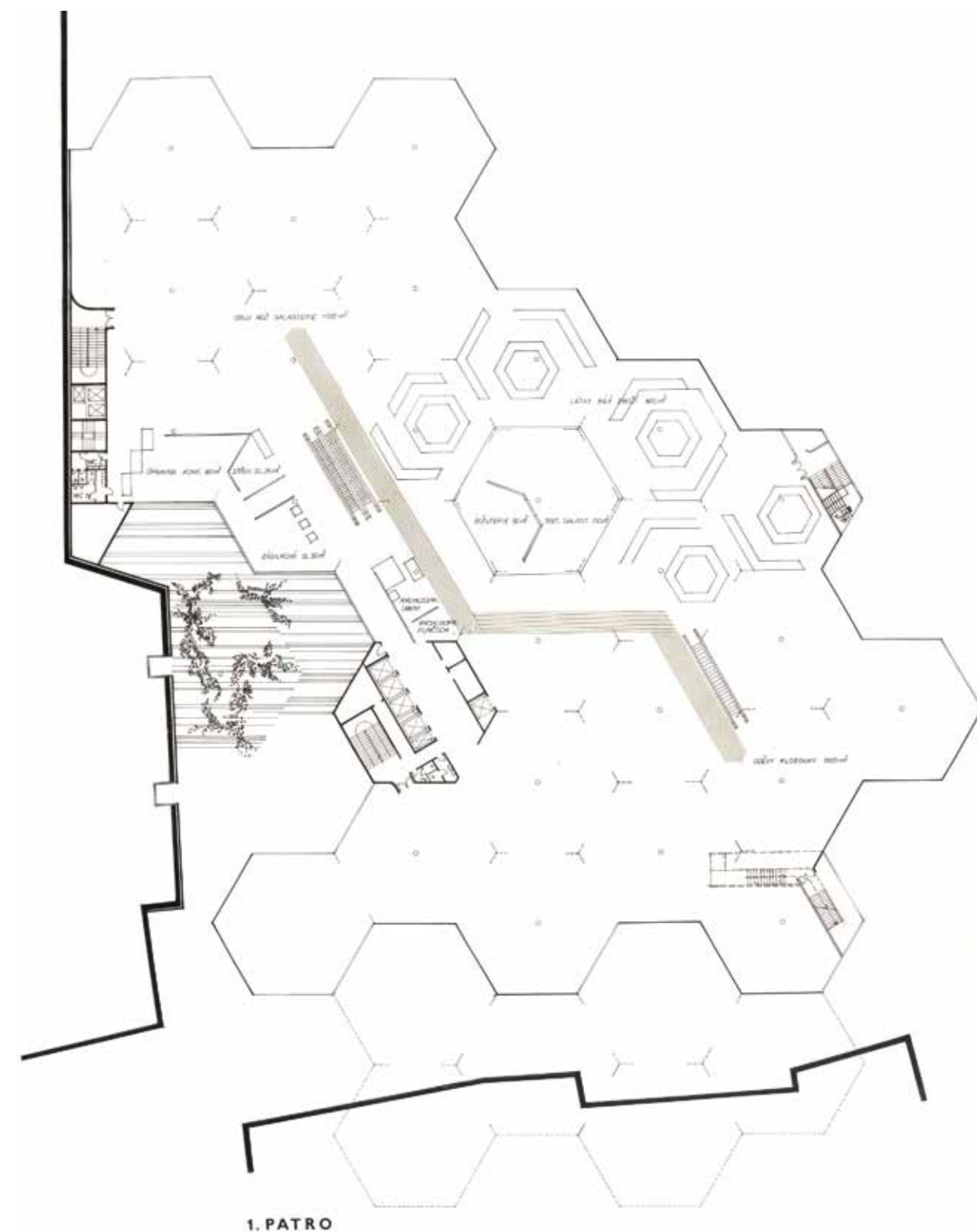

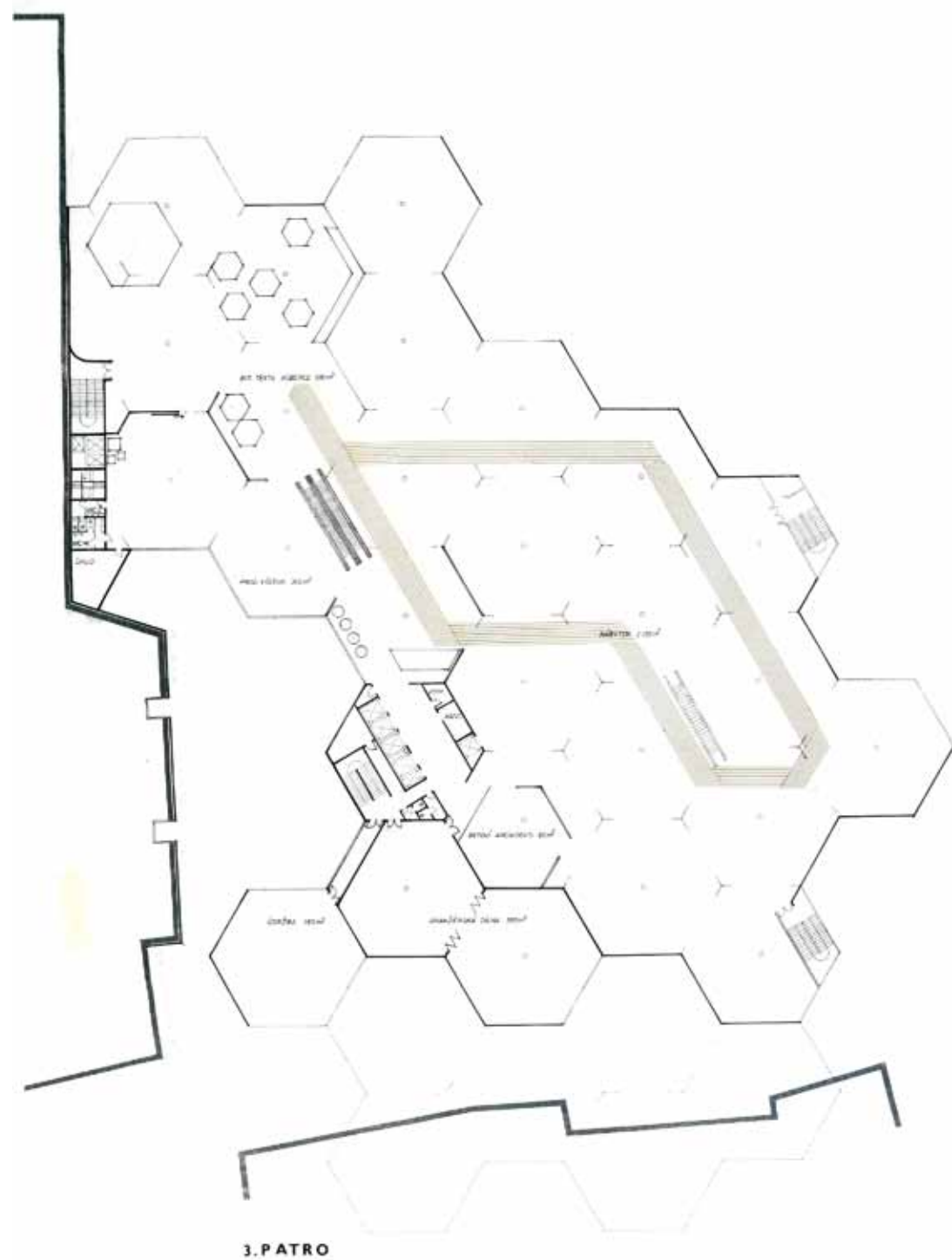
↙
 Věra a Vladimír Machoninovi,
 soutěžní návrh, nedatováno,
 situace, kresba tuší, pauzovací papír,
 signováno vpravo dole: Machoninová,
 Machonin, AP 044/1. Fotografie ©
 Národní galerie Praha 2018.

domu až téměř k její hraně. Díky tomu bylo jinak řešeno zásobování, které mělo být vedeno z uvolněné ulice Rybné. Vjezd do podzemních parkovišť osobních aut byl navržen jako kruhový a byl zasunut hlouběji do Královské.

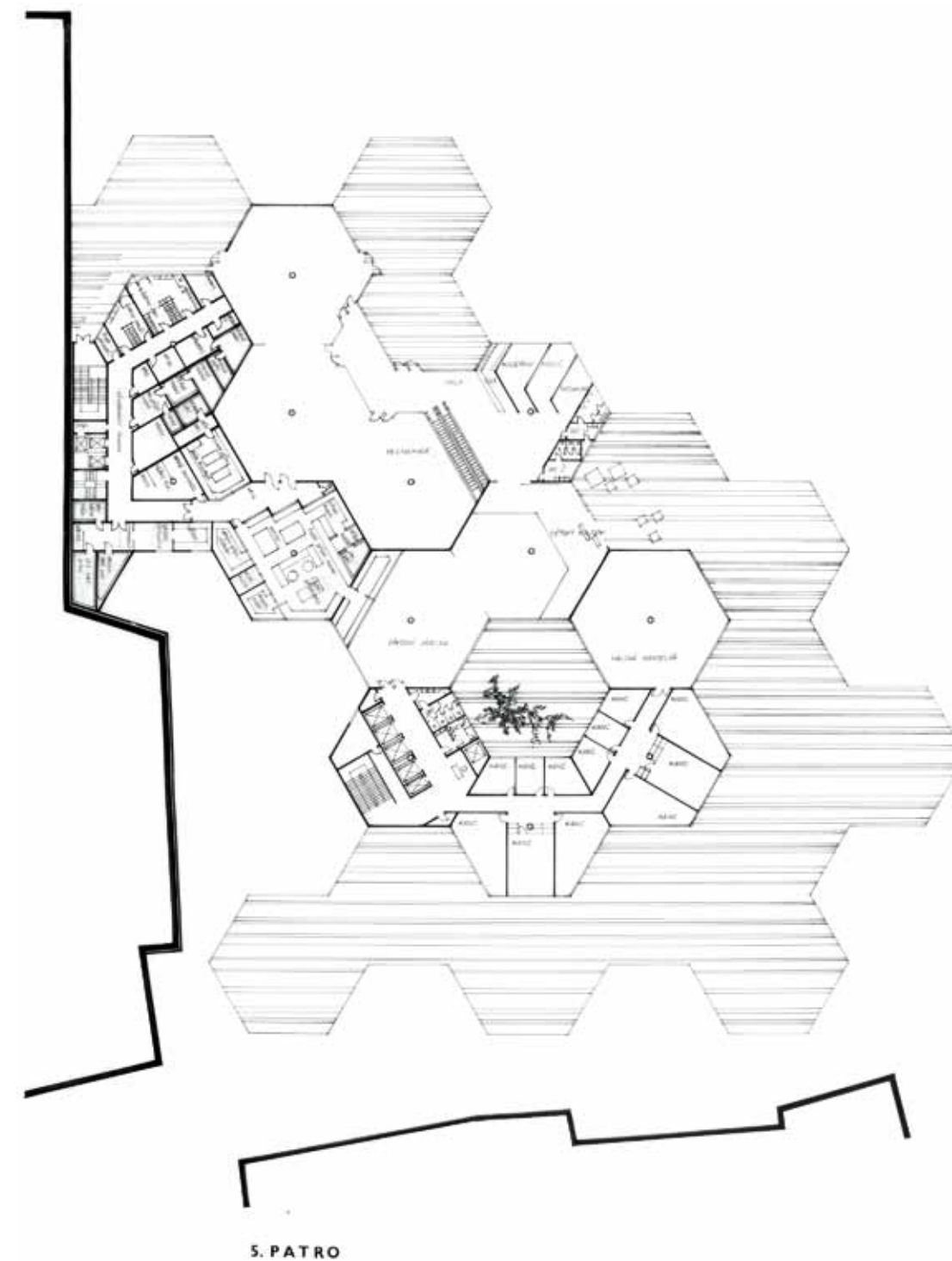
Dvě suterénní podlaží jsou v soutěžním návrhu věnována zásobování a parkování, v 1. suterénu jsou šatny, sklady a prodejna potravin směřovaná k náměstí, se samostatným vstupem z chodníku vedle domu Živnostenské komory. V přízemí upoutá rozdíl v řešení vertikálních komunikací – v půdorysu je pouze jedna baterie eskalátorů dále od vstupu, v hloubi je jen jeden eskalátor a zhruba uprostřed hloubky stavby je vestavěné jádro s výtahy, za ním je vedlejší pevné schodiště. Do domu se vstupuje z náměstí Republiky, z pasáže Kotva, z nároží obráceného do Královské a ještě dvěma vstupy z Rybné. Obvod domu je v přízemí téměř v rovných liniích. Na půdorysech dalších pater lze dobře sledovat proměnlivost půdorysu – šestihraný modul je využit nejen pro lepší „proplutí“ mezi existujícími domy, ale stejně tak pro vytvoření zajímavého prostoru – nakupování je nejen běžnou činností, ale tady má dostat i něco navíc z neobvyklého prostorového zážitku. Stavba se natahuje do prostoru nad ulicemi, směrem k domům na severu otevírá v 1. patře zelené atrium, které kryje vjezd do zásobovacích prostor. Objevují se nová schodiště, vkládaná

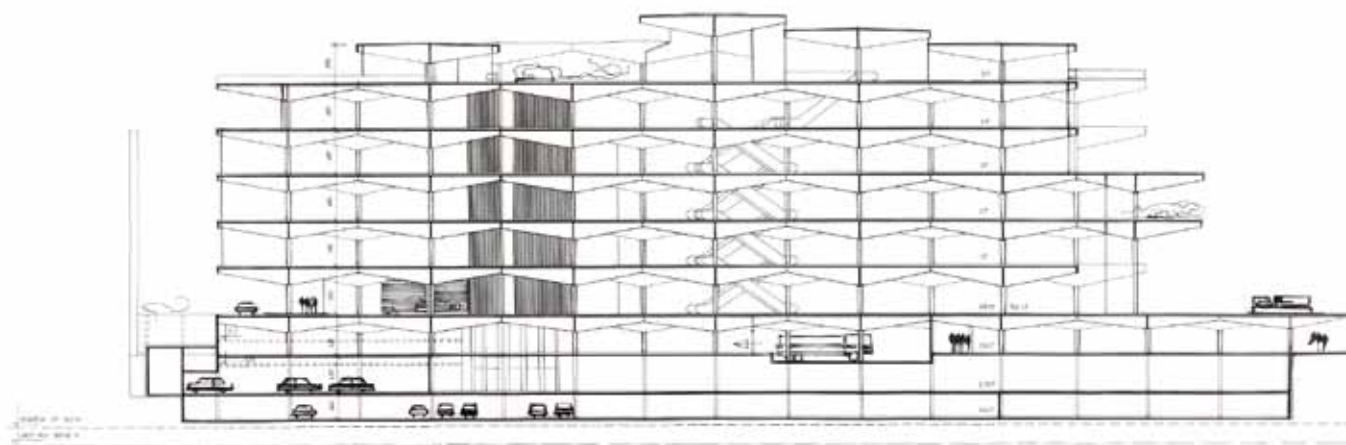
↘
 Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, nedatováno, půdorys 1. patra, kresba tuší, pauzovací papír,
 signováno vpravo dole: Machoninová, Machonin, AP 044/6. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, nedatováno, půdorys 3. patra, kresba tuší,
 pauzovací papír, signováno vpravo dole: Machoninová, Machonin, AP 044/8.
 Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, nedatováno, půdorys 5. patra, kresba tuší,
 pauzovací papír, signováno vpravo dole: Machoninová, Machonin, AP 044/10.
 Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

REZ A - A

PRŮČELÍ DO KRÁLODVORSKÉ UL.

k vnějším stěnám šestihranů a už zde je zřejmé, že se počítá s obchodním vybavením, které bude opakovat stejně šestihranný princip půdorysu.

V třetím patře je kus plochy obrácené k Rybné oddělen pro potřeby bytového architekta a aranžérských dílen. Ve 4. patře se na stejném místě objevují archivy a sklady, v prodejní ploše se objevuje „rezerva prodejní plochy“, jako by se už v soutěžním návrhu předpovídalo, že plochu nebude možno hned z počátku zaplnit celou. 5. patro je pro veřejnost určeno již jen z polovice – směrem k náměstí Republiky je restaurace s velkou kuchyní (která slouží i pro oddělenou jídelnu pro zaměstnance), ze vstupní haly restaurace jsou přístupny malé provozovny kadeřnictví, holičství a pedikúry. Část směrem k Rybné je vymezena pro kanceláře (včetně jedné halové); překvapivý je dětský koutek, který je na hranici mezi veřejnými a zaměstnaneckými prostory. Celé 5. patro už je výrazně menší, než podlaží pod ním a je kolem kancelářské části lemováno terasou.

Řez představuje subtilnost celé konstrukce, stejně jako hru ustupujících a před-sazených pater především do náměstí. Ve dvou pohledech je zřejmá až kubistická skladba velkých hmot v jasných šedesátistupňových úhlech členících velký objem (přitom objem ze strany Královské není možno nikdy vnímat celý). Jediným odlišným prvkem je prosklené schodiště, které po výšce svazuje celou stavbu. V posledním podlaží je zdůrazněn jeho jakoby nástavbový charakter lehkého pavilónového typu.

Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, nedatováno, řez A – A, kresba tuší, pauzovací papír, signováno vpravo dole: Machoninová, Machonin, AP 44/11. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

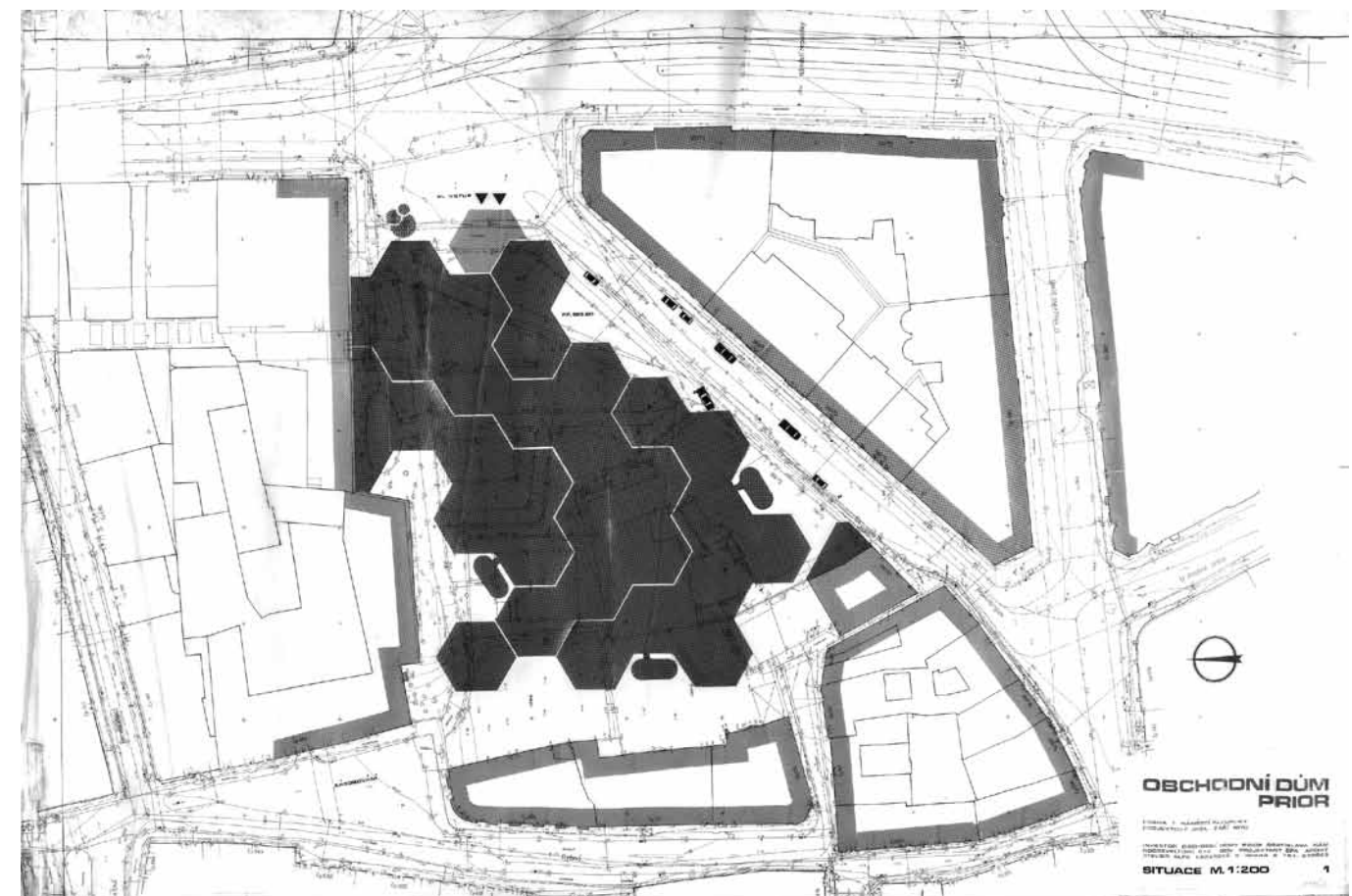
Věra a Vladimír Machoninovi, soutěžní návrh, nedatováno, průčelí do Královské ulice, kresba tuší, pauzovací papír, signováno vpravo dole: Machoninová, Machonin, AP 44/12. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

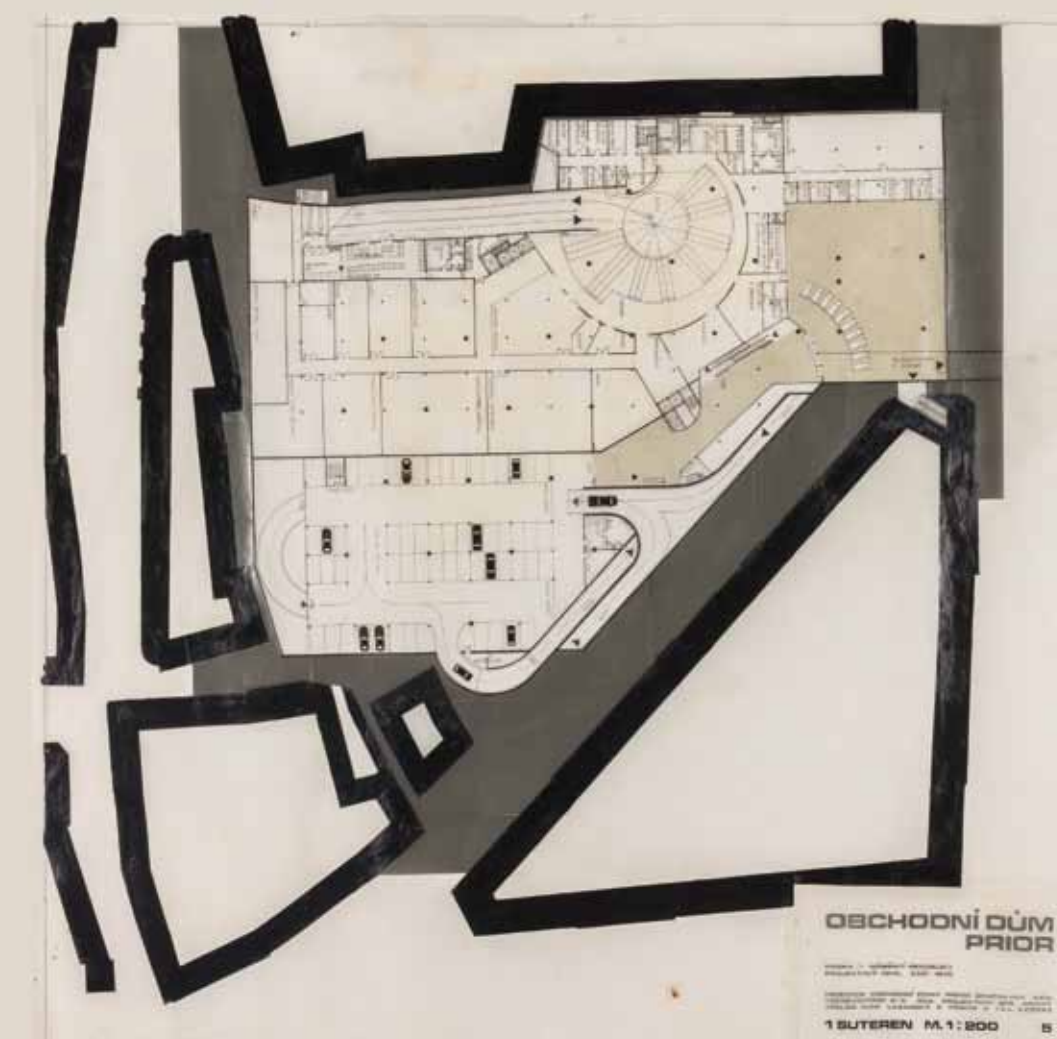

Projektový úkol, září 1970, situace, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole rozpiska: Obchodní dům Prior, Praha 1, náměstí Republiky, projektový úkol. Investor: Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám. Rooseveltovo 2–4, gen. projektant SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1, nesignováno, AP 1540/26. Fotografie © Národní galerie Praha 2018

V roce 2010 uspořádala Galerie Jaroslava Fragnera ve spolupráci s Národní galerií v Praze výstavu Věra a Vladimír Machoninovi 60'/70' (která byla představena ještě v budově českého velvyslanectví v Berlíně a v Krajské galerii výtvarného umění ve Zlíně). Po jejím skončení dostala sbírka architektury NG díky zprostředkujícímu úsilí kurátora výstavy Pavla Smětáka další díl plánů OD Kotva. Tentokrát šlo o velký soubor 41 plánů dvojího typu. Jednak jsou to plány z projektového úkolu, který byl v Projektovém ústavu výstavby hlavního města Prahy zpracován v roce 1970, jednak zlomky z návrhu interiérů zaměstnaneckých prostor z roku 1974.

Plány z roku 1970 jsou již blíže skutečnému provedení. Situace již nepočítá s bouráním řady domů v Rybné ulici, ovšem stále ještě počítá se zachováním domů za Kotvou. Zásobování už je směřováno nikoli podél Rybné, ale kolmo z ní ve směru od Benediktské, vjezd do veřejného podzemního parkoviště je veden jednoduchou rampou podél Královské. Nejnižší suterén se poněkud zmenšil, nevypĺňuje ani celý obrys stavby nad zemí. Parkování je pouze na polovině plochy, zbytek patří vzduchotechnickým zařízením. V 2. suterénu je nad vzduchotechnikou rozlehlý areál skladů, dělených již podle jednotlivých druhů zboží. Do 1. suterénu sjíždí zásobovací rampa, na niž navazuje točna pro nákladní auta k vykládkové plošině. Stále ještě je zde velké množství skladů, ovšem plocha směrem k náměstí je vyčleněna pro samoobsluhu potravin. Zajímavým prvkem, který však nebyl nikdy uskutečněn, je plánovaný průchod – budoucí spojení s metrem – jenž navazuje na prodejnu potravin. Přímý vstup do ní je navržen po schodišti od nároží paláce Živnostenské komory,

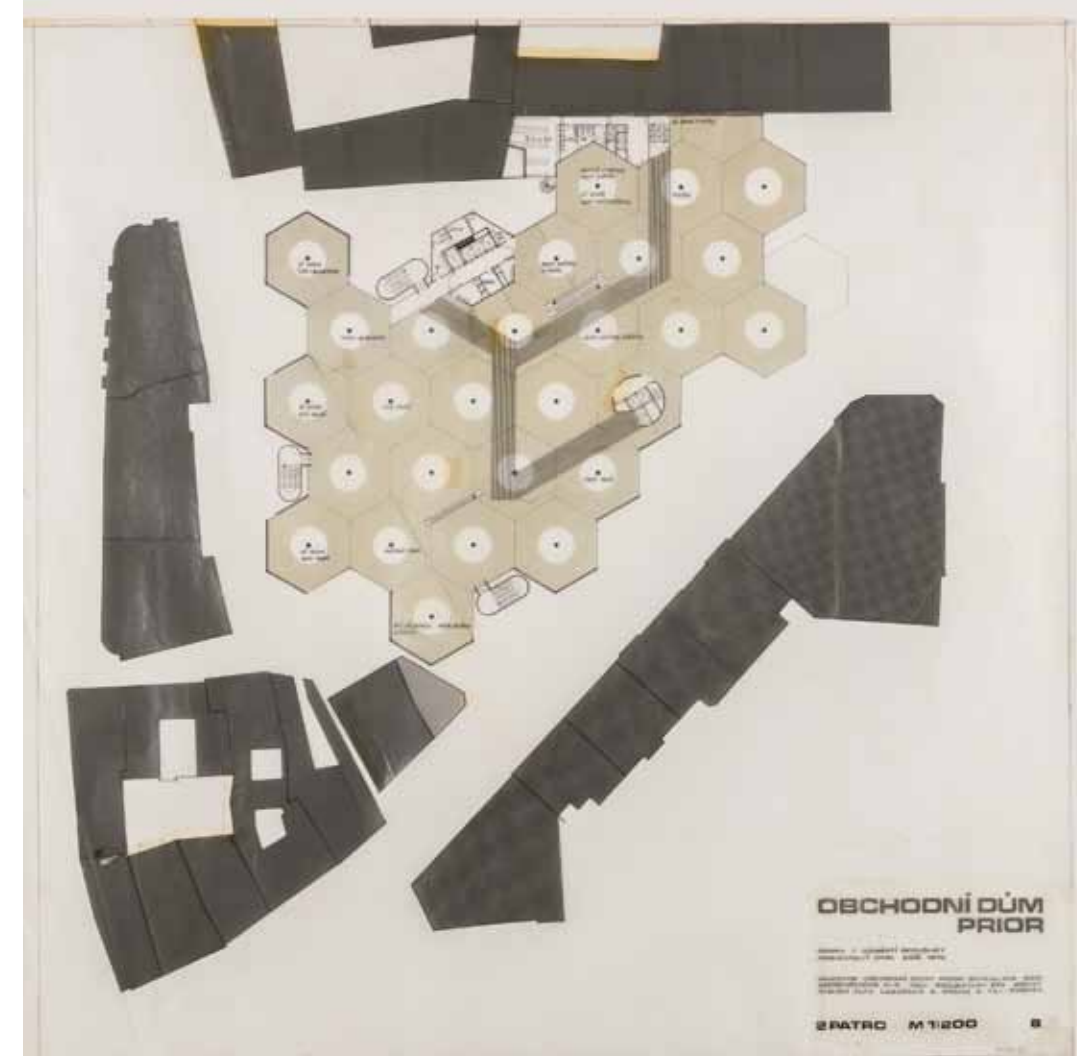

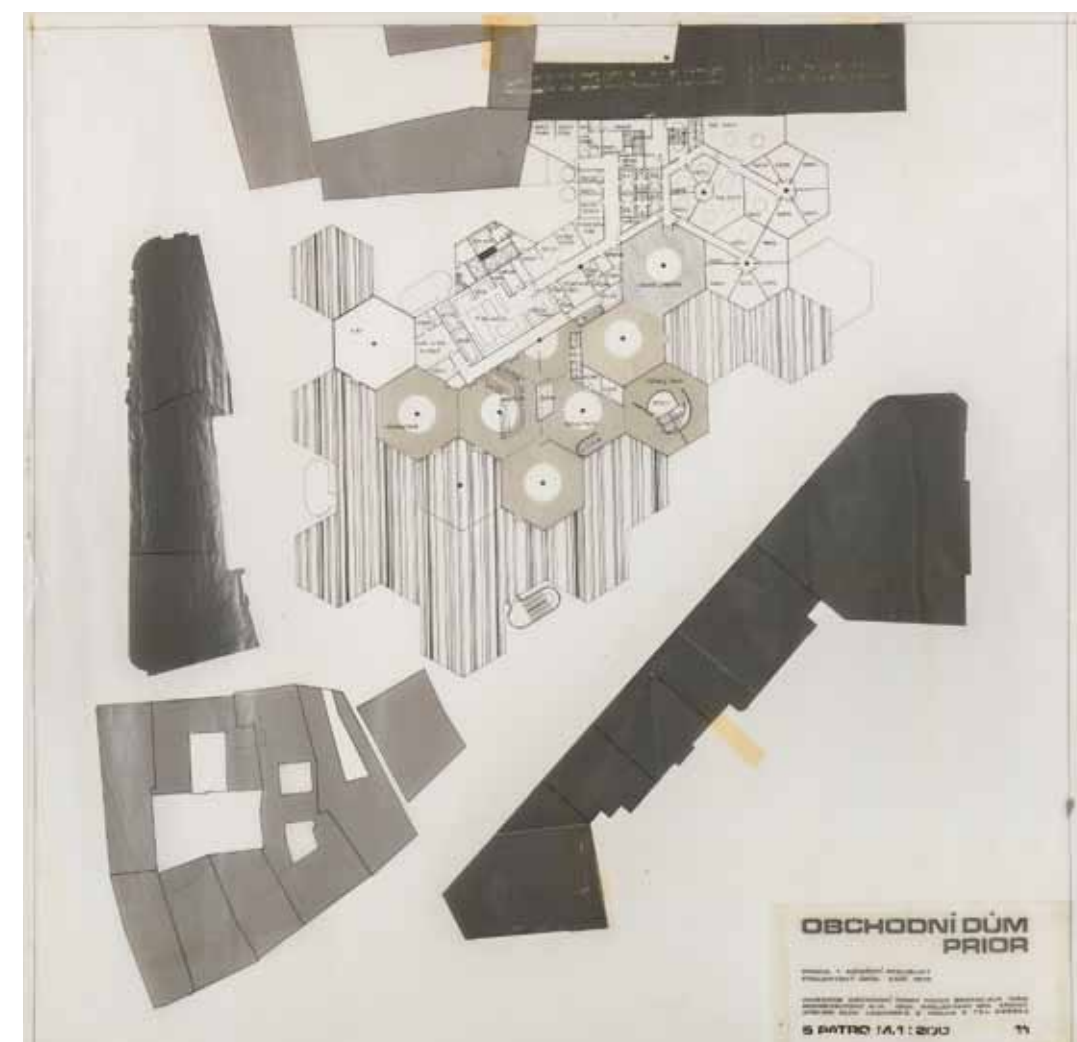
⌞
Projektový úkol, září 1970, půdorys
1. suterénu, kresba tuší, pauzovací
papír, vpravo dole rozpiska: Obchodní
dům Prior, Praha 1, náměstí
Republiky, projektový úkol. Investor:
Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám.
Rooseweltovo 2–4, gen. projektant
SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1,
nesignováno, AP 1540/29. Fotografie © Národní
galerie Praha 2018.

⌞
Projektový úkol, září 1970, půdorys
přízemí, projektový úkol, kresba tuší,
pauzovací papír, vpravo dole rozpiska:
Obchodní dům Prior, Praha 1, náměstí
Republiky, projektový úkol. Investor:
Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám.
Rooseweltovo 2–4, gen. projektant
SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1,
nesignováno, AP 154/30. Fotografie © Národní
galerie Praha 2018.

⌞
Projektový úkol, září 1970, půdorys
2. patra, kresba tuší, pauzovací papír,
vpravo dole rozpiska: Obchodní dům
Prior, Praha 1, náměstí Republiky,
projektový úkol. Investor: Obchodní
domy PRIOR Bratislava, nám.
Rooseweltovo 2–4, gen. projektant
SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1,
nesignováno, AP 1540/32. Fotografie
© Národní galerie Praha 2018.

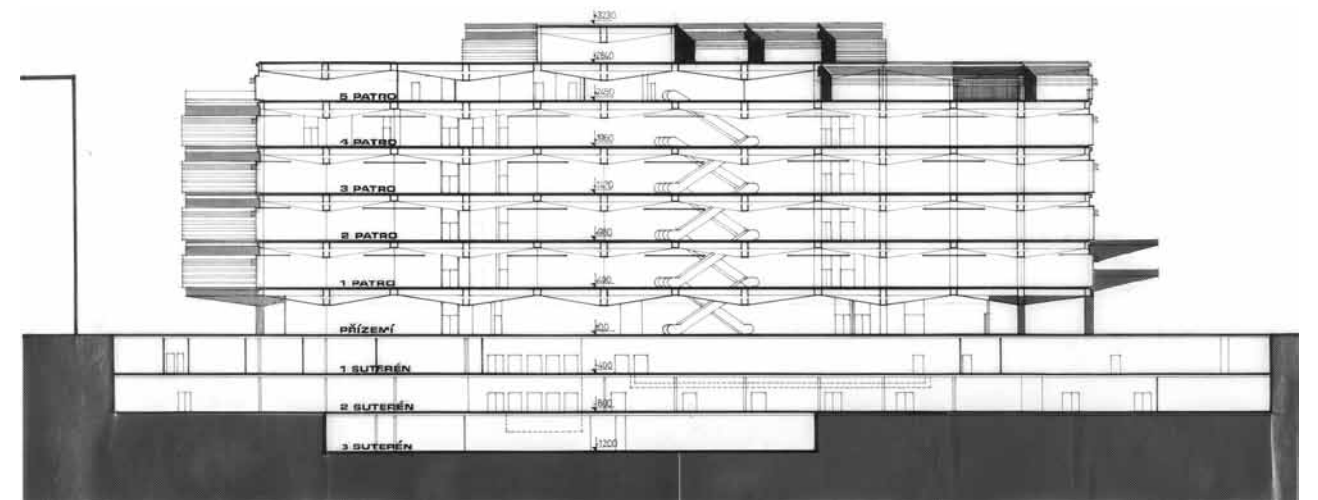
⌞
Projektový úkol, září 1970, půdorys
5. patra, kresba tuší, pauzovací papír,
vpravo dole rozpiska: Obchodní dům
Prior, Praha 1, náměstí Republiky,
projektový úkol. Investor: Obchodní
domy PRIOR Bratislava, nám.
Rooseweltovo 2–4, gen. projektant
SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1,
nesignováno, AP 1540/35. Fotografie
© Národní galerie Praha 2018.

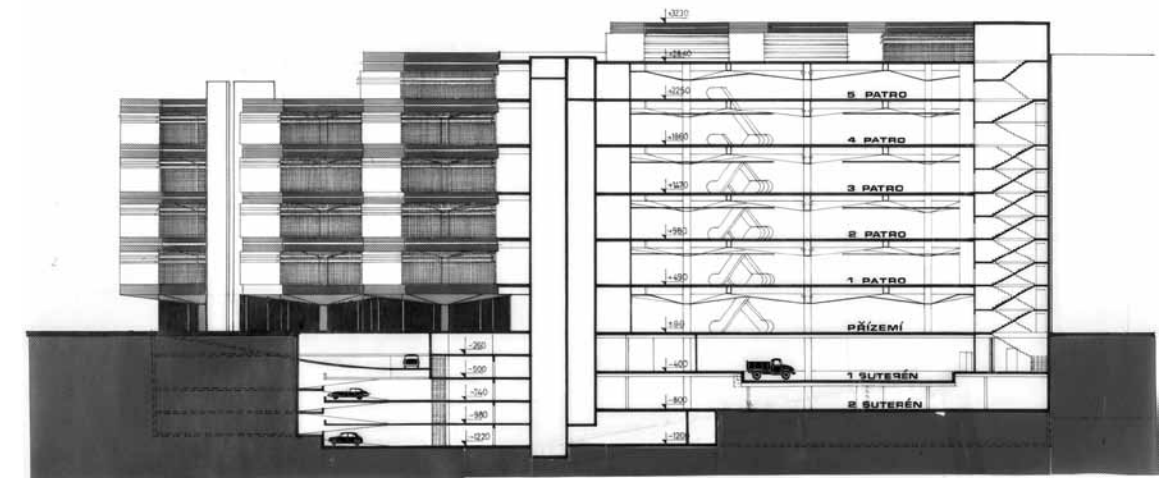
⌂
Projektový úkol, září 1970, půdorys 6. patra, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole rozpiska: Obchodní dům Prior, Praha 1, náměstí Republiky, projektový úkol. Investor: Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám. Rooseveltovo 2–4, gen. projektant SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1, nesignováno, AP 1540/36. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

ten však nijak není zachycen v situaci – měl být zřejmě také ve výhledu v návaznosti na propojení s metrem.

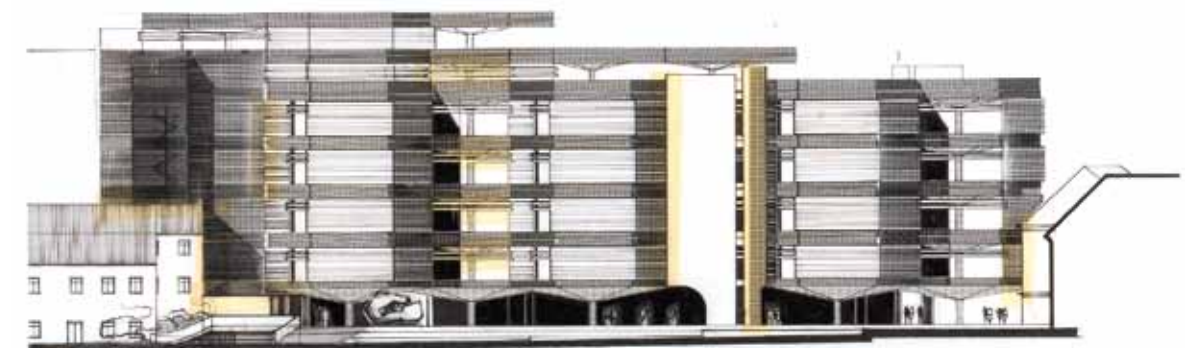
V 1. patře už je ponechán půdorys volný, jen se sloupovím a vyznačením „mezí“ jednotlivých šestiúhelníkových dílců. Oproti soutěžnímu návrhu jsou mimo hlavní komunikační tah odsunuty výtahy, zůstává jen jeden zdvojený eskalátor, objevuje se samostatný eskalátor do 1. suterénu v místě, kde byl pak i postaven. Pevné schody jsou vysunuty do samostatných zaoblených buněk, které se vysunují z objemu stavby a sestupují až na chodník – v exteriéru jsou to betonové věže, které tvarově zjemňují jinak zalamovanou stavbu, a to nejen svým oblým půdorysem, ale stejně tak i oblým probráním v přízemí pod poslední podestou. Až do 3. patra je skladba dispozic stále stejná – volný prostor přes celé podlaží, jen minimum provozního zázemí. Ve 4. patře, kde se předpokládá prodej nábytku a zařízení do interiéru, jsou tři šestiúhelníkové díly vymezeny pro aranžéra a dílny s potřebným hygienickým zázemím. V 5. patře je již více prostoru věnováno zázemí – směrem do náměstí jsou orientovány kanceláře, napříč přes zbytek patra je položena kuchyně, jež opět obsluhuje jak závodní jídelnu, tak restauraci. Ta je přístupná směrem od Rybné ulice přes velkou vstupní halu (opět se službami kadeřníka a holiče), je zasunutá do hloubky patra, lemovaná ze tří stran terasami. V jednom dílci na ni navazuje dětský koutek. V 6. patře kromě strojoven vzduchotechniky jsou také dvě učebny vlastního učňovského střediska.

⌒
Projektový úkol, září 1970, řez B – B, AP 1540/38. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

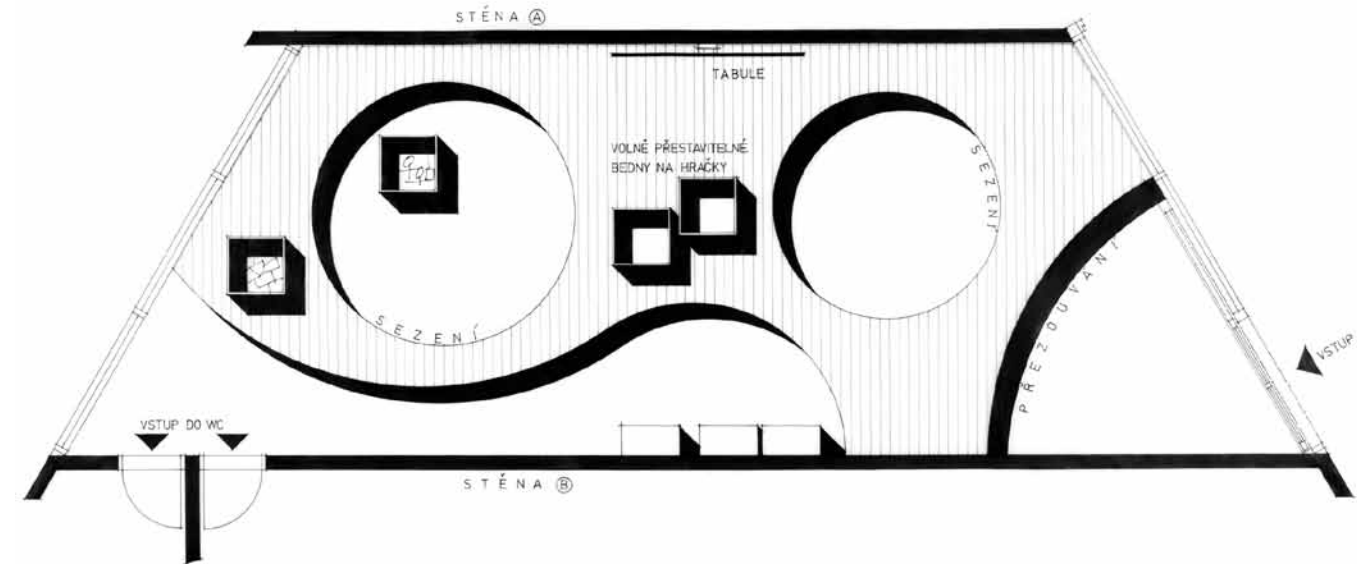
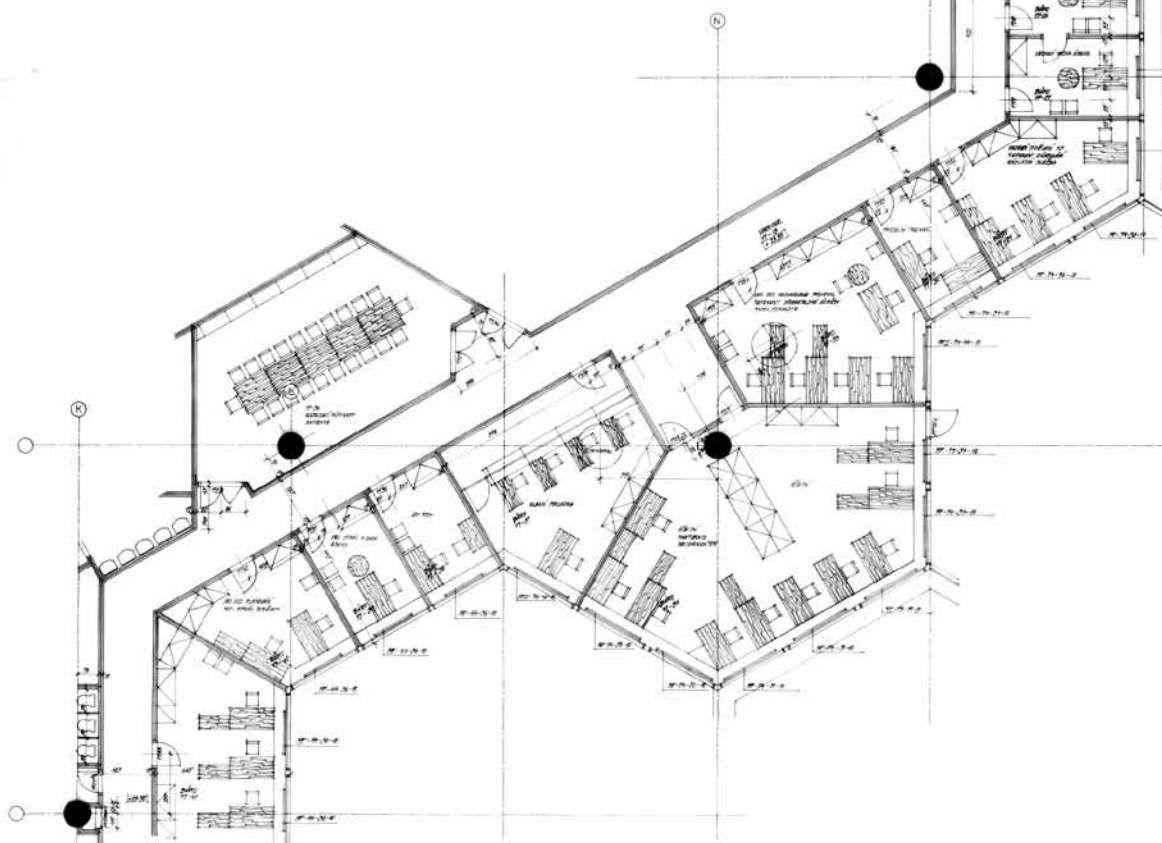
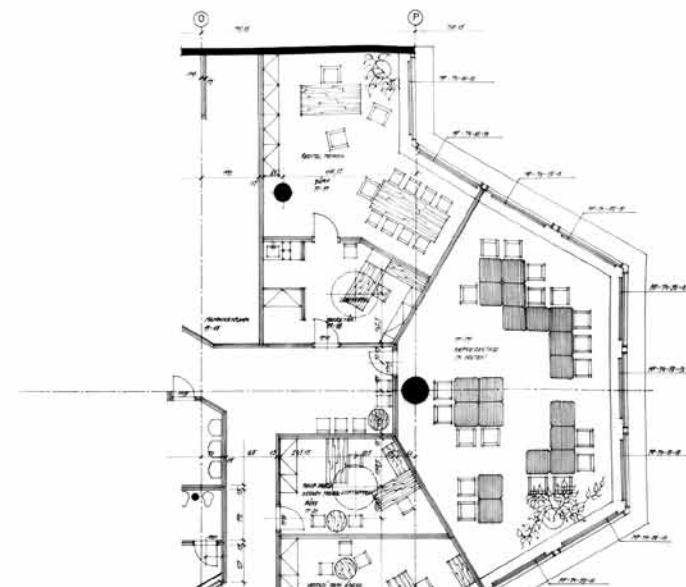

⌒
Projektový úkol, září 1970, řez A – A, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole rozpiska: Obchodní dům Prior, Praha 1, náměstí Republiky, projektový úkol. Investor: Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám. Rooseveltovo 2–4, gen. projektant SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1, nesignováno, AP 1540/37. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

⌒
Projektový úkol, září 1970, pohled z Rybné ulice, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole rozpiska: Obchodní dům Prior, Praha 1, náměstí Republiky, projektový úkol. Investor: Obchodní domy PRIOR Bratislava, nám. Rooseveltovo 2–4, gen. projektant SPA, ateliér ALFA, Lazarská 6, Praha 1, nesignováno, AP 1540/41. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

*Projektová dokumentace interiéru, září 1974,
zařízení kancelářských místností nábytkem, 5. patro,
kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole vlepovaná
rozpiska: Obchodní dům PRIOR Praha/Warenhaus
PRIOR Prag. Investor: obchodní domy PRIOR, Praha
1, Železná uice, gen. projektant Projektový ústav
výstavy hl. města Prahy – atel. Alfa, Projektinstitut für
Ausbau der Hauptstadt Prag – atel. Alfa, odpovědní
projektanti: Verantwortliche Projektanten: ing. arch.
Věra Machoninová, ing. arch. Vladimír Machonin,
projektant: vypracoval – Bearbeiter: Sosna (podpis),
AP 1540/005. Fotografie © Národní galerie Praha
2018.*

[illegible]

Projektová dokumentace interiéru, září 1974, půdorys dětského koutku, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole vlepená rozpiska: Obchodní dům PRIOR Praha/Warenhaus PRIOR Prag. Investor: obchodní domy PRIOR, Praha 1, Železná uice, gen. projektant Projektový ústav výstav hl. města Prahy – atel. Alfa, Projektinstitut für Ausbau der Hauptstadt Prag – atel. Alfa, odpovědní projektanti: Verantwortliche Projektanten: ing. arch. Věra Machoninová, ing. arch. Vladimír Machonin, projektant: vypracoval – Bearbeiter: Sosna (podpis), AP 1540/14. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

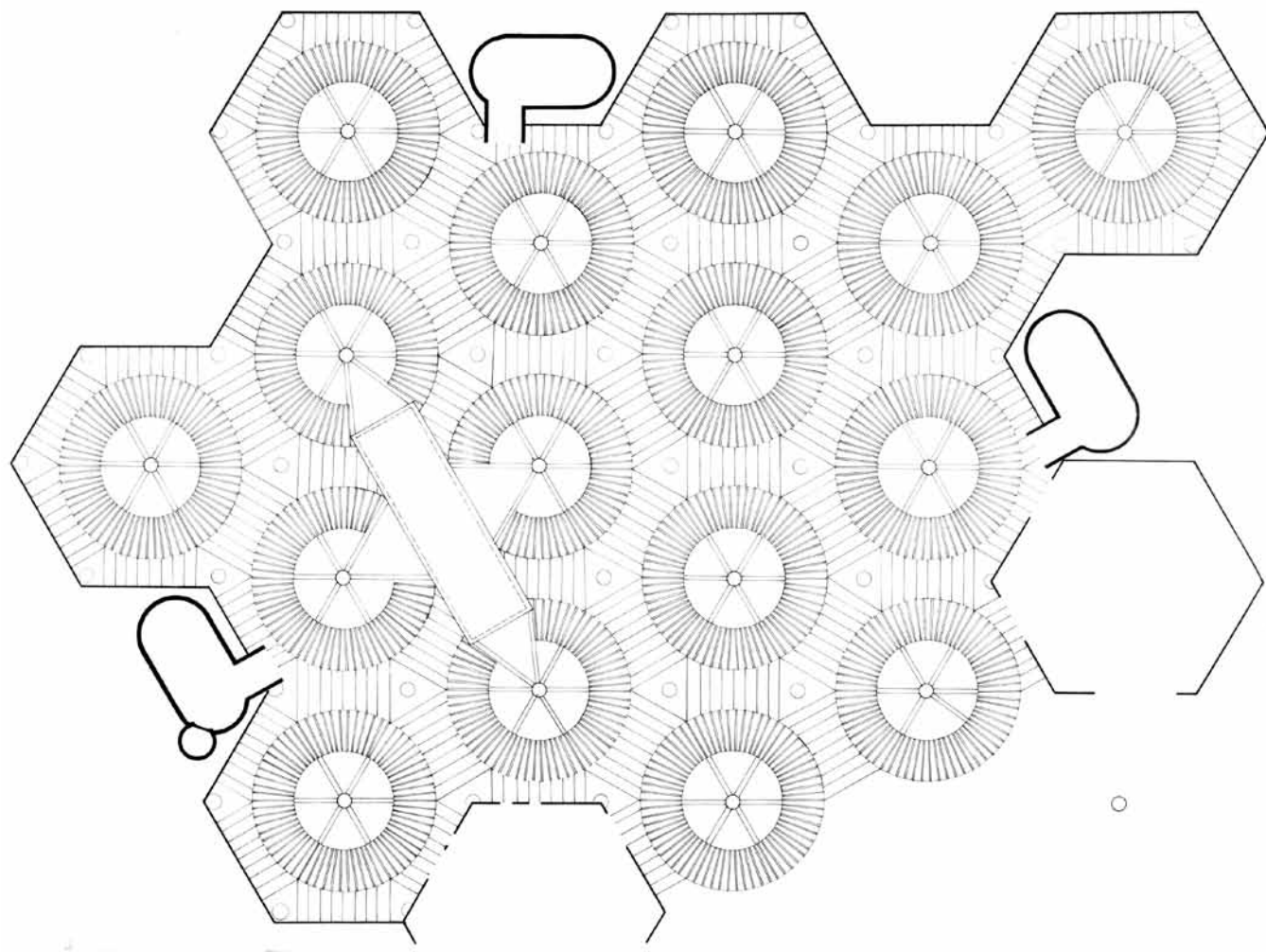
Ve dvou řezech je patrné, že se už počítá s železobetonovou konstrukcí. Rozhodnutí o tom, že subtilní ocelová konstrukce bude nahrazena železobetonovou, jež nutně má poněkud robustnější tvar, byla na straně dodavatele – důvodem byla úspora nákladů.

V řezech lze také sledovat, jak je v suterénu jasně, téměř do dvou samostatných objektů rozděleno zásobování obchodního domu a parkovací garáže pro návštěvníky obchodního domu.

V podélném řezu je také možno vysledovat, že proti původnímu záměru byla stavba hodně uklidněna; je vidět, jak jsou všechna podlaží stejně dlouhá, jako sevěrná do pevného objemu. Díky přidané nástavbě s učňovským střediskem bylo také poněkud zpevněno završení stavby.

Tento soubor plánů má zastoupeny tři fasády a na nich je patrné, jaký význam pro charakter stavby mají betonové věže se schodišti, které jsou v přízemí zúženy podle měkké křivky, jež dává stavbě zcela nový výraz. V těchto pohledech jsou již zcela přesně odlišeny plochy prosklené a plochy s kovovým obkladovým pláštěm. Na pohledu z Rybné je ještě zakreslen původní malý sousední dům.

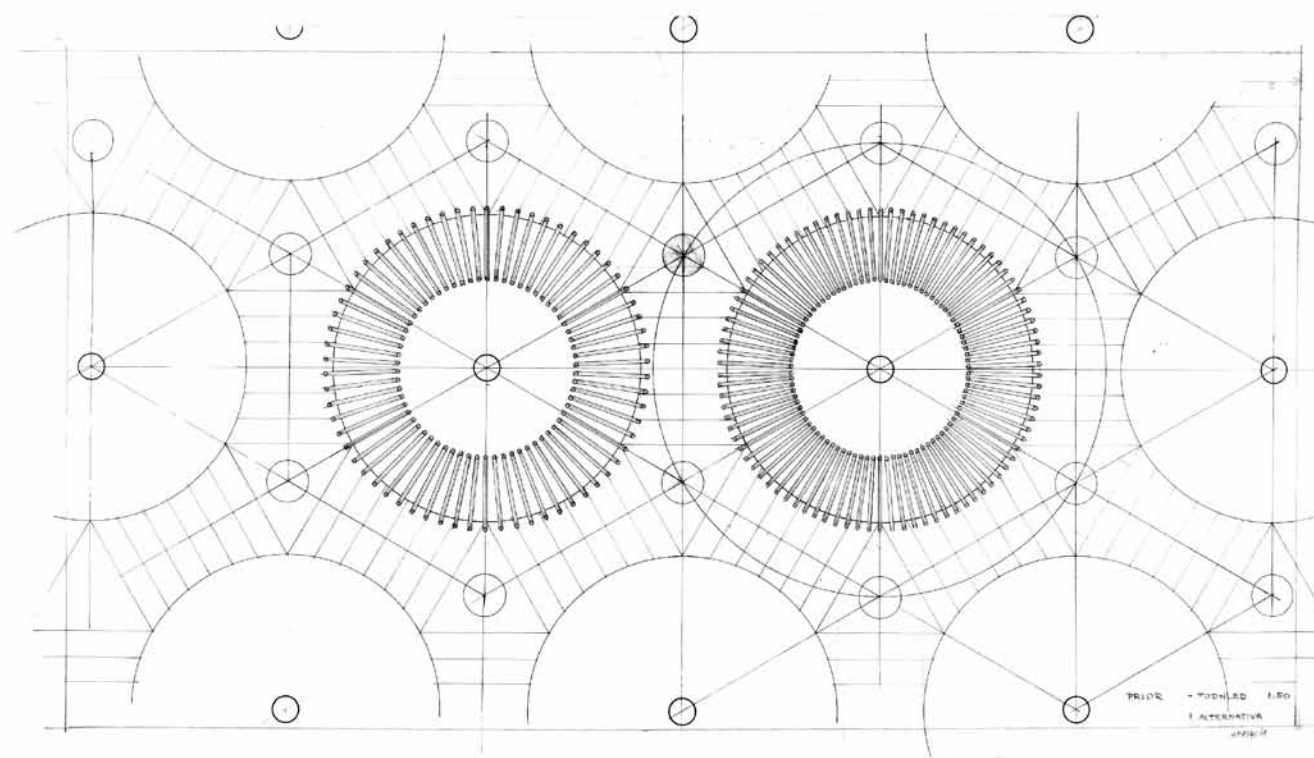
Další skupinu výkresové dokumentace, která pochází z roku 1974, tedy již z doby dokončování stavby, tvoří poněkud neucelený soubor. Jsou zde zastoupeny především návrhy vybavení některých kanceláří nábytkem (vypracoval Ladislav Sosna), z nichž lze bohužel vyčíst, že původní, v soutěži vyjádřený záměr autorů, že obchodní dům bude mít i svůj vlastní mobiliář (jak to pro stavby Machoninových bylo příznačné), vzal za své a že bylo nutno pracovat s nábytkem typovým. Souborné jsou výkresy pro 5. patro (celá administrativa obchodního domu) a pro prostory učeben v 6. patře; je zde výkres mobilních přiček pro šatny zaměstnanců a individuální vybavení pro dětský koutek (celkový půdorys, pohled na stěny, konstrukce visutého pódia a pohled na pódium).

K tomu patří také spíše náhodný výběr výkresů, které mají již popis v češtině a němčině. Jde o výkresy některých konstrukčních detailů – skladebné výkresy parapetních desek a žaluzií, konstrukce oken (jež působí jako typová), konstrukce držáků na prapory, také detail hlavní fasády s popisem „pohled do náměstí Republiky s prapory“, kde se však dají pouze dešifrovat pravděpodobně lana na vyvěšování praporů, a těžko říci, zda reklamních či státních (ovšem v té době bylo nutno prokazovat, jak jsou veřejné stavby v projektech připraveny především pro onu druhou možnost).

Kromě toho zde jsou dva zcela odlišné plány – jeden představuje pohled větší části patra. V něm poutá pozornost, s jakou pečlivostí je navrhována skladba zářivek pro jednotlivé dílce půdorysu tak, aby vynikla prostorová konstrukce betonových vzpěr, a naopak aby plocha stropu působila jako měkce tvarovaný celek, v němž je potlačena šestihrannost konstrukční skladby. Zářivky jsou kladeny směrem od sloupů v pravidelném rytmu, vytvářejí kružnice, plochy mezi nimi jsou vyplněny rovnými pásy, jež se stýkají v trojúhelníkových plochách. Skladba svítidel reaguje také na proměnu v místě eskalátoru, podtrhuje ji opět trojúhelníkovými plochami, tentokrát však řešenými jako vynechané segmenty v zářivkové skladbě. K tomuto výkresu je i detail dvou polí popsán jako 1. alternativa.

Neurčeno, nedatováno, půdorys rozmístění svítidel na stropě, kresba tuší, pauzovací papír, nesignováno, AP 1540/006. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Neurčeno, nedatováno, pohled, alternativa 1, kresba tuší, pauzovací papír, AP 1540/001. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Nejde v žádném případě o kompletní soubor výkresů, který byl ke stavbě obchodního domu Prior / Kotva zpracován. Bohužel součástí daného konvolutu nejsou žádné skici či přípravné kresby. Přesto i v tomto torzálním zastoupení ukazují, jak se projekt od soutěže k projektovému úkolu proměňoval, ne sice úplně v celkové koncepci, ale přesto v prvcích dosti podstatných, jakými byla nejen změna materiálu nosné konstrukce, ale také změna systému vnitřních komunikací či změna nábytkového vybavení. Výkresová dokumentace také prokazuje, že se původně nepočítalo se zbořením domů, které s pozemkem obchodního domu sousedily na severní straně.

Č

Věra a Vladimír Machoninovi:
Hotel Thermal v Karlových Varech,
snímek R. Sedláková.

III.3

Architekti Věra a Vladimír Machoninovi

Radomíra Sedláková

Věra Machoninová, nar. 1928 v Praze, studium architektury na ČVUT dokončila 1953, následně zaměstnána ve Stavoprojektu Praha, v letech 1968–1971 ve Sdružení projektových ateliérů, do 1989 v Projektovém ústavu výstavby hl. města Prahy, od 1990 samostatný ateliér.

Vladimír Machonin, nar. 1920 v Prostějově, studium architektury na ČVUT v letech 1938–1939 a 1947–1949, v letech 1954–1956 zaměstnán ve Státním ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO), následně ve Stavoprojektu, 1968–1971 ve Sdružení projektových ateliérů (ředitel ateliéru Alfa), do 1989 v Projektovém ústavu výstavby hl. města Prahy (ředitel Ateliéru 1), zemřel 1990 v Praze.

Autorská dvojice Věra a Vladimír Machoninovi patří k hvězdné generaci české architektury 2. poloviny 20. století. Byť start jejich profesní kariéry byl tak komplikovaný a složitý: období historizujícího tzv. socialistického realismu bylo zvláště pro architekturu dobou nepříjemnou. Svět po druhé světové válce šel rychlou cestou hledání, nalézání a uplatňování nových materiálů, nových technologií, které se okamžitě promítaly do charakteru architektury – a zde se řešily otázky, zda nové socialistické město má mít štíty typizovaných domů v podobě Bechyňské či jiné brány, studovalo se, který historický sloh je natolik pokrokový, aby ho bylo možno uplatňovat v aktuálním stavění...

Jednu výhodu však ta doba měla. K povinnostem architektů v projektových ústavech (neboť všichni museli mít pevné zaměstnání) patřilo studium lidové architektury, a to nejen podle fotografií a kreseb, ale z reálných staveb. Ojedinělá možnost naučit se praxi materiálů, prozkoumat zákonitosti proporcí. Bohužel to netrvalo dlouho a povinnost zvyšovat produktivitu práce vedla k postupné devalvaci architektovy práce. Jinou výhodou však byl dostatek soutěží, byť jich k realizacím v padesátých letech bylo dovedeno jen málo.

Machoninovi si spolu s Jiřím Albrechtem vyzkoušeli v roce 1954 ideologicky velmi nasycenou soutěž na Ústřední dům armády, který se měl stát nejdůležitější stavbou socialistického realismu u nás. Ovšem nepostoupili do druhého kola, jejich vysoká věž lemovaná z obou stran monumentální vysokou kolonádou, nebyla

považována za zdařilou, přesto však porota konstatovala, že „je z celé práce patrná snaha po ovládnutí obtížného a složitého úkolu“.¹

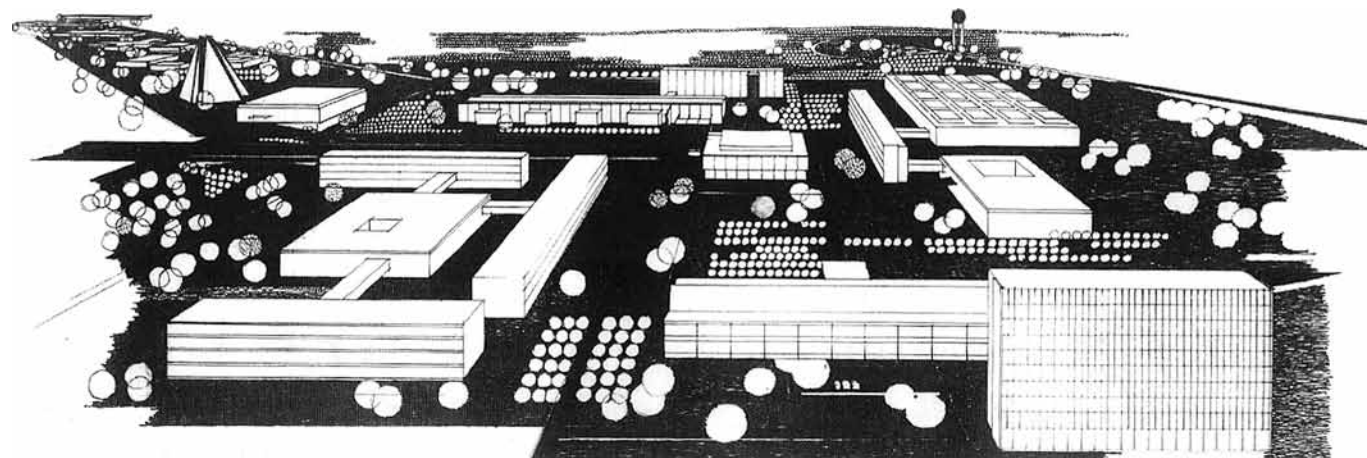
Další soutěže již byly pro architekty možná zajímavější – především v roce 1955 soutěž na kulturní dům v Jihlavě. V ní zvítězili. A byť ještě v té době dozníval historismus, podařilo se jim vytvořit stavbu již navazující na klasicky moderní hnutí – stavbu sice s vysokou kolonádou vstupu, ale zcela bezozdobnou, v přívětivých proporcích, požadovaně monumentální, a přitom civilní. Bez realizace zůstal soutěžní návrh nové části pro Jiráskovo divadlo v Hronově. Ukazuje, jak silná touha po architektonickém vyjadřování, které chtělo být soudobé, a ne historizující, v architektech byla. Jako by úspěch československého pavilonu v Bruselu uvolnil stavidlo fantazii – lomenicové prvky na soutěžním návrhu hronovského divadla mají svou odezvu třeba v návrhu Jana Sokola na zástavbu na místě Chourových domů v Praze, objevují se v návrzích Zdeňka Přády a jeho spolupracovníků v soutěži na Národní divadlo...

Machoninovi soutěžili téměř neustále; je nutno si přitom uvědomit, že se tak dělalo vedle běžných povinností „projektantů“ ve Stavoprojektu v Praze, bylo to vedle postavených objektů, tedy např. vedle školy v Nebušicích, vedle bytového domu v Holešovicích. Kromě Hronova si vyzkoušeli ještě soutěž na divadlo v Českých Budějovicích. Ve velkém kolektivu, který kromě Machoninových tvořili Pavel Bareš, Jiří Albrecht, Jiří Kadeřábek, Svatopluk Kobr, Karel Prager a Martin Vajzr, se v roce 1962 účastnili velké soutěže na společenské centrum na Pankrácké pláni a na areál televize na Kavčích Horách. Ve stejném roce začali s návrhy na zástavbu okolí Národního divadla (pak ještě v roce 1964), v roce 1963 si vyzkoušeli návrh na dostavbu Staroměstské radnice. V šedesátých letech se účastnili snad všech významných soutěží – na Dům múzických umění v Brně (1963), na hotel u Švermova mostu a přestav-

1 Architektura ČSR. 1954, roč. 13, s. 118–119.

Kulturní dům v Jihlavě, snímek R. Sedláková.

Soutěžní návrh univerzitního města v Dublinu, snímek archiv K. Pragera.

Soutěžní návrh festivalového kina a hotelu v Karlových Varech, východní fasáda, tisk, papír, nesignováno, AP 49 /6. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

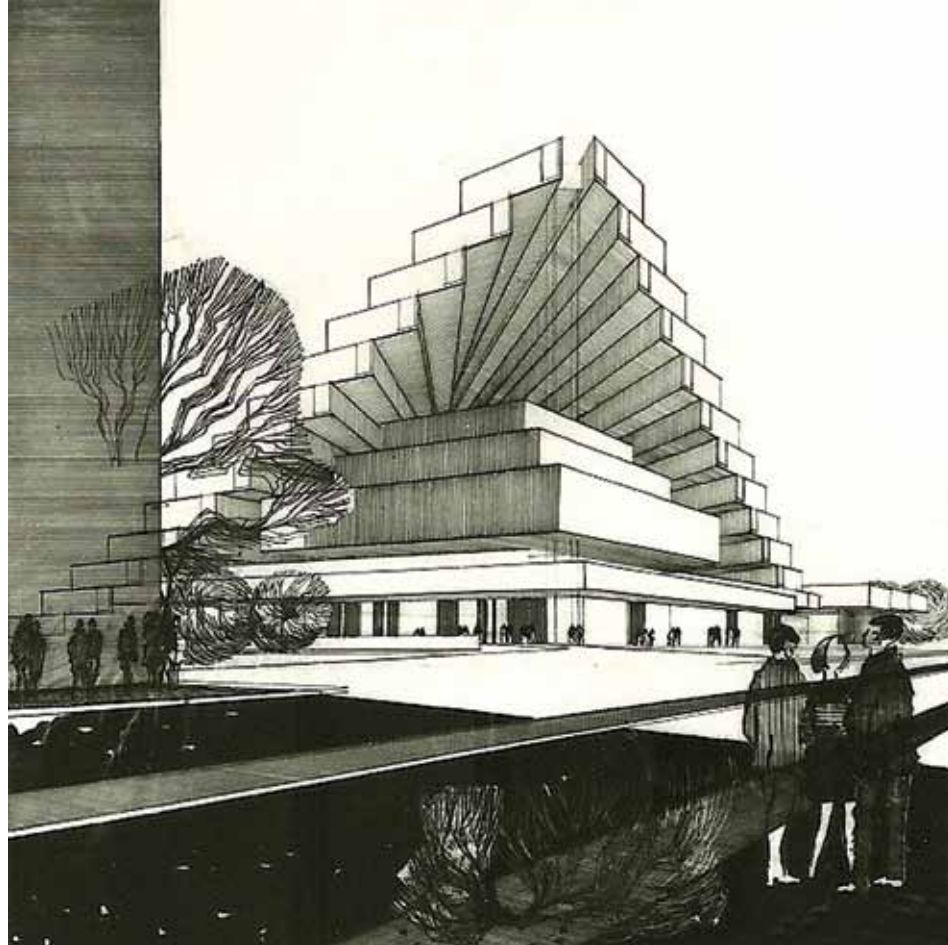

Hotel Thermal v Karlových Varech, snímek R. Sedláková.

bu Národního shromáždění (1966), ve stejném roce to byla ještě soutěž na nové ústřední nádraží v Praze. V roce 1964 spolu s Jiřím Albrechtem, Jiřím Kadeřábkem a Karlem Pragerem uspěli v soutěži na rozšíření univerzitního města v Dublinu, kde jejich návrh získal 3. cenu. Ta odměna měla pro autory velký význam – díky ní získali prostředky na to, aby mohli procestovat Evropu a bezprostředně vidět, jak se vyvíjí aktuální architektura. Ve stejném roce byl návrh Machoninových nejvýše oceněn v soutěži na festivalové kino s hotelem v Karlových Varech. Proti tomu bez ocenění zůstal jejich návrh na zotavovnu Sokolský vrch v Karlových Varech.

Závěr šedesátých let také přinesl jednu zásadní změnu v organizaci profesního života Machoninových. Spolu s Jiřím Klenem, Karlem Pragerem, Janem Šrámkem a také Karlem Filsakem opustili do té doby monopolní Stavoprojekt a založili Sdružení projektových ateliérů, vedené organizačně jako experimentální projektová organizace hlavního města Prahy. Prager založil svůj ateliér GAMA ještě v rámci Stavoprojektu v roce 1966 a postupně se k jeho záměru, osvobodit se od narůstající administrativy stejně jako od narůstajícího potlačování významu architektovy práce, přidali další. Vrstevníci, přátelé, kolegové, kteří si již vyzkoušeli, co umějí, měli za sebou zajímavé práce a v ruce zajímavé projekty, a tak se rozhodli vyzkoušet jinou organizaci tvůrčí práce.

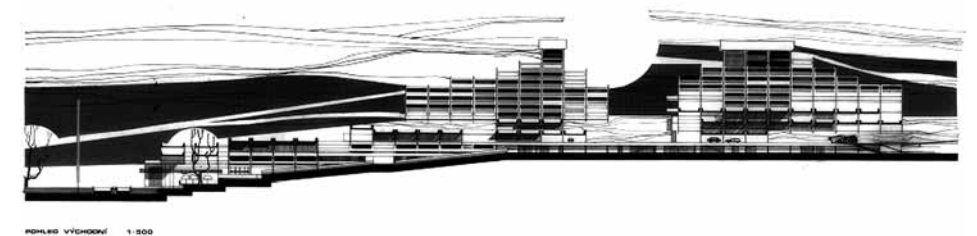
С
Soutěžní návrh Domu odborové rekreace na Dlabačově, perspektivní pohled, kresba tuší, pauzovací papír, nesignováno, AP 46/7. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Prvních ateliérů bylo šest: Alfa, vedoucí Vladimír Machonin; Beta, vedoucí Jan Šrámek; Gama, vedoucí Karel Prager; Delta, vedoucí Jiří Klen, po jehož odchodu do zahraničí v roce 1968 ho zastoupil Zdeněk Jakubec; Epsilon, vedoucí Karel Filsak; Omicron, vedoucí Jiří Kadeřábek, po jehož odchodu do zahraničí ateliér na jistou dobu zanikl. Každý ateliér byl samostatná jednotka, která si sama hledala zakázky, sama hospodařila. Pro větší efektivitu práce a především pro možnost plně se soustředit výhradně na architektonickou tvorbu vzniklo pro všechny ateliéry jedno servisní středisko, tzv. Správa sdružení, která se starala jen o to, co bylo pro ateliéry společné, tedy ekonomiku, právní otázky a technické zázemí. V čele sdružení stála řídící rada, složená z vedoucích jednotlivých ateliérů, která si chtěla vždy na 2 roky zvolit svého předsedu – v okamžiku založení jím byl Jiří Klen. Každý z ateliérů si do Sdružení přinesl svůj velký úkol – Jan Šrámek rozestavěné velvyslanectví v Londýně, Karel Filsak Letecké centrum na Těšnově, Karel Prager rozestavěnou rekonstrukci Národního shromáždění. Vladimír Machonin měl hotel Thermal, respektive v té době Festivalové kino a hotel v Karlových Varech.

Vedoucí architekti brali založení svého Sdružení jako splněný sen, každý zde měl podmínky, jaké si sám stanovil a jaké sám potřeboval k tomu, aby svou práci dovedl do nejvyšší možné úrovně. Vladimír Machonin při založení konstatoval, že konečně je tady organizace, která „by měla umožnit vytvářet architekturu, jež naplňuje naše životní tvůrčí cíle, která by odpovídala společenským potřebám a požadavkům, uspokojovala své uživatele, byla srostlá s epochou a vytvořila by nové prostředí i pro budoucnost.“²

2 UHRINOVÁ, Marta (ed.). Měli odvahu. Československý architekt. 1969, roč. 15, č. 25–26.

Д
Soutěžní návrh hotelu lázeňského areálu Sokolský vrch v Karlových Varech, pohled východní, kresba tuší, pauzovací papír, vpravo dole signováno Machonin, Machoninová, AP 48/12. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Д
Soutěžní návrh zotavovny Tři kříže v Karlových Varech, model, vrstvená překližka, AM 005. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

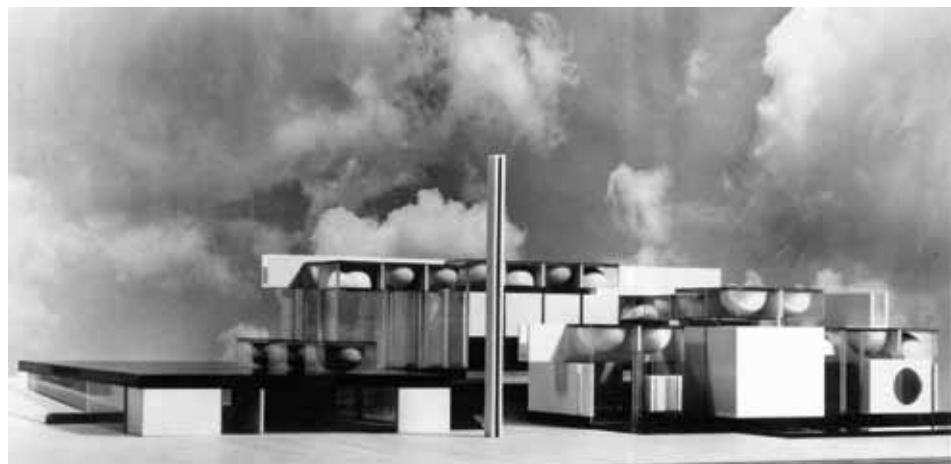

Ve Sdružení a při výstavbě Thermalu pokračovala soutěžní aktivita Machoninových – z roku 1967 to byl jednak návrh na koncertní síň na náměstí Republiky a především návrh z 2. kola soutěže na Dům odborových svazů na Dlabačově s neobyčejným tvarovým, stejně jako konstrukčním a provozním řešením. Možná byl na svou dobu až příliš progresivní, proto neuspěl... Počet soutěží, přitom na významné a velké objekty, je obdivuhodný. Každý návrh nabízel neotřelá řešení, přitom dokonalá po všech stránkách, včetně konstrukcí.

Sdružení, bez ohledu na svou jednoznačnou architektonickou úspěšnost, bohužel pro architekty nemělo příliš dlouhého trvání. V roce 1970 bylo jasné, že taková organizace je nadále v normalizační době neudržitelná, zvláště v situaci, kdy se většina jeho vedoucích osobností stala „politicky nespolehlivá“. Někteří, mj. Jiří Klen či Jiří Kadeřábek, odešli do zahraničí. Pro ostatní však rozdělaná a připravovaná práce byla hlavním důvodem k setrvání. Za malý zázrak lze považovat to, že ateliéry nebyly rozpuštěny, ale že se podařilo transformovat je do nového Projektového ústavu výstavby hl. města Prahy (PÚ VHMP). A za velký zázrak tehdejší doby lze mít to, že všichni vedoucí ateliérů zůstali na svých místech a mohli ve své práci pokračovat. Bohužel však jejich práce po roce 1971 nebyly publikovány a oni sami nemohli již vyjíždět na studijní cesty... Především však ztratili možnost soutěžit, přitom je zřejmé, že soutěže byly v jejich případě vždy vskutku cestou k nalezení nejlepšího řešení. (Jen malým uklidněním může být to, že soutěže se od té doby stejně konaly jen velmi omezeně.)

Budova Podniku výpočetní techniky, souhrnné projektové řešení, listopad 1968, perspektivní pohled, tisk, papír, AP 51/10. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Návrh pavilonu pro EXPO v Osace, snímek archiv K. Pragera.

V roce 1970 Sdružení vydalo svůj katalog prací. V něm je Ateliér Alfa představen snímkem modelu zástavby u Budějovického náměstí „se zastávkou podzemní dráhy, s hotelem, obchodním domem (specializovaným na nábytek), lázněmi a kancelářskou budovou“ (přeloženo z popisky v katalogu), snímkem modelu „Festivalového kina a mezinárodního hotelu s restauracemi, vinárnou, kavárnou a termálním bazénem“ (tamtéž), modelem zotavovny ROH Tři kříže v Karlových Varech, a snímky pracovního modelu „Obytného souboru Lehovce s 900 byty a společenským a dalším vybavením: obchody, školy atd.“ (tamtéž). Katalog byl vydán v angličtině. Jen krátce poté byl založen PÚ VHMP a téměř identický katalog vyšel již v češtině a s předmluvou nového ředitele.³

Ještě v rámci Sdružení získali Machoninovi v soutěžích, ale i přímo, další zajímavé zakázky. Uspěli v soutěži na budovu Podniku výpočetní techniky, jež měla stát na nábřeží v Holešovicích (s jejichž přestavbou se v 60. letech počítalo), kde

³ SPA Sdružení projektových ateliérů – Association of Architectural Studios: katalog prací/catalogue of works. Praha: SPA, 1970. – Projektový ústav výstavby hlavního města Prahy. Praha: PÚ VHMP, 1972.

Administrativní budova Škoda, projektový úkol, srpen 1971, řez B – B, planografický tisk, papír, AP 52/14. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

Komplex Cestovní kanceláře mládeže a Mladé fronty, perspektivní pohled, planografický tisk, nesignováno, nedatováno, AP 55/19. Fotografie © Národní galerie Praha 2018.

nabídl relativně nízký, výrazně horizontálně členěný objekt. Pro něj byl zpracován i projektový úkol, v němž se soustředili na řešení interiéru budovy se dvěma atrií, s kanceláři různého typu včetně halových.

Zklamáním pro všechny zúčastněné, což kromě Machoninových byl ještě Jiří Klen, Karel Filsak, Karel Prager a Jan Šrámek, tedy všichni vedoucí ateliérů SPA, bylo to, že jejich studie pro čs. výstavní pavilon na EXPO '71 v Ósace se neproměnila v reálnou stavbu.

Jenomže pro ateliér Alfa, později přejmenovaný na Ateliér 1, se již otevřelo Budějovické náměstí, respektive prostor, který se měl z pouhé křižovatky náměstím stát. Navrhli zde velkorysé centrum moderní městské čtvrti, u něhož bylo zřejmé, že zde bude zastávka podzemní dráhy a že to tedy bude místo dobře dopravně dostupné a bude mít celoměstský význam. Situovali sem výrazné budovy hotelu, správní budovy firmy Škoda, společnou budovu Cestovní kanceláře mládeže (CKM) a vydavatelství Mladá fronta a k tomu ještě budovu Domu bytové kultury.

Projekty jednotlivých staveb dávají nahlédnout, že ve chvíli, kdy by byly realizovány, stala by se tato část Prahy centrem přitažlivé soudobé architektury nejen v pražském a nejen v českém měřítku. Velkorysost, a to jak dispoziční, tak konstrukční, byla oslnivá. Budova CKM a MF podobně jako Thermal v Karlových Varech modelovala odvážně zvednutou křivku kinosálu nad otevřeným parterem, správní budovy nabízely netradičně řešené kanceláře, především velmi progresivní komunikační a odpočinkové prostory hal, atrií a teras. Jediná stavba, která z celého souboru byla vskutku postavena, byť s datem dokončení až v roce 1981, byl Dům bytové kultury.

Název přesně vystihoval jeho charakter – nikoli obchodní dům s nábytkem, ale právě dům bytové kultury. V jednotlitém prostoru, rozvíjeném kolem ústřední komunikační haly vždy s posunem o polovinu podlaží, byla svého druhu výstavní síň, v níž se dobře nakupovalo. Součástí stavby byly kinosál a restaurace, obrácené

☞
Dům bytové kultury, snímek
R. Sedláková.

☞
Dům bytové kultury – detail fasády,
snímek R. Sedláková.

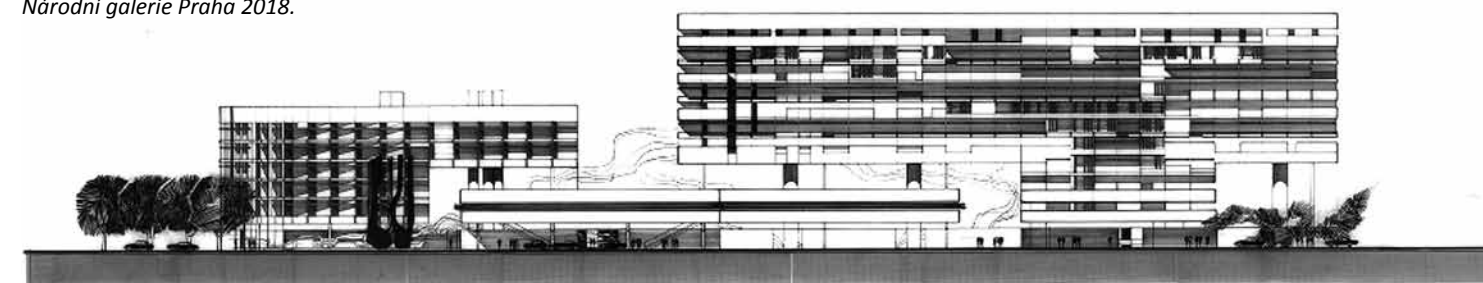
však spíše k městu než k návštěvníkům – byly snadno přístupné z parteru, jenž ve více úrovních reagoval na stanici metra. Noblesa barevného řešení, které pracovalo s oblíbenými barvami tvůrců – červená, zelená, k tomu barva surového betonu na bočních stěnách, v nichž ještě navíc byly včleněny sochařské reliéfy. DBK byl od dokončení, byť tak opožděného, ukázkou toho, jak mimořádný veřejný prostor mohla Praha mít.

Do doby stále ještě Sdružení projektových ateliérů spadá i vítězný soutěžní návrh obchodního domu Kotva na náměstí Republiky (1969). Stavby, která dodnes ukazuje, co si Vladimír Machonin představoval, když při zakládání SPA hovořil o cílech. Architektura jasně dobová a zároveň nadčasová, architektura dokonale individuálně promyšlená, ctící prostředí, do něž vstoupila s nadneseně požadovaným velkým objemem – a díky promyšlenému přístupu, který zároveň dokonale zužitkoval původně navrhovanou ocelovou konstrukci, přirozeně zapadající do prostředí na hraně Starého Města. To, že bylo nutno dle požadavku dodavatele zaměnit ocelovou konstrukci za železobetonovou, zůstalo jakoby v ústraní. Nejen svým korodovaným ocelovým pláštěm, poprvé v Praze použitým (a později uplatněným i na DBK), ale celkovou koncepcí stavba drží svou původní konstrukční kostru, a byť je nosný systém robustnější, vzornost interiéru zůstala.

A ještě do doby přechodu mezi Sdružením (SPA) a Projektovým ústavem (PÚ VHMP) spadá vítězství v soutěži na budovu Čs. zastupitelského úřadu ve východním Berlíně, který je výjimečný, neboť od počátku počítal s masivní železobetonovou konstrukcí a s těžkým kamenným obkladem. Jedna z mála staveb Machoninových, kterou lze označit jako brutalistní, byť především v modelování hmot, nikoli v materiálu. Spodní tři podlaží jsou základnou s pevnými nárožními, ovšem jakoby složenou ze tří částí, které se navenek projevují výrazně předstupujícími plně prosklenými stěnami. Nad tím se rozvíjejí další tři podlaží s jednoduchými pásy parapetů a průběžných oken. Navenek nikterak není znát, že betonová konstrukce je zde dostatečně masivní, aby v dolní části mohla mít rozpon téměř 14,5 metru. Konstrukční hledání nejvhodnějšího přístupu je pro všechny stavby i návrhy Machoninových příznačné.

Kromě ojedinělých staveb, či spíše projektů, u nichž bylo samozřejmostí, že jsou autorským dílem od návrhu konstrukce až po vybavení interiéru (v případě hotelu Thermal až do úrovně prostírání na stolech v restauraci), se především Vladimír Machonin zabýval otázkami typizace. Neboť v každém projektovém ústavu, jenž se věnoval Praze, se nutně musely zpracovávat také projekty nových obytných souborů. Ateliér 1 v PÚ VHMP dostal na starosti obytný soubor Lehovec – Černý most. Ani

☞
Soutěžní návrh čs. velvyslanectví
v Berlíně, jižní pohled, kresba
tuší, pauzovací papír, vpravo dole
signováno Machonin, Machoninová,
nedatováno, AP 45/11. Fotografie ©
Národní galerie Praha 2018.

JIŽNÍ POHLED

Budova čs. velvyslanectví v Berlíně,
snímky R. Sedláková.

povinná těžká panelová technologie, ani nezbytná hustota osídlení 400 obyvatel na hektar, neznamenal, že by se autoři chtěli vzdát architektonické práce. Ostatně úsilí o to, aby typizace přešla z objemové na prvkovou, bylo čitelné v mnoha ateliérech, byť s výsledky ne zcela snahám odpovídajícími.

Soupis architektonického díla Věry a Vladimíra Machoninových je se svými 53 položkami úctyhodný (a to jde jen o soupis architektonických návrhů staveb, nikoli interiérové prvky). Jenomže ne zcela uspokojující je to, že z toho množství soutěžních a dalších projektů vyšlo pouze 12 skutečně postavených objektů.

LITERATURA

UHRINOVÁ, Marta (ed.). *Měli odvahu. Československý architekt*, 1969.

SPA Sdružení projektových ateliérů – Association of Architectural Studios. Praha: SPA, 1970.

Projektový ústav výstavby hlavního města Prahy. Praha: PÚ VHMP, 1972.

SMĚTÁK, Pavel, PUČEROVÁ, Klára a kol.: *Věra a Vladimír Machoninovi, 60' / 70'*. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera, 2010.

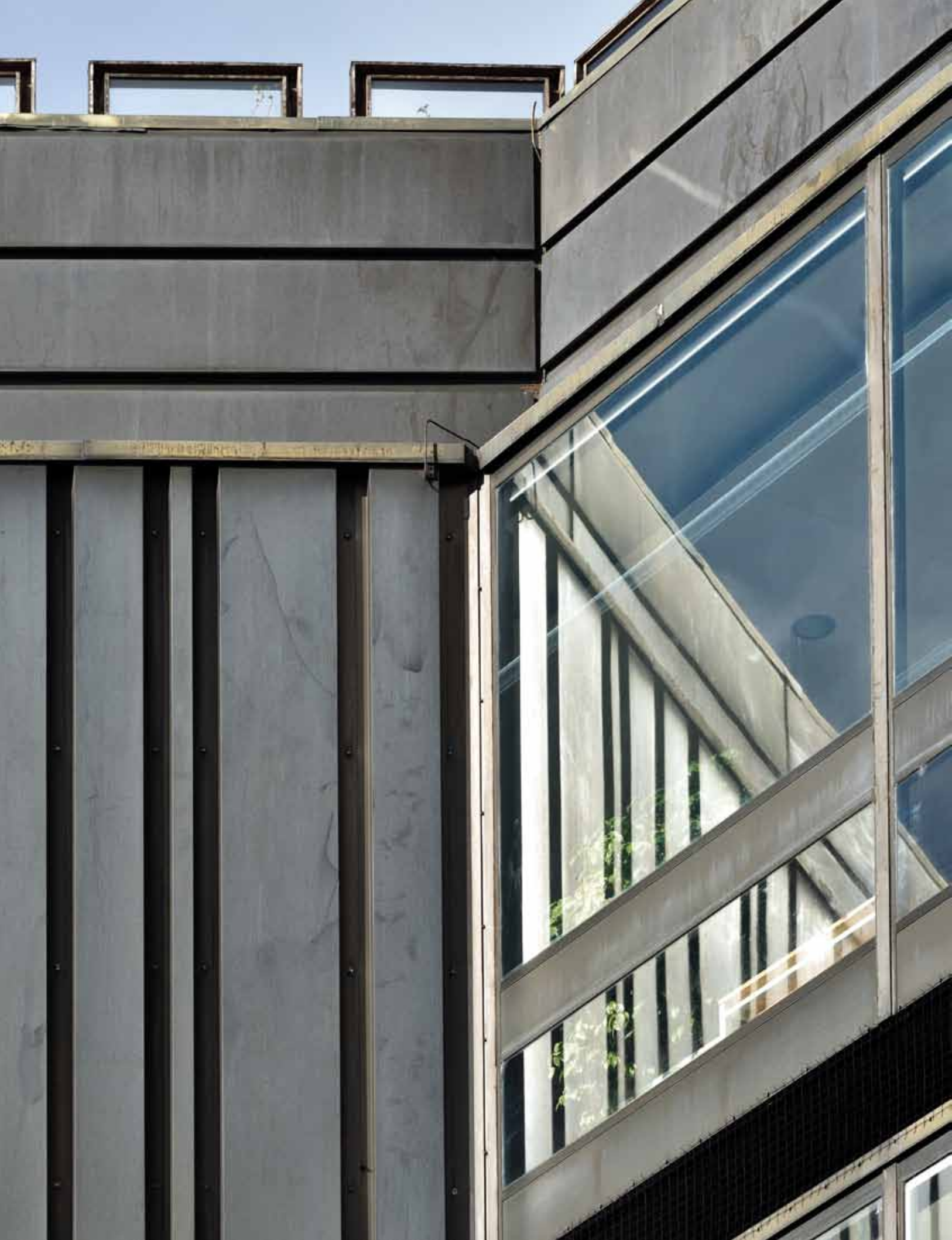
SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Karel Prager*. Praha: Titanic, 2013.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, VRANA, Jan. *Architektura pro Prahu. Půl století Sdružení projektových ateliérů, Projektového ústavu výstavby hlavního města Prahy a jejich následovníků*. Praha: Český svaz stavebních inženýrů, 2017.

í PALÁC

Banka slova #odkryva

IV

Konstrukce

IV.1

Hexagony a hříby

Tomáš Šenberger

Dvě slova, která se vloudí do mysli při pozorování nosné konstrukce obchodního domu Kotva, jsou hexagony a hříby. Ale... je to opravdu tak?

Jednu z elegantních variant železobetonového skeletu, plochostropou konstrukci s hříbovými hlavicemi sloupů, použil poprvé Robert Maillart na skladišti v Curychu v roce 1910. Konstrukce zbavila stropy Hennebiqueových průvlaků a trámů, stropní deska včetně podhledu byla rovná a rozšířené hlavice sloupů dodaly interiéřům neočekávanou estetiku. Skelet byl dostatečně únosný (proto byl také použit na skladišti s nároky na velká zatížení) a dovolil i zvětšit rozpory konstrukce. Vytvoření konzoly stropní desky umožnilo navíc uvolnit okraj budovy od svislé nosné konstrukce a vytvořit tak prostor pro nezávislou fasádu. Těto výhody využili v roce 1930 beze zbytku autoři jiné průmyslové budovy, tabákové továrny Van Nelle v Rotterdamu – Brinkmann, van der Vlugt a Stam – a jejich zavěšená, zcela prosklená fasáda se tak dostala až do učebnic architektury. O pět let později použil podobný princip v nizozemském Heerlenu Fritz Peutz na dodnes překvapivě moderním obchodním domě Modehuis Schunck, známém jako „Glaspaleis“.

V Rakousko-Uhersku byla poprvé tato konstrukce použita opět v průmyslu – ve výrobní etážovce Automobilky Praga v Praze-Libni v roce 1917 (byla zbořena v roce 2002). Průkopník železobetonových konstrukcí na našem území Stanislav Bechyně navrhl do suterénu budovy ploché beztrámové stropy, nesené osmihrannými sloupy s jádrem z ovinuté litiny a s hříbovými hlavicemi. V dalších letech se hříbové stropy u nás realizovaly především pro extrémně zatížené konstrukce skladů, v Praze například Veřejné skladiště v Holešovicích (F. Bartoš, 1928), Ústřední skladiště ministerstva pošt a telegrafů ve Vysočanech (J. Kalous, 1932) nebo Nákladové nádraží Žižkov (K. Caivas, V. Weiss, 1935), všechny realizované specializovanou betonářskou firmou Skorkovský.

V první polovině 20. století se konstrukce s hříbovými stropy testovaly především na univerzálních budovách se značným zatížením a s velkými rozpory. Ploché stropy byly mimořádně výhodné i pro instalaci a vedení horizontálních rozvodů,

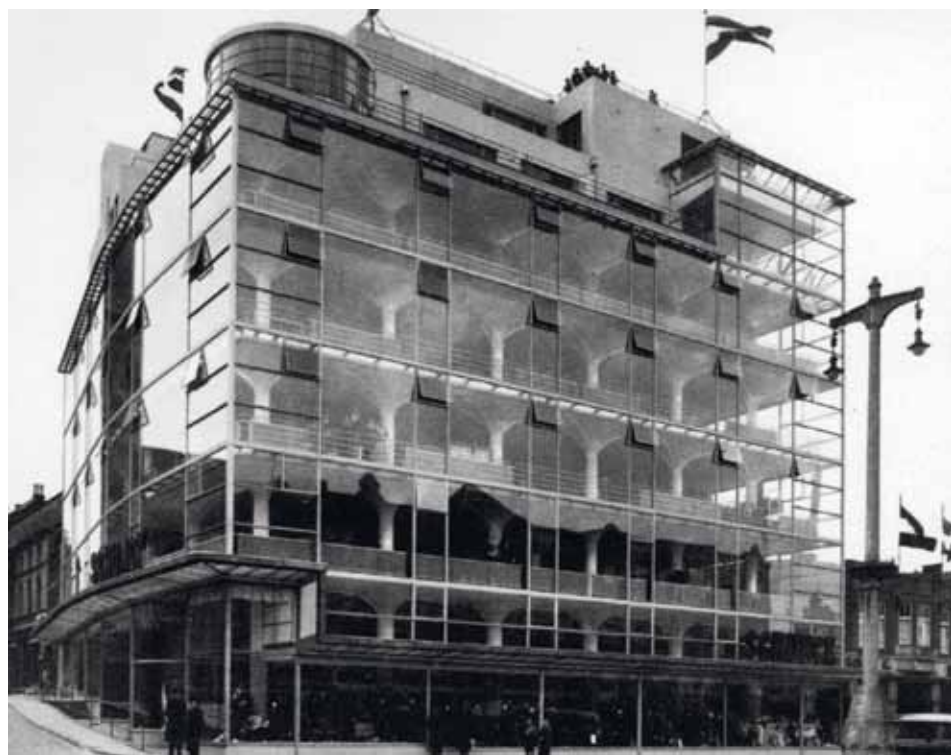
⌂

José Antonio Corrales a Ramón Vázquez Molezún, interiér výstavního pavilonu Španělska na Expo '58 v Bruselu (foto anonym, <http://hablemosunpocodetodo.blogspot.com/2010/12/pabellon-de-espana-en-bruselas-corrales.html>).

⌂
Robert Maillart, hřibové stropy
v bývalém skladišti Gieshübel
v Curychu, 1910 (© Chriusha
(Хрюша)/CC-BY-SA-3.0/Wikimedia
Commons).

⌂
Frits Peutz, obchodní dům Schunck
v Heerlenu, 1935 (<http://row.tumblr.com/post/18396716755/betonbabe-frits-peutz-schunck-glass-palace-in>).

především vzduchotechnických, kterým v cestě nepřekážely další konstrukční prvky. Obchodní dům je z tohoto pohledu téměř ideální případ – rozsáhlá univerzální plocha s minimem podpor, s velkými nároky na zatížení a s potřebou mnoha horizontálních rozvodů zavěšených pod stropem.

Potud je všechno v pořádku. Jsou ale v Kotvě opravdu hřibové stropy? Klasická hřibová hlavice je zde nahrazena šesticí vzpěr, odkazujících spíš na dřevěné konstrukce, a připomínající kovovou konstrukci deštníku. Navíc modulová síť sloupů není v běžně použitém čtvercovém rastru, ale ve dvou vzájemně vystřídáných os-

⌋
Stanislav Bechyně, suterén
automobilové továrny Praga v Praze-
Libni, 1917 (reprodukce Stavitel I,
1919–1920).

⌋ ⌋
František Bartoš, interiér Veřejného
skladiště v Praze-Holešovicích, 1928
(reprodukce Stavitel X, 1929).

novách, spojujících středy šestiúhelníkové struktury. Více světla do úvahy vnese až pohled do úvodního projektu manželů Machoninových z roku 1970 (Obchodní dům Prior, projektový úkol, září 1970, Atelier Alfa), s překvapivým zjištěním, že hlavní nosná konstrukce je navržena ocelová. Žádné hříby, ale ocelová konstrukce složená ze sloupů, ze kterých je vytaženo šest trojúhelníkových konzol, které v celém rozsahu podepírají šestibokou stropní desku. A jsme u hexagonů – šestiúhelníků.

Šestiúhelníkové vzory připomínající plástve (ale i schémata s trojúhelníky nebo kosočtverci) se v architektuře objevují v různých variacích v podobě modulů dispozic nebo konstrukcí. Někdy jen v detailu interiéru, v konstrukcích podhledů nebo tvaru vybavení, někdy v uspořádání dispozic anebo do důsledku dovedených pláství, šestiúhelníkových buněk, skutečně tvořících prostorovou strukturu celé budovy. Mezi známé příklady budov s půdorysy na principu hexagonů patří i několik přízemních domů Frank Lloyda Wrighta z meziválečného období, například Hanna House ve Stanfordu. Hexagonální půdorysné osnovy navozují atmosféru neukončenosti, obrysy budov jsou dynamičtější, bezpochyby atraktivnější a přirozeně kompenzují možná úskalí měřítka a s tím spojené nepříznivé důsledky velkých objemů. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století využívali podobně koncipované dispoziční systémy i strukturalisté, reprezentovaní některými pracemi Alda van Eycka nebo Hermana Hertzbergera. K propojování veřejných a neveřejných prostorů, interiérů a exteriérů, používali právě otevřené struktury založené na geometrických půdorysných osnovách. Hubáčkův a Masákův obchodní dům Ještěd v Liberci (1970–1979, zbořen 2009) byl oceňovaným, ale často i kritizovaným příkladem strukturalismu u nás. Šestiúhelníková půdorysná osnova propojovala tři nezávislé obchodní jednotky a volný veřejný prostor mezi nimi.

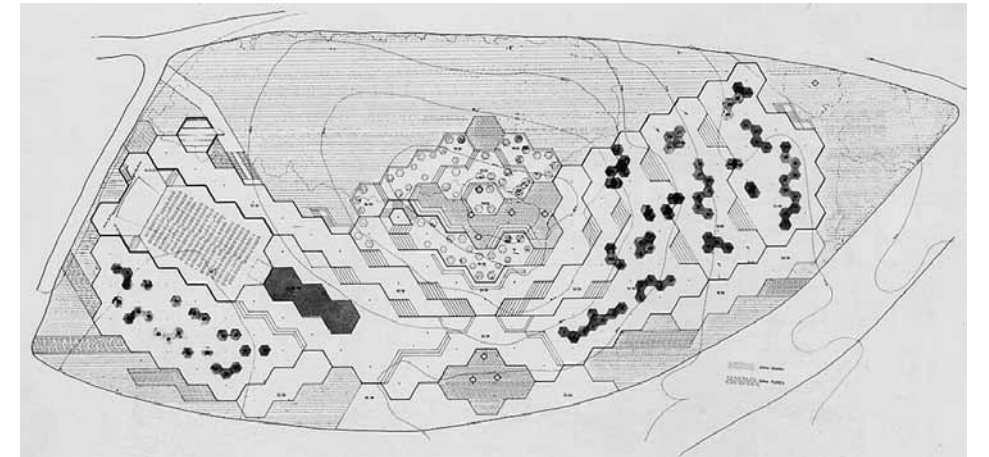
Použití šestiúhelníku pro konstrukční systém vychází ale z jiných pravidel. Šestiúhelník je geometricky přesně vymezený horizontální konstrukční prvek, podporovaný ve středu svislou konstrukcí – sloupem. Opakováním a skládáním sestavy sloupu a horizontální konstrukce k sobě vzniká zakrytý prostor různého charakteru. Horizontální šestiúhelníky mohou být výtvarně koncipovány jako samostatné prostorové prvky, nebo mohou být spojeny do kontinuální konstrukční desky. Ve výsledku tak může být vytvořen univerzální prostor, kde šestiúhelníky nehrají významnou roli a tvar je patrný jen na obrysu budovy. To je v podstatě i případ Kotvy. V prvních návrzích obchodního domu (soutěž i projektový úkol) byl použit princip spojitě horizontální desky, podporované výraznou ocelovou konstrukcí trojúhelníkových konzol, které přesně vymezovaly skladebné šestiúhelníkové buňky. Podobnou konstrukci ocelových „deštníků“ (ale na průměr buňky pouze 6 m)

⊞
Dobový snímek rozestavěné konstrukce OD Kotva (archiv Oldřicha Schwarze).

navrhli architekti José Antonio Corrales a Ramón Vázquez Molezún pro španělský pavilon na výstavě EXPO '58 v Bruselu. Volná sestava nezávislých, různě vysokých šestiúhelníkových buněk, sestavených z ocelového sloupu a šesti ocelových konzol, tvořila působivý halový prostor z větší části zakrytý sklem. Tento stavební princip se ale v Kotvě do finální fáze neudržel. Do projektu vstoupila švédská realizační firma SIAB (Svenska Industribyggen AB). Jako generální dodavatel – včetně prováděcího projektu – rozhodla pravděpodobně především z ekonomických důvodů (ale možná i z jiných, např. požárních) o náhradě ocelové konstrukce železobetonem. Tento krok vyvolal vzápětí další změnu – náhradu ocelového šestiúhelníkového „deštníku“ adekvátní variantou realizovanou v železobetonu. Vzdálenost sloupů 14,2 m a průměr kružnice opisující buňku 16,8 m byl daný a výtvarné připomenutí diagonálních vzpěr bylo nezpochybnitelné. Výsledkem je zcela inovativní konstrukce, využívající oba principy – hříbové železobetonové stropy i hexagonální prostorové buňky. Z pohledu realizace byla nakonec zvolena varianta kombinující monolitický a montovaný železobeton. Do kapes monolitických kruhových sloupů (průměr sloupu cca 80 cm), betonovaných do ocelového bednění, byla vložena rozměrná prostorová hříbová

⊡
José Antonio Corrales
a Ramón Vázquez Molezún, plán
výstavního pavilonu Španělska
na Expo '58 v Bruselu (<http://hablemosunpocodetodo.blogspot.com/2010/12/pabellon-de-espana-en-bruselas-corrales.html>).

hlavice, složená ze šestice prefabrikovaných šikmých vzpěr pravouhlého průřezu, opřených do stejného počtu horizontálních trámů vystupujících ze spodní úrovně stropní desky. Na rozdíl od běžných „plných“ hříbových hlavíc jsou vzpěry – díky jisté lehkosti a průhlednosti – kotveny na dříku sloupu výrazně v nižší poloze. Tím bylo dosaženo řady výhod. Hříbová hlavice zasahuje významně větší půdorysnou část hexagonální buňky (průměr hlavice pod deskou je cca 10 m), zlepšuje tím statiku stropní desky (tloušťka stropní desky je jen 12 cm) a zároveň neklade nároky na zvýšení konstrukční výšky jednotlivých podlaží. To mělo zásadní vliv na využitelnost nepřekročitelného limitu výšky pro zastavění pozemku a tím i na dosažení potřebného rozsahu obchodních ploch. „Perforace“ hlavíc také umožnila lepší prostupnost horizontálních rozvodů – ať už při alternativě s podhledem, tak i v případě viditelných rozvodů. Suterény byly z praktických důvodů realizovány s menšími rozpory, podle požadavků parkování se strukturovanými tvary sloupů (kruh, obdélník) a s klasickými, velmi plochými hříbovými hlavicemi. I ocel byla nakonec použita, ale jen v posledním patře, v konstrukci střešní nástavby.

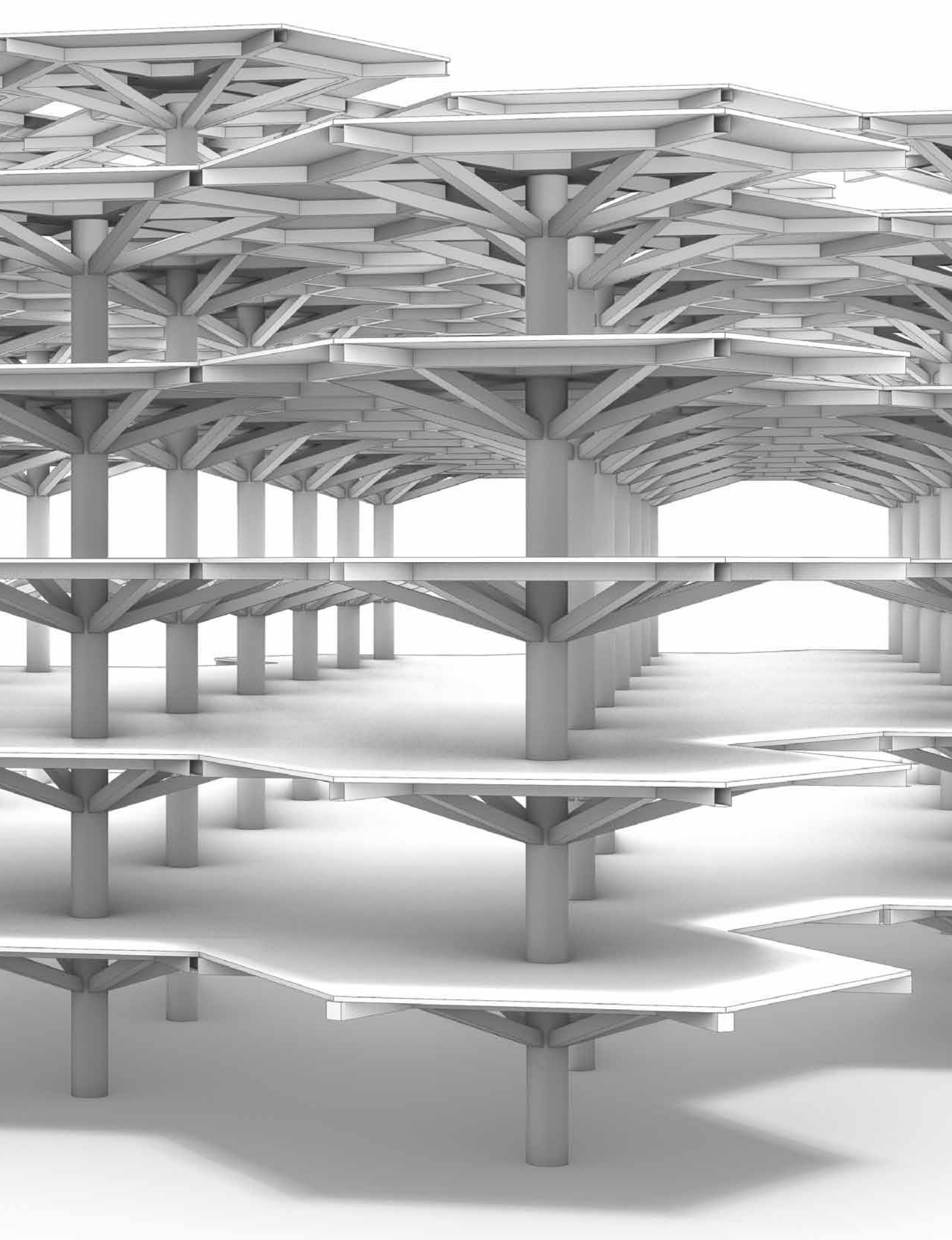
Neobvyklá konstrukce, jež vznikala díky úzké spolupráci architekta a dodavatele stavby, umožnila vytvořit zcela univerzální vnitřní prostor obchodního domu s velkými rozpory, malým počtem podpor a dostatečnou výškou pro vedení horizontálních rozvodů. Díky atraktivní prostorové skladbě šestiúhelníkových konstrukčních buněk vstoupila budova obchodního domu s menší agresivitou do fragmentovaného prostředí Prahy.

LITERATURA

ADDIS, Bill. *Building: 3000 Years of Design Engineering and Construction*. London: Phaidon, 2007.

BERAN, Lukáš, VALCHÁŘOVÁ, Vladislava (eds.). *Pražský industriál*. Praha: ČVUT, 2007.

TAFURI, Manfredo, DAL CO, Francesco. *Modern Architecture*. New York: Harry N. Abrams, Inc., Publishers, 1979.

IV.2

Skeletový systém obchodního domu Prior/Kotva

Hana Hasníková, Jiří Kunecký

Hlavní nosná konstrukce OD Kotva je z železobetonu. Jedná se o monolitický skelet, jehož základní geometrickou jednotkou je v nadzemních podlažích šestiúhelník. Tvar jedné buňky včelí plástve byl příhodně použit pro tvorbu pravidelné sítě sloupového systému, protože se tak podařilo hospodárněji a zajímavěji vyplnit tvar poskytnutého pozemku.

Konstrukční systém měl být, podle původní projektové dokumentace předložené architekty při soutěži,¹ tvořen ocelovou konstrukcí sloupů s šesticí trojúhelníkových vzpěr zasahujících až na hranici odpovídajícího šestiúhelníku. Sloupy v podzemních podlažích pak hexagonální systém nedodržují, jsou užity v pravidelné čtvercové síti, tj. mnohem hustěji. Ty také zůstávají jediným klasickým použitím tzv. lokálně podepřené desky.

Nejčastěji jsou skeletové systémy realizovány pravoúhle, kdy prostorovou tuhost konstrukci dodávají spolu se sloupy podélné nebo příčné průvlaky (vodorovný nosník), na nichž leží monolitická stropní deska. Sloupový typ svislé nosné konstrukce umožňuje vhodné přizpůsobení konstrukčního systému funkčním požadavkům objektu. Monolitické použití betonu na sloupy i vodorovné stropní desky nabízí použití různých tvarů konstrukce. Výhodou je také celistvost konstrukce, která se projeví v tuhosti spojů a tedy i tuhosti celé konstrukce. Železobetonové konstrukce jsou schopny přenášet vysoká zatížení, také jejich požární odolnost je obecně vyšší ve srovnání s ocelovou konstrukcí (beton fakticky funguje jako protipožární ochrana ocelové výztuže).

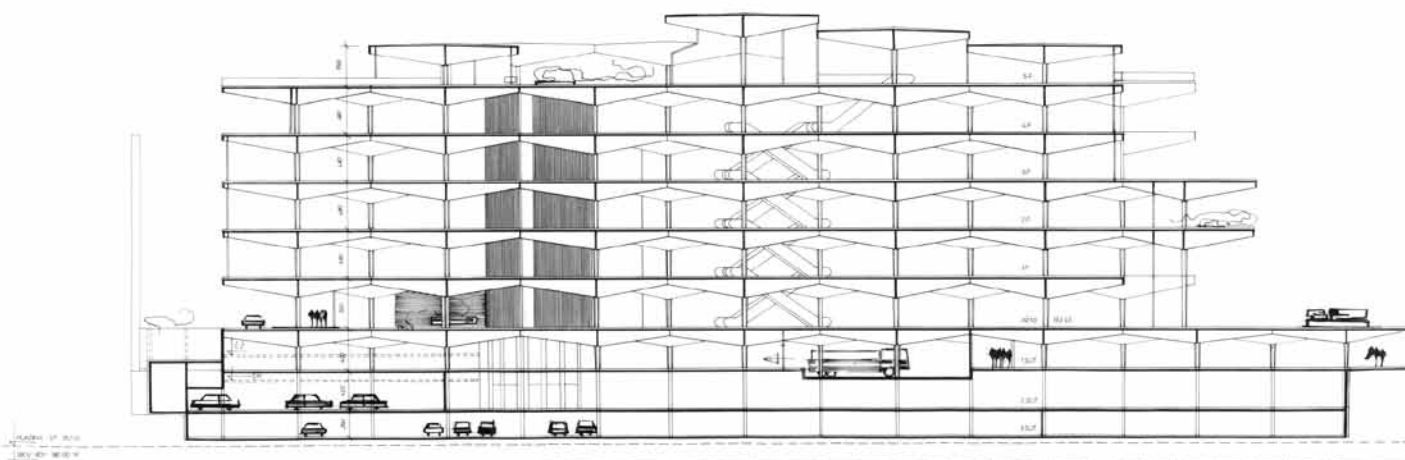
Průvlak jako typická součást skeletového systému, která podepírá stropní desku a přenáší zatížení do sloupů, je v případě hříbových stropů, jejichž příklady byly

Model skeletového systému
obchodního domu Prior/Kotva.

¹ Projektová dokumentace k soutěži, OD Kotva. Národní galerie v Praze, sbírka architektury.

popsány v předchozí kapitole, redukována do silně vyztuženého prvku – hlavice, která je uložena na každém ze sloupů. Kromě ní jsou silněji vyztuženy také pásy stropní desky v okolí sloupů, které fungují jako skrytý průvlak. Takto lokálně podepřené desky fungují z hlediska stavební mechaniky tím způsobem, že působí v obou směrech, tj. jinak než běžná stropní deska podepřená zdí na všech stranách. U desky podepřené po obvodě se průhybová plocha vyvíjí v prostoru ohraničeném podporami (zdmi) s nulovým průhybem, zatímco lokálně podepřená deska se deformuje i podél spojnic podpor – sloupů.²

Výhodou skeletového systému s hlavicemi je vysoká únosnost, kterou podporuje fakt, že hlavice zabraňují tzv. protlačení betonové desky sloupem. Podle své geometrie mohou hlavice výrazně zkracovat rozpětí stropní desky, což vede k nižším průhybům. Jelikož hlavice obsahují velké množství výztuže, nelze jimi vést instalace. Komplikaci představuje také složité bednění těchto prvků. Často se geometrie hlavic využívá jako výrazný architektonický prvek (z novějších objektů např. Národní technická knihovna v Praze). Příkladem by mohl být také OD Prior / Kotva, ovšem, jak bylo popsáno dříve, klasická hlavice je zde nahrazena šesticí vzpěr. Jejich kotvení do stropních trámů pomáhá roznosu zatížení a brání lokálnímu protlačení vzpěry deskou, stejně jako zesílení tloušťky desky v okolí kontaktu sloupu a desky. Toto zesílení je uvažováno také v následujícím 3D modelu.

Porušení posouvající silou, tj. protlačení desky sloupem je jeden z mezních stavů, který musí být při návrhu geometrie nosné konstrukce brán v úvahu. Na krátkém obvodu lokální podpory jsou soustředěny posouvající síly tvořené podporovými reakcemi z přiléhajících desek. Tento obvod musí být zvětšen, aby byla deska schopna namáhání přenést. Řešením je umístění dostatečného množství smykové výztuže do okolí sloupu až do místa, které odpovídá kontrolnímu obvodu ze statického návrhu.

⌒
Původní návrh tvaru hlavic sloupového systému OD Kotva – projektová dokumentace k soutěži (Národní galerie v Praze).

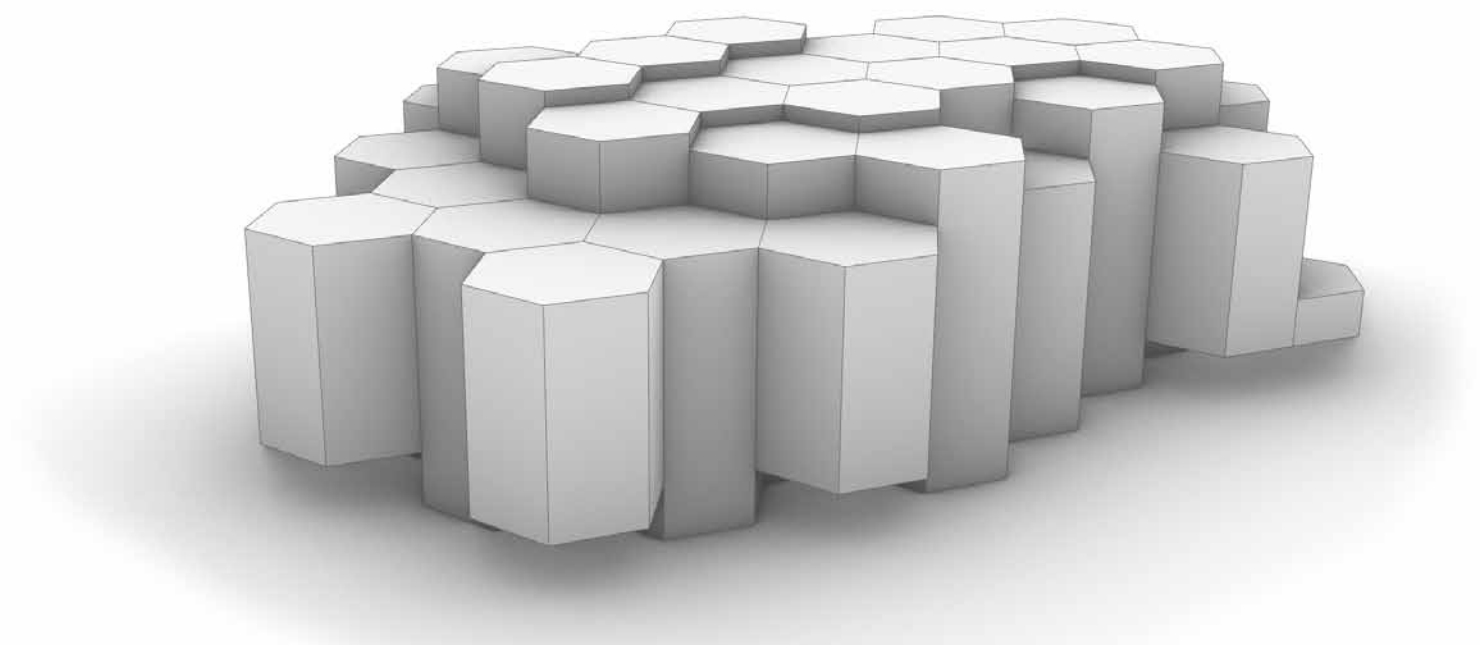
⌒
Skutečné provedení sloupů se stromovou hlavicí – a) fotodokumentace b) 3D model.

3D MODEL

Základní 3D model obchodního domu Kotva byl vytvořen na základě inspekce veřejných prostor objektu, záznamů v katastru a výkresové dokumentace poskytnuté archívem Národní galerie v Praze. Jedná se o část souboru výkresů původní architektonické studie, která byla autory použita v soutěži.

Architektonická studie je první stupeň projektové dokumentace, která běžně neobsahuje podrobné kótování, pouze základní rozměry, což modelování výrazným způsobem komplikuje. Je z ní ovšem dostatečně patrná představa o objemu budovy a rozlohách jednotlivých pater. Dokumentace také pokrývá možnost rozšíření obchodního domu směrem na západ do prostoru městské zástavby, které však nebylo realizováno.

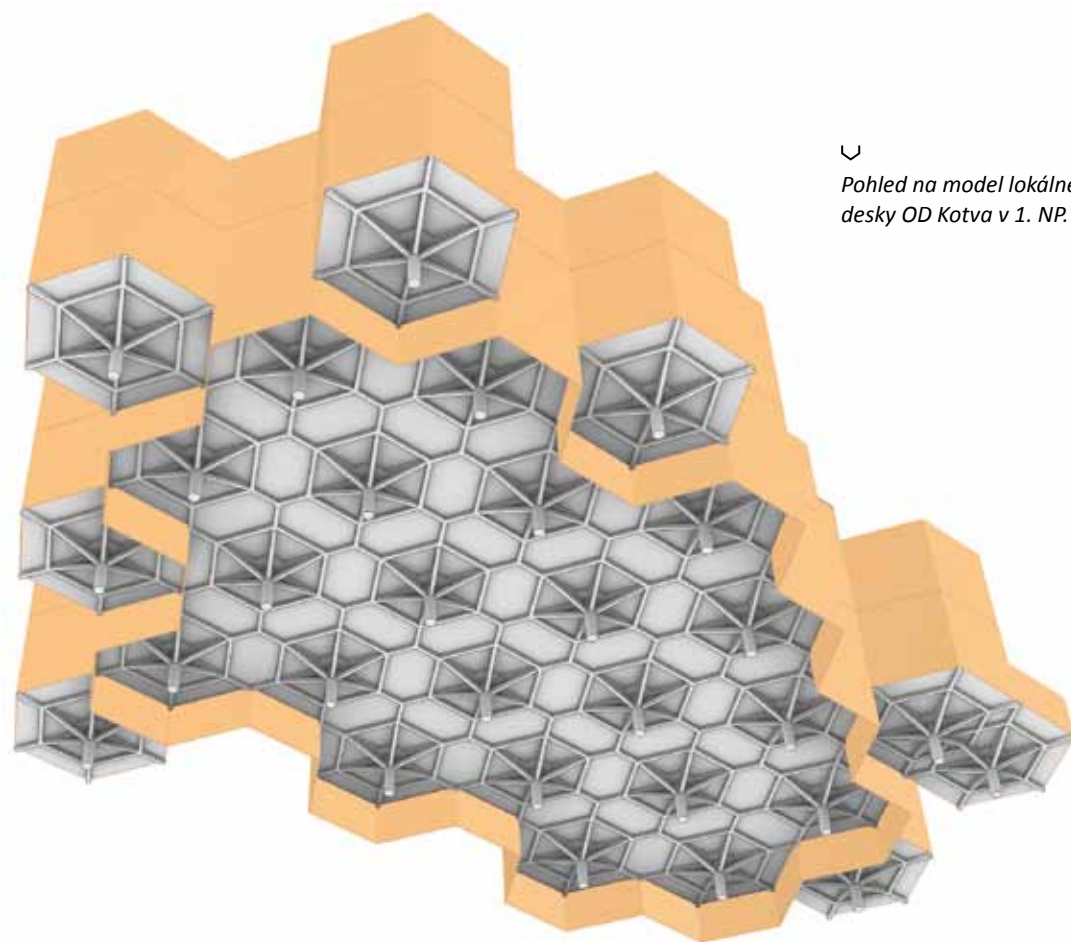

⌒
Objemový model obchodního domu Kotva vytvořený na základě původní dokumentace a fotodokumentace současného stavu objektu.

² BAŽANT, Zdeněk. *Betonové konstrukce I.* [online]. © 2004 [cit. 20.6.2018] Dostupné z: <<http://lences.cz/domains/lences.cz/skola/subory/Skripta/BL05-Betonove%20konstrukce%20I/CS4-Betonove%20konstrukce%20plosne%20II.pdf>>

Model šestiúhelníkové stavební jednotky OD Kotva s aktuální polohou mračna bodů a rozměry šikmých betonových vzpěr.

Pohled na model lokálně podepřené železobetonové desky OD Kotva v 1. NP.

Geometrický 3D model byl vytvořen v softwaru Rhinoceros 6.0, který poskytuje větší škálu modelovacích nástrojů než jeden ze standardních softwarů pro tvorbu BIM modelů Revit (firmy Autodesk). Inspekce veřejných prostor objektu bohužel neumožňuje podrobnou analýzu rozměrů nosné konstrukce a přítomnost podhledů v interiéru ve většině pater ztěžuje také kontrolu umístění průvlaků na geometrických hranicích šestiúhelníkových desek. Současná podoba modelu proto vychází z kusých informací, které se podařilo zjistit.

Geometrické rozměry sloupů, které je možné získat volně ve veřejných částech objektu, sloužily jako referenční hodnoty, především jejich průměr. Rozměry betonových vzpěr, ze kterých se odvodily dimenze stropních trámů, byly získány metodou fotogrammetrie. Ta umožňuje získat digitální rekonstrukci objemu prvku ze sekvence obrazových dat na základě digitální korelace obrazu. Tato metoda reverzního inženýrství se díky cenové dostupnosti stává na poli digitální dokumentace existujících staveb populární.³

Měřeným objektem byl sloup 1. NP podlaží, který se nachází v exteriéru stavby a je natřen šedou barvou. Díky tomu je jeho rekonstrukce přesnější než využití čistě bílých sloupů interiéru. Během korelace digitálních fotografií je vytvořeno mračno bodů, které reprezentuje povrch zkoumaných prvků a slouží jako podklad pro určení jejich geometrie. Výsledná základní šestiúhelníková jednotka slouží k vytvoření jednotlivých pater objektu a celé nadzemní části budovy. V databázové logice BIM modelu je poté možné přidat jednotlivým konstrukčním prvkům skeletového systému potřebné např. materiálové vlastnosti. Ty však zatím nejsou k dispozici.

ZDROJE

Projektová dokumentace k soutěži, OD Kotva. Národní galerie v Praze.

BAŽANT, Zdeněk. *Betonové konstrukce I.* [online]. © 2004 [cit. 20.6.2018]

Dostupné z: <<http://lences.cz/domains/lences.cz/skola/subory/Skripta/BL05-Betonove%20konstrukce%20I/CS4-Betonove%20konstrukce%20plosne%20II.pdf>>

VESELÝ, Jan. *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*. Praha: Národní památkový ústav, 2014.

³ VESELÝ, Jan. *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*. Praha: NPÚ, 2014.

Siab Jubileum

1945 – 1995

IV.3

Zahraniční dodavatel stavby SIAB

Petr Urlich

Společnost Svenska Industribyggen AB (SIAB), založená po válce v roce 1945, byla jednou z největších švédských stavebních firem, jež se též angažovala v programu ochrany životního prostředí. V roce 1972 měla 4 200 zaměstnanců a byla čtvrtou největší švédskou soukromou stavební společností. Zpočátku se specializovala na průmyslové objekty, později se věnovala především bytové výstavbě. Majiteli SIAB byli od počátku až do sedmdesátých let dva stavební inženýři: V roce 1972 vlastnil Håkan Birke polovinu společnosti a Sven Dahlberg s rodinou druhou polovinu. V této konstelaci se společnost stala realizační firmou obchodního domu Prior / Kotva.

Od roku 1986 SIAB ovládala skupina Lundberg Group. V následujících letech (od roku 1992) koupila SIAB skupina NPL Bygg. V roce 1997 společnost SIAB fúzovala s rodinou AXE, společností Johnson a stavební firmou NCC. Fúze znamenala, že se takto utvořená stavební společnost stala největší na domácím švédském trhu a ve skandinávském regionu.

V sedmdesátých letech, vedle obchodního domu Kotva v Praze, ke kterému si firma SIAB vypracovala i realizační dokumentaci (prováděcí plány), vystavěla společnost tři velké objekty v Berlíně: dva v tehdejší hlavní městě NDR (Interhotel Metropol, 1975–1977, na Friedrichstrasse 150/153 a Palasthotel, 1979, Karl-Liebknecht Strasse 5) a jeden v Západním Berlíně (Obchodní dům Kaufhof). Oba hotely již zcela změnily původní podobu, na místě Palasthotelu, jenž byl zbořen, dnes stojí hotel Radisson Blu, hotel Metropol byl totálně přestavěn v devadesátých letech.

Obálka jubilejní publikace firmy SIAB
k 50. výročí jejího vzniku.

V jubilejní publikaci z roku 1995 firmy SIAB najdeme všechny výše uvedené stavby, stejně jako pozdější z let devadesátých, kdy mezi nejzajímavější patří známý Globen SIAB ve Stockholmu a také budova Opery v Göteborgu (1994, architekti Wallenlind a Lund), či Holmenområdet (kulturní centrum) v Norköpingu ze stejného roku. Ještě před Kotvou vystavěla firma SIAB objekt mrazíren v Blatné (1970–1971), u níž ale na rozdíl od všech zmíněných, zvolila ocelovou konstrukci.

∧
Interhotel Metropol, Berlin, 1975–1977 (Siab Jubileum 1945–1995, s. 31).

∧
Palasthotel, Berlin, 1979 (Siab Jubileum 1945–1995, s. 31).

LITERATURA A ZDROJE

Siab Jubileum. 1945–1995. Jubileum skrift 1995

<http://blog.zaramis.se/2013/07/22/svenska-industribyggen-ab-siab/>

<http://blog.zaramis.se/2013/07/23/lundbergforetagen-fran-byggbolag-till-finansbolag/>

Stavba podzemní části s vyústěním
pilot (archiv oddělení informací
a propagace ORTEI VJH Vodní stavby
o. p.).

IV.4

K betonům obchodního domu Prior/Kotva

Petr Cikrle, Jiří Bydžovský, Martin Sedlmajer, Pavla Rovnaníková

Informace o stavbě OD Kotva bylo nesnadné najít, zejména o jeho nadzemní části. Stavba byla rozdělena při své výstavbě na dvě části: spodní stavba (od úrovně -14 m do kóty 0 m) byla provedena českou stranou, nadzemní části stavěla švédská firma SIAB. Vzhledem ke skutečnosti, že nebylo možno získat jakékoli podklady o betonech použitých na výstavbu nadzemní část stavby, ani ze Švédska, ani z archivních materiálů, které vlastní současný majitel, a nebylo povoleno provádět jakékoliv odběry a nedestruktivní zkoušky betonů konstrukce, kapitola zahrnuje rozborů podobných betonů z 60. a 70. let 20. století.

Švédská firma prováděla výstavbu nadzemní části budovy za použití materiálů dovezených ze zahraničí. Pro výrobu betonu byl cement dovezen ze Švédska a kamenivo z Německa. Na výstavbě se podíleli švédští pracovníci. O složení směsi pro výrobu konstrukčních betonů nejsou dostupné žádné materiály.¹

Spodní stavbu prováděla VJH Vodní stavby, o. p., odštěpný závod Speciální zakládání staveb. Tento podnik měl svoji betonárnu na Rohanském ostrově. Betonárna získala po roce 1990 nového majitele, veškeré záznamy o složení vyráběných betonů byly zlikvidovány. Pro získání alespoň kusých informací o složení betonů pro výstavbu podzemní části OD Kotva bylo nutno hledat pamětníky.

Rozhovor nám poskytl pan Ing. Miroslav Moravec,² který v době výstavby OD Kotva pracoval jako technolog u VJH Vodní stavby Praha, o. p., závod Speciální zakládání staveb. Vodní stavby označil za jednu z nejlepších firem v Evropě, která se zabývala zakládáním staveb. Při stavbě OD Kotva bylo nutno dodržet termín odezdání (v té době byla v Československu vysoká rozestavěnost a stavby se dokončovaly s větším nebo menším zpožděním), švédská strana měla ve smlouvě velmi

1 Historie a současnost obchodního domu Kotva [cit. 10. 6. 2018]. Dostupné z: http://www.casopisstavebnictvi.cz/historie-a-soucasnost-obchodniho-domu-kotva_N5210

2 Rozhovor s Ing. Miroslavem Moravcem, 28. 6. 2017 v Kolíně.

◁
Vybetonované stěny ve výkopu
(archiv oddělení informací
a propagace ORTEI VHI Vodní
stavby o. p.)

tvrdé sankce za nedodržení termínu předání spodní stavby. Termín předání byl ale dodržen dle smlouvy.

Před betonáží byla vyhloubena jáma do hloubky 14 m od úrovně terénu, vytěženo bylo 96 000 m³ zeminy. Betonovaly se stěny objektu o tloušťce 80 cm, piloty o délce 90 až 165 cm. Stavba podzemní části je na obrázcích výše. Bylo vybetonováno 5 200 m² podzemních stěn o tloušťce 80 cm; vybetonované stěny ve výkopu jsou vidět na obrázku výše. Na spodní stavbu se spotřebovalo 24 000 m³ betonu a 1 300 tun ocelové výztuže.³

Betony pro stavbu se vyráběly v betonárně Vodních staveb na Rohanském ostrově. K přípravě směsi se používal struskoportlandský cement, který byl definován Československou státní normou 72 1222 (podle dnešní normy ČSN EN 197-1 je to

3 Speciální zakládání staveb. Publikace vydaná u příležitosti 10. výročí úspěšné práce odštěpného závodu. Speciální zakládání staveb. Praha: VHI Vodní stavby Praha, 1979, s. 54–60.

Portlandský struskový cement s 6–20 %, nebo 21–35 % náhradou portlandského slínku jemně mletou vysokopecní granulovanou struskou, dle dnešního označení CEMII/A-F, B-F). Struskoportlandský cement se vyráběl ve třídách 250, 325 a 400. Na stavbu spodní stavby byl použit struskoportlandský cement třídy 250 z Cementárny Radotín a Králův Dvůr. Kamenivo se použilo těžené, konkrétně z lokality Vliněves, a to v granulometrii 0–8 mm a 8–22 mm. Pro snadnější uložení a čerpatelnost betonu se konzistence upravovala použitím plastifikačních přísad. Jediná dostupná plastifikační přísada v té době byl Plastifikátor S, vyráběná ve Slovenských celulózkách a papíernách v Ružomberoku. Tento plastifikátor je na bázi ligninsulfonanu sodného, který je vedlejším produktem při výrobě celulózy. Konzistence, měřená sednutím kužele čerstvého betonu, byla v rozmezí 18 až 20 cm.

Betony měly normovou pevnost za 28 dnů, stanovovanou na krychlich o hraně 20 cm, okolo 25 MPa; na tuto pevnost bylo složení směsi pro výrobu betonu navrhováno (návrhové označení betonu bylo Beton 250, což odpovídá v současnosti pevnostní třídě C 16/20). U těchto betonů dále rostla pevnost v čase v důsledku pomalejší hydraulické reakce strusky v porovnání s rychlostí hydratace portlandského cementu. Pevnosti měřené na konstrukčních betonech byly po 35 letech zjištěny v hodnotách okolo 50 MPa, vzhled betonu je na obrázku.

↗
Vzhled betonu ze spodní stavby
(foto Petr Cikrle, 2018).

Struskoportlandský cement byl na stavbu preferován zejména pro nedostatek portlandského cementu (dle dnešního označení CEM I). Dnes již nelze zjistit, zda použití struskoportlandského cementu bylo preferováno také pro jeho vlastnosti, vzhledem k odolnosti betonu proti případné korozi, např. sírany, a také pro snížení vývinu hydratačního tepla cementu. Na rozdíl od české strany, švédská firma SIAB používala na výrobu betonu jednosložkový portlandský cement. O složení směsí pro výrobu konstrukčních betonů není v současné době žádná povědomost. Beton byl v nadzemní části použit na výstavbu vlastní konstrukce, v některých částech se uplatnil jako pohledový beton. Struktura betonu je vidět na obrázku.

Výše popsané skutečnosti vedly autory kapitoly k závěru, že je vhodné alespoň popsat technologii betonu z doby výstavby OD Kotva a zhodnotit betony některých dostupných železobetonových konstrukcí z 60. a 70. let minulého století. Byly shromážděny výsledky o složení a mechanických vlastnostech 5 mostních konstrukcí.

Historie betonu, resp. raději řekněme směsi plniva a hydraulického pojiva, sahá do poměrně dávné doby. Výroba a využití betonu v tom smyslu, jak jej chápeme nyní, měla své počátky především v Anglii a Francii na počátku 19. století. Postupně se znalosti i praktické dovednosti šířily do dalších zemí.⁴

Úspěch betonu se zakládá na přednostech, kterými vyniká nad jiná staviva, s nimiž soutěží, jako jsou ocel, dřevo, obyčejné zdivo, živичné látky. Jeho hlavními přednostmi jsou velká únosnost, dobrá trvanlivost, houževnatost a odolnost proti mechanickému poškození, vynikající bezpečnost proti požáru, vodotěsnost, stavební tvárnost, vše při poměrně nízké ceně a jinak nedosažitelné rychlosti stavění.⁵

4 DOHNÁLEK, J., SEIDLEROVÁ, I. Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století. Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, s. 14–22.

5 BECHYNĚ, S. Betonové stavitelství, I. díl Technologie betonu, Sv. 1. Složky betonu. Praha: SNTL, 1954, s. 60.

☞
*Pohledový beton nadzemní části
objektu (foto Roman Polášek, 2017).*

Podle normy⁶ byl beton deklarován jako ztvrdlá betonová směs, zpravidla zhutněná. Podle struktury se dělí na beton hutný, ve kterém malta z pojiva vyplňuje mezery mezi většími zrny kameniva, a beton mezerovitý s dutinami mezi většími zrny kameniva. Směs pro výrobu betonu je promísená směs cementu, kameniva, vody, popřípadě přísad a příměsí, před jejím zformováním, zhutněním a začátkem tuhnutí. Podle užitého kameniva se dělí na směsi z hutného kameniva a směsi z pórovitého kameniva.

Porovnáním základních surovin pro výrobu betonu z 60. a 70. let minulého století s betony staršími a stávajícími lze říci, že mezi nimi z hlediska základních složek není principiálně významný rozdíl, stále se jedná o směs plniva (obvykle hutného kameniva), pojiva (které typicky tvoří cement) a vody.

Cement byl definován podle technické normy z roku 1972 jako práškové pojivo s hydraulickými vlastnostmi, obsahující jemně semletý slínek a případné příměsi. V normě byly definovány druhy cementů, jako portlandský, struskoportlandský a další, nejčastěji používaným cementem byl struskoportlandský.⁷ Dnešní označení cementů je uvedeno v normě ČSN EN 197-1 z roku 2012, cement je definován jako jemně mletá anorganická látka, která po smíchání s vodou vytváří kaši, která tuhne a tvrdne v důsledku hydratačních reakcí a procesů. Po ztvrdnutí zachovává svoji pevnost a stálost také ve vodě.⁸

Kamenivo se používalo přírodní, buď těžené, nebo drcené, a to v granulometrii 0–8 mm a 8–22 mm. V současnosti se do betonu používá písek v granulometrii 0–4 mm, a další frakce 4–8 mm (často se vynechává), 8–16 mm, a také 16–22 mm. Kamenivo zaujímá 70–75 % objemu betonu a jeho hlavní funkcí je vytvoření pevné kostry v betonu s minimální mezerovitostí. Proto se mísí různé frakce kameniva ve vhodném poměru.

6 ČSN 73 1311:1968 Zkoušení betonové směsi a betonu Společná ustanovení.

7 ČSN 72 2110:1972 Cement Společná ustanovení.

8 ČSN EN 197-1. ed. 2:2012 Cement – Část 1: Složení, specifikace a kritéria shody cementů pro obecné použití.

Voda plní dvě funkce, jednak umožňuje hydrataci cementu, a tak spolu s cementem vytváří tuhou strukturu cementového kamene, a dále má funkci reologickou, kdy umožňuje vytvoření tvárného čerstvého betonu tak, aby bylo možné čerstvou betonovou směs zpracovat zvoleným či požadovaným způsobem.

Mezi další složky patří přísady a příměsi. Zejména plastifikační přísady umožnily ovlivnění vlastností betonu jak v čerstvém stavu, tak následně i ve stavu ztvrdlém. Pro rozvoj vysokopevnostních betonů mají velký přínos i jemné příměsi. Vývoj je patrný z níže uvedené tabulky pro převod značení betonu, kde vidíme, že pro starší typy betonů byla možná pevnost do přibližně 60 MPa, což byl pro tuzemskou praxi vrchol možností v 60. a 70. letech minulého století. Nyní pevnostní řada přesahuje 100 MPa a není nemožné vytvořit i betony násobně pevnější.

Převod druhů, značek a tříd betonů s ohledem na dřívější i aktuální technické předpisy je uveden v tabulce.^{9,10}

Třídy betonu podle norem v různých obdobích betonového stavitelství

Beton				
druh	značka	třída	třída	pevnostní třída
ČSN 1090 (1931) ČSN 1230 (1937)	ČSN 73 2001 (1956)	ČSN 73 1201 (1967)	ČSN 73 1201 (1986) ČSN 73 2400 (1989)	ČSN EN 206+A1 (2018)
a	60	1		(C 3/3,5)
b	80		B 5	(C 4/5)
c	105	0	B 7,5	(C 6/7,5)
d	135	I	B 10	C 8/10
			B 12,5	(C 9/12,5)
e	170	II		(C 10/13,5)
			B 15	C 12/15
f	250	III	B 20	C 16/20
			B 25	C 20/25
g	330	IV	B 28	(C 23/28)
			B 30	C 25/30
	400		B 35	(C 28/35)
				C 30/37
		V	B 40	(C 30/40)
	500		B 45	C 35/45
		VI	B 50	C 40/50
	600		B 55	C 45/55
			B 60	C 50/60

9 ČSN 73 0038:2014 Hodnocení a ověřování existujících konstrukcí – Doplňující ustanovení

10 ČSN EN 206+A1:2018 Beton – Specifikace, vlastnosti, výroba a shoda

Beton				
druh	značka	třída	třída	pevnostní třída
ČSN 1090 (1931) ČSN 1230 (1937)	ČSN 73 2001 (1956)	ČSN 73 1201 (1967)	ČSN 73 1201 (1986) ČSN 73 2400 (1989)	ČSN EN 206+A1 (2018)
				C 55/67
				C 60/75
				C 70/85
				C 80/95
				C 90/105
				C 100/115

Pozn.: Pevnostní třídy uvedené v závorkách nejsou v příslušné normě zavedeny

V 70. letech minulého století byl beton již vyráběn, podobně jako v současnosti, v betonárnách, složky se do míchačky dávkovaly ve vhodných hmotnostních poměrech. Mísení složek a jejich množství se provádělo podle typu míchačky a požadované konzistence čerstvého betonu. Beton se dopravoval na stavbu v autodomíchávacích a byl ukládán do dřevěného bednění, hutnil se ponornými nebo příložnými vibrátory. Způsob ukládání závisel na konzistenci betonu. Při stavbě pilot byla směs tlačena do předem vložených pažnic, na obrázku je zachycena realizace výstavby pilotů tlakovou injektáží.

Významnou součástí výroby železobetonových konstrukcí byla prefabrikace, kdy se jednotlivé konstrukční prvky vyráběly ve výrobnách (prefách) a na stavbě pak spojením (svařením výztuže) vytvářely konstrukci.

Výstavba konstrukcí z prefabrikovaných prvků se používala u průmyslových hal, administrativních budov, a také inženýrských konstrukcí, např. mostů.

V období po roce 1950 bylo v tuzemsku zahájeno využití betonových prefabrikátů i pro bytovou výstavbu, jedná se o stavby běžně nazývané „paneláky“. V době nejvyšší intenzity panelové výstavby v období 1960–1980 bylo pro tyto stavby postupně vyvinuto několik konstrukčních systémů, převážně se využívaly prvky plošné, a to jak svislých konstrukcí stěn, tak i vodorovných konstrukcí stropů. Technologie montáže staveb z prefabrikovaných prvků výrazně změnila i požadavky na mechanizaci, s ohledem na nutnost dopravy hotových prvků na staveniště, a současně na jejich zabudování do konstrukce pomocí jeřábů. V podstatě se jednalo o typizovanou výrobu s četnou opakovatelností a jednotlivá technologická řešení byla tomuto typu výstavby přizpůsobena.

Beton do nosných konstrukcí se dělí na beton prostý a beton vyztužený ocelovými vložkami, neboli železobeton. Počátky železobetonu spadají do poloviny 19. století, kdy ve Francii podnikatel v oboru zahradnictví Joseph Monier našel v železném pletivu způsob, jak zabránit praskání betonových květináčů.¹¹ Postupem

11 DOHNÁLEK, J., SEIDLEROVÁ, I. *Dějiny betonového stavitelství v českých zemích do konce 19. století*. Praha: Historický ústav ČSAV, 1999, s. 21.

➤
Realizace výstavby pilotů tlakovou injektáží pažnic (foto archiv oddělení informací a propagace ORTEI VHJ Vodní stavby o. p.).

doby se ukázalo, že spolupůsobení betonu a ocelové výztuže je velmi výhodné, neboť ocel dokáže kompenzovat nízkou pevnost betonu v tahu, a navíc se ocel i beton deformují s měnící se teplotou prakticky stejně, takže v materiálu nevznikají trhliny. Ocelová výztuž do betonu se měnila jak co do kvality (meze kluzu, pevnosti v tahu), tak i tvaru. Postupně se přecházelo od méně pevné výztuže s hladkým povrchem ke kvalitnější výztuži s příčnými výstupky, které zaručovaly lepší soudržnost výztuže s betonem a tím i výrazně vyšší pevnost v tahu za ohybu železobetonových konstrukčních prvků.

V Československu byly od konce 50. let přebírány nové druhy výztuží ze Sovětského svazu, na konci 60. let se však přešlo k novým typům žebírkové výztuže s tvary žebírek podle výzkumů ve Spolkové republice Německo. Tyto nové druhy výztuže označené E, J, V, K, T a R se používaly od roku 1970 až do počátku 90. let doplnit 20. století.¹²

12 BAŽANT, B. a kol. *Železobetonové konstrukce a nové výztužné materiály*. 1. vydání. Praha: SNTL, 1979, s. 81.

Jako příklady byly vybrány konstrukční betony mostních konstrukcí. Seznam mostů a popisy jejich konstrukcí jsou uvedeny v tabulkách níže.

Označení a lokalizace mostů

Ev. číslo mostu	Lokalizace	Rok výstavby
M 24	Most přes ulici Pražská, silnice I/35 v obci Olomouc, m. č. Řepčín	1975
46-062	Most přes potok Hvozdnici u obce Mladecko	1961
380-007	Most přes Litavu u obce Žatčany	1964

Popis konstrukce mostů

Ev. číslo mostu	Popis konstrukce
M 24	Třípolový mostní objekt o délce přemostění 49,98 m se skládá z prefabrikované dodatečně předpjaté železobetonové nosné konstrukce, tvořené dvoukomorovým trámem ze segmentů DS-V 620/100 a monolitické spodní stavby.
46-062	Plně monolitický jednopolový mostní objekt o délce přemostění 19,65 m. Opěry a povrchy křídel jsou monolitické, omítnuté cementovou omítkou.
380-007	Jednopolový mostní objekt o délce přemostění 20,6 m se skládá z prefabrikované železobetonové NK, tvořené deseti předpjatými nosníky KA-61 a monolitické spodní stavby. Opěry jsou monolitické, omítnuté cementovou omítkou.

Mechanické vlastnosti betonů s uvedením lokalizace odběru a objemová hmotnost jsou uvedeny v tabulce. Charakteristiky byly zjištěny postupy podle ČSN EN 12504-2, ČSN EN 12390-7 a ČSN EN 13822. Pro výpočet byl použit koeficient upřesnění z destruktivních zkoušek.

Mechanické vlastnosti betonů

Druh konstrukce	Pevnost f_{ck} [MPa]	Pevnostní třída	Pevnostní třída	Objemová hmotnost [kg/m³]
		ČSN 731205	ČSN EN 206	
Most č. M24				
Úložný práh opěr	32,8	B30	C25/30	2360
Nosná konstrukce	54,5	B50	C40/50	2360
Most č. 46-062				
Úložný práh opěr	27,5	B20	C20/25	2300
Nosná konstrukce	43,5	B40	(C30/40)	2350
Most č. 380-007				
Úložný práh opěr	12,5	B12,5	(C9/12,5)	2130
Nosníky	54,9	B50	C40/50	2380

Nosné konstrukce v současné době vykazují třídy betonu C40/50, podle normy z roku 1967 ČSN 73 1201 jsou to betony třídy V a VI. Beton je podle vzhledu, zobrazeného na obrázcích, hutný jen s občasnými vzduchovými inkluzemi.

Most č. M24
(foto P: Rovnaníková)

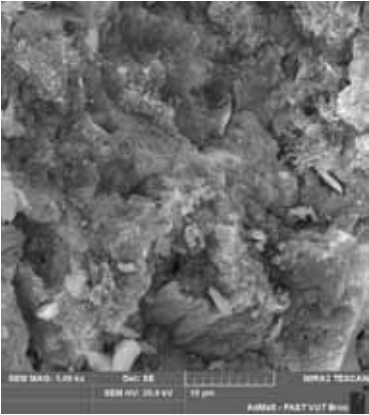

Most č. 46-062
(foto P: Rovnaníková)

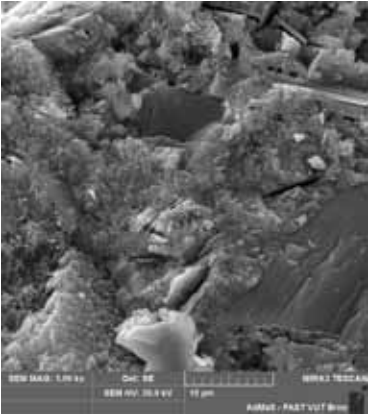

Most č. 380-007
(foto P: Rovnaníková)

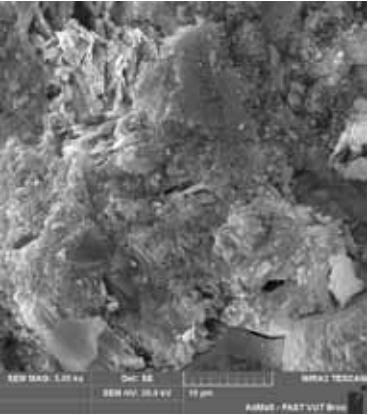
Snímky z elektronového mikroskopu při zvětšení 5 000x jsou znázorněny na obrázcích výše. Mikrostruktura všech vzorků je velmi podobná a jeví se jako hutná.

Most č. M24; zvětš. 5 000×
(foto Patrik Bayer)

Most č. 46-062; zvětš. 5 000×
(foto Patrik Bayer)

Most č. 380-007; zvětš. 5 000×
(foto Patrik Bayer)

Nejvhodnější granulometrická křivka byla zjištěna u mostu č. M24, v betonu z mostu č. 46-062 je nízký podíl frakce 2–4 mm a beton z mostu č. 380-007 má vysoký podíl jemných částí do 2 mm. Granulometrie kameniva je patrná také z fotografických snímků betonů. Most č. 380-007 zřetelně jemnozrnější strukturu s nízkým podílem větších frakcí nad 4 mm.

Poměr pojiva ke kamenivu byl stanoven rozpuštěním jemně mletého vzorku ve zředěné kyselině chlorovodíkové. Z výsledků v tabulce je patrné, že mosty č. M24 a č. 46-062 mají podobné složení, most č. 380-007 má vyšší podíl pojiva, viz tabulka níže. Při této metodě nelze vyloučit, že část kameniva se rozpustilo v kyselině. Výsledky jsou tedy pouze informativní.

Poměr pojiva a kameniva v betonu

	Pojivo	Kamenivo
Most č. M 24	16,57	83,43
Most č. 46-062	14,28	85,72
Most č. 380-007	25,02	74,98

Byla provedena petrografická analýza vyseparovaného kameniva. Ukázalo se, že převažující složkou je u všech vzorků křemen, který představuje úlomky sedimentárních hornin, zejména drobu, jsou přítomny i úlomky granitoidních hornin. Výsledky petrografického rozboru jsou uvedeny v tabulce.

Petrografie kameniva

Velikost kameniva	Petrografie	Lokalita těžby
Most č. M24		
0–4 mm	převažují zrna křemene, méně se vyskytují úlomky hornin, převážně sedimentárních, zejména droba a granitoidy	Pískovna Náklo
nad 4 mm	převažují ostrohranná zrna droby, ojedinělá zrna i valounky křemene	Kamenolom Náklo
Most č. 46-062		
0–4 mm	převažují zrna křemene, méně se vyskytují úlomky hornin, jako magmatity a sedimentární horniny	Pískovna Mohelnice
nad 4 mm	přítomna zrna granitoidů a křemene a ostrohranná zrna droby	Kamenolom Bohučovice
Most č. 380-007		
0–4 mm	převažují zrna křemene, méně muskovit, zastoupeny jsou úlomky a zrna granitu	Pískovna Hrušovany
nad 4 mm	převážně křemenné valouny, byla identifikována i zrna granitu ve formě rozlomených valounů	Pískovna Hrušovany

Byl rovněž proveden mineralogický rozbor betonů rentgenovou difrakcí. Rozborem byla stanovena přítomnost běžných minerálů, obsažených v betonech, tj. albitu, muskovitu, kaolinitu, ortoklasu, křemene a portlanditu. Kalcit a vaterit jsou známkou karbonatace betonu, která vede k jeho degradaci a ohrožuje korozní odolnost ocelové výztuže. Ettringit přítomný ve vzorku z mostu č. 46-062, pokud se vytvořil sekundárně, může být příčinou nižších pevností betonu.

Souhrnně lze konstatovat, že beton a vyztužený beton tvoří, a pravděpodobně ještě další léta tvořit bude, dominantní materiál pro stavebnictví. Základní suroviny, cement, kamenivo a voda, jsou již po dlouhou dobu podobné a jejich vývoj je spíše evoluční. U cementu lze v současné produkci lépe regulovat jeho mineralogické složení a získat tak různé alternativy, které mají například vyšší odolnost vůči síranům, nižší vývoj hydratačního tepla apod. U kameniva je posun zejména v jeho lepším třídění a praní, kdy je kamenivo zbaveno prachu a případných jílových či huminových složek. To, co tento velmi úspěšný konstrukční materiál od počátečních dob výrazně mění, jsou přísady, látky dávkované v minoritním množství, které ale dovedou poměrně radikálně ovlivnit vlastnosti betonu jak v čerstvém, tak i ve ztvrdlém stavu. U ocelové výztuže byl snížen rozptyl hodnot meze kluzu a pevnosti v tahu, úprava povrchu pak přispívá ke zlepšení odolnosti výztuže proti korozi.

Beton, pokud je správně navržen, kvalitně zpracován a ošetřován má dlouhou trvanlivost a konstrukce z něj vyrobené mají dlouhou životnost.

Dokumenty

V.1

Soutěžní podmínky z 1. 6. 1969

Lenka Popelová, Nikolay Brankov dle archivu Václava Hachmace

Veřejná kombinovaná anonymní soutěž na ideové Architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky v proluce paláce Kotva v Praze 1.

V Praze dne 1. června 1969

Soutěžní podmínky

I. Vypisovatel soutěže

PRIOR, obchodní domy, generální ředitelství v Bratislavě, vypisuje po projednání se Svazem architektů ČSSR ke dni 1. června 1969 veřejnou kombinovanou anonymní soutěž na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky v proluce u paláce Kotva v Praze 1.

Organizačním zajištěním této soutěže byla pověřena Architektonická služba, zařízení Svazu architektů ČSSR, v Praze 1 – Malá Strana.

II. Účel soutěže

Cílem soutěže jest získat vysoce hodnotný návrh na pokrokové technické, dispoziční, výtvarné a ekonomické řešení budovy plnosortimentního obchodního domu v proluce u paláce Kotva na náměstí Republiky v Praze 1.

Nejhodnotnější návrh se stane podkladem pro sestavení projektového úkolu a po jeho schválení základem pro vypracování definitivního projektu.

Zásady pro urbanistické řešení obsažené ve směrnici Útvaru hlavního architekta města Prahy, právě tak jako pokyny Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, jsou závazné pro vypracování soutěžních návrhů.

III. Druh soutěže a její účastníci.

Soutěž se vypisuje jako veřejná, kombinovaná s vyzváním dvou vítězných kolektivů z předchozí soutěže na řešení koncertní síně na náměstí Republiky:

- Ing. arch. Gustava Šindelky
a
- Ing. arch. Ivo Loose a Ing. arch. Jindřicha Malátka.

Kromě vyzvaných se může soutěže zúčastnit každý občan ČSSR.

IV. Seznam soutěžních podkladů

Soutěžící obdrží kromě soutěžních podmínek ještě tyto podklady:

- stavební program novostavby obchodního domu,
- urbanistickou směrnici pro řešenou oblast a místo stavby,
- situační plán v měř. 1 : 500,
- situační plán v měř. 1 : 1 000,
- rozvinutý pohled na východní průčelí okolní zástavby v měř. 1 : 400,
- informaci o geologickém složení půdy podle zkušeností z okolní zástavby,
- 2 fotokopie 50 x 60 cm pro zákresy navrhované novostavby ze stanovišť S1 a S2, vyznačených v situaci 1 : 1 000,
- 2 fotokopie 24 x 30 cm okolní zástavby pro orientaci soutěžících.

V. Obsah soutěžního návrhu

Předložený návrh musí obsahovat:

1. Celkové urbanistické vyřešení umístění novostavby obchodního domu v měř. 1 : 500 s navázáním na okolní zástavbu a s případným využitím stávajících objektů, nezbytnými asanacemi, rekonstrukcemi, event. jinými úpravami nebo změnami, s vyřešením komunikačních přístupů a příjezdů, parkovacích možností a zeleně při respektování směrnice Útvaru hlavního architekta města Prahy a pokynů památkové správy;
2. půdorysy všech podlaží, řezy a ortogonální pohledy v měř. 1 : 200, potřebné k objasnění architektonické koncepce;
3. dva perspektivní zákresy do fotokopii 50 x 60 cm exteriéru budovy z normálního horizontu ze stanovišť S1 a S2, vyznačených v situaci 1 : 1 000;
4. průvodní zprávu ve dvou vyhotoveních s vysvětlením architektonické koncepce a se zdůvodněním návrhu po stránce urbanistické, dispozičně provozní, konstrukční a ekonomické;
5. seznam výkresů a příloh soutěžního návrhu. Tentýž seznam bude nalepen na vnitřní straně tuhých desek, do nichž bude soutěžní elaborát vložen;

6. zalepenou a zapečetěnou obálku se zpáteční adresou a heslem a označenou nápisem „Zpáteční adresa a heslo“;
7. zalepenou a zapečetěnou obálku se jmény autorů a jejich adresami a označenou nápisem „Autor návrhu“.

VI. Úprava soutěžního návrhu

Všechny výkresy a přílohy soutěžního návrhu musejí být řádně označeny a očíslovány podle seznamu příloh.

Žádný ze soutěžních návrhů ani žádná z jeho součástí nesmí být označeny ani jménem autora, ani heslem. Výkresová část soutěžního návrhu bude jednoduše kaširovaná a upravená na jednotný formát 84/60 cm. Výkresy mohou být provedeny jako originály nebo tisky v černobílém pozitivním grafickém podání.

Průvodní zpráva bude psána strojem na formátu A4 a odevzdána ve dvou vyhotoveních.

Celý elaborát musí být odeslán v zalepeném a zapečetěném obalu a označen nápisem „Soutěž – obchodní dům na náměstí Republiky“.

VII. Termíny soutěže

1. Soutěžní podmínky jsou k nahlédnutí od 2. června 1969:
 - a) v sekretariátu ÚV SA ČSR v Praze 1, Letenská č. 5,
 - b) v sekretariátu Zväzu slovenských architektov v Bratislavě, Nálepková ul. 15,
 - c) v Architektonické službě, zařízení SA ČSSR, v Praze 1, Letenská č. 5,
 - d) ve všech městských svazech architektů: v Čes. Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Ústí n/Labem, Liberci, Hradci Králové, Pardubicích, Brně, Gottwaldově, Jihlavě, Ostravě, Olomouci, Nitře, Žilině, Banské Bystrici, Košicích a Prešově.
2. Soutěžní podmínky a podklady vydává po zaplacení Kčs 100 Architektonická služba, zařízení SA ČSSR, v Praze 1 – Malá Strana, Letenská č. 5 od 2. června do 5. července 1969. Záloha Kčs 100 bude vrácena všem soutěžícím, kteří předloží v soutěži svůj návrh. Tato částka bude vrácena i těm zájemcům o soutěž, kteří vrátí nepoškozené podmínky a podklady nejpozději do 16. srpna 1969.
3. Dotazy k objasnění soutěžních podmínek a úkolu soutěže mohou soutěžící zasílat písemně na adresu sekretáře soutěže do 15. července 1969. Na tyto dotazy odpoví porota sumární odpovědí, kterou zašle do 31. července 1969 všem soutěžícím na adresy, uvedené při vyzvednutí soutěžních podmínek a podkladů v Architektonické službě.
4. Úplné soutěžní návrhy vypracované v požadovaném rozsahu budou soutěžícími odeslány jen prostřednictvím pošty nebo železnice nejpozději do pondělí dne 1. prosince 1969 do 24 hodin na adresu: Architektonická služba, zařízení Svazu architektů ČSSR, v Praze 1 – Malá Strana, Letenská č. 5. Současně s odesláním soutěžního návrhu zašle soutěžící doporučeným dopisem nebo telegramem oznámení o odeslání soutěžního návrhu s udáním poštovního úřadu a čísla, pod kterým byla zásilka odeslána.

Později odeslané návrhy budou z posuzování vyloučeny. Rozhodující je datum a hodina razítka poštovního úřadu na průvodce k zásilce.

Při odeslání návrhu nebude průvodka označena zpáteční adresou, ale dle poštovního řádu odst. 18, § 29, se uvede v rubrice Odesílatel: „Adresa odesílatele uvnitř zásilky“.

VIII. Porota

Posouzení návrhů a udělení cen a odměn provede porota v tomto složení:

- A. Členové poroty s hlasem rozhodujícím:
1. Ján Křivan	za vypisovatele soutěže
2. Ing. Eduard Zajko	za vypisovatele soutěže
3. Ing. Vlastislav Kuna	za vypisovatele soutěže
4. Ing. Vladimír Habanec	za vypisovatele soutěže
5. Ing. arch. Zdeněk Přada	za Svaz architektů ČSSR
6. Ing. arch. Milan Procházka	za Svaz architektů ČSSR
7. Ing. arch. Zbyněk Tichý	za Svaz architektů ČSSR
8. Ing. arch. Jiří Moravec	za Svaz architektů ČSSR
9. Ing. arch. Ivan Matušík	za Svaz slovenských architektov

B. Náhradní členové poroty

1. Dr. Emil Zörner	za vypisovatele soutěže
2. Ing. Miroslav Kropáček	za vypisovatele soutěže
3. Ing. arch. František Lopata	za Svaz architektů ČSSR
4. Ing. arch. Růžena Žertová	za Svaz architektů ČSSR
5. Ing. arch. Tibor Gebauer	za Svaz slovenských architektov

Soutěžní porotě zůstává vyhrazeno právo povolati si k posouzení soutěžních návrhů i jiné odborníky, kteří nejsou členy poroty, a vyžádat si od nich písemné posudky.

IX. Sekretář soutěže

Sekretářem soutěže jmenoval vypisovatel Ing. arch. Josefa Pokorného, Praha 7, Haškova 9, tel.: 378 964.

X. Ceny a odměny

Pro vítězné návrhy jsou určeny tyto ceny:

1. cena	40 000 Kčs
2. cena	25 000 Kčs
3. cena	15 000 Kčs

K odměnění dalších hodnotných návrhů má porota k dispozici ještě 40 000 Kčs.

Každý účastník soutěže – mimo vyzvané kolektivy – jehož návrh splní soutěžní podmínky a bude posuzován ve II. kole, obdrží paušální náhradu hotových výloh ve výši 2 000 Kčs.

Autoři, kteří byli k soutěži vyzváni a jejichž návrhy splní všechny podmínky soutěže a tím postoupí do II. kola, obdrží náhradu hotových výloh ve výši 20 000 Kčs.

Návrhy oceněné a odměněné nejméně částkou 5 000 Kčs zůstanou majetkem vypisovatele. Ostatní návrhy budou po ukončení výstavy odeslány vypisovatelem soutěže zpět na uvedené zpáteční adresy.

Porota rozhodne o výsledku soutěže do konce roku 1969.

Ceny a odměny budou vyplaceny do šesti týdnů od výroku poroty.

XI. Výstava soutěžních návrhů

Vypisovatel soutěže uspořádá po ukončení práce poroty výstavu soutěžních návrhů. Místo a datum výstavy budou oznámeny všem účastníkům soutěže písemně, a veřejnosti v odborném i denním tisku.

XII. Závěrečná ustanovení

1. Předložením soutěžního návrhu vyslovují soutěžící souhlas se všemi podmínkami a podrobují se výroku poroty.
2. Ve všech případech neupravených těmito podmínkami platí ustanovení vyhlášky SW č. 154 ze dne 14. července 1959.
3. Ve věci zajištění účasti autora vítězného návrhu na zpracování další projektové dokumentace bude postupováno podle vyhlášky SVV č. 154/1959 Ú. 1.
4. Soutěžní podmínky a podklady projednala porota ve své ustavující schůzi dne 28. května 1969.

Ing. Stefan Hanakovič v. r.
generální ředitel

V.2

Závěrečný protokol poroty z 16. 2. 1970

Lenka Popelová, Nikolay Brankov dle archivu Václava Hachmace

Veřejná kombinovaná soutěž na ideové a architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky v proluce u Kotvy. Zápis o jednání poroty

Zápis o jednání poroty

Obsah:

Závěrečný protokol poroty

Posudková část

V Praze dne 16. února 1970

Závěrečný protokol poroty pro posouzení soutěžních návrhů na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na nám. Republiky v proluce u paláce Kotva v Praze 1.

1. Soutěž byla vypsána: Generálním ředitelstvím Obchodních domů Prior v Bratislavě po projednání se Svazem architektů ČSSR ke dni 1. června 1969.

2. Soutěžními podmínkami bylo stanoveno:

Soutěž se vypisuje jako veřejná kombinovaná s vyzváním dvou vítězných kolektivů z předchozí soutěže na řešení koncertní síně na náměstí Republiky: Ing. arch. Gustava Šindelky a Ing. arch. Ivo Loose a Ing. arch. Jindřicha Malátka.

Soutěž bude probíhat od 1. června do 1. prosince 1969.

Každý účastník soutěže – mimo vyzvané kolektivy – jehož návrh splní soutěžní podmínky a bude posuzován ve II. kole, obdrží paušální náhradu hotových výloh ve výši 2 000 Kčs.

Autoři, kteří byli k soutěži vyzváni a jejich návrhy splní všechny podmínky soutěže a postoupí do II. kola, obdrží náhradu hotových výloh ve výši 20 000 Kčs.

Pro vítězné návrhy jsou určeny tyto ceny:

I. cena 40 000 Kčs, II. cena 25 000 Kčs, III. cena 15 000 Kčs.

K odměnění *dalších hodnotných návrhů* má porota k dispozici částku 40 000 Kčs.

Posouzení návrhů a udělení cen a odměn provede porota v tomto složení:

Členové poroty s hlasem rozhodujícím:

Ján Křivan	za vypisovatele soutěže
Ing. Eduard Zajko	za vypisovatele soutěže
Ing. Vlastislav Kuna	za vypisovatele soutěže
Ing. Vladimír Habanec	za vypisovatele soutěže
Ing. arch. Zdeněk Přada	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Milan Procházka	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Zbyněk Tichý	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Jiří Moravec	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Ivan Matušík	za Svaz slovenských architektov
Náhradní členové poroty:	
Dr. Emil Zörner	za vypisovatele soutěže
Ing. Miroslav Kropáček	za vypisovatele soutěže
Ing. arch. František Lopata	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Růžena Žertová	za Svaz architektů ČSSR
Ing. arch. Tibor Gebauer	za Svaz slovenských architektov

Sekretářem soutěže jmenoval vypisovatel soutěže Ing. arch. Josefa Pokorného, Praha 7, Haškova 9, tel.: 376 964.

3. Porota jmenovaná vypisovatelem soutěže se sešla: Dne 28. května 1969 k ustavující schůzi, v níž si zvolila předsedou poroty s. Ing. arch. Jiřího Moravce a místopředsedou poroty s. Ing. Vlastislava Kunu. Porota také projednala, upřesnila a doplnila soutěžní podmínky.
4. Ve lhůtě do 15. července 1969 stanovené soutěžními podmínkami: Došly porotě písemně dotazy od soutěžících k objasnění podmínek a úkolu soutěže, které byly zodpověděny porotou dopisem ze dne 30. července 1969, č. j. 9/69 po projednání ve schůzi konané dne 29. července 1969.
5. Ve lhůtě do 1. prosince 1969 dle podmínek soutěže: Bylo odesláno do Architektonické služby v Praze 1 – Malá Strana, Letenské č. 5 celkem 21 ná-

vrhů, které byly otevřeny zvláštní komisí poroty, složené ze ss. Dr. Zörnera, Ing. arch. Procházky a sekretáře soutěže Ing. arch. Josefa Pokorného.

Komise konstatovala, že všechny návrhy byly odeslány včas. Návrhy byly označeny pořadovými čísly 1 – 21 a v tomto pořadí byly také dne 17. prosince 1969 otevřeny. U každého návrhu byl zjištěn tento celkový počet příloh: č. 1 – 20 příloh; č. 2 – 22 příloh; č. 3 – 20 příloh; č. 4 – 22 příloh; č. 5 – 20 příloh; č. 6 – 20 příloh; č. 7 – 18 příloh; č. 8 – 20 příloh; č. 9 – 18 příloh; č. 10 – 22 příloh; č. 11 – 10 příloh; č. 12 – 25 příloh; č. 13 – 23 příloh; č. 14 – 27 příloh; č. 15 – 17 příloh; č. 16 – 19 příloh; č. 17 – 21 příloh; č. 18 – 18 příloh; č. 19 – 22 příloh; č. 20 – 18 příloh; č. 21 – 22 příloh.

Po otevření soutěžních návrhů a podrobném přezkoušení jejich dokumentace konstatovala komise odchylky od ustanovení soutěžních podmínek, o nichž rozhodla porota k návrhu komise takto: Návrh č. 11 se vylučuje z posuzování pro porušení anonymity soutěže tím, že autor návrhu s. Ing. Orálek z Brna všechny výkresy a přílohy označil svým jménem.

Pokud někteří autoři předložili přílohy navíc, přijímá porota i tyto přílohy k posuzování s tím, že nebudou pro hodnocení návrhů rozhodující.

6. Porota zahájila vlastní posuzovací činnost ve 4. schůzi konané dne 7. ledna 1970: Přezkoušení, posouzení a vyhodnocení předložených návrhů bylo provedeno ve 4 plenárních schůzích, a to: dne 7., 22. a 23. ledna a 9. února 1970 na podkladě individuálního studia jednotlivými členy, náhradníky a experty poroty.

Přezkoušením soutěžních návrhů byl vypisovatelem soutěže pověřen k návrhu poroty s. Ing. Antonín Paluska.

K návrhu poroty byli vypisovatelem soutěže jmenováni experty poroty: Dr. Josef Mayer pro posouzení soutěžních návrhů z hlediska památkové péče a ochrany přírody; Ing. Jiří Schwaller z ÚHA pro posouzení návrhů z hlediska dopravního; Ing. Miroslav Munclinger z hlediska Investorského střediska pro obchodní síť; Dr. Vladimír Rulf, Ing. Vladislav Valeš a Ing. Zdenka Sajalová pro posouzení z hlediska provozního; Ing. Josef Zeman pro posouzení ocelové konstrukce návrhu č. I z hlediska konstrukčního.

Všichni porotci, přezkušovatel soutěžních návrhů, experti poroty a sekretář soutěže prohlásili písemně, že budou dodržovat ustanovení čl. 9 vyhlášky SVV č. 154 ze dne 14. 7. 1959 o soutěžním řádu, a také při všech jednáních poroty zachovávali ustanovení této vyhlášky.

Pro jednotné komplexní posuzování soutěžních návrhů si určila porota tato základní kritéria:

- Rozsah zastavění pozemku, úměrnost asanací při respektování památkových hledisek a reálnost etapizace výstavby.
- Hmotové řešení objektu, jeho začlenění do přilehlého okolí a jeho vztah k panoramatu Starého Města.
- Architektonický výraz budovy z hlediska účelu budovy, jeho variability po stránce reklamní a začlenění celé architektury do okolní zástavby.
- Soulad architektonického výrazu s konstrukčním systémem.

- Jasnost a přehlednost nástupových cest /zaměstnanci, návštěvníci, obchodní partneři, doprava zboží, parkování vozidel zaměstnanců a návštěvníků/. Napojení na podchody, případně metro. Pěší propojení mezi prostorem Starého Města a náměstím Republiky.
- Kvalita dispozičního řešení /přehlednost hlavních komunikací horizontálních a vertikálních včetně únikových cest/. Provoz uvnitř objektu /zaměstnanci, návštěvníci, obchodní partneři a zboží/.
- Úměrnost rozsahu přízemí, jeho atraktivnost z hlediska reklamního a společensko-kulturního.
- Vhodnost konstrukce z hlediska dispozičního i materiálového.
- Ekonomie /vzájemný poměr prodejních a skladovacích ploch a úměrnost komunikačních ploch/.

Posuzování soutěžních návrhů se nezúčastnil s. Ing. arch. Tibor Gebauer, náhradník poroty ze Svazu slovenských architektů.

7. I. kolo:

Posouzení návrhů v I. kole se stalo ve 4. schůzi poroty dne 7. ledna 1970 na podkladě individuálního studia jednotlivými členy, náhradníky a experty poroty.

Porota vyslechla nejprve zprávu přezkušovatele soutěžních návrhů s. Ing. Ant. Palusky o výsledku přezkoušení a posouzení návrhů co do splnění programových požadavků a o vyčíslení provozních ploch a kubatur obestavěných prostorů v jednotlivých návrzích.

V diskuzi nad návrhy byly hodnoceny klady i nedostatky řešení a bylo přihlíženo zejména k mimořádným přínosům. Po vzájemném porovnání všech předložených návrhů, zvážení jejich kladů a nedostatků a po vyslechnutí posudků všech expertů rozhodla porota hlasováním takto:

Jednomyslným usnesením se vylučuje z posuzování návrh č. 20 pro nesplnění soutěžních podmínek co do rozsahu vyžadované dokumentace /chybí ortogonální pohledy na budovu/ a pro celkovou nízkou úroveň.

Z dalšího sledování se vylučují v I. kole tyto 4 návrhy: č. 9 – jednomyslně, č. 12 – jednomyslně, č. 14 – jednomyslně, č. 15 – 5 hlasů pro, 3 proti.

Do II. kola postupuje těchto 15 návrhů s nárokem na výplatu paušální náhrady hotových výloh v částce 2 000 Kč: č. 1 – jednomyslně; č. 2 – jednomyslně; č. 3 – jednomyslně; č. 4 – 5 hlasů pro, 3 proti; č. 5 – jednomyslně; č. 6 – 5 hlasů pro, 3 proti; č. 7 – 5 hlasů pro, 3 proti; č. 8 – jednomyslně; č. 10 – 7 hlasů pro, 1 proti; č. 13 – jednomyslně; č. 16 – jednomyslně; č. 17 – jednomyslně; č. 18 – jednomyslně; č. 19 – jednomyslně; č. 21 – jednomyslně.

8. II. kolo

Posouzení návrhů ve II. kole bylo provedeno předběžně rovněž ve 4. schůzi poroty dne 7. ledna 1970 a s konečnou platností dne 23. ledna 1970.

Po opětném souborném komplexním posouzení všech 15 návrhů, zvážení jejich kladů i nedostatků, rozhodla porota, aby z dalšího sledování ve III. kole bylo vyloučeno

těchto 8 návrhů: č. 2 – *jednomyslně*; č. 4 – *jednomyslně*; č. 6 – 7 hlasů pro, 1 proti; č. 7 – *jednomyslně*; č. 10 – 7 hlasů pro, při 1 abstenci; č. 18 – 4 hlasů pro, 3 proti, 1 se zdržel hlasování; č. 19 – *jednomyslně*; č. 21 – 4 hlasů pro, 3 proti, 1 se zdržel hlasování.

O postupu zbývajících návrhů č. 1, 3, 5, 8, 13, 16 a 17 do III. kola rozhodla porota hlasováním takto: č. 1 – *jednomyslně*; č. 3 – 7 hlasů pro, 1 proti; č. 5 – 7 hlasů pro, 1 proti; č. 6 – *jednomyslně*; č. 13 – 5 hlasů pro, 1 proti, při 2 abstencích; č. 16 – *jednomyslně*; č. 17 – 7 hlasů pro, 1 proti.

9. III. kolo

Posouzení návrhů ve III. kole bylo provedeno v 6. schůzi poroty dne 9. února 1970. Při vzájemném srovnávání návrhů vážila porota objektivně všechny klady a nedostatky návrhů a podrobně analyzovala všechny přínosy a schopnosti dalšího vývoje každého z předložených řešení. Po takto provedeném souborném komplexním posouzení všech 7 návrhů určila porota hlasováním jejich pořadí takto: *I. pořadí návrhu č. 1 – 4 hlasy pro, 4 proti, hlas předsedy poroty rozhodl ve prospěch návrhu; II. pořadí návrhu č. 17 – 5 hlasů pro, 3 proti; III. pořadí návrhu č. 8 – 7 hlasů pro, při 1 abstenci; IV. pořadí návrhům č. 5 a 16 na stejné úrovni – 4 hlasy pro, 3 proti, při 1 abstenci; V. pořadí návrhům č. 3 a 13 na stejné úrovni – jednomyslně.*

Na podkladě takto stanoveného pořadí dospěla porota hlasováním k těmto závěrům:

Jednomyslným usnesením a se souhlasem zástupců vypisovatele soutěže v porotě rozhodla porota rozdělit částku 80 000 Kčs určenou na ceny jiným způsobem a udělit: *Sníženou I. cenu 35 000 Kčs návrhu č. 1 – 6 hlasů pro, při 2 abstencích; II. cenu 25 000 Kčs návrhu č. 17 – 5 hlasů pro, 2 proti, při 1 abstenci; zvýšenou III. cenu 20 000 Kčs návrhu č. 8 – jednomyslně.*

S využitím práva minoritního veta požádali s. Přáda, s. Procházka a s. Lopata o zaprotokolování jejich nesouhlasu s udělením II. ceny návrhu č. 17, neboť porotou přijatá kritéria, dílčí posudky expertů a průběh celkového hodnocení neodpovídají tomuto ocenění.

Dále se porota jednomyslně usnesla udělit:

2 stejné odměny po 12 000 Kčs bez určení pořadí návrhům č. 5 a č. 16

2 stejné odměny po 8 000 Kčs bez určení pořadí návrhům č. 3 a č. 13

10. Po otevření obálek u návrhů, jimž byla udělena cena, byli zjištěni tito autoři:

Návrh č. 1 – Ing. arch. Věra Machoninová a Ing. arch. Vladimír Machonin z Prahy; návrh č. 17 – Ing. arch. Anton Rokošný z Bratislavy; návrh č. 8 – Ing. arch. Ivo Loos a Ing. arch. Jindřich Malátek, technologie provozu a vnitřní zařízení arch. Josef Rathauský, sochařské ztvárnění stěny akad. sochařka Eva Kmentová.

Ve smyslu soutěžních podmínek přísluší autorům návrhu č. 8 Ing. arch. Ivo Loosovi a Ing. arch. Jindřichu Malátkovi, kteří byli k soutěži vyzváni, také paušální náhrada hotových výloh 20 000 Kčs.

11. Porota se jednomyslně usnesla: Doporučit vypisovateli soutěže, aby se vítězný návrh č. 1 stal podkladem pro vypracování definitivního projektu podle připomínek poroty za účasti jeho autorů.

12. Udělení cen zdůvodnila porota takto:

Snížená I. cena 35 000 Kčs se uděluje návrhu č. 1 za nejlepší koncepční řešení všech složek návrhu.

II. cena 25 000 Kčs návrhu č. 17 za zásadní podnětnou myšlenku omezení plochy zastavění a dosažení optimální a tím ekonomické míry objemu objektu.

Zvýšená III. cena 20 000 Kčs návrhu č. 8 za myšlenku nalézt nejschůdnější cestu k časově rychlému uskutečnění výstavby zachováním obytných domů v ulici Králodvorské a její dobré provozní a velmi kvalitní architektonické zvládnutí.

Důvody, které vedly porotu k udělení odměn jsou patrné z posudků jednotlivých návrhů, obsažených v posudkové části, která je nedílnou přílohou tohoto protokolu.

13. Z výsledku soutěže a jednání poroty vyplynul tento celkový závěr poroty:

Odevzdané návrhy rozdílností přístupů k zásadám řešení i kvalitativními rozdíly plně prokázaly nezbytnost veřejné soutěže ve vztahu k urbanistické, provozní, architektonické i ekonomické náročnosti daného úkolu.

Výsledky nejvýše oceněných návrhů ukazují, že původně určený program je nadměrný a že snaha o jeho umístění v celém rozsahu vede k nepřijatelnému využití dané plochy a prakticky vylučuje vytvoření nezbytné volné plochy; v další přípravě bude proto nezbytné, aby investor omezil celkový rozsah navrhovaného zařízení a tím umožnil kompozici, která by přinesla nejen vysoce hodnotné řešení objektu, ale i celého prostředí, do kterého je navrhován.

Soutěž prokázala možnost zachování jednotlivých památkových objektů chráněných podle zákona č. 22/58 Sb. i vyhláškou rady NVP o památkovém zájmu.

Exponovaná poloha uvalované plochy, zejména ve východní její části k nám. Republiky vyžaduje provedení archeologického výzkumu dosud nezastavených parcel. Lze tu totiž očekávat nálezy staroměstského opevnění s branou sv. Benedikta, zbytky Ústavu šlechticů, dříve koleje sv. Norberta, a případně i základové zdivo kostela sv. Benedikta s jeho komendou z 1. pol. 13. stol. Případné nálezy, jejichž hodnota si to vyžádá, by bylo žádoucí ponechat in situ a zvýšit tím atraktivnost obchodního domu.

Zásobování obchodního domu a příjezdové komunikace ke garážím nebo parkingu musí být řešeny tak, aby vyloučily rozrušení urbanistických vztahů, historické zástavby a uličních čar v ulici Rybné a uličce Jakubské. Je žádoucí, aby Jakubská ulička byla vyhrazena jako přístupová komunikace pro pěší v návaznosti na Staroměstské náměstí, Týnský dvůr a Jakubskou ulici, případně na ulici Celetnou, Ovocný trh a ulici Králodvorskou.

Hlavní nástup pěších je jasně z prostoru náměstí Republiky; druhý je nezbytný pro provoz pěších z oblasti Starého Města.

Je nutno požadovat možnost napojení obchodního domu na podchod pro pěší pod

staroměstským okruhem na náměstí Republiky, vyhrazení části Jakubské ulice mezi ulicí Rybnou a obchodním domem pouze pro pěší a vyřešení vstupu z ulice Rybné tak, aby nedocházelo ke kolizi pěších se zásobovacími vozidly přímo v ústí vjezdové rampy nebo v zatáčce.

Z hlediska osobní automobilové dopravy je třeba zajistit vhodný směrově přehledný a krátký přístup k objektu z dopravních směrů, z nichž lze očekávat největší příjezd kupujících osobními automobily. Hlavními přiváděči osobní automobilové dopravy k objektu obchodního domu na náměstí Republiky je tzv. staroměstský okruh spolu a přestavenou ulicí V Celnici.

Přístup z těchto ulic je možný buď přímo ulicí Králodvorskou odbočením z ulice Revoluční /ze směru od Švermova mostu/, nebo z křižovatky na náměstí Republiky ulicí U Obecního domu a ulicí Králodvorskou /ze všech směrů/. Ulici Králodvorskou je možno částečně či zcela uvažovat jako obousměrnou.

Ulice Rybná, jednosměrná obslužná komunikace, jako součást vnitřního komunikačního systému Starého Města, je ve vztahu k obchodnímu domu podružnějšího charakteru; vedení příjezdu osobních vozů touto ulicí, a to ať již ze směru od Prašné brány nebo od ulice Dlouhé, je vzhledem k obchodnímu domu málo orientační.

Požadavek na zásobování z ulice Rybné je správný /a to vjezd i výjezd/, zajištění by nemělo být hlouběji než do 1. suterénu, a to rampou. U přímých obousměrných ramp je možno použít řešení jednopruhového při zajištění signalizace a dostatečného čekacího prostoru na obou koncích rampy; rampy obousměrné zakřivené by měly být řešeny již jako dvoupruhové. Z hlediska kontroly vjezdu a výjezdu ze skladovacího prostoru se nedoporučují řešení s odděleným vjezdem a výjezdem.

Vzhledem k uvažovanému charakteru parkování je řešení vjezdů a výjezdů z parkingů rampou po stránce provozní nejvhodnější. Parkovací prostor musí být vybaven minimálně dvěma únikovými cestami a musí být oddělen od prodejních i skladovacích prostor. Pro přehlednost kontroly je provozní řešení s jedním vjezdem a výjezdem nejvhodnější.

Použití západní části pozemku pro složitá dopravní zařízení /kumulace vjezdů do parkingů i pro zásobování apod./ je nevhodné.

Výsledné ocenění prokázalo, že přes urbanistickou složitost zastavované plochy – náměstí Republiky a zázemí Starého Města – je možné objekt řešit zcela soudobými architektonickými prostředky; přitom je třeba situovat objekt tak, aby se stal jasnou součástí prostoru náměstí Republiky na straně jedné a citlivě navázal na zachovávané památkově chráněné objekty na straně druhé; to také vyžaduje vhodné napojení na objekt Kotvy a vylučuje ponechání obnaženého štítu.

Soudobý architektonický výraz musí současně dostát nárokům obchodního domu, být v souladu s řešením konstrukčním, umožnit využití průčelí k reklamě, ať už úměrnou atraktivností vlastního průčelí v denních i nočních hodinách, či možnostmi reklamy proměnlivé.

Skončeno, přečteno, podepsáno.

Ing. arch. Jiří Moravec v. r., Ing. Vlastislav Kuna v. r., Ing. Vladimír Habanec v. r., Ing. Eduard Zajko v. r., Ing. arch. Zdeněk Přáda v. r., Ing. arch. Milan Procházka v. r., Ing. arch. Zbyněk Tichý v. r., Ing. arch. Ivan Matušík v. r., Dr. Emil Zörner v. r., Ing. arch. František Lopata v. r.

Písemné sdělení výsledků soutěže všem zúčastněným stranám

I. č. j. 30/70

V Praze dne 5. března 1970

Věc: Soutěž „Obchodní dům na náměstí Republiky“, zápis z jednání poroty.

Všem soutěžícím, členům, náhradníkům a expertům poroty, Svazu českých architektů (Praha 1 – Malá Strana, Letenská 5), Zväzu slovenských architektov (Bratislava, Nálepкова 15), Architektonické službě (Praha 1 – Malá Strana, Letenská 5).

V příloze zasílám pro Vaši informaci otisk zápisu o jednání poroty ze 16. února 1970 s výsledkem hodnocení soutěžních návrhů na ideové architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky v proluce u paláce Kotva v Praze 1.

Se soudružským pozdravem

Ing. arch. Josef Pokorný, v. r. – sekretář soutěže, Praha 7, Haškova 9, tel.: 378 964

II. č. j. 29/70

V Praze dne 17. února 1970

Věc: Soutěž „Obchodní dům na náměstí Republiky“, zpráva o výsledku soutěže.

Všem soutěžícím, členům, náhradníkům a expertům poroty, Generálnímu ředitelství obchodních domů Prior, Bratislava, Rooseveltovo nám. č. 2–4, Svazu českých architektů (Praha 1 – Malá Strana, Letenská 5), Zväzu slovenských architektov (Bratislava, Nálepкова 15), Architektonické službě (Praha 1 – Malá Strana, Letenská 5).

Podle závěrečného protokolu poroty ze dne 16. února 1970 o výsledku hodnocení soutěžních návrhů na ideové, architektonické a urbanistické řešení budovy obchodního domu na náměstí Republiky konstatovala porota, že ve lhůtě do 24 hodin dne 1. prosince 1969 došlo do Architektonické služby v Praze 1 – Malé Strana, Letenská 5, celkem 21 soutěžních návrhů.

Po podrobném přezkoušení a posouzení předložených návrhů dospěla porota k těmto závěrům:

Jednomyslným usnesením poroty byly vyloučeny z posuzování: návrh č. 11, jehož autor Ing. Orálek z Brna porušil anonymitu soutěže označením všech příloh návrhu svým jménem, a návrh č. 20 – heslo „Mařenice“ pro nesplnění soutěžních podmínek co do rozsahu požadované dokumentace /chybí ortogonální pohledy na budovu/ a pro celkovou nízkou úroveň.

Ostatních 19 návrhů splnilo soutěžní podmínky, jak po stránce formální, tak i co do odborného zpracování, a byly proto přijaty porotou k posuzování.

V I. kole byly vyloučeny tyto 4 návrhy pro nevyhovující řešení: č. 9 – heslo „Pentagon“, č. 2 – heslo „White horse“, č. 14 – heslo „Marketing“, č. 15 – heslo „Radyně“.

Ve II. kole bylo vyloučeno těchto 8 návrhů: č. 2 – heslo „Fnr19“, č. 4 – heslo „3“, č. 6 – heslo „Daniela“, č. 7 – heslo „KG“, č. 10 – heslo „Ludolf“, č. 18 - heslo „Rialto“, č. 19 – heslo „Cyril“, č. 21 – heslo „Universal“.

Po komplexním posouzení a zhodnocení všech kladů a přínosů rozhodla porota o 7 návrzích ve III. kole takto:

Rozdělit částku 80 000 Kčs, určenou podmínkami soutěže na ceny se souhlasem vypisovatele soutěže jiným způsobem a udělit:

Sníženou I. cenu ve výši 35 000 Kč návrhu č. 1 – autoři Ing. arch. Věra Machoninová a Ing. arch. Vladimír Machonin z Prahy;

II. cenu 25 000 Kč návrhu č. 17 – autor Ing. arch. Anton Rokošný z Bratislavy;

zvýšenou III. cenu ve výši 20 000 Kč návrhu č. 6 – autoři Ing. arch. Ivo Loos a Ing. arch. Jindřich Malátek z Prahy, technologie provozu a vnitřní zařízení arch. Josef Rathouský, sochařské ztvárnění stěny akad. sochařka Eva Kmentová.

Dále se porota jednomyslně usnesla doporučit vypisovateli soutěže, aby se nejvýše oceněný návrh č. 1 stal podkladem pro vypracování definitivního projektu jeho autory dle připomínek poroty.

Posléze se porota jednomyslně usnesla na udělení těchto odměn zbývajícím hodnotným návrhům:

Dvě stejné odměny po 12 000 Kčs bez určení pořadí návrhu č. 5 – heslo „1620“ a návrhu č. 16 – heslo „111“; dvě stejné odměny po 6 000 Kčs bez určení pořadí návrhu č. 3 – heslo „Hermes“ a návrhu č. 13 – heslo „Kotva 13“.

Dále se porota jednomyslně usnesla, aby všem návrhům – kromě vyzvaných autorů, které byly hodnoceny ve II. kole, byly přiznány paušální náhrady hotových výloh ve výši 2 000 Kčs. Jsou to tyto návrhy: č. 1 – heslo „OD“, č. 2 – heslo „Marie“, č. 3 – heslo „Hermes“, č. 4 – heslo „3“, č. 5 – heslo „1620“, č. 6 – heslo „Daniela“, č. 7 – heslo „MG“, č. 10 – heslo „Ludolf“, č. 13 – heslo „Kotva 13“, č. 16 – heslo „111“, č. 17 – heslo „32“, č. 18 – heslo „Rialto“, č. 19 – heslo „Cyril“ a č. 21 – heslo „Universal“.

Návrhu č. 8 přiznala porota nárok na výplatu paušální náhrady hotových výloh ve výši 20 000 Kčs, ježto autoři tohoto návrhu byli k soutěži vyzváni a jejich návrh splnil soutěžní podmínky a byl hodnocen ve II. kole.

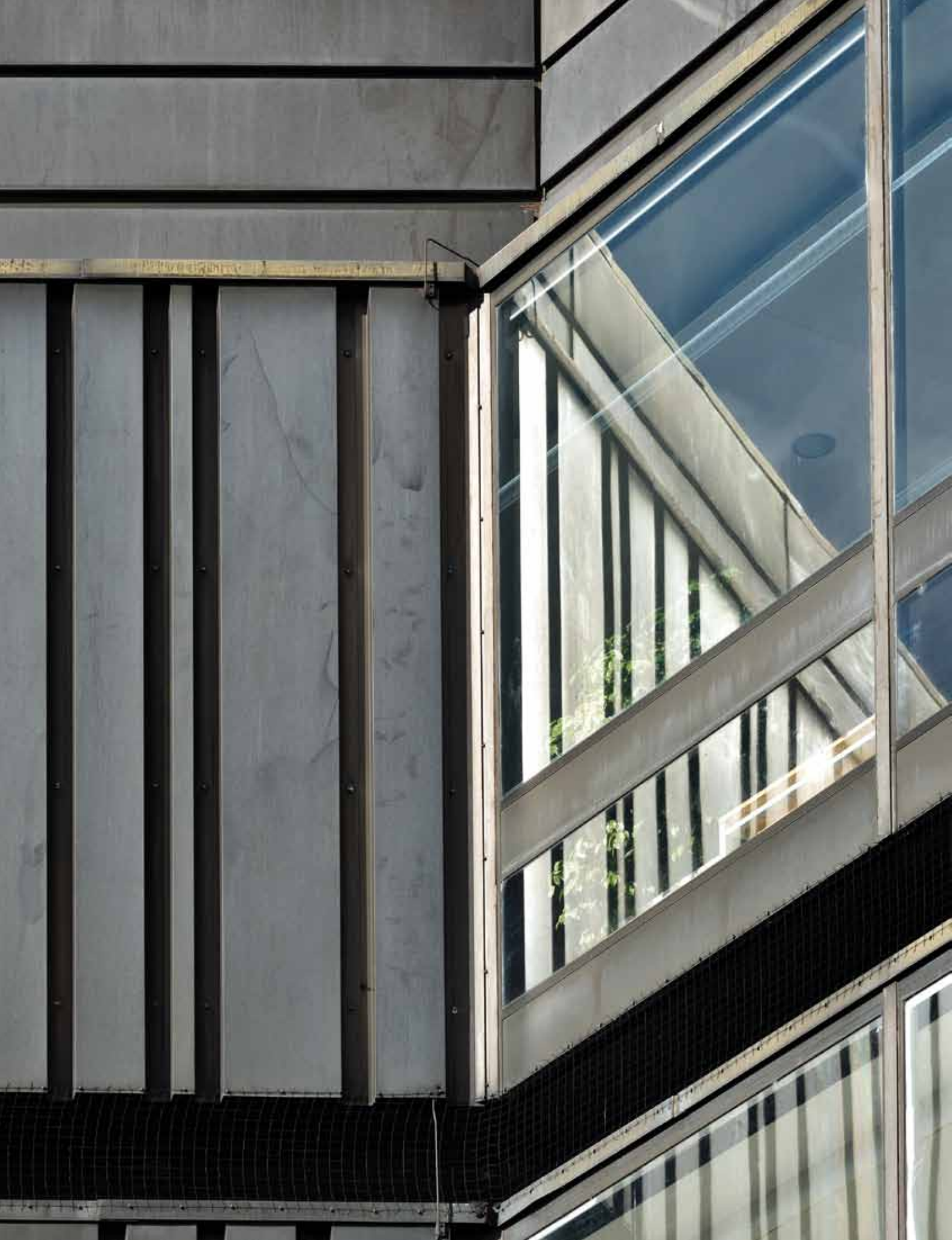
Stejnou náhradu hotových výloh 20 000 Kčs obdrží i druhý vyzvaný účastník soutěže po zjištění, že jeho návrh byl hodnocen ve II. kole.

Aby mohly být vyplaceny ceny, odměny i náhrady hotových výloh a vráceny zálohy 100 Kčs za vyzvednuté soutěžní podmínky, je třeba vyplnit, podepsat i vrátit co nejdříve sekretáři soutěže s. Ing. arch. Josefu Pokornému na adresu: Praha 7, Haškova 9 připojené «Čestné prohlášení» s oznámením, zda autoři, jejichž návrh byl odměněn, souhlasí s přiznanou odměnou a se zveřejněním autorství.

Podrobný závěrečný protokol o jednání poroty s posudky návrhů bude zaslán po rozmnožení dodatečně.

Se soudružským pozdravem

Ing. arch. Jiří Moravec, v. r. – předseda poroty; Ing. arch. Josef Pokorný, v. r. – sekretář soutěže

V.3

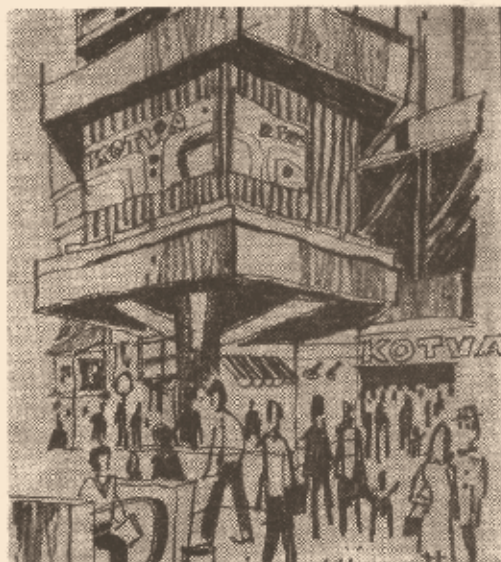
Kotva po pěti letech (faksimile článku ředitele Oldřicha Schwarze)

Socialistický obchod, 1980, roč. 12, s. 459–466.

Kotva

po pěti letech

JUDr. OLDŘICH SCHWARZ, ředitel OD Kotva

Otevření našeho největšího obchodního domu (prodejní plocha více než 20 000 m²) před více než pěti lety, bylo velikou a výraznou inovací obchodní sítě. I když bezprostřední dopad výstavby Kotvy pocítila především Praha, zkušenosti potvrzují, že její vliv daleko přesahuje hranice hlavního města.

Kotva byla postavena jako součást ekonomického programu XIV. sjezdu KSČ k řešení nedostatku prodejní kapacity ve vnitřní Praze. Po otevření Kotvy a Máje v první polovině r. 1975 se podmínky nákupu v centru Prahy značně změnila a prodejní plocha zde vzrostla o 60 %. Zásah do nákupních zvyklostí byl tak prudký, že došlo k výrazným výkyvům plnění plánu maloobchodního obrátu v obou nových obchodních domech na jedné straně — a v Bílé labuti i ve specializované síti na straně druhé: výkyvy pokračovaly až do konce r. 1977, kdy se situace poněkud stabilizovala.

S odstupem času lze hodnotit správnost projektového záměru i pokud jde o vývoj prodeje jednotlivých sortimentů a dosahovanou produktivitu práce na jednoho pracovníka i na jeden m².

Celkově Kotva dosud neplní projektový maloobchodní obrát, který byl stanoven ve výši 1335 miliónů Kčs ročně, a to o 12 % [r. 1979]. Nejvyššího překročení dosahuje v prodeji potravin, o 71 proc., dále v prodeji kulturních potřeb, o 8 %; vypořádává se s projektovými ukazateli v prodeji nábytku, obuvi a kožené galanterie, zůstává zpět o 13 % v prodeji textilu a o 24 % u oděvů, jakož i u drobného zboží. Největší

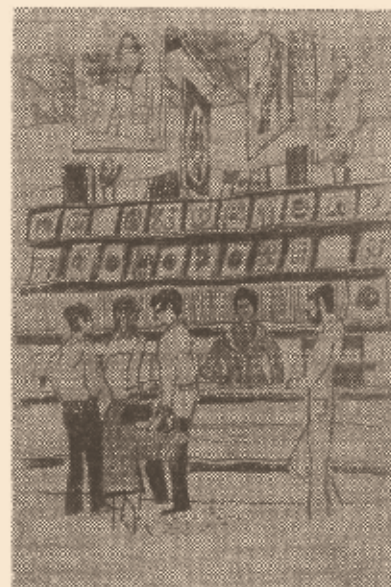
rozdíly je u prodeje domácích potřeb (68 % projektového úkolu) a u drogerie—foto (78 % úkolu).

Je možné pochopitelně vysvětlovat tyto rozpory v plnění projektových ukazatelů jejich stanovením a vlivy všeobecné zásobovací situace. Avšak ve svém celku ilustrují určitou nedořešenost poslání našeho největšího obchodního domu jako centra úspěšného nákupu v plně sortimentní struktuře. Není pochyb, že vysoké překračování projektových ukazatelů v prodeji potravin (a také ve stravovacím úseku) je výrazem nadále přetrvávající nedostatečné vybavenosti obchodní sítě v centru Prahy. Přetížení velkoprodejny potravin v Kotvě může být řešeno pouze a jen odstraněním tohoto vnějšího vlivu. Naopak, zaostávání v oblasti domácích potřeb a některých jiných druhů průmyslového zboží ve svém celku souvisí s mezerami ve fondovém zabezpečení jednotlivých sortimentů, i když to není jediná příčina.

Změnila se proti původnímu projektu velmi podstatně i plánovaná struktura provozních pracovníků, kde došlo k výraznému snížení počtů. Kotva pracuje v provozu asi s 25 % úsporou pracovních sil proti projektu, a proto v produktivitě práce na zaměstnance ve všech sortimentech **překračuje** původně projektem plánovaný **prodej na osobu** v sekci

Textil	o 36 %
Oděvy	o 17 %
Obuv+KG	o 80 %

Jako ilustrační doprovod článku JUDr. Schwarze jsme tentokrát využili netradiční možnosti z archivu propagačního oddělení Kotvy. Jde o seriál kreseb ing. arch. ZDENKA ŠINDLAKA, které místo fotografické přesnosti vyjadřují spíš atmosféru a specifické moderní prostředí našeho největšího obchodního domu.

Nábytek	o 28 %
Domácí potřeby	o 12 %
Drobné zboží	o 28 %
Drogerie—foto	o 9 %
Kulturní potřeby	o 56 %
Potraviny	o 20 %
Celkem	o 30 %

Je nutné se ptát, zda tak výrazné snížení počtů zaměstnanců Kotvy při novém zařízení a vybavení domu především dovezenou technikou je účelné, když pak zákonitě dochází k **nevyužití prodejních ploch** podle projektového záměru, a to u sekce

Textil	o 13 %
Oděvy	o 24 %
Obuv+KG:	využita na 100 %
Nábytek	o 9 %
Domácí potřeby	o 32 %
Drobné zboží	o 24 %
Drogerie—foto	o 22 %
Kulturní potřeby:	využita na 103 %
Potraviny:	využita na 171 %

Celkem nevyužívá Kotva prodejní plochu proti projektu o 12 proc., což je totožné s neplněním

celkového projektového ukazatele v Kčs.

Tyto skutečnosti ilustrují obtížnost, s níž se náš největší obchodní dům včleňoval do obchodní sítě v Praze a doslova „vybojoval své místo na slunci“. Tento proces není ukončen ani po jeho pětileté existenci.

Kotva však nebyla stavěna jen ke splnění určitých projektových ukazatelů, ale aby sloužila široké veřejnosti k zlepšení celkových nákupních podmínek, aby pomohla odstranit zcela neúnosné návaly v prodejních prostorech v centru Prahy, aby se krok za krokem stala útočištěm těch zákazníků, kteří určité běžné zboží jinde nedostali. Má být průkopníkem nových forem prodeje v oblasti samoobslužných typů i nových forem nabídky zboží ve spolupráci s výrobou a sloužit opravdu reprezentativnímu průzkumu spotřebitelské poptávky.

Obtížné záběhové období přežilo po všech stránkách celý pracovní kolektiv Kotvy a vyškolovalo jej výrazněji než jakákoliv stejně dlouhá teoretická příprava. Do druhého pětiletí své existence vstupují pracovníci našeho obchodního domu již ve zcela jiné situaci, než byla při otevření, a jsou odhodláni právě v sedmém pětiletce podstatně prohloubit plnění kvalitativních ukazatelů své práce, tak jak je to ostatně všeobecně v našem hospodářství na programu dne.

Při pátém výročí v únoru 1980 jsme odměnili upomínkovou plakétou **554 věrných**, kteří zůstali v pracovním kolektivu od začátku až do konce. To je při vysokém používání krátkodobých pracovních úvazků (důchodci, studenti, souběžné pracovní poměry) a při velmi nízkém věkovém průměru, způsobujícím četné odchody zaměstnankyň Kotvy na mateřskou dovolenou, vcelku dobrý výsledek stabilizace pracovních sil a koncentrace zkušeností vytvořením pevného jádra našich pracovníků.

Cesta Kotvy od roku 1975 skýtá řadu velmi zajímavých praktických poznatků a zkušeností, které bychom chtěli rozdělit do tří oblastí:

1. Vytváření sortimentu a cesty zboží
2. Realizace samoobslužného prodeje a ochrana socialistického vlastnictví
3. Péče o odborný a politický růst kolektivu

VYTVÁŘENÍ SORTIMENTU A CESTY ZBOŽÍ

Kotvě byl dán úkol na velkých plochách jejích prodejních oddělení prodávat všechno zboží, které se v ČSSR vyrábí, v co nejplnějším sortimentu — a doplňovat tuto domácí nabídku vhodně zbožím z dovozu i z výměnných akcí s obchodními domy z jiných socialistických zemí. Bylo zdůrazněno, že se Kotva nemá soustředit na luxusní výrobky a má spíše dosahovat plného uspokojení poptávky v běžném zboží.

Již od počátku narážela tato koncepce na určité překážky. Garantem zásobení Kotvy se stal při zahájení prodeje takřka výhradně velkoobchod, protože centrální sklady Pražských obchodních domů Prior byly dány do provozu

a plně využívány téměř dva roky po otevření Kotvy.

Velkoobchod se snažil dostat svému úkolu vůči Kotvě v souladu s vysokými projektovými ukazateli obratu, které původně měly být dosaženy již v prvním roce provozu. Pro nedostatek fondů v mnoha sortimentech zařistroval nadměrné množství v jiných statistických družích k celkovému pokrytí bilance. V nabídce došlo ke značným strukturálním závadám. Klíče pro nedostatkové druhy zboží byly též určovány bez ohledu na to, že specializovaná síť soustřeďuje často do centra Prahy podstatně větší procento nedostatkových druhů než do prodejen na okraji města.

První dojem veřejnosti o Kotvě nebyl právě příznivý. Impozantní, vysoce originální architektonické řešení, moderní vnitřní vybavení — avšak neúměrně veliký prodejní prostor z hlediska rychlé orientace zákazníků (7 prodejních pater s plochou jednoho podlaží až do 4,5 tisíc m²) a pak: „žádné zvláštní zboží“ — jak to veřejnost očekávala. Navíc mladý pracovní kolektiv jen s obtížemi zvládal nové formy prodeje a sami zákazníci nebyli zvyklí se účelně pohybovat v samoobslužném prodeji převážně otevřeného typu.

Otázka zásobenosti Kotvy a jejího sortimentu byla od začátku na prvním místě starostlivosti řídících pracovníků našeho obchodního domu i nadřazených orgánů. Velkoobchodní dodavatelé se postupně přizpůsobovali novému odběrateli a v druhém roce rozvinutý systém traťových dodávek přímo z výroby značně zlepšil zásobovací situaci i nabídku zboží. Objevily se i první velké prodejní propagační akce organizované společně s dodavateli — „Josefská pouť“, prodejní týdny NDR, Maďarska, „Panorama“ nabídky zboží místního hospodářství a z jiných mimořádných zdrojů a jako hlavní akce „Slovenské dny v Kotvě“. Kotva uzavřela za účasti velkoobchodu řadu závazků s výrobou o vytvoření tzv. INO PRODEJEN jednotlivých výrobních podniků, kde se soustřeďuje značková nabídka zboží a provádí průzkum spotřebitelské poptávky.

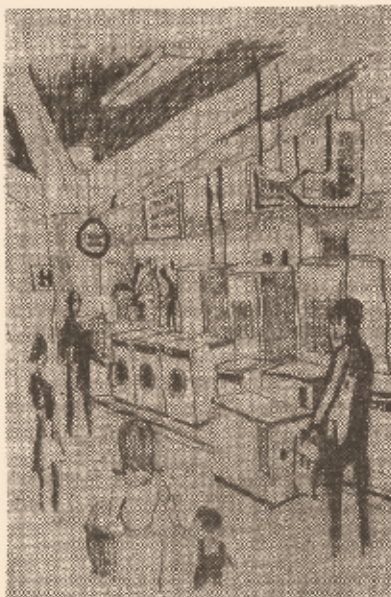
Od počátku roku 1977, kdy byly již v plném provozu centrální sklady Pražských obchodních domů Prior, se vytvořila nynější struktura cest zboží, podle které je nákup z výroby prováděn naším podnikovým ředitelstvím Prior POD pro všechny obchodní

domy (odštěpné závody a závody) Prioru v hlavním městě a zboží se dodává do centrální skladové základny (V) samostatného závodu v Ruzyni. Odtud pak přichází podle týdenních objednávek do obchodních domů, které jako na příklad Kotva mají většinou malé vlastní skladové prostory (v Kotvě je skladová plocha v rozsahu asi 35 % prodejní plochy).

Přímý nákup s dodávkou do obchodního domu se omezuje na potraviny a poměrně zanedbatelný rozsah dodávek některých podniků místního hospodářství a družstev. Obchodní dům též zcela samostatně a do vlastních detašovaných skladů provádí manipulaci zboží (dovoz i vývoz) z výměnných akcí se zahraničními obchodními domy. Dovoz, který zajišťuje generální ředitelství Prioru přes podniky zahraničního obchodu, jde přes centrální nákup a skladovou základnu Pražských obchodních domů Prior.

I po této úpravě zůstává vše-

obecný velkoobchod dodavatelem asi 40 % zboží, které se prodává v Kotvě. Jde především o veškerou obuv a koženou galanterii, o drogistické a drobné zboží, kulturní potřeby, metrový textil, železářské zboží a značnou část domácích potřeb, jakož i asi polovinu potravinářského zboží. Kusový textil, oděvy, veškerý nábytek, vybraný okruh elektroobchodu i některé další druhy zboží dodává skladová základna Prioru POD Ruzyně.

Pětiletá zkušenost Kotvy zahrnuje tedy různé cesty zboží a byla charakterizována tím, že nákupní činnost zaměstnanců Kotvy se ve své naprosté většině opírala o styk se stanoveným mezičlánkem — ať už to byl velkoobchod nebo skladová základna Prioru POD.

Zlepšování cest zboží je i nadále středem zájmu všech stupňů řízení Prioru až po generální ředitelství a je nyní v souvislosti s uplatněním nové soustavy plánování a řídicí činnosti znovu posuzováno.

Pokud jde o Kotvu, jsme toho názoru, že každá organizační forma cest zboží musí být v daných technických i všeobecně platných podmínkách našeho hospodářství volena tak, aby z toho měl co největší prospěch spotřebitel, tj., aby v Kotvě dostal co nejširší sortiment běžného zboží, kdykoliv tam přijde nakupovat: každé období roku, každý den v týdnu, každou prodejní hodinu. Současně musí náš největší obchodní dům prodávat novinky spotřebního zboží přinejmenším ve stejnou dobu jako jiné velké specializované prodejny, když už ne v časovém předstihu. Z této perspektivy musí být řešeny organizační formy cest zboží.

My sami jsme proti dřívějším názorům docenili úlohu velkoobchodu. S výjimkou některých druhů potravinářského zboží (pečivo a chléb, maso, mláko, mláčné a drůbežářské výrobky, mrazárenské výrobky), kde čerstvost zboží pro prodej spotřebiteli nás nutí k přímému odběru od výrobce — všude jinde vytváří spolupráce s velkoobchodem onen bezpodmínečný široký základ sortimentní nabídky, který je pro dobré zásobení obchodního domu našeho rozsahu nutný. Na tomto základním stanovisku nemůže změnit nic ani naše praktická zkušenost s některými velkoobchodními dodavateli, kteří nenaplnují zcela své funkce pro slabost řídicí činnosti nebo malou vybavenost skladové základny.

I když máme určen přímý odběr kusového textilu a oděvů ze skladové základny Prioru v Ruzyni, nezdá se stávat, že úspěšně doplňujeme velikost, barvy i druhy zboží ze všeobecného velkoobchodu; je to účelné, důležité pro uspokojení poptávky.

Velkoobchod sám tím, že zajišťuje širší nabídky, nemůže však zvládnout obvykle její hloubku, a to zvláště pokud jde o aktuální nové druhy zboží, sezónní i módní inovace a podobně.

Za optimální z hlediska celkového výsledku považujeme vhodné spojení velkoobchodního dodavatele (jako garanta úplnosti zásobení běžným zbožím v co největší šíři) s formou vyčleněných traťových nebo přímých dodávek do obchodního domu v rozsahu 10—25 % obratu podle charakteru jednotlivých uspořádacích značek zboží a kapacitních možností skladů obchodního domu.

I když by mohly být zcela určitě zjištěny výhody přímého odběru celých skupin zboží podle uspořádacích značek obchodním domem Kotva z hlediska účetní evidence, bilancování fondů atd., považujeme tento způsob až na zatím nezbytně nutné výjimky (jž výše zmíněné určité druhy potravin a nábytek, kde velkoobchod dosud neexistuje) za málo účelný. Zásada: čím větší přímý odběr z výroby, tím lepší zásobenost — je v našich nynějších podmínkách již zcela určitě překonána.

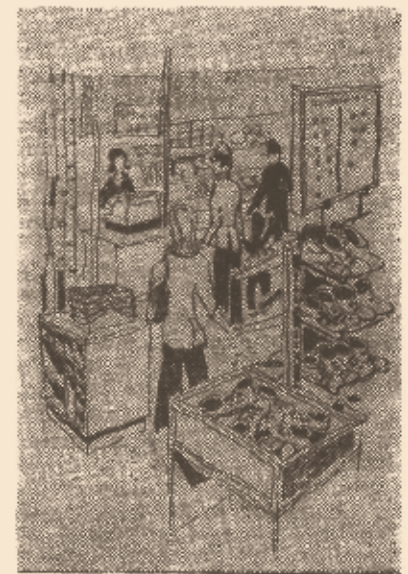
V zájmu větší spokojenosti zákazníků rozvíjela Kotva od svého otevření různé formy sledování uspokojení spotřebitelské poptávky. Vycházeli jsme při tom z toho, že Kotva je svým okruhem i množstvím zákazníků důležitým barometrem celkového uspokojení poptávky spotřebitelů na našem trhu.

Dávali jsme přednost přesným zjištěním: Náš vedoucí nakupuje každý týden ve vzorkově velkoobchodu nebo ve skladové základně Prior POD. Pokud čtyřikrát za sebou (po celý měsíc) zboží neobdržel, zaznamenal tuto skutečnost a Kotva shrnovala všechny tyto poznatky do měsíčních zpráv pro velkoobchod i podnikové ředitelství Prioru POD. Počet nepokrytých nákupních požadavků vedoucích prodejních oddělení se měsíčně pohyboval kolem 500 druhů zboží a další stovky byly pokryty na méně než 60 %.

Nemůžeme říci, že bychom tímto konkrétním vyčíslováním situace v našich nákupech vzbudili mnoho nadšení u našich dodava-

telů. Zdá se, že dávají přednost oficiálnímu způsobu, který zaznamenává, u kterých druhů poptávka „stoupá“ nebo „klesá“, zásobování se „zhoršuje“ nebo „zlepšuje“. Zachycuje se tím sice všeobecný trend, avšak neurčitost vyjádření již na úrovni vedoucího prodejny umožňuje značné množství zcela subjektivních pozorování, která se pak nezřídka promítají i do zpracování zpráv o spotřebitelské poptávce na vyšších stupních řízení.

Za zcela nám nepochopitelné považujeme, že se z hlášení o uspokojování spotřebitelské poptávky mají vynechávat některé dlouhodobě nedostatkové druhy zboží, jak to vyžaduje na příklad generální ředitelství Obchodu prů-

myslovým zbožím. Tím, že vyřadím z hlášení dlouhodobě nedostatkové druhy, nic nevyřeším, jen práci vedoucích prodejen a nižších stupňů řízení komplikuji. Stejně tak se nedomníváme, že se v hlášení nemají sledovat určité druhy zboží z dovozu. Pokud jsou vydávány devizové prostředky na dovoz spotřebního zboží, je nutné, aby se ten, kdo o jejich použití rozhoduje, opíral o co nej přesnější a nejkonkrétnější vyjádření spotřebitelské poptávky. Přílišná sebejistota „já to musím vědět nejlépe“ může vést ke zcela zbytečným chybám a doslova plýtvání devizovými prostředky, jako se to v letošním roce stalo u kinofilmů z kapitalistických zemí (omezená lhůta použitelnosti) a v minulosti i u jiných druhů zboží.

Konkrétnost zjištěných faktů na úrovni vedoucího prodejny neznamená, že je možno je použít

bez kritické analýzy a srovnání s informacemi z různých zdrojů. Je zřejmé, že se „potřeba“ zmnohonásobuje v očích vedoucího jednotlivé prodejny, když zákazník shání určitý druh na mnoha prodejních místech. Proto musí být podle možnosti hodnoceny na vyšším stupni řízení i objektivní faktory potřeby zboží k uspokojení poptávky, které vyplývají z vybavenosti domácností, počtu obyvatel a z dalších údajů o potenciálních spotřebitelských skupinách. Je zřejmé, že u nedostatkových druhů, kdy spotřebitel sám kupuje do zásoby, až zase nic nedostane, je nutné dosahovat uspokojení postupně a s ohledem na kapacitní možnosti poptávky.

Snažili jsme se v Kotvě pomáhat řešení těchto složitých otázek zřizováním tzv. INO PRODEJEN s uvedením výrobní značky i jména výrobce. Podle možnosti i ochoty výrobců zapojujeme je do prodejní propagačních akcí, provádíme pro ně jednorázová anketní šetření, která jsou někdy doplněna i besedami se spotřebiteli a paralelními anketami v tisku.

Naši vlastní zaměstnanci občas přicházejí s návrhy, abychom tu nebo onu INO PRODEJNU zrušili, protože se nám za určitou dobu nepodařilo „patrona“ rozhybat a přivést k nějaké součinnosti. Postupujeme v těchto otázkách velmi zdrženlivě a snažíme se spíše uzavřené dohody „oprášit“, aktualizovat a přivést naše partnery k poznání, že je to pro ně účelné s Kotvou v této oblasti spolupracovat. Každoročně svoláváme ve dnech výročí otevření obchodního domu poradu s těmito i dalšími partnery k výměně zkušeností a povzbuzení ke konkrétní spolupráci.

Uspokojování spotřebitelské poptávky v co největší míře není a nemůže být záležitostí jen nejvyšších řídicích orgánů našeho hospodářství, jak se to někdy určitě pohodlní a konzervativní hospodářští pracovníci nižších stupňů řízení snaží líčit. Podobné názory jsou obvykle ilustrací jejich vlastní neschopnosti.

Pětiletá zkušenost Kotvy potvrzuje, že velmi podstatnou úlohu při uspokojování poptávky hraje vedoucí prodejního oddělení a sami prodáváci. Je-li na tomto stupni řízení ochota a schopnost vidět dál než na špičku nosu, je-li zde hluboce zakotveno v myslí tohoto základního článku řízení přesvědčení, že on je na prvním místě zodpovědný, aby všechno zboží a vřady měl připraveno

k prodeji, řádně vystaveno a označeno, najde-li praktická organizační opatření k využívání příručních i centrálních skladů, umí-li dopředu odhadnout, co bude potřebovat, je to daleko důležitější než cokoliv jiného v celé organizační struktuře výzkumu poptávky a jeho využívání.

Zatím se bohužel až příliš často setkáváme zvláště u tzv. — „zkušených“ pracovníků obchodu s profesionální slepotou, s „kšeftařením“, kde úzké resortní pojetí jednoho nebo několika málo ekonomických ukazatelů zcela zastíní jakýkoli celospolečenský zájem na spokojenosti spotřebitele.

V poslední době jsme přistoupili při jednání s dodavateli na nový způsob upřesňování našich požadavků, a to tak, že se snažíme na tři až šest měsíců dopředu do druhého odhadnout měsíční potřebu hlavních, nedostatečně dodávkami pokrývaných položek zboží, a žádáme od velkoobchodu zpětnou informaci o očekávaném procentu pokrytí. Pravdivá odpověď by nám umožnila lépe se přizpůsobovat vyvíjející se situaci, doplnit zásoby z jiných zdrojů (například z mimopražských velkoobchodních podniků, z jiných obchodních domů nebo i z dovozu).

Reakce na tento konkrétní podklad pro jednání s dodavateli není stejná. Od plné podpory a pochopení pražského velkoobchodu textilním a oděvním zbožím až po úplné odmítnutí velkoobchodem obuví, Gottwaldov. Právě u VOG, který je monopolním dodavatelem Kotvy v oblasti domácí výroby obuví a kožené galanterie, nás nejvíce mrzí strnulý přístup obchodního vedení k hodnocení uspokojování spotřebitelské po-

ptávky, který vyplývá ze závislosti na tradičně zavedených formách. Je podle našeho názoru též výrazem přespřílišného přizpůsobování se této monopolní obchodní organizace výrobcům.

Opatření předsednictva ÚV KSČ ke zdokonalení plánovitého řízení hospodářství klade na všechny složky obchodu nejen zvýšená práva, ale i podstatně zvýšenou zodpovědnost za přesnost požadavků, které obchod bude výrobně předkládat. Proto musí být s využitím všech zkušeností z minulých let hledány nové a vylepšené cesty k jejich přípravě. Plně se ztotožňujeme s kritikou ÚV KSČ k nedostatkům v této oblasti, kterou vyjádřil s. Kempný takto: „Řešení nerovnováhy mezi výrobou a spotřebou se proto musí stát jedním z hlavních úkolů přípravy sedmé pětiletky a je třeba nekompromisně a do všech důsledků nepřipustit například plánování takových výrobků, o které nemá nikdo zájem a jen se na ně neodpuštělně plýtvá lidskou prací, energií, materiály a v mnoha případech i drazé dováženými surovinami“ (Život strany 15/80, str. 5).

REALIZACE SAMOOSLUŽNÉHO PRODEJE A OCHRANA SOCIALISTICKÉHO VLASTNICTVÍ

V Kotvě byl při volbě forem prodeje uplatněn samoobslužný způsob ve svých různých typech asi u 90 % zboží. Úplný pultový prodej je zachován pouze u tří z 59 prodejních oddělení (klenoty, dárkové potraviny, kosmetika). U velkoobchodní prodejny potravin, při prodejní pohledu a novín, u pánské, dámské a dětské obuvi, jakož i v železářství byla použita forma uzavřené samoobsluhy s inkasem u východu a podobné opatření jsme nyní provedli i ve větší části oddělení drogerie v přízemí.

Ve všech ostatních případech převládá forma otevřené samoobsluhy, kterou v části oddělení vhodně doplňuje prodejní pult, kde je soustředováno zboží vyžadující zvýšenou poradenskou službu, vyzkoušení — nebo ty druhy zboží, které jsou ve vyšších cenových polohách. V oddělení těžkých spotřebičů, kamen a nábytku má značný podíl prodej podle vzorků s dopravou zboží z centrálního skladu Prior POD přímo do bytu zákazníka.

V souvislosti s počátečními obtížemi při zvládnutí samoobslužného prodeje jsme velmi často diskutovali, zda by nebylo výhodněj-

ší všeobecně přejít na formu uzavřené samoobsluhy, k čemuž by nás mohly vést i rychle klesající počty plánu pracovníků v jednotlivých odděleních proti původnímu projektu. Až na malé výjimky jsme rozhodně odmítli ústup od formy otevřené samoobsluhy, kterou nadále považujeme z hlediska zákazníka za nejpříjemnější a z hlediska funkce obchodního domu — kde procházející návštěvník má být pohledem na co nejširší sortiment veden k tomu, aby svou latentní potřebu měnil v nákupní rozhodnutí zcela konkrétního charakteru — za zdaleka neúčelnější.

Pokud jde o stupeň ochrany socialistického vlastnictví, pětiletý vývoj nemůže nám poskytnout žádný důkaz o tom, že samo vytvoření uzavřené samoobsluhy nějak výrazně snižuje ztráty. Naopak, právě v uzavřených samoobsluhách (velkoobchodní potraviny, dámská obuv, železářství) jsme zaznamenali v určitých obdobích jejich vývoje nejvyšší manka.

Ztráty byly v souvislosti se samoobslužnými formami prodeje v prvním pětiletí Kotvy nejdiskutovanějším problémem. S uspokojením jsme v pátém a zvláště nyní v šestém roce zaznamenali trend poklesu ztrát zjišťovaných inventarizacemi, které byly nejvyšší ve třetím a čtvrtém roce od otevření. I tak nedosáhly ani čtvrtiny rozsahu, který je obvyklý v obchodních domech ve vyspělých kapitalistických státech, a jsou i výrazně nižší než u srovnatelných obchodních domů v NDR nebo v Maďarsku.

Zkušenost nás poučila o třech zdrojích ztrát:

● administrativní i skutečné ztrá-

ty při přejímce zboží a manipulaci před jeho dodáním do prodejního oddělení;

● ztráty krádežemi zaměstnanců, a to jednak odcizováním zboží (např. konzumace potravin, vynášení zboží různého druhu, spolupráce s venkovním zlodějem), ale zvláště pak odcizováním peněz, zneužíváním inkasa přes šekové pokladny;

● krádežemi zákazníků.

Ačkoliv jsme od počátku sledovali všechny tři typy zdrojů ztrát, největšího pokroku jsme dosáhli v první etapě zdokonalováním kontrol příjmu zboží, a to zvláště u vysokých mank zjišťovaných v letech 1976—78 v různých odděleních, v největším rozsahu pak ve velkoobchodní potravín. Obsazení tohoto článku obchodní činností naprosto spolehlivými a organizačně schopnými lidmi spolu s dořešením všech problémů provozní účelnosti evidence se jednoznačně osvědčilo jako účinný a přitom přece jenom relativně nejsnadnější zvládnutelný nástroj ke snížení ztrát.

Daleko složitější je boj proti vnitřním zlodějům, zvláště těm, kteří zneužívají inkasa přes šekové pokladny. Střetává se tu zájem vedoucího zamezit krádežím s povinností uvést do provozu co největší počet šekových pokladen a tím urychlit nákup v otevřených samoobsluhách i při výstupním inkasu u uzavřených samoobsluh.

V současné době je v Kotvě stále v provozu 151 pokladních míst a dalších 48 pokladen je v činnosti po část prodejní doby. Pracuje u nich v dvousměnném provozu více než polovina řadových zaměstnanců prodejních oddělení. Osvědčil se nám systém častých kontrol hotovosti a stavu počítadel i v průběhu dne, a zvláště pak systematické práce s každou jednotlivou pokladnicí.

Boj proti vnitřním krádežím a jejich rozsah lze snad nejlépe ilustrovat tím, že Kotva propustila jen od 1. 1. 1979 do 30. 6. 1980 30 zaměstnanců podle § 53 odst. 1 písmeno b, z čehož 20 propuštění bylo pro krádež. V řadě případů bylo z různých důvodů použito jiných cest k rozvázání pracovního poměru v souvislosti s podezřením z krádeže nebo s hrubým porušením povinností pracovníka, které způsobilo materiální ztráty závodu.

Nástrojem obrany proti vnitřním krádežím je přísný režim ke kontrole osobních nákupů, evidence osobní hotovosti u pracovníka činného v provozu, provádění pro-

hlídek tašek i osobních prohlídek podle určeného systému.

Boj proti krádežím zákazníků je nejsložitějším a velmi dlouhodobým úkolem. Lze postupně zlepšovat zkušenost prodávačů ve sledování podezřelých osob a odměňovat je za zadržení zloděje. Máme i skupinu specialstů, kteří vlastně nemají na práci nic jiného než na různých místech domu zadržovat nepoctivé zákazníky. Používáme i zvláštních technických metod, které netřeba popisovat — avšak vynalézavost a organizovaný přístup profesionálních i amatérských zlodějů z řad zákazníků jako by neznal hranice. Svědčí o tom i počty osob předaných po zadržení při krádeži orgánům VB; v roce 1978 jich bylo 773, v r. 1979 již 873 a letos se toto množství podle dosavadního vývoje asi přiblíží tisící.

Úspěch systematické činnosti ve všech těchto oblastech možného narušení ochrany socialistického vlastnictví dosahuje výrazný pokles ztrát, který v letošním roce bude představovat 25—30 % proti skutečnosti r. 1979.

Jako velmi účinný způsob péče vedení obchodního domu o pokles ztrát se ukázala forma osobních patronátů většiny vedoucích pracovníků Kotvy nad nejhroženějšími pracovišti, která měla v minulosti největší rozdíly nad normu. Zkušenost ukazuje, že takováto forma hlubšího proniknutí do všech stránek činnosti kolektivního oddělení v souvislosti s ochranou socialistického vlastnictví je nejlepší školou pro řídicího pracovníka.

Jediný spolehlivý a vždy účinný nástroj k trvalému zamezení ztrát jsme našli v upevnění pracovního kolektivu.

Cesta vede přes výběr vedoucího, jeho zástupce, skladníka, pokladních, jejich morální, materiální a zvláště psychickou podporu při zvládnutí krize, která se po každém vysokém manku vytvoří.

Některá administrativní opatření, která obvykle v boji proti mankům používáme, mají občas doprovodné důsledky, které mohou situaci i zhoršit. Například odejmutí podílů na hospodářských výsledcích, zvláště při opakovaných ztrátách nad normu, vede někdy k odchodu řady dobrých pracovníků z oddělení a tím k trvalému oslabování pracovního kolektivu. Přitom právě v oddělení zasaženém mankem není nic důležitějšího než stabilizace poctivých pracovníků.

Stejně tak nelze spoléhat jen

na neustálé výměny vedoucího a výhrůžné dopisy. Přístup vpravdě věcný, s podporou politických organizací (v Kotvě v kritických momentech některých pracovišť sehráli důležitou úlohu například uladí funkcionáři SSM, kteří se nebáli vzít odpovědnost nového vedoucího), je rozhodující pro docílení trvalého obratu.

Mnoho se diskutovalo o využití kvalifikované hmotné odpovědnosti jako nástroje snížení ztrát v prodejních odděleních. V Kotvě je v současné době uplatněna v celém sektoru stravování, v prodejně klenotů, u dárkových potravin, gramodesek, v oddělení kamen, u všech pokladních a v uzavřených skladech.

Přesvědčili jsme se, že zavedení kvalifikované hmotné odpovědnosti není jedinou cestou k zamezení neúměrných ztrát, a zvláště by nemělo být voleno tam, kde je zcela formální, nemůže být zajištěno ani technicky ani právně. Může mít i negativní vliv na omezení sortimentní šíře, neúměrný počet inventarizací nebo jejich zbytečné prodlužování a nezřídka vede i k vytváření „tajných rezerv“ pro případ manka — okrádáním zákazníků. Rozšiřování dosud zavedené kvalifikované hmotné zodpovědnosti v prodejních odděleních budeme proto posuzovat velmi obezřetně, abychom nenapáchali víc škody než užítku.

Jsmo přesvědčeni, že plné zachování a další zdokonalení rozvoje samoobslužného prodeje v obchodních domech typu Kotvy je zcela nezbytné z hlediska celkové racionalizace prodeje, a to nejenom pro obchodní dům jako takový, ale zvláště v zájmu zákazníka, který může rychleji, účelněji a pohodlněji nakupovat

většinu druhů zboží, kde je samoobsluha použitelná. Je to lepší, než kdyby čekal svou obvyklou dobu ve frontě za pultem, až bude s minimální časovou možností prodavače obsloužen nebo poučen, že právě to, co potřeboval, „momentálně není na skladě“.

Poradenské služby lze poskytovat i mezi gondolami, při samoobslužném prodeji, někdy i důkladněji než při klasické formě nabídky. Je nutné však připustit, že prodávat v samoobsluze jsme se celých pět let teprve učili a máme stále ještě co dohánět, zvláště pokud jde o optimální vystavení a označení zboží.

PÉČE O ODBORNÝ A POLITICKÝ RŮST KOLEKTIVU

Prodej, technickou údržbu, správní činnost v Kotvě zajišťuje v současné době 1 428 pracovníků, tzv. přepočteného stavu, což znamená ve skutečnosti asi o sto fyzických pracovníků více — když vezmeme v úvahu, že část našich zaměstnanců pracuje na zkrácený úvazek.

Věkový průměr je 26 let a 84 % tvoří ženy. Na mateřské dovolené máme 350 pracovníků a asi 25 % z našich zaměstnanců nepracuje po celý rok, ale vrací se k nám vždy na určitou část sezóny jako pracující důchodci nebo studentská výpomoc. Máme početný kádr spolupracovníků, kteří posilují prodej například jen o sobotách nebo v předvánočním období.

Dlouhodobá perspektiva obchodního domu vyžaduje plánovitě zvyšování nejen praktické zkušenosti zaměstnanců, ale i jejich odborného vzdělávání.

Kotva má nyní 138 pracovníků s úplným středoškolským vzděláním (z nich 93 v provozu) a 28 pracovníků s dokončeným vysokoškolským vzděláním (z nich 19 v provozu). Růst počtu provozních zaměstnanců s úplným středoškolským vzděláním je velmi rychlý a jen v letošním roce ukončilo studium při zaměstnání maturitou 40 pracovníků Kotvy. Předpokládáný stav studujících při zaměstnání ve školním roce 1980—81 je 81.

Neuspokojuje nás struktura studujících. Zatím se převážně rekrutují z řad vyučenců, kteří neměli dosud možnost prokázat svou zdatnost v praxi a studium je pro ně někdy víceméně předpokladem pro odchod ze sféry obchodního provozu „pro nevyužití kvalifikace“. Tomuto neuspokojivému stavu napomáhá skutečnost, že MO ČSR ve svých kvalifikačních předpisech omezuje požadavek ukončeného středoškolského odborného vzdělání na ty pracovníky provozu, kteří jsou zařazeni do 10. a vyšší platové třídy, což se týká při obecné hmotné odpovědnosti v Kotvě vedoucích s prodejním oddělením nad 20 zaměstnanců.

Většina těch nejmladších absolventů studia pro nedostatek praxe a celkových organizačních schopností pro tyto funkce počátku není použitelná a může podle zákoníku práce po šesti měsících odejít po měsíční výpovědní lhůtě jinam, většinou do administrativy, což zčásti také činí.

Postrádáme ve mzdových katalozích MO ČSR funkci bývalé „přední prodavačky“, která by vedle běžných povinností mohla zahrnovat další úkoly v řízení malého kolektivu, při praktickém výcviku učňů a např. při nákupu zboží nebo sledování spotřebitelské poptávky — to vše s určitým minimálním mzdovým zvýhodněním dosažené vyšší odborné kvalifikace.

Snažíme se tento nedostatek nyní překlenout vlastní praktickou činností s novými absolventy studia.

Dále jsme si vzali za úkol, získat pro doplnění vzdělání maturitou všechny osvědčené mladší provozní pracovníky, kteří již vykonávají řídicí funkce v provozu, avšak mají jen výuční list a zkoušky na vedoucí. Zvláště pak půjde o ty, s kterými počítáme k dalšímu postupu v řídicích funkcích pro jejich odbornou i politickou zdatnost. Není snadné vždy přesvědčit toho, koho dělí třeba i deset let od školní lavice, že by měl

věnovat intenzivní pozornost soustavnému navštěvování školy, a proto musíme vytvářet pro ně mimořádné podmínky úpravou směnného provozu i jím prakticky umožnit využití stanovených úlev z povinné pracovní doby bez odchodu z vykonávané řídicí funkce.

Zvláštní kategorií tvoří přijímaní absolventů vysokých škol, především obchodní fakulty VŠE, do našeho obchodního domu. Absolventy vysokých škol k řízení Kotvy potřebujeme, avšak nejsme toho názoru, že je máme vychovávat pro řídicí funkce ve správě závodu a podniku bez možnosti jejich delší praxe v provozu. Přitom mzdové katalogy MO ČSR ani pro funkci sektoráře, který řídí provozní pracoviště až s 250 zaměstnanci, s vysokoškolským vzděláním nepočítají.

Postupujeme proto tak, že po zákonné nástupní praxi v provozu zařazujeme absolventy vysokých škol podle několikaletého plánu osobního rozvoje na různé řídicí stupně v prodeji, do funkce vedoucího směny, vedoucího prodejního oddělení, provozáře i sektoráře s tím, že v konečné fázi budou použiti jako vedoucí oddělení nebo referátů správy závodu či podniku a nejschopnější z nich jako náměstci ředitele nebo na funkci ředitele.

Po celou dobu provozní přípravy riskujeme, že nám absolvent vysoké školy může odejít v základní výpovědní lhůtě pro nevyužití kvalifikace, avšak u opravdu schopných mladých inženýrů se to nestává.

Provoz je nejenom školí, ale i přitahuje konkrétností svých problémů. Navíc jejich platové podmínky jsou podstatně lepší, než kdyby jejich příprava probíhala přes referentské funkce ve správě

vě závodu nebo u nadřízených orgánů. Za poslední léta nastoupilo takto do Kotvy přímo ze školy a setrvalo u nás 20 absolventů vysokých škol. Zvláště úspěšně probíhá jejich praktické zaškolení v sektoru drobné zboží, kde sám sektorář i obě provozářky jsou nedávnými absolventy obchodní fakulty VŠE a mají zvýšené pochopení pro využití vysokoškoláků v provozu.

Součástí kádrové politiky vedení závodu je cílevědomá péče o politický růst řídicích pracovníků a pracovních kolektivů jako celku. Stranická organizace v Kotvě byla od počátku největší oporou hospodářského vedení při řešení složitých otázek odstraňování dětských nemocí tohoto obchodního domu. Současně za pomoci vyšších stranických orgánů cílevědomě vyhledává a připravuje ke vstupu do strany nejlepší mladé zaměstnance, převážně z řad obchodního provozu. Ve smyslu směrnic městské organizace strany se v poslední době zabývá hlavně získáváním a přípravou pro vstup do KSČ vedoucích prodejních oddělení a kádrových rezerv pro tuto funkci, která má klíčový význam v celkovém ekonomickopolitickém působení strany na veřejnost. Nemenší pozornost věnuje stranická organizace politickému růstu mladých odborníků v kolektivu Kotvy, absolventů vysokých i středních odborných škol.

Vzhledem k velmi nízkému věkovému průměru pracovníků našeho obchodního domu jsme se snažili od počátku co nejvíce podporovat práci SSM v Kotvě. Naše organizace SSM je dnes uznávaným aktivním činitelem při výchově mimopracovní činnosti, pořádá diskotéky, výlety a zájezdy, ale i při řešení nepopulárních problémů ztrát nad normu. „Re-

flektor mladých“ nejenom kritizuje, ale i dává podněty k účasti mládeže na řešení otázek. Každoročně vysílá Kotva do zahraničí 30—40 mladých lidí na tematické zájezdy do SSSR přes Cestovní kancelář mládeže a SSM v této oblasti dosáhl výraznějších úspěchů než kterákoliv jiná organizace na závodech.

V poslední době se zaměřila naše mládežnická organizace na rozvoj sportovní činnosti a je iniciátorem založení tělovýchovné jednoty závodu. Práce svazáků v Kotvě byla uznána i v okresním měřítku tím, že organizaci SSM v Kotvě byl v letošním roce udělen prapor nejlepší základní organizace Prahy 1 v soutěži s více než 900 jinými organizacemi.

Vedení závodu nachází i významnou podporu v závodním výboru ROH. Podařilo se nám od počátku naší činnosti vytvořit nejenom formálně dobré vztahy, ale i věcně získat podporu vedení odborů v tak složitých otázkách, jako je provozování delší prodejní doby o sobotách a v ranních hodinách ku prospěchu pracující veřejnosti. Odborové vedení v Kotvě našlo v této oblasti daleko úspěšnější a političtější přístup k celospolečenskému zájmu, než bývá někdy v odborových složkách obchodu obvyklé. Kotva proto byla i iniciátorem dobrovolné nedělní směny o tzv. „Bronzové neděli“ v letech 1978 a 1980, kterou jsme zajistili s materiálním zvýhodněním, avšak bez příkazu hospodářského vedení, účastí asi 50 % zaměstnanců z celkového počtu.

Nástrojem ovlivňování širokých vrstev pracujících se staly v minulých letech i některé další formy pravidelných setkání hospodářských i politických vedoucích pracovníků s kolektivy zaměstnanců. Již třikrát proběhly v podzimních měsících „Hovory strany s mládeží“, které v letech 1978 a 1980 soustředily účast více jak poloviny všech mladých lidí na schůzkách po pracovní době a přinesly desítky kritických podnětů, jejichž dořešení je vždy předmětem zvláštního příkazu ředitele závodu.

Bez všech těchto a dalších ná-

strojů politické práce si dnes Kotvu nedovedeme představit. Ne všechno v této oblasti jde bez potíží a podle směrnic a instrukcí orgánů příslušných pro šíření činnosti společenských organizací.

V odborech máme sice již sedm kolektivů BSP s bronzovými odznaky a dalších 23 soutěžících o titul, avšak práce úsekových důvěrníků i dílenských výborů je na mnoha pracovištích dosud značně nesooudná a neúčinná. I v SSM je více všeobecného elánu než opravdové hloubky působení na každého mladého člověka.

Avšak právě to poslední je dobré, totiž ten elán. Přes všechny dosavadní slabiny se nám podařilo v politické práci s Kotváky vyhnout se — alespoň ve většině případů — pouhé formálnosti, výkaznictví a povrchním „úspěchům“, a to dává dobré vyhlídky do budoucna.

Kotva je zde tedy již více než pět let a má před sebou ještě desítky dalších let existence. Na počátku nám bylo dáno do vínku mnoho náročných záměrů, které zdaleka nejsou ve svém celku zvládnuty. Jsme uprostřed složité a náročné činnosti, která má význam pro úspěch celého obchodu v naší republice. Toto ohlednutí je jen jakousi bilancí našich úmyslů a záměrů, vysvětlením obchodně politické koncepce i na léta do budoucna.

- ● NEBLAHÁ ÚČTA K UNIFORMÁM. Němci mají nesmírný respekt před uniformami. Přitom nemusí jít o uniformu ve vlastním slova smyslu, stačí i pracovní oděv. Ve větších obchodních a průmyslových podnicích NSR se dosti často stává, že zloději v pracovním plášti nebo montérkách mají prakticky přístup do všech oddělení podniku. V jednom případě zloději v tomto pracovním maskování odnesli celou kontrolní pokladnu i s jejím obsahem, jindy to byly psací a účtovací stroje.

times
centrum

1 000 M²

Available at
BIBLOO
CONCEPT STORE
at 4th Floor

BIBLOO CZ BIBLOO CZ BIBLOO CZ

oStyle™
VA STYLING
kotva

Seznam autorů

Prof. Ing. arch. Petr Urlich, CSc.

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra architektury
petr.urlich@fsv.cvut.cz

Doc. Ing. Jiří Bydžovský, CSc.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, Ústav technologie stavebních
hmot a dílců
bydzovsky@fce.vutbr.cz

Doc. Ing. Petr Cikrle, Ph.D.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, Ústav stavebního zkušebnictví
cikrle.p@fce.vutbr.cz

Ing. Hana Hasníková

Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.
hasnikova@itam.cas.cz

Ing. Jiří Kunecký, Ph.D.

Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.
kunecky@itam.cas.cz

Ing. arch. Jiří Moos

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra architektury
(doktorand)
jiri.moos@fsv.cvut.cz

Doc. Ing. arch. Lenka Popelová, Ph.D.

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra architektury
lenka.popelova@fsv.cvut.cz

Prof. RNDr. Pavla Rovnaníková, CSc.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, Ústav chemie
rovnanikova.p@fce.vutbr.cz

Doc. Ing. arch. Radomíra Sedláková, CS.

Národní galerie v Praze; České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební,
Katedra architektury
radomira.sedlakova@fsv.cvut.cz

Ing. Martin Sedlmajer, Ph.D.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta stavební, Ústav technologie stavebních
hmot a dílců
sedlmajer.m@fce.vutbr.cz

Prof. Ing. arch. Tomáš Šenberger

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta stavební, Katedra architektury
senberger@fsv.cvut.cz

PhDr. Michal Tryml

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, odbor archeologie
tryml.michal@npu.cz

Summary

The Prior/Kotva department store

This volume comprises a number of studies produced as part of a research grant project funded by the Czech Republic Ministry of Culture. The main part of the text is written by experts from the Faculty of Civil Engineering at the Czech Technical University, in collaboration with members of other research teams. The studies focus on the Prior/Kotva department store at Náměstí Republiky in Prague (1969–1975, designed by the architects Vladimír Machonin and Věra Machoninová), assessing its role in the structure of the urban environment. The authors situate the location in its broader archeological, historical and urbanistic context, evaluating the store’s place in the typology and ongoing evolution of commercial (retail) buildings, tracing its origins in an architectural competition, and describing the structural engineering solutions and materials used in its construction. At the time of building, the Prior/Kotva department store won accolades for the originality of its architecture, but it was also exploited by the communist regime as a prominent symbol of the prosperity supposedly achieved by the violent interruption of the “Prague Spring” reforms in 1968, when Warsaw Pact forces had invaded Czechoslovakia. The building currently has to face not only this historical ideological burden, but also the problems created by the changing commercial environment following the return of the capitalist system ushered in by the Velvet Revolution of 1989. This book seeks to offer a contribution to both expert discourse and public debate on the qualities of the Prior/Kotva department store – which occupies a prominent location in the centre of the Czech capital – including discussions on its future fate.

The first part of the book focuses on the development of retail sales strategies and the typology of commercial (retail) buildings. Petr Urlich traces the evolution of new types of retail premises during the 19th and 20th centuries, from the emergence of shopping arcades and department stores to today’s supermarkets, hypermarkets and out-of-town shopping centres (which have also appropriated certain cultural functions). Jiří Moos describes eleven major Czech/Slovak examples of department stores and eleven examples from other countries, mainly dating from the post-WW2 period. Comparing these examples, both authors formulate the characteristic features of this type of structure from several perspectives: urbanistic, typological, architectural and structural.

The second part of the book traces the evolution of the site on which the Prior/Kotva department store was built – a location on the edge of Prague’s Old Town. Michal Tryml (National Heritage Institute) outlines the earliest history of the site, drawing on archeological surveys and research into documentary sources. The site – located close to the city walls – was initially occupied by the Romanesque church of St Benedict, a commandry of the Teutonic Knights, and a number of Romanesque buildings (12th–13th centuries). There then followed various buildings used by tradesmen and merchants (15th–16th centuries); a Premonstratensian seminary and a Baroque remodelling of the church, now dedicated to St Norbert (17th century); and finally a care institute for aristocratic ladies, which replaced the former

church (late 18th century). In the following study, Radomíra Sedláková describes the construction of the modernist multifunctional “Kotva” building on the site of the former care institute; this building later lent its name (meaning “anchor” in Czech) to the Machonins’ department store. Sedláková traces the development of the site during the 19th and 20th centuries from the broader perspective of the creation of the adjacent public space (square) at Náměstí Republiky – describing buildings that are still standing, those that were only planned and those that have since been demolished, and explaining how the new department store engaged with its existing environment and with the ‘historical memory’ of the location.

The third part of the book focuses on the design of the Prior/Kotva department store that was submitted to an architectural competition. Lenka Popelová provides a broad overview of how architectural competitions for retail buildings were organized under the communist regime, comparing several well-known examples from Prague. She then focuses specifically on the competition for the Prior/Kotva department store (held in 1969) – outlining the competition rules, the composition of the jury, and the final evaluations of the winning designs; she also situates the use of hexagonal structures in the context of contemporary architectural trends. Radomíra Sedláková’s study then gives a detailed description of the winning design submitted by the husband-and-wife duo Vladimír Machonin and Věra Machoninová (the plans are now held by the National Gallery in Prague), including an account of their architectural careers and joint projects.

The fourth part of the book includes several studies focusing on various aspects of the structural engineering solutions and materials used in the building. Tomáš Šenberger outlines the differences between mushroom structures and umbrella-like structures and explains the architectural advantages of using hexagonal ground plan patterns – as well as the consequences of the decision to build a reinforced concrete structure instead of the steel structure that had originally been planned. The study jointly authored by Hana Hasníková and Jiří Kunecký (Czech Academy of Sciences – Institute of Theoretical and Applied Mechanics) describes the creation of digital visual models of the reinforced concrete spatial units used in the building. Petr Urlich gives a brief account of the Swedish civil engineering company SIAB, which was contracted to build the new department store (an unprecedented step by the communist regime), drawing parallels between this project and another little-known SIAB project at a different location in the former Eastern bloc. The final study, by a team from the Faculty of Civil Engineering at Brno University of Technology (Pavla Rovnaníková, Petr Cikrle, Martin Sedlmajer and Jiří Bydžovský), describes the composition and mechanical properties of the concrete used for comparable buildings in Czechoslovakia during the 1970s.

The fifth and final part of the book reproduces a number of historical documents: the terms, conditions and rules of the 1969 architectural competition, the final report of the competition jury (1970), and an article by the manager of the Prior/Kotva department store Oldřich Schwarz (written in 1980) assessing the store’s operations during its first five years.

OBCHODNÍ DŮM PRIOR / KOTVA

Historie | urbanismus
| architektura

Vydaly: Národní památkový ústav
Valdštejnské náměstí 162/3
118 01 Praha 1 – Malá Strana
České vysoké učení technické v Praze
Jugoslávských partyzánů 1580/3
160 00 Praha 6 – Dejvice

Autoři textů: Petr Urlich, Jiří Bydžovský, Petr Cikrle, Hana Hasníková, Jiří Kunecký, Jiří Moos, Lenka Popelová,
Pavla Rovnaníková, Radomíra Sedláková, Martin Sedlmajer, Tomáš Šenberger, Michal Tryml

Editor: Petr Urlich

Redakce: Bohdana Fabiánová, Pavel Škranc

Recenzenti: Lukáš Beran, Vlastimil Bílek

Překlad resumé: Christopher Hopkinson

Fotografie a obrazové přílohy: Roman Polášek, Národní galerie v Praze, případně autoři a instituce uvedení
u jednotlivých vyobrazení a fotografií

Technická spolupráce: Martin Lapšanský, Nikolay Brankov

Grafické zpracování: Martin Feikus

Tisk: Printo, s. r. o., Generála Sochora 1379/6, 708 00 Ostrava-Poruba

Vydání: první

Praha 2018

www.npu.cz

www.cvut.cz

ISBN 978-80-87967-19-5 (Národní památkový ústav)

ISBN 978-80-01-06506-8 (ČVUT v Praze)

ISBN 978-80-87967-19-5

